

cum auxilio Dei versare consuevit. Quid igitur faciam? nimirum hoc expedit et optimum est, ut habens amicum, eam ad illum media nocte, et dicam: *Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit ad me de via, et non habeo quod ponam ante illum* (*Luc. xi*), animus meus, amicus meus, qui tamen saepe elongatur a me, ita ut recte clamem, *et cor meum dereliquit me* (*Psal. xxxix*). Ergo verum dicere licet, et amicus et desertor ipse est. Amicus nimirum, in eo dum intus se continet; amicus dum vocat et ad aliquem sanctorum convertitur; amicus, dum cogitat altius quod Dei Filius propter nos Virginis filius factus est; amicus, dum adhuc altius intuetur mysterium crucis, quod per illam idem Dei Filius omnia traxit ad se (*Joan. xii*); amicus dum adhuc certissime gloriam B. Trinitatis cupit videre, quasi per speculum et in ænigmate. Hunc denique suimet processum, et olim in quadam vidi imagine, et nunc rebus aliquantisper experitur. Dum post multa quæ scrutatus est in Scripturis ejusdem Christi Filii Dei testimonia, nunc tandem aliquid dulce vel jucundum de gloria S. Trinitatis et processione Spiritus sancti effari desiderat. In quo autem desertor idem est? Nimirum desertor in crebra resolutione, desertor in propositi obliuione, desertor in senestris per quas non deberet exire, desertor in visu, desertor in auditu, desertor in gustu, desertor in odoratu, desertor in tactu, hic talis ecce nunc, ut saepe fecit, de via rediit ad me. Sed quid dicam? *Non habeo, ut jam dixi, quod ponam ante illum*, non habeo ex me sermonem bonum sive rectum et bene sonantem, quod digne valeam exsequi opus prepositum. Restat igitur ut, sicut jam dixi, eam ad illum verum amicum, ad illum singularem amicum, qui, cum Deus esset, propter nos homo factus est, amicus et frater, dicamque ei: *Amice, commoda mihi tres panes* (*Luc. xi*); amice, da sermonem qui et cor meum reficiat atque delebet, et cultores Trinitatis, quicunque legerint vel audierint, ædificet. Olim dum tu, amantissime mi

A Cuno, Ratisponensis Ecclesiae presul venerabilis, legato sedis apostolicæ, D. Wilhelmo, Prænestino episcopo, quædam ex operibus nostris demonstrasse, et ille, ut vir studiosus et apprime eruditus, intente legeret atque amplecteretur; inter caetera libuit cum sciscitari, si aliquid operis edidisse de processione Spiritus sancti. Quod quia satis desideranter sciscitatus est, tu nimirum pro bona voluntate pene indoluisti, quod non habereim, quod per illum deportari posset ad vestigia sanctæ apostolicæ sedis de materia hujuscemodi, ut essent quasi margarita super opus illud, quod, ut tu putabas, velut aurum ille exoptavit et secum tulit videlicet explanationem in sex priores ex xii Prophetis. Exemplar illud, te agente et illo expetente.

B amisi, sicut et caetera multa nostrorum operum exemplaria, quæ tu profectus in episcopatum abstulisti. Quin ergo postulatum ingredi vellem de gloria sanctæ Trinitatis memoria simul illius diei mentem tetigit, visumque est augmentum fore qualiscunque utilitatis, si simul in procursu ejusdem operis dulcedinem sermonis permiscerem secundum hanc materiam de processione Spiritus sancti. Fateor quia mox ut occurrit mentio sive suggestio hæc (quæ utinam ipsius sit Paracleti!) de quo Dominus: *Ille vos, inquit, docebit omnia et suggesteret vobis omnia quæcumque dixerim vobis* (*Joan. xiv*), valde complacuit, faciemque mentis ad occurrentum sibi delivit, et hilarem effecit. Sed quomodo Judæo competeret hic stare in dialogo, ut ille amicus postulavit, ante faciem Christiani revelata facie contemplantis sanctæ Trinitatis, et quæstiones proponere, quarum solutione magis ac magis reveletur vultus Moysi; cum ille a prima revelatione statim fugere consueverit? Amoto itaque illo, sola cum quieto et tranquillo otio sacras perageret paginas Christiana fides, quatenus et ille non interturbet, et tu, Christiane, nihilo minus habeas quod cupis, quantum per nos, Deo juvante, fieri potest.

R. D. D. RUPERTI

ABBATIS TUITIENSIS

DE GLORIFICATIONE TRINITATIS

ET

PROCESSIONE SANCTI SPIRITUS

LIBER PRIMUS

67 CAPUT PRIMUM.

Quod mysterium sanctæ Trinitatis thesaurus sit desiderabilis, et quod thesaurus in agro absconditus sit.

Thesaurus desiderabilis tu nobis es, o admirabile

D mysterium Trinitatis, et thesaurus absconditus quidem, sed taliter ut inveniri possis ab homine attento qui te quærat, illuminatos per fidem habens suæ mentis oculos. Ubi enim thesaurus ille absconditus est? in agro. Sic etenim Dominus dicit ia-

Evangelio : « Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro (*Math. xiii*). » Mira res ! Non in sacculo, non in diversorio, non in cubiculo intra cubiculum, ubi solent homines abscondere thesaurum suum, quia de furibus solliciti sunt, sed « in agro, » id est in propatulo. Qualis, rogo, haec est absconsio, absconditum esse in publico ? Attamen ita est, et omnino verum est. Hoc opus nunc suscepimus, et haec præsentis operis nostri est intentio, demonstrare qualiter vel quo thesaurus iste sit absconditus in agro; dicamus ergo quoniam thesanum istum solis cœcis absconditum invenimus nos, et hunc oculos habentibus, qui tamen forte nondum satis viderunt et videre volunt, quasi prætentio demonstremus dico.

CAPUT II.

Quod sancta veteris instrumenti Scriptura ille ager sit, et quam ob causam convenienter agri nomine significata sit.

Ager iste, de quo proposuimus, sancta veteris instrumenti Scriptura est. Et recte dicitur ager, quia profecto res publica est; res in aperto posita, et cunctis hominibus, imo populis omnibus legere vel audire cupientibus, proposita est. Hinc est illud in Psalmo veraciter dictum : « Dominus narrabit in Scripturis populorum (*Psal. lxxxvi*). » Quid namque est quod dicit « in Scripturis populorum, » nisi ac si diceret, in Scripturis quæ populis expositæ sunt, vel quæ a populis omnibus legi possunt ? Quod ut diceret non fuisset necessarium, nisi essent quædam Scripturæ sive quædam scripta, quæ non sunt populorum, verbi gratia, scripta Platonicorum, scripta Aristotelicorum. Nimicum ad distantiam eorum quæ illi scripserunt, Scripturæ sacræ recte dicuntur Scripturæ populorum, quia videlicet populos, id est simplices, a suimet lectione non repellunt, quin et si mysteria non cito percipiunt, at saltem litteralem sensum et moralem quoque facile capiunt intellectum. At illorum scripta vel dicta lubricis anfractibus effugiendo, simplices a se repellunt. Exempli gratia : Si dixeris, mortuus est homo, dicunt mortuus non est homo. Et ex parte verum dicunt, quia si homo est, vivit; si autem mortuus est, et homo et anima et animatum corpus esse desiit. Quod non attendentes populi, id est simplices, stant attoniti. Sed nihilominus verum est dicere, mortuus est homo, eo videlicet sensu, quo solemus a parte significare totum. Et recte appellamus hominem corpus humana vita defunctum, et hujusmodi locutionem sicut populi, ita et Scripturæ nostræ recipiunt, suntque ob hujusmodi simplicitatem Scripturæ populorum. Similiter quod hic de thesauro proposuimus, dicentes, absconditum in agro, id est in publico, illi dicent vel scriberent, oppositum esse in adjeeto, et cetera hujusmodi qualia populi non intelligent. Attamen verum est, et non ita, ut sicut in eo quod anterius dictum est, sic et in isto, a parte significetur totum, imo de toto sentias totum, videlicet quia totum apertum vel publicum est videnti-

A bus, totum absconditum vel clausum est invidentiibus.

CAPUT III.

Quomodo vel qualibus thesaurus ejusmodi in tali agro absconditus sit, et a qualibus cito possit inveniri.

Diximus quo in agro thesaurus iste absconditus sit, scilicet, gloriosa distinctio personarum S. Trinitatis : jam dicendum quomodo illic absconditus sit. Utrumque etenim demonstrare supra propositum est, et quo in agro, ¶ et qualiter absconditus sit. Non longe pro hac demonstratione exemplum petatur. Præsens enim adest idoneum, si respicias unde dixerit : « Dominus narrabit in Scripturis populorum (*Psal. lxxxvi*). » Utique dices mihi quod hoc

B dixerit de illo quod sub interrogatione præmisserat, dicens hoc modo : « Nunquid Sion dicet homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus ? » (*ibid.*) Quo modo, vel in quantum haec portio magna thesauri absconditi, hoc talentum magni ponderis, hoc sacramentum Incarnationis ad solam pertinens personam Filii, absconditum est in agro sæpe dicto, sic vel in tantum et non occultius ibideum mysterium totius Trinitatis absconditum est. Solis enim indignis, invidere et non videre volentibus, sic fuit absconditum, ut inveniri non posset dum quæreretur, et porcis bona margarita non concundenda non objiceretur. Proinde dicit : « O Sion, nunquid dicit homo iste, et homo natus est in ea, » subauditior civitate sua, de qua præmisit : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei (*ibid.*), — et ipse fundavit eam Altissimus. » Nunquid, inquam, dicit hoc homo, scilicet quispiam totus terrenus, qualis est judæus vel hæreticus ? Subauditior non, hoc namque dicere deorum est, et omnium filiorum Excelsi (*Psal. lxxxv*), quod hic homo qui natus est in sancta Sion, quæ una civitas est omnium sanctorum atque electorum angelorum et hominum, priusquam in ea nasceretur, « ipse fundavit eam Altissimus. » Non hoc dicit homo, non intelliget quis, deditus sensui terreno. Ergo thesaurus absconditus. Similiter de omnibus sacramentis et distinctione personarum sanctæ Trinitatis, qui thesaurus magnus est; sciendum quia modus absconsionis talis est, ut homo infidelis non iuveniat : deorum autem vel filiorum Excelsi multitudo fidelis cito apprehendat.

CAPUT IV.

Quod non in una parte agri, sed per totum agrum sacræ Scripturæ thesaurus iste, et indignis absconditus, et a dignis sit inventus, vel cito inveniatur.

Qua tandem in parte, vel quibus in partibus agri thesaurus iste absconditus debet inveniri ? Nam fortassis hoc quispiam putet, quod in parte seu in partibus, et non in toto agro thesaurus iste absconditus vel demonstrandus sit. Ad hæc inquam : Non in partibus, sive per partes, sed in toto, vel per totum, per omnes terminos agri hujus, thesaurus iste absconditus jamdudum inventus et adhuc inveniendus

est. Quid illud totum est? Nimirum omne quod ab initio creaturæ usque nunc Deus operatus est. Brevisiter hic percurrere libet terminos agri, distinctiones operum utilium, de quibus omnis Scriptura sancta consistit, jamque promittere quod nusquam in omnibus his desit, per ipsam designata litteram, cooperatio Trinitatis. Primum est creatio cœli et terræ, sequens conditio creaturæ angelicæ, post hæc plasmatio hominis cum benedictione plasmatoris sive Creatoris; deinde post diluvium benedictio reparandi generis humani de hominibus paucis, post hæc facta ad Abraham promissio beati seminis, quod est Christus, deinde descensus Dei in Aegyptum ad liberandum populum suum, post hæc modus benedictionis, quo peracto tabernaculo Moyses filii Israel benedicere jussus est, deinde sermo qui de ædificanda domo Domini ad David factus est, simulque sacramenta psalmorum et præconia prophetarum, post hæc consolatio sive reversio captivitatis de Babylone. Deinde Machabæorum victrices pugnæ. Per hos omnes terminos extenditur ille ager, et in his omnibus iste thesaurus absconditus est, et ut manifestius dicam, ex ipsis operibus Dei sancta vetus Scriptura conscripta est, et in singulis horum sanctæ Trinitatis comparationem non defuisse certum est et hoc præsenti opere demonstrandum est. Quod cum demonstratum fuerit, subsequetur opus clarissimum Dominicæ Incarnationis, Passionis, Resurrectionis atque Ascensionis, et adventus Paracleti Spiritus sancti, quod videlicet opus nostra quantulunque declamatione tanto liberius tantoque vehementius personare poterit in gloria sanctæ Trinitatis, quæ ab hinc prædicatione publica per totum mundum cœpit annuntiari, quanto pluribus corroborata fuerit testimonii ex dictis seu rebus gestis præcedentium ætatum sæculi. Igitor ab initio creaturæ jam nunc exordiamur cursum suscepti operis.

CAPUT V.

De capite libri: « In principio creavit Deus cœlum et terram, » qualis ibi sit absconsio hujus thesauri, et quod filius principium sit, sicut ipse dixit: « Ego principium qui et loquor vobis. »

« In principio creavit Deus cœlum et terram: Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ erant super faciem abyssi, et Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. 1). » Ecce qualis absconsio thesauri. Non nos pigeat, neque fastidium cuiquam pariat frequentatio hæc nominum istorum thesauri, et absconsionis ejus. In inventione gaudium est, et gaudium circa inventum, discurrens libenter eadem repetit; facit enim loqui ex abundantia cordis (Matth. xii). Ecce ergo qualis absconsio. Cum sanctæ Scripturæ spiritus in isto capite libri sanctam Trinitatem velit intelligi, unam tantummodo personam parvo subtegens velamine, faciem ejusdem Trinitatis sapientibus et prudentibus abscondit, revelaturus eam parvulis. Quo sub velamine, quam personam abscondit? Nimirum personam Filii, sub velamine

A nominis principi. Sapientes quippe et prudentes id est superbi, qualium quidam dicebant eidem incarnato Filio Dei, « Tu quis es (Joan. viii), » in hoc dicto: « In principio creavit, » nihil aliud invenerunt aut invenire voluerunt, quam ac si diceretur, primo vel primus creavit, quo sensu et poeta ethnicus, licet insignis, dicere potuit:

*Principio cœlum, terram, camposque liquentes.
Lucentemque globum lunæ, tawiaque astra,
Spiritus intus alit.*

(VIRG., VI Aeneid.)

At ille parvulos attendens, qui eum erant audituri, interrogantibus, ut jam dictum est, « Tu quis es? Principium, » ait, « qui et loquor vobis (Joan. viii). » Hoc dicens, nimirum locum istum, caput istud sanctæ

B Scripturæ retexit, ita ut non dubites eum te velle sinnul agnoscere illud quoque quod in Psalmo dicit ipse: « In capite libri scriptum est de me (Psal. xxxix). » Quod est enim caput libri, nisi hoc initium omnium Scripturarum veritatis? Omnis quippe Scriptura sacra, Scriptura canonica, unus liber est, qui ad unum tendit, et ab uno Deo profecta, uno eodemque spiritu conscripta est. Econtra scripta omnia quæcumque non veniunt ex eodem spiritu veritatis, plures sunt libri. Propterea sapiens Ecclesiastes dicit: « Faciendi plures libros nullus est finis (Eccle. xii). » Igitur « in principio creavit Deus cœlum et terram, et Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. 1): » splendidum caput libri gloriam predicit sanctæ Trinitatis. Fugiant qui oderunt eum a facie ista, sicut fugiebat tunc et accedere timebat Israel carnis, quando ex collocutione Dei splendida facta est facies Moysi (Exod. xxiv).

9 CAPUT VI.

Quam ob causam Filium sive Verbum Dei principium decuerit nuncupari.

Quam autem ob causam Filium sive Verbum Dei, principium decuit nuncupari? Nimirum quia omnia per ipsum facta sunt. Verumtamen adhuc pro causa præsenti parum dictum est. Nam non solum per ipsum, verum etiam propter ipsum omnia facta sunt. Sic enim Apostolus dicit: « Decebat enim eum, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare (Hebr. ii). » Hæc est causa vera, causa digna tanti hujus nominis, scilicet principii, quia ipse est « propter quem omnia et per quem omnia: » ipse, inquam, est omnis creaturæ principalis et efficiens causa. Dicit aliquis: Et Deus Pater, nonne principium est? Plane principium Pater, principium Filius, principium Spiritus sanctus. Verumtamen non tria principia, sed unum principium, sicut non tres dii, sed unus est Deus. Cur ergo in isto capite libri, solam Filii personam, inspirator sanctæ Scripturæ, Spiritus Dei, principium nuncupare voluit? Ad hæc inquam: Omnis iste liber, omnis sancta Scriptura, cuius caput hoc est: « In principio creavit Deus cœlum et terram, » cui creaturæ vel propter quam scriptus est creatu-

ram? Nimirum propter creaturam humanam, ad instructionem creaturæ humanæ sancta Scriptura condita est. Huic creaturæ sine dubio una hæc persona, Filius Dei, triplici modo principium est. Duo bus modis tam angelicæ quam humanæ creaturæ principium est, videlicet quia et propter ipsum et per ipsum omnia, sicut jam superius dictum est; tertio modo, solius creaturæ humanæ, quia per passionem salutis nostræ auctor consummatus est; salutis, inquam, nostræ princeps et principium est. Quod futurum non latebat Moysen, cum istam Scripturam digito Dei prædictus scribere inciperet. Bene igitur et venerabiliter secundum rei veritatem pro Ben, id est pro filio, Bresith, id est principium, posuit, principium nuncupans Filium Dei. Propter quem et per quem nos condidit, vidit, et salvandos fore prævidit? Prœinde considerandum quia, licet Pater quoque principium sit, licet Pater et Filius et Spiritus sanctus, sicut jam supradictum est, unum principium sit, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia (*Rom. xi*), nusquam tamen vel Pater, vel Spiritus sanctus legitur ita manifeste principium se nominasse, sicut Filius se nominavit, dicendo Iudæis: « Ego sum principium, qui et loquor vobis (*Joan. viii*). »

CAPUT VII.

De eo quod in Psalmo dicit Pater Filio: « Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te. »

Et quidem in Psalmo Dominus Dominus, Pater Filio dicit: « Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te (*Psal. cix*), » et hoc ita intelligitur, ut dicat filio David, Domino David: Pater Deus, ego principium tecum sum, tecum operor in die virtutis tuæ, in processu victoriæ vel resurrectionis tuæ, quo videlicet die sancti splendueront depulsis tenebris, et accepta remissione peccatorum: ego, inquam, « principium, » id est Pater, qui « ex utero ante luciferum, » id est, ante omnem creaturam, « genui te. » Nam Lucifer qui eccidit, quia principium esse voluit, fuerit quidem principium viarum Dei, sed junior te exstitit (*Job xl*). Verumtamen expositio hæc, qua Pater principium in hoc versiculo intelligitur, serupulosa est infirmis intellectibus, quod experimento didicimus. Putant enim ex hoc libere posse dici quod Pater sit principium Filii, et ad eumdein sensum pertrahere nisi sunt illud quod dicit Apostolus: « Caput autem Christi Deus (*I Cor. xi*). » Ut ergo scrupulum omnem amoveat, et illæso calle fides procedat, sciendum quia littera præscripti versiculi nullam nobis necessitatem imponit, ut Pater intelligatur nomine principii. Cum enim dicit (*Psal. cix*): « Dixit Dominus Domino meo, » id est Pater Filio, Deus Christo, « tecum principium, » hoc recte intelligitur ac si dicat: Idcirco « sede a dextris meis, » idcirco « dominare in medio inimicorum tuorum, » quia Deus es, et non homo tantum Verbum et non caro tantum. Denique hoc

A idem sonat: « Teeum principium. » Cum natura humana, secundum quam visus vel reputatus es novissimus virorum, divina natura est in unitate, antiquum et increatum principium (*Isa. xxxv*). Quid aliud loquitur Petrus in Actibus apostolorum, dicens de hoc eodem Domino: « Qui pertransivit benefaciendo omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum eo? » (*Act. x*.) Nimirum non sicut dici poterat, sicut Dominus cum Moyse, et sicut ad Josue Dominus dicit: « Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum (*Josue i*); » non, inquam, ita dictum accipimus, « quoniam Deus erat cum illo, » scilicet Christo; sed ita ac si diceret, quoniam ille non tantum homo, sed et Deus erat et homo. Similiter cum hic audis dicentem Patrem Deum ad mediatorem B Dei et hominum Jesum Christum: « Tecum principium, » ne occasionem sibi porrectam arbitretur Arius, ut dicat, quoniam principium se hic appellat Pater, ergo ille principium Filii est, et hinc dicit Apostolus: « Caput autem Christi Deus (*Ephes. v*), » compendio fac litis finem: sentiens et principium, id est Deum sive Verbum, et hominem assumptum unam esse personam, Jesum Christum, cuius humanæ naturæ ipsa, quæ illi insita est, verbi Divinitas, et principium, et caput, et Deus est. Amplius autem et Pater, et Filius et Spiritus sanctus, indivisa Trinitas, unum principium, unus Deus, unum caput est.

CAPUT VIII.

Item de causa nominis principii, et de eo quod Apostolus ait: « Propter quem omnia, et per quem omnia. »

Multa hinc jam dici poterant collectis de thesauro Scripturarum testimoniis fidibus, sed quoniam secundum ordinem Scripturarum procedere nobis propositum est, succipi oportet, jamque per aliud simile demonstrare, quamobrem scriptori Moysi, imo ipsi, qui per Moysen locutus est et scripsit digito Dei, Filium seu Verbum Patris, principium in isto capite libri nuncupare placuerit. Jam quidem supradictum est, quia « propter ipsum et per ipsum omnia, » et ob hanc causam recte illum hoc nomine prescribi, sed adhibita similitudine melius eadem causa complacabit. Virum esse caput mulieris Apostolus dicit, idcirco quia non « propter mulierem vir, D sed propter virum mulier (*I Cor. xi*) » facta est. Dixit enim Deus: « Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adjutorium simile sui (*Gen. ii*). » Illud isti simile est. Quod enim aliud habuit exemplar, ut taliter prius virum, et deinde propter virum ac de viro mulierem facheret, nisi Verbum suum, Filium suum, « propter quem et per quem omnia » facta sunt? Denique quod sicut uni viro mulier una, hoc est, et hoc futura **IO** erat uni Filio Dei, una omnium sanctorum angelorum atque electorum hominum Ecclesia. Differt tamen in facturis, sicut præpositiones grammaticæ, ita et veritas intelligentiae. Nam et propter virum et de viro mulier facta est, Ecclesia vero propter Filium, sed non de Filio; non, inquam, de ipsa divina substantia crea-

tura ulla creata est. Unde Apostolus recte dixit : « Propter quem omnia, et per quem omnia (*Hebr. ii.*) ». Et evangelista : « Per ipsum, inquit, facta sunt omnia (*Joan. i.*) ». Per hoc ergo simile valet aliquatenus mente percipi, quam recte Filius Dei principium in initio creaturæ nominatus sit, quia, si vir caput, id est principium mulieris recte dicitur, idecirco quia propter eum mulier facta est, multo magis sine dubio Filium Dei recte principium Scriptura nuncupat, idecirco quia propter ipsum et per ipsum omnia.

CAPUT IX.

Quod altius sonet hoc nomen principium dictum Iudeis, quam si dixisset : Filius Dei sum, vel Christus ego sum.

Cum igitur ab hoc testimonio capitilis libri principium se esse asserit, hoc modo respondens Iudeis : « Principium sum, qui et loquor vobis (*Joan. viii.*) », sanctum ac venerabile est perpendere quomodo et malignam illorum intentionem eludit, et veritatem essentiae suæ non solum non abscondit, immo altius depromit. Altius quippe sonat hoc nomen principium quam si dixisset : Filius Dei sum, vel Christus ego sum. Cui enim angelorum vel hominum licet aut congruit ut vocetur principium? Incommunicabile est ulli creaturæ hoc vocabulum. Qui dicere ausus fuit : « Ego feci memetipsum (*Ezech. xxix.*) », hoc enim apud Ezechielem dixisse redarguitur per Spiritum propheticum, quod idem est ac si diceret : Ego sum principium, propter hoc ipsum cecidit angelus, et factus est diabolus. Porro nomen hoc quod est Filius, communicabile est, et ipse pueris suis communicavit sive participavit, quia communicaverunt carni ejus et sanguini, quemadmodum et in Psalmo Spiritus sanctus longe ante protestatus est : « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes (*Psal. lxxxii.*) ». Nec vero illud repugnat quod Apostolus dicit : « Cui enim angelorum dixit aliquando : Filius meus es tu (*Hebr. i.*) », subjungit enim : « Ego bodie genui te », quod totum nulli unquam alii dictum, aut dicendum est. Christus quoque communicabile nomen est, verbi gratia cum ipse Deus in Psalmo loquens de patribus Abraham, Isaiae et Jacob : « Nolite, inquit, tangere christos meos (*Psal. civ.*) », igitur et altius, ut jam dictum est, veritatem essentiae suæ deprompsit, dicendo principium tanquam si diceret : Filius Dei vel Christus ego sum, et malignam intentionem illorum sic elusit, ut non possent eum accusare apud Romanum imperium, quasi de assumptione regii nominis. Sic et in loco alio, dum circumuidantes illum dicerent : « Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam (*Joan. x.*) », non statim ascendit contra eos dicendo, Christus ego sum, sed quasi gyrando post eos, et aliqua locutus de se Pastore et ovibus suis, quam videlicet professionem, si de illa accusaretur, non multum curarent Romanii, tandem dixit : « Ego et Pater unum sumus (*Joan. xi.*) », quod nimisrum

A longe est altius quam si dixisset, Ego sum Christus, quia sicut jam dictum est, multi dicti sunt christi, in tantum, ut Saulem quoque reprobum David nominare non dubitaverit christum Domini (*I Reg. xxiv.*).

CAPUT X.

Quomodo Pater, et Filius et Spiritus sanctus unum sit principium, et quam ob causam magis de persona Filii scire oportuerit, visum esse principium.

De persona Filii pro posse hactenus dictum est, quam ob causam recte et rationabiliter principium debuerit nominari; nunc de persona Patris, quod et ipse principium sit, non necesse est artis similiiter demonstrare Scripturarum testimonii. Omnis

B enim concertatio pravitatis hæreticæ seu perfidiae Judaicæ, non tam circa Patris quam circa Filii personam oberrare consuevit : qualium acerrimi fuerunt Ariani, qui non solum verbis refragati sunt huic veritati, quam tenet Ecclesia Dei de coæternitate Patris et Filii, verum etiam gladiis eamdem veritatem persecuti sunt, volentes quidem Patrem increatorem, Filium autem creaturam dici vel haberi. Quod si quis in initio Evangelii secundum Joaninem, dum dicit : « In principio erat Verbum, » Patrem velit intelligi per principium, ut sit sensus, in Patre erat Verbum, vim facit litteræ, nee locum reliaquit sequenti sententiae, quæ præmisso : « In principio erat Verbum, » statim subjungitur, « et Verbum erat apud Deum. » Quid enim operabitur, C « et Verbum erat apud Deum, » si idem intelligis in hoc dicto : « In principio erat Verbum? » Melius ergo atque expeditius, « In principio erat Verbum, » sic intelligimus, ac si dicat : Ante sæcula erat Verbum Dominus Christus, qui homo apparuit in fine sæculorum. Hæc enim intentio est illius sancti Evangelii defendere vel protestari antiquitatem Christi Filii Dei, quod non ex Maria initium habuerit existendi, sicut tunc aiebant, et concertare cœperant quidam hæretici, interim dum in Pathmos insula exsulavit ille dilectus discipulus Domini, qui et propter eamdem causam novissimus hoc Evangelium scripsit; sic ergo, ut jam dictum est, intelligi congruit : « In principio erat Verbum, » Christus non ex Maria sumpsit existendi initium, sed Deus erat ante sæcula, qui homo factus est in fine sæculorum. Hæc idcirco dixerim, non quod Pater et principium non sit, nam et hoc superius dixi, quod et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus beata Trinitas unum principium est, sed quod propter vel contra hæreticos magis personam Filii, quod personam Patris opus erat defendi testimonio Scripturarum, per hoc nomen quod est principium, quod non ipse factus vel creatus sit, immo propter ipsum, et per ipsum omnia facta sunt, et in hoc fuerit intentio Moysi, sive ejus in quo ille scripsit digitii Dei, dum in capite libri tales præmitteret sententiam : « In principio creavit Deus cœlum et terram. »

CAPUT XI.

A

De Spiritu sancto vel processione Spiritus sancti, quod tribus modis effecta sit. Primo ad creandum omnia, quo dictum est : « Et Spiritus Dei ferebatur super aquas ; » secundo, ut spiritualibus donis rationalis exornaretur creatura ; tertio, ut in remissionem peccatorum daretur, quod ante Christi adventum non fiebat.

Invenisti igitur, o homo, thesaurum hic, et thesaurus tuus expressa est sancta Trinitas subsequentे protinus hoc dicto : « Et Spiritus Dei ferebatur super aquas. » Nam qui creavit Deus, ipse Pater est ; et principium in quo creavit, Filius est ; et « qui ferebatur super aquas Spiritus Dei » ipse Spiritus sanctus est. De ista sancte **I** Tri-nitatis persona tertia non ab re illud quæritur, immo quæsitu et scitu dignum est, cur et hic, et per omnes fere veteris instrumenti paginas vocetur Spiritus Dei sive Spiritus Domini ; in Evangelio autem, et ab ipso exordio Evangelii secundum Lucam nominetur Spiritus sanctus absque relatione Dei vel Domini. Sic enim esse advertere poteris, si mente vel sedula intentione percurras Scripturas utriusque Testamenti Veteris et Novi. Hoc ergo si quæras, utili cito solutionem invenis, quia spiritus ejusdem processio, quem procedentem sancta Christi Ecclesia nuncupat, auctoritate ipsius dicentis : « Cum venierit Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit (Joan. xv) ; » ejus, inquam, processio tribus effecta est modis secundum Scripturas veritatis. Primo, ut in principio, de quo jam dictum est, crearentur omnia, secundo, ut spiritualibus donis humana exornaretur creatura, inter quæ maximum est illud quod locutus est per prophetas ; tertio, ut in pœnitentiam et remissionem peccatorum daretur quod ante Christi adventum non fiebat. His ante perspectis, patenter intelligis quia ubi primo processit ad creandum omnia, sicut hic habes : « Et Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. 1), » recte dictus est Spiritus Dei, quo nomine intelligitur, sicut ait Pater Augustinus, quod sit ipse bonitas Dei, « etenim quia bonus est, ait, Deus, idcirco omnia creavit. Et ubi dona sua distribuit, ibi scribitur Spiritus Domini : » exempli gratia, ut illic : « Et recessit Spiritus Domini a Saul, et ferebatur in David (I Reg. xvi). » Et ubi remissionem peccatorum cœpit operari, scilicet ab adventu Christi Filii Dei, glorioso vocabulo Spiritus sanctus cœpit nuncupari. Denique ante adventum ejusdem Filii Dei, dabatur quidem in divisionem gratarum, sed non etiam in remissionem peccatorum. Unde est illud : « Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus (Joan. vii). » Quia ergo ipse est omnium peccatorum remissio, nostra est *sanctificatio*, pulchre ex ore nostro tali honoratur vocabulo Spiritus sanctus, non quod sanctificatus, immo quod sanctificans sit, sive sanctificator, et ipsa sanctificatio. Verum de hujusmodi suo loco plenius dicendum erit nunc ordinem servaturi redeamus ad caput.

CAPUT XII.

Cum et Pater sit Spiritus, et Filius Spiritus, quam ob causam hoc ipsum substantiale nomen, scilicet Spiritus, huic uni personæ sæpius in Scripturis sanctis assignetur

Quamvis hic solam hanc personam Spiritum nuncupaverit Scriptura, dicendo : « Et Spiritus Dei ferebatur super aquas, » nihilominus tamen et ipse Deus, cuius hie Spiritus prædicatur, et ipsum principium, id est Filius, in quo « Deus creavit cœlum et terram, » Spiritus est, et non tres spiritus sed unus, sicut non tres dii sed unus Deus. Unde in Evangelio, cum dixisset Deus Filius : « Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate, nam et Pater tales quærat qui adorent eum, » protinus subjunxit : « Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare (Joan. iv). » Quibus in verbis non illud intenditur, ut spiritus subjectum, et Deus prædicatum sit, et iste sensus sit, Spiritus sanctus est Deus, licet et hoc suis in locis recte prædicetur, sed hoc nimis ut Deus subjectum, et Spiritus sit prædicatum, sitque sensus, Deus est Spiritus. Quia videlicet sancta Trinitas, quæ hic, ut jam dictum est, intelligitur : « In principio creavit Deus cœlum et terram, et Spiritus Dei ferebatur super aquas, » sicut unus Deus, ita veraciter unus prædicatur et intelligitur Spiritus. Quam igitur ob causam hoc ipsum substantiale nomen, scilicet Spiritus, sæpius in Scripturis sanctis huic uni personæ assignatur ? Nunquid eo quod subtilior sit natura, cum sit una summæ Trinitatis natura vel substantia ? Non utique subtilior est, neque enim ulla est substantiae dissimilitudo, sed est hujus personæ propria quædam valde subtilis operatio. Sic enim spiritus iste intelligitur in Deo, quomodo in anima conscientia sua sive intentio. Denique et Apostolus cum dixisset : « Quis enim seit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est. » Continuo subjunxit : « Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei (I. Cor. ii). » Virtus Altissimi est hic Spiritus Patris, et Filii, utramque enim et personam hic recte intelligimus in nomine unius Dei, cum dicitur spiritus Dei, et in isto capite libri et in toto libro, id est Scriptura sacra, ubi passim prædicatur Spiritus Dei, vel Spiritus Domini. Quod si distinctio personarum in hac ipsa relatione desideratur, exemplum in promptu est, cum in Evangelio Dominus dicit : « Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Matth. x). » Et Apostolus ad Galatas : « Quoniam, inquit, estis filii Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra (Gal. iv), » et alibi loquitur : « Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. viii). » Virtus, inquam, Altissimi est, sicut et Filius fortitudo vel brachium Domini, hoc in sua operatione proprium habens, quod per brachium quidem Domini, id est per Filium, facta omnis natura, vel formata est omnis creatura sive substantia, per hunc autem vivificata est, et vivit

Deo omissis electa rationalis creatura, tam angelica quam humana.

CAPUT XIII.

De processione Spiritus sancti, cuius videlicet processionis illud erat initium, quod serebatur super aquas, et quo usque in opere suo processerit hic Spiritus Dei.

Jam supra mentio incidit de eo quod hunc Spiritum Dei sancta Ecclesia procedentem appellari consuevit appellatione soleanni, auctore ipso Filio Dei, qui primus hoc verbo usus est, ubi dixit : « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit (Joan. xv). » Unde sumptam putas verbi sive vocabuli hujus auctoritatem, nisi ex hoc eodem capite libri, quia sic dictum est : « Et Spiritus Dei serebatur super aquas? » Quidnam ferri super aquas, nisi iam procedere erat? Cuncta quae locutus est homo factus, et inter homines ambulans, et docens Filius Dei, nimis auctoritatem habent de sanctis Scripturis, et in suas aspiciebat etiam cum nova putaretur loqui, juxta quod de semetipso dilecta in Canticis jamdum dicebat : « Oculi ejus sicut columbae super rivulos aquarum quae lacte sunt lotae et resident juxta fluentia plenissima (Cant. v.) » Itaque sicut certum habemus, quia dicendo : « Ego principium qui et loquor vobis (Joan. viii), » respiciebat, sicut superius memoratum est, ad istud caput libri, quo dictum est : « In principio creavit Deus cœlum et terram, » ita et ubi Spiritum sanctum procedentem dixit, non dubitemus eum respexisse istud quoque, quia scriptum erat : « Et Spiritus Dei serebatur super aquas. » Magna res est processio Spiritus sancti, cuius videlicet processionis illud initium erat quod serebatur super aquas. Levemus oculos nostros, oculos hominis interioris, oculos fidei diligentis et intellectu querentis, et videamus quo usque in opere suo processerit hic Spiritus Dei, et tunc aliquantis per 12 perpendere poterimus dignitatem, sive pondus dicti hujuscemodi spiritus et veritatis, qui a Patre procedit. » Certe cum procedere inciperet, quando serebatur super aquas, terra de nihilo facta et inanis erat et vacua, et tenebrae erant super faciem abyssi (Gen. i). » Nunc autem qualis est terra et quid in ea factum est ex Omnipotentia procedentis? Parum est attendere quod in primis facta est lux intellectualis. Deinde firmamentum in medio aquarum dividens aquas ab aquis, deinde ex arida, quam appellavit terram, productio omnis herbæ virentis, et omnis ligni fructum facientis, et semen suum in semetipso habentis. Deinde omnis ornatus firmamenti sive cœli, sole et luna ac stellis miro ordine dispositis. Deinde omnis creatura quae in aquis natat, quae super terram in aere volitat, quae per terram sive quadropes, sive bipes ambulat, aut sine pedibus reptat, ad summum quo cunque Deo dicente facta, Deo mandante sunt creata, quorum novissimum atque pulcherrimum est creatura humana, et de quibus omnibus scriptum, est quia « vidit Deus

B

A omnia quae fecerat, et erant valde bona. » Parum, inquam, est attendere haec in processione hujus Spiritus Dei, nisi levatis, ut iam dictum est, oculis videoas quo usque processerit, et adhuc in operc suo processurus sit, videlicet donec sedeat Filius hominis in sede majestatis suæ, potestatem habens faciendi judicium a dextris et a sinistris ; Filius, inquam, hominis principium creaturæ et summa creationis sive processionis hujus Spiritus Dei, quia propter ipsum et per ipsum omnia facta sunt, sicut supra memoratum est cum testimonio sermonis apostolici, quo dixit : « Decebat enim eum, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari (Hebr. ii). »

CAPUT XIV.

Item de processione Spiritus sancti, quid differat a processione Filii, quoniam dixit Filius : « Ego enim ex Deo processi et veni. »

C

Sequamur attentius cum glorificatione Trinitatis majestatem hujus processionis, et hoc nobis sit formare vel jure sacerdotali edere panes propositionis de mensa sanctuarii cœlestis, quam Dominus in conspectu nostro paravit (Psal. xxii), quod Scripturas veritatis fideliter tractando, dignas Deo, quoad possumus, facere possumus hostias pulchræ laudationis. Dicendum in primis, ipsa processio vel ipsum procedere quid sit, deinde quid distet inter processionem Spiritus sancti et processionem Filii, quoniam et ipse de semetipso loquens, hoc verbo usus est, dicendo Iudeis : « Si Deus Pater vester esset, diligenteris utrumque. Ego enim ex Deo processi et veni. Neque enim a meipso veni, sed ille me misit (Joan. viii). » Duo verba dixit, « processi et veni, » et nimis angustum est, si in his duobus verbis unum idemque intelligere velis, scilicet nihil aliud quam quod in hunc mundum veniens, qui invisibilis erat apud Deum, visibilis per assumptam carnem apparuit. Latior sensus et amplioris intelligentiae lumen est, si duas nativitates ejus suscipias in his duobus verbis, « processi et veni ; » nativitatem humanitatis, qua ex substantia Patris ante sæcula genitus est ; et nativitatem, ipsius humanitatis, qua ex substantia matris in sæculo natus est. Quamvis et hoc quod venit prodiens ex Virginis utero, procedere fuerit, sicut scriptum est : « Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo (Psal. xviii). » Item, in alio Psalmo dicitur ei : « Intende prospere, procede et regna (Psal. xliv). » Quod recte intelligitur de præsenti humanitatis ejus vita, juxta quam veraciter dictum est : « Puer Jesus proficiebat ætate et sapientia (Luc. ii), » videlicet, eo usque proficiens, ut appareret dictis et factis, quod ipse esset ipsa Sapientia ; et sicut dictum ita et factum est, quia prospere processit per annos paulo plusquam triginta et tam brevi exacto tempore, ecce nunc regnat in potestate magna, quemadmodum dicit : « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra (Matth. xxviii). » Verum nos hic agimus de illo antiquiore processu

D

ejus, de quo non sine magno pondere dixerit: « Ego **A** deinceps creavit, quam ante illam requiem sham in enim ex Deo processi (Joan. viii). » Quisnam ille processus, sive illa processio quæ fuit, nisi illa mirabilis atque ineffabilis dilectio dicentis: « Fiat lux, fiat firmamentum (Gen. i), » sicut luminaria et cætera omnia, de quibus Psalmista, contemplator illius dicti sive verbi: « Statuit, inquit, ea in sæculum et in sæculum saeculi, præceptum posuit et non præteribit (Psal. cxlviii). » Igitur ut supra propositum est, in primis dicendum nobis, ipsa processio, vel ipsum procedere quasi sit et deinde processio Filii qui dixit: « Ego enim ex Deo processi, » in quo differat a processione Spiritus sancti, de quo idem dixit: « Quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit (Joan. xv). »

CAPUT XV.

Quid sit processio, sive procedere, et cur de semetipso loquens, præterito tempore dixit, «processi; » de sancto autem Spiritu dixit praesenti tempore, «procedit. »

Processio est solemnis egressio personarum maxime spectabilium, non sine quadam gravitatis festivitate suam præsentiam exhibentium, taliter ut venerationem quoque digne mereantur a conspectu plebium, magna, ut saepe sit, cum jucunditate occurrentium, magno cum gudio deducentium. Et nostrum quidem procedere, qui locales sumus, est proficisci de loco ad locum: Divinitatis vero localis non est, licet interdum locus illi ascribatur, exempli gratia, cum dicit quispiam: « Vere etenim Dominus est in loco isto, et ego nesciebam (Gen. xxviii). » Est autem processio divinitatis effectus mirandi operis, unde sic perpenditur, sic mente conspicitur, majestas tantæ dominationis, sicut ex facie cognoscitur dignitas hominis reverendi, de loco ad locum venerabiliter procedentis. Igitur effectus operis, si dociles, si attenti, si benevoli sumus ad contemplandam pulchritudinem tantæ processionis, docere nos potest, ut cognoscamus Dominum majestatis: Dominum, inquam, majestatis, Filium qui jamdum processit, Dominum majestatis nihilominus Spiritum sanctum qui adhuc procedit. Hæc denique discretio in temporibus verbi hujus prudenter audienda est, quia de semetipso loquens Filius Dei, secundum præteritum tempus dixit: « Ego enim ex Deo processi (Joan. viii), » de sancto autem Spiritu **D** loquens præsenti tempore dixit: « Qui a Patre procedit (ibid. xv). » Proinde nimis incongruum esset, ambo, scilicet Filium et Spiritum sanctum dicere procedentes, cum procedens participium sit temporis præsentis, sicut et Verbum procedit, quod de celo Spiritu sancto dictum est, Filius autem jamdum, sicut dictum est, processerit, cuius processio fuit ille effectus operis, a quo Deus, qui per illum omnia creavit, jamdudum cessavit, sicut manifeste Scriptura dicit: « Et requievit Deus die septimo ab universo opere quod patraret, et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod creavit Dens ut faceret (Gen. ii). » Nullam quippe novam creaturæ speciem

quam ante illam requiem sham in genere suo non creaverit.

13 CAPUT XVI.

Quod neque Filius ad creandum omnia processerit absque cooperatione Spiritus sancti, neque Spiritus sanctus ad sanctificandum procedat absque cooperatione Filii.

Nunquid vero processionem Spiritus sancti quæ nunc usque procedit ad sanctificationem creaturæ rationalis, secernimus aut secerne patimur processione Filii, quæ, sicut jam dictum est, dudum processit et procedere, id est, novas creaturæ species condere vel patrare cessavit? Nunquid hoc dicimus, aut dici vel aestimari patimur, quod Filius ad creandum processerit absque cooperatione Spiritus sancti,

B aut Spiritus sanctus ad sanctificandum procedat absque cooperatione Filii? Absit hoc! Inseparabilis enim est totius operatio Trinitatis, unus Dei, unius et inseparabilis imperii, et tunc, quando processit Filius ex ore Patris dicentis, fiat hoc vel illud, ductor totius operis erat Spiritus sanctus, et nunc, quandiu ad sanctificandum procedit Spiritus sanctus, ferturque super aquas baptismi, idem ipse « qui ferebatur super aquas » in initio, sicut Scriptura dicit. Filius arbiter et efficiens causa est ejusdem sanctificationis. Et illuc: ubi Deus Pater cum Spiritu sancto per Eum cuncta creavit (omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil), et hic ubi Deus Pater cum Filio sanctificat electionem creaturæ rationalis, deliciæ parantur, vel persicuntur cooperatione totius Trinitatis, illæ nimis deliciæ charitatis, quarum ita meminit Sapientia Dei, Filius Dei, memor ejus, quam dicimus suæ processionis: « Quando præparabat cœlos aderam, quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum, quando circumdabat mari terminum suum et legem ponebat aquis ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens, et delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, et deliciæ meæ esse cum filiis hominum (Prov. viii). » Quidnam est hoc, nisi ac si diceret, quando dixit Deus « Fiat lux, » quando dicebat, « Fiat firmamentum in medio aquarum, congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum unum, » quando, inquam, hæc et cætera dicebat et per singulos dies videbat « quod esset bonum (Gen. i), » ego procedebam ex ore ejus, ego enim sum illa dictio, sive Verbum ejus. Igitur processio Filii tempore vel loco a processione Spiritus sancti non secernitur, quia videlicet, tunc ista facta sunt, quando Spiritus Dei « super aquas ferebatur; » et sicut Pater, ita et Filius, ita et Spiritus sanctus unus Deus, ubique est, et nullo loco concluditur. Tantum in effectum operis distantia agnoscenda est processionis utriusque, scilicet Filii et Spiritus sancti, quia videlicet a conditione creaturarum sive substantiarum, quæ utique per Filium factæ sunt, omnia enim per ipsum facta sunt, « septimo die

Deus requievit. » A sanctificatione vero creaturæ rationalis (quod opus per Spiritum sanctum sit) nondum Pater aut Filius requievit, nondum cessavit, unde dixit et Iudeis idem Filius Dei : « Pater meus usque modo operatur, et ego operor (*Ioan. v.*). » De illis deliciis Sapientiae dicentis : « Et delicie meæ esse cum filiis hominum (*Prov. viii.*), » suo loco in illo speciali opere Trinitatis, scilicet in factura vel plasmatione hominis, erit plenius diendum.

CAPUT XVII.

Contra illos qui dixerunt Spiritum sanctum a solo Patre, et non etiam a Filio procedere, dictum a Sapientia : « En proferam vobis Spiritum meum, et ostendam verba mea. »

Eadem ipsa Sapientia dicit parvulis : « En profaram vobis Spiritum meum, et ostendam verba mea (*Prov. i.*) » Quid hoc est, nisi quod facturam se prævidebat, jamque fecit ipsa incarnata Sapientia? Cum enim resurrexisset a mortuis, stans in medio discipulorum suorum, insufflavit et dixit eis : « Pax vobis, accipite Spiritum sanctum (*Ioan. xx.*), » et sicut aliis evangelista dicit : « Tunc aperuit sensum ut intelligerent Scripturas (*Luc. xxiv.*). » Nonne hoc erat Sapientiae, id est de Filio [Filio] Dei, procedentem de semetipso dare vel proferre Spiritum suum, Spiritum sanctum, et ostendere verba sua? Item in eodem libro scriptum est : « Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem (*Prov. ix.*). » Quid hoc est dicere, nisi quia Verbum Dei, Filius Dei naturam assumpsit, sive corpus humanum, et eidem assumptione homini sanctum infudit septiformem Spiritum? Hæc idecirco dicimus, quia fuere nonnulli maxime Græcorum, qui dicerent a solo Patre et non etiam a Filio procedere hunc Spiritum sanctum, quos tamen sancta Romana Ecclesia, Latinæ Ecclesiae columnæ, jamdudum per multa consilia, luce coruscans evangelica et super petram fidei firmiter stans fundata, sic reverberavit, concentorem ex ipsis Græcis habens Athanasium catholicum atque orthodoxum, ut jam non sit nobis necesse quidquam addere, nisi quia spontaneum in sermonibus nostris huic processioni offerimus obsequium, et in scribendo de hujusmodi quoddam dulce in palato cordis ruminamus delectamentum. Tunc autem delectamentum hoc duplicatur, et spectatorem tantæ processionis lætificat abundantius, si cum auctoritate Scripturarum ratio quoque suppeditat, ut non dubitet intima fides, quod non minus a Filio, quam a Patre, hic amborum Spiritus procedat, Deus ex Deo, non differens in substantia, par ambobus in maiestate, non par in gloria. Igitur ut de ipsa processione utiliter delectemur, et delectabiliter utilia loquamur, dicendum in primis quot sint et qui sint modi processionis ejusdem sancti Spiritus.

CAPUT XVIII.

Ad eamdem veritatis rationem multum illud valere quod ait Filius nocte illa qua tradebatur : « Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam; si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. »

Jam quidem longe superius prælibatum est, sed

A nunc repeti, et latius explanari causa postulat, quia processio sancti Spiritus tribus effecta est modis secundum Scripturas veritatis. Primo, ut in principio, id est in Filio, sive per Filium crearentur omnia, inter quæ ubi dictum est : « Et Spiritus Dei serebatur super aquas, » maxima atque pulcherrima narratur facta esse creatura, lux intellectualis, scilicet creatura angelica. Secundo, ut spiritualibus donis humana exornaretur creatura, inter quæ maximum est illud quod locutus est per prophetas. Tertio, ut in pœnitentiam et remissionem peccatorum daretur, quod ante Christi adventum non siebat. De isto effectu processionis, quod est in remissionem peccatorum dari, quis dubitet hoc **14** dicere, quia secundum hunc modum Spiritus sanctus a Filio quæ procedit? Nam de illo quoque dato, quo Spiritus idem divisiones gratiarum distribuit, postmodum dicendum erit, quia nihilominus hoc etiam modo a Filio procedit. De isto nunc dicere præstat quod est in remissionem peccatorum dari, quo sine dato nullus unquam hominum salvari potuit aut poterit. Hoc ergo in primis libenter, ut spero, et efficaciter accipiet auditor fidelis. « Vado, » inquit ipse Filius Dei, « ad eum qui me misit, et nemo ex vobis interrogat me: Quo vadis. Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis : expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos (*Ioan. xvi.*). » Scio quidem et miror locum hunc a quibusdam magnis et sanctis Patribus sic esse tractatum, ut dicerent apostolos Christi circa ipsum Dominum non potuisse habere dilectionem spiritualem, nisi præsentia sui subtraheret corporalem, atque hoc esse quod dicit : « Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. » Denique talis hujus præsentis capituli expositio, verticem rei sive majestatem sacramenti de quo tunc agebatur in illa sacratissima cœna, non attingit; ut dicere non dubitem, quia pro rei magnitudine seu pondere, sensus iste bonus quidem, sed nimium videtur exilis. Amplius autem et hoc dicere licet, quod non idecirco factum est, quod hic prædixerat. « Tristitia implevit cor vestrum, » quia corporalem sui præsentiam ascendens in cœlum, abstulit ab oculis eorum, imo et proinde magis gavisi sunt, sicut Lucas manifestus narrat : « Et factum est, inquiens, dum benedicet illis, recessit ab eis, et serebatur in cœlum, et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno (*Luc. xxiv.*). » Unde ergo contristari habebant, aut unde tristitia implevit cor vestrum? Nimirum de morte ejus, de qua tandem contristati sunt, donec venit Maria Magdalene, resurrexisse illum nuntians his, inquit Marcus, qui cum eo fuerant lugentibus et flentibus (*Marc. xvi.*). Hoc eine, inquit, fuit ire ad Patrem, scilicet mori, quoniam dixit : « Et nunc vado ad eum qui misit me. » Plane hoc ad Patrem ire fuit, a quo et coronandus erit gloria et honore propter eamdem pas-

sionem mortis (*Hebr.* ii). Annon et hoc evange- lista dieit in initio ejusdem sermonis? « Scieus, inquit, Jesus, quia venit ejus hora, ut transeat ex hoc mundo ad Patrem (*Joan.* xiii). » Itemque: « Scieus, ait, quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit (*ibid.*). »

CAPUT XIX.

Item de eodem dicto, et quod Spiritus sanctus tunc primum appellatus fuerit Paracletus, id est consolator, eo quod sit ipse peccatorum remissio, quam videlicet remissionem peccatorum non dubat prius, nondum glorificato Jesu.

Igitur, ut aliquid dicamus dignum tanta gravitate oris ipsius Domini, dicentis: « Sed ego veritate in dico vobis: expedit vobis (*Joan.* xvi), » simul et illud perpendere operæ pretium est, quia nusquam ante illam sacratissimam Cœnam, in qua sermonem hunc habuit, Spiritum sanctum Paracletum nuncupavit. Eruditæ mentis est, persentire causam nominis hujus, scilicet Paracleti, quod Latine dicitur *consolator*. Quam videlicet causam sentiens, simul etiam percipiet, quia multum pertinuit ad rem, ut tali in tempore potissimum (quod ante non fecerat, neque per semetipsum, neque per prophetas) Spiritum sanctum Paracletum nuncuparet. Quale enim tunc erat tempus, vel quid illo tempore agebatur? Tempus erat passionis, tempus glorificationis; et enim hora ejus instabat, ut per mortis passionem transiret de hoc mundo ad Patrem, et idcirco tali transitu mox transiturus erat, ut acciperemus peccatorum remissionem. Neque enim aliter nobis peccata remitterentur aut remittuntur, nisi per san-

A guinem ejus. Et quæ, rogo, prima vel maxima est sanctorum omnium consolatio, nisi peccatorum remissio? Cum igitur dicit: « Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos, » sic intelligi vult ac si dixisset: Si enim per passionem mortis non transiero ex hoc mundo, neque vobis, neque antiquioribus, neque venturis post vos, dabitur Spiritus sanctus secundum hoc datum, quod est peccatorum remissio. Quam propter causam recte dieitur et vere est consolator. Cumque protinus subjungit: « Si autem abiero, mittam eum ad vos, » hoc patenter enuntiat, quod ab ipso procedat hic consolator. Hic Spiritus sanctus peccatorum remissor et ipsa remissio. Et quis, nisi infidelis, dubitare aut nescire vellet, quod de ista persona, de isto Filio Dei, peccatorum nobis remissio processerit? Nonne hoc ipsum nobis luce clarius facit veritas Evangelii, cum ipse qui dixerat: « si autem abiero, mittam eum ad vos; » postquam abiit, rediens et stans in medio discipulorum suorum, insufflans et dicens, « accipite Spiritum sanctum; » statim subiunxit, « quorum remiseritis peccata, remittuntur eis (*Joan.* xx). » Et quidem Spiritus sanctus non est fatus corporeus, verumtamen per hoc verbum quod dictum est, « insufflavit, » duo hæc nobis dat intelligi, et quod ex ipso procedat ista paraclesis, et quod per hunc Spiritum sanctum tam facile sit omnia peccata dimitti, quam facile, cum vult, insufflare potest aliquis. Succurrunt multa cum ratione famulantia veritati huic, et idcirco, ut sermo prolixus minus fastidiosus sit, quasi respirandum est faciendo fine præsentis libelli.

LIBER SECUNDUS.

15 CAPUT PRIMUM.

De thesauro nominis Domini, quem qui thesaurizant sibi ipsis, juxta beatum Job, reges et consules sive principes sunt.

Qui thesauros nominis sui fideliter thesaurizant sibi, o Trinitas Deus, ipsi reges, ipsi consules sive principes sunt; de quibus beatus Job, similis talium divitum esse cupiens, loquitur: « Nunc enim dormiens silerem et somno meo requiescerem cum regibus et consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines; aut cum principibus, qui possident aurum et replent domos suas argento (*Job* iii). » Quid ergo tantillus, qui thesaurum hunc invenisse me arbitrari, absconditum in agro, sicut præscripsi in præcedenti libro? Putasne sperare audeam, quod cum posse dero aurum hoc et domum meam replevero hujuscemodi argento, dormitus sim in silentio et requieturus somno meo cum illis regibus et consulibus terræ, qui semetipsos regere et aliis suo quaque tempore neverunt consulere. « Cum illis principibus, » id est sanctis doctoribus, qui ut aurum hoc et argentum possiderent, ædificaverunt sibi so-

D litudines sanctæ contemplationis, juxta illam sententiam veram: Scribe sapientiam in tempore otii, et qui minoratur actu ipse percipiat eam? (*Eccli.* xxxviii.) O si fiat juxta prævisum olim memorandi Otomatis præsagium! utinam, Jesu Christe, cunctarum Dominus mansionum qui ostiarius ipse es et ostium, adducas me in dominum illorum usque ad pedes, ne dicam concessum ipsorum, scilicet regum, jam dictorum, consulumque ac principium, cum sponsione hac: « Ingredieris in abundantia sepulcrum (*Job* v). » Hac igitur spe coepit fidelis sermo peragat cursum et procedentis. Spiritus sancti cum laude et gloria summe Trinitatis, quoad potest, personet præconium, scrutetur de sanctis Scripturis D testimonium.

CAPUT II.

Quod non minus a Filio quam a Patre procedat Spiritus sanctus, et de eo quod ait Filius: « Quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit. »

Jam de processione, quia procedit in remissionem peccatorum, pauca dicta sunt et adhuc aliqua dicenda

sunt, pro stipulatione veritatis hujus, quod non minus a Filio quam a Patre procedat hic unus idemque spiritus. Dixit enim ipse Filius : « Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos (*Joan. xvi*). » Et de hoc jam dictum est. Restat ut ejusdem Filii dictum pro hoc ipso negotio ad medium deducamus, cui fortiter inniti visi sunt sibi, qui dixerunt, quod a solo Patre, et non etiam a Filio procedat Spiritus sanctus. « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit (*Joan. xv*). » Ecce, inquit, quomodo distinxit, quam diligenter expressit. Nam dixit quidem tantum, « quem ego mittam vobis, » sed addidit « a Patre. » Sed nec semel dixisse contentus, ne parum expressisse videretur, subjunxit : « Qui a Patre procedit. » Itaque ad confirmandum quod æque a Filio, ut a Patre procedat Spiritus sanctus, parum illis est, quod dixit Filius pluribus in locis : « ego mittam vobis, » nisi rationem demus, cur vel quid intendens addiderit, « qui a Patre procedit. » Magna plane quæstio, et ad solendum esset difficilis, si jam constaret et concederemus quod, ubique nominatur Pater, una tantum persona debeat intelligi, scilicet Deus Pater unicus Filii Iesu Christi. At vero, sicut Apostolus dicit : « Unus Deus et Pater omnium (*Ephes. iv*), » et nos in oratione Dominica dicimus : « Divina institutione formati : Pater noster, qui es in cœlis ; » discrete accipiendum est nomen Patris, ut alias intelligitur Pater omnium filiorum adoptionis, alias Pater unicus et consubstantialis Filii. Denique nobis, qui non nati, sed adoptati sumus, Pater est unus idemque trinus Deus, Pater et Filius, et Spiritus sanctus; illi autem qui solus est naturalis Filius, una persona Pater est, et ad illum unicum Filium relative Pater dicitur. Discretionis hujus signum hoc est. In Evangelio est, ubi cum additamento possessivi pronominis dicat hic Filius, Pater meus vel Patris mei; et est ubi dicat, Pater vel Patrem, et a Patre, sicut hic absque additamento hujuscem pronominis. Quod si diligenter discreveris, per pulchrum est animadvertisse, quia cum signanter dicit Pater vel Patris, cum propositione hac meus vel mei, ea quæ tunc loquitur, longe communionem excellunt nostræ fraternitatis, scilicet et qualia tunc loquitur, nemini nostrum qui per gratiam fratres ejus vel Filii Dei nominamus et sumus, loqui fas, aut licitum sit. Exempli gratia : « Pater meus, inquit, usque modo operatur; » quod deinde sequitur, « et ego operor. » Et : « Amen, amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. » Et subinde : « Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius, quos vult, vivificat (*Joan. v*); » hæc et cætera quæ sequuntur, cui filiorum dicere unquam licuit aut licet, nisi huic unico Filio Dei? Ubi vero absque pronomine possessivo dicit, Pater, sic loquitur humilia de se, ut pene congruant vel imitanda sint **16** parvitatib; nostræ, quorum frater dignatur dici vel esse. Exempli

A gratia : « Et, sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio (*Joan. xiv*). » Humilia namque sunt hæc, et assumptæ humanitatis humilitatem, qua sine dubio major est unus Deus Pater, et Filius et Spiritus sanctus sonant ea quæ ibidem loquuntur, scilicet hæc : « Si diligenteris me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est (*ibid.*). » — « Jam non multa loquar vobiscum : Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (*ibid.*), » etc. Promptum esset discretionem istam, fere ubique observatam, in Scriptura Evangelii, nisi longum nimis videretur legenti; præsertim cum ex paucis istis commonitus, cætera per semetipsum valeat experiri. Qui etsi cantare consuevit ex persona Filii : « Rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis (*Joan. xiv*); » itemque : « Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei (*Joan. iv*), » sciat evangelistam non scripsisse, meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei, sed voluntatem ejus qui misit me; neque scripsisse rogabo Patrem meum (cum rogare sit naturæ inferioris, et rogatio ejus, sacrificium passionis ejus fuerit) « et ego rogabo Patrem, inquit, et alium Paracletum dabit vobis. »

CAPUT III.

Item de eodem dicto contra hæreticos, quia non sequitur Spiritum sanctum non procedere a Filio propter id quod ait : « Qui a Patre procedit, et immo sequitur Spiritum sanctum Deum esse, qui a divinitate procedit.

Ergo, quoniam procedente Spiritu sancto dixit, C « quem ego mittam vobis a Patre, » et meo non addidit; itemque : « Qui a Patre procedit, » et meo non apposuit; sic tuta et provida fides recte intelligit, a Patre, ac si dixisset a divinitate, quæ scilicet divinitas una Patris et Filii substantia est. Requiratur nunc intentio vel causa propter quam dixerit hic ille testis fidelis, quia Spiritus sanctus a Patre procedit, et tunc sic sonabit, sic audietur dictum istud ei, « qui habet aures audiendi, » ut vere vox firmamenti, vere sonus sublimis Dei. Quænam intentio vel causa est, nisi ipsa propter quam natus est, et in hunc mundum venit, scilicet in testimonium perhibere veritati? Sic enim dixit : « Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati (*Joan. xviii*). » Cujus videlicet testificandæ D veritatis quæ summa est, nisi quod sit unus verus Deus Pater, et Filius et Spiritus sanctus? Nimis ad testimonium hujus veritatis magnifice pertinet illud, quod idem Filius Dei et de semetipso dixit : « Ego enim ex Deo processi (*Joan. viii*); » et de Spiritu sancto testificatus est, « qui a Patre procedit (*Joan. xv*). » Quid enim, o hæretici Ariani, qui dixistis quia Spiritus sanctus creatura est, et vos, o Macedoniani, qui dixistis quia Spiritus sanctus Deus non est? quid, inquam, o insensati! quid aliud quam Deus ex Deo processit aut procedit? « quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est (*Joan. iii*). » Sie procul dubio quod processit et quod procedit ex Deo, Deus est. Processit autem ex Deo Filius, procedit Spiritus sanctus. Ex eo

Deus est Dei Filius, ergo Deus est Spiritus sanctus. Ecce quia breve dictum, quam magnum sonat testimonium! Breve dictum est, ergo ex Deo processit, et magnum perhibet testimonium veritati, quod Filius Dei Deus sit. Breve dictum est, « qui a Patre procedit, » et magnum perhibet testimonium veritati, quod Spiritus sanctus Deus sit. Magna hæc vox, ut supra dictum est, firmamenti, magnus hic sonus sublimis Dei, super serpentem antiquum detonans, qui victus est et de cœlo projectus est in terram (Apoc. xii), et super aquam doctrinæ nequam, quam misit ex ore suo tanquam flumen post mulierem, id est Ecclesiam, ut ficeret eam trahi a flumine, et hac voce confortata terra, adjuvit mulierem, aperiens os suum et absorbens illud flumen, convenientibus, scilicet Patribus de toto orbe terrarum, tanta cum oris apertione, ut per testimonia Scripturarum annihilarent blasphemias hæreticorum, quorum deterimi fuerunt Ariani et post illos Macedoniani, qui dixerunt creaturam esse Dei Filium, creaturam et non Deum esse Spiritum sanctum.

CAPUT IV.

Item de eaen sententia, quo pertinuerit, ut in illa sacratissima cœna, qua tradebatur, non contentus dixisse : « Quem ego mittam vobis, » addidit dicens : « qui a Patre procedit. »

Itaque illud, quod cum dixisset Dei Filius : « Paracletum ego mittam vobis a Patre, » et addidit vel repetivit, dicens : « qui a Patre procedit; » et a Filio non procedit, verum etiam amplius magnificandam demonstrat majestatem procedentis, ne putet quis, et dicat hæreticus, qui sperat ab homine, et non procedit ab ipsa substantia. Ecce per simile hoc, quod dicimus, non nihil adjuvatur intelligentia fidei. Apud Marcum evangelistam cum dixisset : « Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit, » continuo subjunxit : « Et quicunque me suscipit, non me suscipit, sed eum qui me misit (Marc. ix). » Humilis enim erat homo inter homines, mortalis inter mortales apparebat, et homo tantum videbatur, et Deus esse non agnoscebat. Proinde ne diceret aut cogitaret quis : Quid pro magno reputas te suscipi, aut quid magnum est in nomine tuo quemquam recipi, cum et tu homo sis ut isti, quos vis in nomine tuo recipi? Recte et opportune prosecutus est, « et qui me suscipit, non me suscipit, sed eum qui me misit. » Similiter quando hæc dicebat, quando Paracletum Spiritum sanctum promittebat, nonne et multo magis homo infirmus, et quasi novissimus virorum apparebat illa qua tradebatur vespera, in illa sacratissima cœna? nonne, inquam, tunc maxime in infirmitate nostra laborabat, et non erat species ei, neque decor, unde et vidimus eum, inquit propheta, et non erat aspectus (Isa. LIII), et desideravimus eum despectum et novissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem, et quasi absconditus vultus ejus, et despectus? Proinde ne majestas Spiritus sancti minor videretur, vel tunc presentibus vel post fa-

A turis, ex eo quod homo ejusmodi dixisset : « Quem ego mittam vobis, » recte et necessario addidit, « a Patre, » et repetens, qui, inquit, a Patre, id est ab altissima procedit divinitate, unde et credi, vel agnosci debet quid sit altissimus ipse. Per hoc ergo simile, sicut jam dictum est, fides debet, ut firmior sit, adjuvari; præsertim quia non, sicut ubi dixit, « et qui me recipit, » quasi quamdam negotiationem supposuit dicens, « non me recipit, sed eum qui me misit; » non enim, inquam, sicut illic, ita et hic tali locutione usus est, ut diceret : Quem ego mittam vobis, non ego mittam, sed is qui me misit.

17 CAPUT V.

B Item Fidem fontem esse processionis hujus, sicut est et Pater, Psalmista dicente : « Quoniam apud te est fons ritæ. »

Ut igitur hauriamus vitam, et bibentes non sitiamus unquam, accedamus tam scienter, quam fiducialiter ad hunc procedentem, non dubitantes Filium æque ut Patrem hujus esse processionis fontem. Unde et cum Psalmista dicamus tibi, Domine, « Quoniam apud te est fons vitæ (Psal. xxxv). » Vita enim Spiritus sanctus est; et « fons vitæ, » Filius Dei est, et Dominus cui hæc loquitur : « Domine, in cœlo misericordia tua, » etc., usque « inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ (ibid.), » Deus Pater est. Sic ergo in hoc psalmo intelligimus fontem apud Dominum, sicut in Evangelio, Verbum apud Deum; flumen et de fonte, et de fontis vena procurrit; Spiritus sanctus et de Filio, et de Patre procedit. Flumen, inquam, verbi gratia Phison sive Gehon, profluit de fonte qui est apud paradisum (Gen. ii). « Fluminis impetus, qui lætificat civitatem Dei (Psal. XLV), » procedit de fonte qui est apud Dominum de Verbo quod est, vel erat apud Deum. At tamen similitudo hæc non est omnino perfecta. Nam paradiſus et fons, terra et aqua diversa est substantia. Et fluvius localiter egreditur de fonte sive de terra illa. Fons autem et Dominus, apud quem est fons vitæ, et ipsa vita, scilicet Spiritus sanctus, una substantia est. Vide nunc ordinem sive juncturam Verborum. Cum dixisset : « Inebriabitur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos, » causam subjunxit, cur hoc deberet et unde posset fieri, dicens : « Quoniam apud te est fons vitæ (Psal. xxxv). » Nam pro posse sive possibilitate talem præsens conjunctiuncta structuram facit. Dixi, « torrente voluptatis tuæ potabis eos, » id est, perfectam et inæstimabilem jucunditatem eis dabis, et hoc bene poteris facere, « quoniam apud te est fons vitæ, » de quo procedit Spiritus sanctus, qui ipse est torrens voluptatis tuæ. Pro causa vero sic : Dixi, « potabis eos, » et hoc idcirco debes facere, quoniam ipsi credunt et constentur quod sit apud te ille fons vitæ.

CAPUT VI.

Ad eamdem veritatis rationem pertinere, quod clamans dixit fons ille : « Si quis sit inveniat ad me, et bibat, » et de fontis ejusdem apertione.

Nonne hoc est quod clamans dixit fons ille Filius ipse ? « Si quis sit inveniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ (Joan. vii). » Cujus rogo magis vel melius congruit quam fonti, ut dicat : « Si quis sit inveniat ad me, et bibat ? » Habet enim fons quod de semetipso effundat; habet, inquam, fons vitæ qui apud te est, Domine, vitam, id est, vivificante spiritum qui ex ipso procedat, et in os sicutientis sive bibere valentis, id est in interiora animæ credentis, desiderantis et vivere volentis, larga dignatione influat. Hinc et apud Zachariam prophetam scriptum est : « In die illa erit fons patens domui David, et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ (Zach. xiii). » Gaudemus enim nomine fontis Christum Dei Filium in hac ratione designari, dum hoc intendimus, quod nulli dubium esse debuerit, quod nunc Ecclesia catholica firmiter credit, quia Spiritus sanctus non minus a Filio quam a Patre procedit. Primum in remissionem peccatorum, de quo videlicet dato ejusdem Spiritus sancti et hic propheta dicit manifeste « in ablutionem peccatoris et menstruatæ, » scilicet populi utriusque, peccatoris populi gentilis : menstruatæ Synagogæ, cujus ex nobilioribus filiis unus Isaias hoc ipsum confitetur et dicit : « Et facti sumus ut immundi omnes nos, et quasi pannus menstruatæ omnes justitiae nostræ (Isa. xlvi). » Sed nec illud ignotum esse debet, quando vel ex quo die fons iste patens factus sit, et peccatorem sive menstruatam abluerit, quoniam sic dictum est : « In die illa erit fons patens domui David (Zach. xiii). » Nimirum dies ille nunc est, dies glorificationis Jesu Christi Domini nostri (Joan. xii), ex quo exaltatus a terra ut omnia traheret ad se, cum emisisset spiritum, « unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua (Joan., xix). » Tunc fons iste patens factus est, et extunc patet, quia non ante, sed extunc Spiritus sanctus in remissionem peccatorum datus est. Eatenus quippe, ut jam dictum est, sœpe dicendum semperque sciendum est, in divisiones quidem gratiarum spiritus idem Patribus et prophetis datus erat, sed hujus dati, quod est ablutionem peccatorum eatenus quam menstruata expers fuerat. Hinc est illud dictum : « Nondum enim erat Spiritus sanctus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus (Joan. vii). »

CAPUT VII.

De proprietate fontis illius qui est apud te, Domine, et de æquivocatione fontium in Scripturis, ut illic hauriat aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Forte dicit aliquis : Multorum communis appellatio mystica est fons, etenim multi in Scripturis fontes nominati sunt : multi, inquam, sancti homines, scilicet prophetæ et apostoli nomine fontium signi-

A sicuti sunt. Exempli gratia : « Iaurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris (Isa. xii). » Item in Psalmo : « Et apparuerunt fontes aquarum (Psal. vii). » Ipse quoque Salvator mulieri Samaritanæ loquitur : « Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sit in æternum; sed aqua quam ego dabo ei, sicut in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. iv). » Quonodo ergo, pro documento processionis Spiritus sancti, dum astruere volumus quod non minus a Filio quam a Patre procedat idem Spiritus sanctus, tantopere gaudemus de significatione Filii, vocabulo fontis, quia sic scriptum est : « Quoniam apud te est fons vitæ (Psal. cxxxv), » et « in illa die erit fons patens domui David, et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ (Zach. xiii). » Ad hæc inquam : Magna distantia est fontis qui est apud Deum, et cæterorum fontium, qui omnes, ut efficiuntur fontes, de plenitudine ejus acceperunt. Denique cum et in hoc multum ab illo differant, quod omnes, ut jam dictum est, de plenitudine ejus acceperunt, et adhuc multæ sint differentiæ illorum, maxima hæc distantia est, quam protinus dicam. De illo fonte unico, qui erat et est apud Deum (Joan. i), ipso profundo corde Patris, non solæ voces aut verba, sed ipsa procedit substantia Spiritus sancti. De fontibus autem aliis, tantummodo voces seu verba ejusdem Spiritus sancti non ipsa ejus substantia procedit. Quænam sunt voces, seu verba Spiritus sancti. Nimirum omnes Scripturæ veritatis, quas utique per os sanctorum hominum locutus est Spiritus inspirator veritatis (II Petr. i). Proinde diligenter perpende verba hæc ; « Sed aqua quam ego dabo ei, sicut in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. iv). » Hoc ita recte intelligitur. Gratia Spiritus sancti quam dabo, vel dare potero **Ié** ei (ille enim spiritus ex me procedit) non est, nec erit sicut spiritus hujus mundi, sive sapientia sæculi, quæ non vivificat, sicut aqua puto hujus quam hauris, non facit tibi ut non iterum sitias, sed faciet in eo gratia eadem intelligentiam Scripturæ vivificare, quæ videlicet intelligentia sic perseverat, sicut de fonte aqua profluere non cessat, ut loquendo sive etiam scribendo, quasi quibusdam rivis, prata multa, id est multorum irriget animas, sicutque quod dictum est per Psalmistam : « Rivos ejus inebrians multiplicat genimina ejus, in stillicidiis ejus lætabitur germinans (Psal. lxiv). » Et hoc quidem facere potest quisque fontium, scilicet sanctorum hominum, quia a Deo inspirati sunt, profundere doctrinæ rivelatum, proferre sermonem bonum, ipsum autem Spiritum sanctum homini perferrere non potest, quantocunque dono ejusdem Spiritus abundet, nisi solus ille et unicus fons vitæ, qui apud te, Domine, est.

CAPUT VIII.

De eo quod ait evangelista : « Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. »

Proinde valde diligenter attendendum est illud quod ubi dixit fons ille, sicut supra memoratum est,

clamans in templo in magno die festivitatis : « Si quis sitit, veniat ad me et bibat ; qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, » protinus evangelista subjunxit : « Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum (Joan. vii). » Denique potest quidem simpliciter et absque offendiculo in pace fraterna suscipi sive intelligi, quod illud totum de Spiritu sancto clamaverit, sed ubi dissonantia sit, sive contra dissonantes declamandum est. Quemadmodum hic dum agimus de processione Spiritus sancti, caute discernendum est, quia non solum unum sed quodammodo Domino dixit. Siquidem in ipso litterali sensu aliud est bibere, et aliud est flumina fundere, sicut aliud est accipere, et aliud dare vel reddere. Quia ergo nec sic evangelista scripsit, hæc autem dixit de Spiritu, sed hoc dixit de Spiritu, libera patet expositio, quia quod clamavit Dominus : « Si quis sitit veniat ad me, et bibat, » sine dubio de Spiritu dixit, testificans quod Spiritus sanctus de ipso procedat. Quod autem subjunxit : « Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, » item de Spiritu dixit, sed hoc sensu quod non ipse Spiritus, sed vox vel doctrina Spiritus sancti de ventre vel ore hominis inspirati sese effundat, juxta quod alibi dicit : « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis (Joan. iii). » Sicut enim vox per hominem sonans Spiritu sancto inspiratum, v. gr. prophetam sive apostolum, et proloquens sive sapientiam, sive scientiam sermonem, aut quodlibet de generibus linguarum, non est ipsa substantia Spiritus sancti in anima, prout vult spirantis; sic flumina credentis de ventre fluentia, non est ipsa substantia aquæ quam fons ille dat, vel ad quam invitat, dicendo : « Si quis sitit, veniat ad me et bibat, » altamen et vox quam audis, flumina quæ per vocem loquentis hominis dissiduntur, recte signantur nomine spiritus, eo videlicet locutionis modo quo plerumque solemus efficiens exprimere per id quod efficitur, veluti cum serrum calens dicimus ignem, et aquam frigore concretam dicimus hiemem.

CAPUT IX.

Quod de ventre credentis in Filium Dei solummodo sacramenta Scripturarum, quæ per Spiritum sanctum administrata sunt; de illo autem fonte, id est Filio Dei, ipsa quoque procedit substantia Spiritus sancti.

Igitur ab illo fonte qui Deus et homo est, multum, ut jam dictum est, cæteri omnes differunt, quicunque fontes dicti sunt, vel dici meruerunt. Quia videlicet, de fontibus illis tantummodo « flumina aquæ vivæ » fluxerunt, quæ non sunt ipsa substantia Spiritus sancti, sed administrata per Spiritum sanctum sacramenta Scripturarum; ab illo autem et ipsa substantia Spiritus sancti procedit, quia Deus est, et flumina Scripturarum voce corporea fluxerunt, quia homo est. Et multa quidem sunt hujusmodi « flumina de ventre » illius, et de ventre credentis in eum fluentia, sed quatuor sunt fluminum cunctorum capita, id est

A flumina principalia; flumina, inquam, id est sacramenta. Sicut enim unus est fons sive « fluvius, qui egrediebatur, » inquit Scriptura, « de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita (Gen. ii), » id est principalia flumina, sic de multis vel multiplicibus sacramentis quatuor sunt præcipua Christi sacramenta, quibus intendit omnis Scriptura divinitus inspirata, scilicet incarnationis ejus, passio ejus, resurrectio ejus, ascensio ejus. Hæc flumina tam de ventre ejus, quam de ventre credentis in eum fluere non desinunt, et vocem Spiritus sancti tam per os ejus quam per credentium in eum apostolorum hæc sacramenta prædicantis totus mundus audivit, hoc iterum excepto, quod ex abundantia est astruere, quia sacramenta hæc ex ipso sunt condita pariter et annuntiata; cæteri autem annuntiationis hujus ad nos, ministri et adjutores fuerunt. Nunc de eo quod jam prælibatum est, « spiritus ubi vult spirat, » scilicet de ipsa processione vel procedentis persona, quod Deus et Dominus sit, et ejusdem cum Patre et Filio majestatis sive potestatis, in hoc ipso dum procedit, latius dicendum est. Nunc quod non minus a Filio quam a Patre procedat, hactenus a nobis sermo habitus, prosecutus est.

CAPUT X.

De ipso procedente Spiritu sancto, et divina ipsius potentia, juxta quam dictum est : « Spiritus ubi vult spirat. »

Clausula hæc quam brevissima : « Spiritus ubi vult spirat (Joan. iii), » divinam ejusdem Spiritus sancti naturam, divinam nihilominus potentiam, magnifice nobis, qui in eum credimus, enuntiat, et manifeste quædam definitio est, hunc secernens ab omni spiritu, quicunque Deus non est, vel sub Deo spirat. Nullus enim spiritus præter hunc Spiritum qui Deus est « ubi vult spirat. » Creatus quilibet spiritus, bonus sive malus spirat quo spirare mittitur vel permittitur, nec ita spirat ut ipse spiritus nostri substantiam ingrediatur, nisi solus creator Spiritus. Quid ergo est, inquit, quod quilibet homo spiritu maligno plenus dicitur? Sicut enim legimus hominem quempiam sanctum vel fidem, verbi gratia : « Stephanum plenum Spiritu sancto (Act. vi), » ita et Judam legimus personam a spiritu maligno, non quomodounque, sed ita ut de illo dicat evangelista, quia « intravit in illum Satanus (Joan. iii). » Similiter de bonis spiritibus hoc exemplum est apud Zachariam prophetam : « Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me : Ego ostendam tibi quid sint hæc. » **19** Item : « Et respondit Dominus angelo qui loquebatur in me, verba bona, verba consolatoria (Zach. i), » Et post aliqua : « Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, et alias angelus egrediebatur in occursum ejus (ibid. ii). » Ad hæc inquam : Nec ista Scripturæ testimonia compellunt nos, nec ipsa ratio consentit, ut dicamus vel suspicemur, quod creaturis rationalis spiritus rationali spiritui substantialiter unquam potuer-

rit aut possit infundi, vel quod rationalis spiritus capax sit alterius, nisi solius spiritus Dei. In habitationem duntaxat corporis missus aut permissus sese inserit. Et malus quidem spiritus comprehensum hominis spiritum veneno malitiæ inficit, aut furiosis agitat flagellis; bonus autem angelus custos appositus humano spiritui, demulcet eum verbis bonis, verbis consolatoriis; in ipsam autem substantiam neuter sese infundit. Neque enim ita subtilior spiritus angelicus humano spiritu est, ut alter alterius capax, vel alter alteri capabilis sit. Solus creator Spiritus, solus, inquam, et unus Deus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, humano spiritui capabilis est, quia longe subtilior est. « Si quis diligit me, ait Filius, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv). » De isto autem Paracleto Spiritu sancto idem dixit: « Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit (ibid.). »

CAPUT XI.

De illo modo spiramenti ejus, quo spirans ubi vult ipsam animæ substantiam penetrat, et abyssum ejus perambulat, et quod hujus dignationis experimentum sentire in hac vita valde paucorum est.

Igitur hic Spiritus Deus est, et hoc præsens quoque sententia confirmat, dicentis: « Spiritus ubi vult spirat. » Cum vult, deforis per angelum spirat, id est præceptum vel consilium dat. Et cum vult intus per semelipsum spirat, id est, animæ substantiam sensibiliter perambulat. At vero istud quod postremum dixi, valde paucorum est, dum in corpore viventes peregrinamur a Domino. Illud quod primum dixi, quia dum vult, spirat deforis, adeo multorum est, ut etiam malis interdum accidere potuerit. Exempli gratia: « Misit Saul lictores ut raperent David. Qui cum vidissent cuneum prophetarum vaticinantium, et Samuelem stantem super eos, factus est etiam in illis Spiritus Domini, et prophetare cœperunt etiam ipsi (I Reg. xix). » Prophetaverunt et alii nuntii, prophetaverunt et tertii. Abiit et ipse, et factus est etiam super eum Spiritus Domini et prophetavit. Effectus enim quidam est, valens aperire interiores oculos, etiam ejus qui non meretur ingressum ad se ejusdem Spiritus Domini, ut videat quod ante ignoravit, et intelligat voluntati Domini; nimis ad judicium sibi. Quemadmodum et ille Balaam, qui de semelipso ait: « Dixit Baalam filius Beor: Dixit homo cuius obtutus est oculus; dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est, qui cadit, et sic aperiuntur oculi ejus (Num. xxiv). » De quo videlicet Balaam in præsenti ratione perpendendum est, quia cum semel et iterum dictum vel scriptum sit, quia occurrens ei Dominus, posuit verbum in ore ejus (ibid.), nusquam dictum est, posuit in corde ejus, sicut dicitur digno et fideli viro, Prope est verbum in corde tuo et in ore tuo (Deut. xxx). Non enim in corde per dilectionem sapiebat ea quæ Dei sunt, quanvis ore per scientiam proferat ea quæ Dei sunt (I Cor. ii). Iustum modum soiramenti, de quo

A dicere cœperam, quo « Spiritus sanctus multiplex, ut ait Sapientia, subtilis, mobilis, discretus, incoquinatus, certus, suavis, stabilis, securus, omnibus mobilibus mobilius (Sap. vii), » ipsam animæ substantiam penetrat et abyssum ejus perambulat, valde paucorum est experiri, quandiu in hac vita sunt a Domino peregrini; et cum vix quispiam eorum expertus fuerit, non valet verbis exprimere si velit, quoniam ineffabile est quod sentit. Hic nimis non opus habet ut eum doceat quis, quod Spiritus sanctus Deus sit. Ipsa enim infusionis ejus unctionio docet eum, quemadmodum Joannes apostolus in epistola sua dicit: « Et vos unctionem habetis a sancto, et non necesse habetis ut aliquis doceat vos, sed sicut unctionio ejus docet vos de omnibus (I Joan. ii). » Utique in semelipso expertus hoc dicit: « Et aliquos inter illos esse noverat, qui non nihil haberent, de ista unctione mirabili, unctione ineffabili, per quam intelligitur beata anima, quod Deo placita sit, sicut et postmodum dicit: « In hoc intelligimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis (I Joan. iii). »

CAPUT XII.

Quod si Paracletus iste spirare velit, ubi non queritur vel recipitur consolatio præsentis sæculi, et de eo quod ait Dominus: « Rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis. »

Ubi, quæso, spiritus hujuscemodi aspirationem spirare vult? Nam quod spiret ubi vult tanquam Deus et omnipotens Dominus, credimus et scimus; sed hoc non frustra diligens animus querit, ubi ille spirare velit, vel spirare consueverit. Ad hæc inquam: Illic spirare vult et illic spirat aspiratione illa mirabili, quam dixi, ubi non est consolatio præsentis sæculi, ubi est qui dicat, « Renuit consolari anima mea (Psal. lxxvi). » Item: « Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multum incœla fuit anima (Psal. cxix). » Sed hic gemitus, cui nisi Deo vel spiritui ejus est manifestus? Idcirco et altius dicit: « Secretum meum mihi, secretum meum mihi, vœ mihi! » (Isa. xxiv.) Quam ob causam? Confractione constringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commovebitur terra, agitatione agitabitur terra, et subaudias, idcirco renuit consolari anima mea, quia consolatio stabilis non est in terra confringenda, et conterenda, commovenda, agitanda. Quod jam in partibus aliquoties factum est, universaliter autem ultimo iudicio fiet irreparabiliter. Ubi pro hujusmodi causa luctus est vel gemitus, ubi spiritus iste Paracletus, id est consolator, spirare vult? Omnes hujus sæculi aliam habent consolationem suam, et « Vœ vobis divitibus, ait Dominus, quia habetis consolationem vestram (Luc. vi). » Ad discipulos autem suos dicit: « Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum (Joan. xiv). » Alium Paracletum dixit, videlicet idcirco, quia dico

sunt Paracleti, multum dissimiles, imo et oppositi, hinc Spiritus Dei, illuc spiritus hujus mundi. Unde et cum dixisset : « Et alium Paracletum dabit vobis, subjunxit, » quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum (*Joan. xiv.*), » videlicet sua paraclesi consolatum et incrassatum habens cor suum. Et quidem bonus et acceptus est sensus, quo dictum est ante nos, Spiritum sanctum idcirco alium Paracletum a Filio esse nuncupatum, quia Filius ipse Paracletus est, alias in persona, non alias in natura; sed nihilominus hic sensus quem nunc dicimus placet, imo et expeditior est. Denique in beata Trinitate est quidem, et necessario constitetur ad salutem, quia est personarum pluralitas, sed **20** non est ibi ulla paracleseos, id est consolationis dualitas. Hic profecto in hac oppositione, ubi Deo mundus opponitur, dicendo : « Et alium Paracletum dabit vobis Pater, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, » manifesta est dualitas paracleseos, quia sicut duo sunt spiritus, alias mundi, alias Dei. Unde Apostolus loquitur : « Non spiritum hujus mundi acceperimus, sed Spiritum qui ex Deo est (*I Cor. ii.*); » sic et duos paracletos, nihil commune habentes recte dici ratio consentit, alium spiritum hujusmodi, qui consolatur filios saeculi in deliciis transitoriis, alium Spiritum Dei, in quo solo consolationem habent filii Dei, filii Sponsi, qui ablatus est ab eis (*Math. ix.*).

CAPUT XIII.

Item de eadem dignatione spirantis ubi vult, juxta illud in proverbii : « Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum; date siceram mœrentibus, et vinum his qui amaro sunt animo. »

Igitur quod dictum est : « Spiritus ubi vult spirat, » sic venerabiliter intelligitur, quod non casu, sed cum ratione judicii alias spirare velit, et alias spirare nolit, quam videlicet judicii rationem Sapientia nolis insinuat in parabolis Salomonis verbis hujuscemodi. « Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est ubi regnat ebrietas, ne forte bibant et obliviscantur judiciorum, et mutent causam filiorum pauperis. Date siceram mœrentibus, et vinum his qui amaro sunt animo. Bibant et obliviscantur egestatis suæ, et doloris non recordentur amplius (*Prov. xxxi.*). » Lamuel quippe, quod interpretatur in quo Deus, ipse est Christus in quo revera Deus, quemadmodum Apostolus dicit : « Deus erat in Christo, mandum reconcilians sibi (*II Cor. v.*). Nec vero ita Deus in illo, sicut in nobis, sed multo differentius, ita videlicet ut Verbum Deus, et assumptus homo unus Christus, una persona sit. Vinum quod dat iste Lamuel, sine dubio hic Spiritus sanctus est, qui cum datus esset apostolis ab ipso dicente : « Ego mittam promissum Patris mei in vos (*Luc. xxiv.*); » et illi loquerentur linguis, stupentes, qui audiebant, nescientes quidem ipsi quid dicarent, sed tamen verum dixerunt, quia musto pleni sunt isti (*Act. ii.*). Reges quibus vinum hoc dare nolit Lamuel, divites sunt hujus saeculi, et in

A ipsis divitiis superbi, quibus, ut supra jam dictum est, « Væ vobis, » ait ipse Lamuel, « quia habetis consolationem vestram (*Luc. vi.*); » et quasi quæreret idem Lamuel, quam ob causam talibus vinum hoc, talibus nolit mittere istum Paracletum, « quia nullum, ait, secretum est ubi regnat ebrietas, » ebrietatem nominans illorum superbiam, ipsam consolationis ipsorum abundantiam seu confidentiam. Ibi profecto nullum est secretum ejusmodi, quale vinum istud expetit, quale Paracletus iste requirit. Quale enim secretum exoptat? Nimis ut homo jugum portans ab adolescentia sua, solitarius sedeat et lugeat (*Thren. iii.*), praesentem ante oculos suos habens causam cur lugere debeat, videlicet quia mortalis in peccatis, aut in periculis peccatorum B vivit, rationem redditurus ante tribunal tremendi iudicis, ubi quantacunque habita fuerit consolatio præsentis saeculi, nihil proderit (*II Cor. v.*). Quamobrem, sicut vere vanitatem illam contemnit, dicens cum Psalmista : « Renuit consolari anima mea (*Psalm. lxxvi.*), » quia ergo non est ibi tale secretum, « Noli, ait, o Lamuel, regibus, » id est superbis « dare vinum. » Plerumque accidit, ut talium quispiam gustata, ut sibi visum est, aliqua vini hujus portiuncula, scilicet accepto sapientiae sive scientiae sermone, sive prophetia, sive generibus linguarum, sive aliquo cæterorum charismatum quæ distribuit idem Spiritus, « idem Dominus, idem Deus, dividens singulis prout vult (*I Cor. xii.*), » uteretur eo in superbia sacerdotumque hæreses et schismata. Hoc est quod dicit de regibus illis : « Ne forte bibant et obliviscantur iudiciorum, et mutent causam filiorum pauperis (*Prov. xxxi.*). » Obliviscuntur namque iudiciorum hæretici, dum male judicant vel sentiunt de Scripturis sanetis, et hoc est mutare causam filiorum pauperis, scilicet Christi, qui cum dives esset, ait Apostolus, pro nobis pauper factus est (*II Cor. viii.*). Quibus ergo vel qualibus debetur vinum consolationis hujus? « Date, inquit, siceram mœrentibus, et vinum his qui amaro sunt animo. » Mœrentes illi sunt, amaro animo illi sunt quibus est præsentis vitæ tedium, et futuræ desiderium, et idcirco laudent magis mortuos quam viventes, sicut dicit Ecclesiastes : « Qui cognoscunt lacrymosum exsilium suum (*Eccle. iv.*), » juxta illud : « Super flumina Babylonis illic sedimus et elevimus, dum recordaremur Sion (*Psalm. cxxxvi.*). » Isti D bibant, » isti Spiritum Paracletum accipiunt, « et obliviousantur hujusce egestatis suæ, et doloris hujusmodi non recordentur amplius; » certi facti ex isto pignore (*Ephes. i.*) quod pedes sanctorum iam sunt stantes in atriis tuis Jerusalem, ubi nulla est egestas, et dolor non erit ultra (*Apoc. xii.*).

CAPUT XIV.

Quod mœror sanctorum, et amaritudo animi eorum descendat ex magna virtute fidei, et idcirco consolatione Spiritus sancti digni sunt.

O igitur dulcis mœror et o amabilis amaritudo animi, tam magnam habens remunerationem gaudii

sancti, tam jucundam visitationem tanti Domini, A sanctam suavem consolationem tanti Paracleti: unde te habet spiritus hominis, unde illi promisisti? Nimirum ex virtute fidei, et verum illi testimonium perhibes, quod fides ejus magna sit. Nisi enim fidem haberet in penetralibus suis, non incederet mœrens, non esset amaro animo, non se cognosceret egenum et pauperem, non diceret, verbi gratia, quod dixit Rex præpotens et splendidus in gloria regni sui: « Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri (Psal. cxxii). » Nesciret dicere, quia nullum repleti sumus despectione, nesciret qualem vel quantum in Adam honorem perdidit, quantum in illo opprobrium, quantum despectionem hæreditavit. Hoc etenim scire fidei est: Fides autem ipsa hominis vita est (Habac. ii). Unde et Dominus in Propheta dicit, et Apostolus meminit: « Justus autem ex fide sua vivit (Rom. i), » sive: « Justus autem meus ex fide vivit (Hebr. x). » Pulchrum ergo et pium est videre hunc introitum Paracleti, ubi stanti illi ad ostium et pulsanti, fides januam aperit, et ille ingressus, demittit se dignissima inclinatione in amplexum fidei, et cœnat cum illa, et ipsa eum eo. Nunquid soli Filio Dei dicere competit: « Ecce sto ad ostium et pulso; si quis audierit vocem meam et aperuerit januam, introibo ad illum et cœnabo cum illo, et ipse tecum (Apoc. iii), » et non etiam Spiritui Paracleti? Imo et huic, nam ipse Filius Dei, sive Verbum Dei, nunquam nisi per Spiritum sanctum, huc ad manendum introire consuevit. Ipse Spiritus sanctus dux est itineris, sive introitionis, et miro atque ineffabili modo, cum ipse sit donum Patris et Filii, cum eo modo, de quo nunc agimus, scilicet sensibili gratia, quæ magna prærogativa est, introierit, et Patrem dat et Filium, id est cognitionem efficit Patris et Filii.

21 CAPUT XV.

De distantia fidei quod et magna fides, et modica fides, et minima fides, certas ob causas nominentur in verbis Domini.

Et nos quidem sere omnes fidem habemus, etenim sine fide, ait Apostolus, impossibile est placere Deo (Hebr. xi), sed magnam fidem non omnes habemus; unde et ejusmodi gratiam non omnes accipimus. Denique est et magna fides, est et modica fides, est et minima fides; si non ita esset, non diceret alibi Dominus: « Magna est fides tua (Matth. xv). » Et alibi: « Quid timidi estis, modicæ fidei? » (Matth. viii). Et alibi: « Quanto magis vos, minime fidei! » (Luc. xii.) De tribus istis differentiis, breviter aliquid pro elucidatione dicendum est: Minima fides est, ubi homines Christiani quidem, et Christum consentes, sed in sæculari conversatione viventes, ita de crastino cogitant, et solliciti sunt, dicentes: « Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur (Matth. vi), » ut propter hanc

A sollicitudinem acriorem vitam aggredi subterfiant, et pene desperent de cura Dei, si in aliquo horum vel ad tempus deficiant. Ideo Dominus dicit: « Si autem fenum quod hodie est, et eras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos minime fidei? » (Ibid.) Modica vero fides est, ubi propter metum mortis, sub articulo persecutionis, vocem quis abscondit Christianæ confessionis: quod fecit Petrus ubi Christum negavit (Marc. xiv), et cœteri apostoli, qui relicto eo omnes fugerunt. Ideo et Petro dixit, cum cœpisset mergi, quia videns ventum validum timuit: « Modicæ fidei, quare dubitasti? » (Matth. xiv.) Similiter et in alia tempestate, tam Petro quam cœteris discipulis: « Quid timidi estis, modicæ fidei? » (Matth. viii.) Utraque namque tempestas, futuram turbationem Judæorum significabat. Prima, ubi scriptum est: « Ipse vero dormiebat, cum navicula operiretur fluctibus (ibid.). » Ejus rei signum erat quod dormiente Domino dormitione mortis, discipulorum fides habebat periclitari. Secunda, ubi « venit ad eos ambulans super mare (Matth. xiv), » et apprehendit manum Petri clamantis, quia dubitans cœperat mergi, signum fuit resurrectionis, in eo ipso quod supra mare ambulavit, ambulatus super fluctus mortis, sicut scriptum est: « Qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi (Psal. lxvii), » et consolatus eumdem Petrum, ut non amitteret gradum apostolicum, qui tunc utique clamavit, eo quod cœpisset mergi, quando egressus foras, amare flevit, et Dominus lacryman C tem respexit. Porro magna fides est, ubi tam apostoli quam cœteri sancti, non solum mori non timuerunt, verum etiam mori propter vitam æternam præoptaverunt (Luc. xxii), secundum exemplum illorum trium puerorum, qui, cum dixissent regi Nabuchodonosor: « Ecce enim Deus quem colimus, potest eripere de camino ignis ardantis, et de manibus tuis, rex, liberare, » addiderunt adhuc: « Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, et statuam auream quam erexisti non adoramus (Dan. iii). »

CAPUT XVI.

Item de magnæ fidei mœrore sive amaritudine, et de eo quod: « Salomon loquitur Cor quod novit amaritudinem animæ suæ in gaudio ejus non miscebitur extraneus. »

D Nimicum ad hanc fidem pertinet ille dolor mœrentium, vel eorum qui amaro animo sunt, propterea quia diu peregrinantur a Domino dum in corpore vivunt (I Cor. ii), et nullam ab hoc sæculo consolationem recipere volunt. Gemunt, gemunt, nec saltem idcirco gemunt quia morituri sunt, sed idcirco quia vivunt; et idcirco vitam ipsam desinent quia vivendo peccare timent. Ibi est locus, ibi causa postulat, ut eo, quo jam dictum est, modo spiret, « Spiritus, qui ubi vult, spirat. » Quo fructu? cuius rei effectu? Nimicum, ut donum aliquod suimet infusione tribuat, et tribuendo quasi manu piæ consolationis faciem plorantis animæ demulceat, et lacrymam ejus abs terget et quasdam percipiat gaudii priuicias, et ut

mitiget ei a diebus malis (*Psal. xcii*), et patienter vivat, donec veniat tempus suæ vocationis, et sedens homo solitarius cum Deo loquatur quoties vult et in dono quod accepit exerceatur. Hinc est illud : « Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus (*Prov. xiv*). » Quænam est amaritudo animæ, nisi peregrinatio ista, pro qua vel cuius intuitu dicit, ut jam supra memoratum est, Psalmista : « Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est, multum incola fuit anima mea, renuit consolari anima mea (*Psal. cxix*). » At vero istam amaritudinem non omne cor novit. Multa corda sic obtusa sunt, ut non sentiant, imo amaritudinem, dulcedinem putant ; non peregrinationem, sed patriam existimant vitæ hujus moram aliquantulam. Et quidem amara illis est mors corporis, imo et ipsa memoria mortis, quomodo Sapiens dicit : « O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substancialiis suis ; viro quieto et cuius viæ directæ sunt in omnibus, et adhuc valenti accipere cibum ! » (*Ecli. xl ix*.) Sed causam mortis, quæ vere amaritudo est, non considerant quod per peccatum mors introierit in hunc mundum, non recogitant. Non parva ergo sejunctione lugentes sejungit non lugentibus, dicendo, « cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus, » et hoc idem est quod Salvator ait : « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (*Matth. v*). » Quod enim est gaudium cordis illius, nisi consolatio Paracleti hujus sancti Spiritus, visitantis eorū illud propter scientiam amaritudinis ipsius ? Et bene de isto gaudio dicit, quia in eo « non miscebitur extraneus. » Ipse est enim spiritus veritatis, et docens omnem veritatem, sicut et Psalmista dicit : « Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam (*Psal. cxlii*), » custodit animam, ne subrepat spiritus deceptionis vere extraneus, quia veritati contrarius. Hic jam fructus est magnæ fidei quæ januam sicut supra dictum est Paracletu huic, ut introiret, aperuit mœrendo in amaritudine, et nolendo sive renuendo temporaliter consolari.

CAPUT XVII.

De eo quod Dominus præmisso, « Spiritus ubi vult spirat, » subiungit, « et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat; » et quod veniens idem spiritus signum aliquid ostendat, competens gratiæ quam importat.

Quid tandem cum tali vel tanta dignatione spiravit spiritus ubi vult ? « Et vocem, inquit, ejus audis, sed nescis unde veniat aut quo vadat (*Joan. iii*). » Verus sermo quem dixit, « et vocem ejus audis. » Non enim tacere potest qui gratiam accepit ejusmodi, etiam si interdum propter causam vel discrimen aliquid tacere velit. Exempli gratia : « Factus sum, ait Jeremias, in derisum tota die, omnes subsannant me, quia olim jam loqueror, vociferans iniquitatem, et vastitatem clamito. Et factus est mihi sermo Domini in opprobrium, et in derisionem tota die, et dixi : Non recordabor ejus, neque loquar in nomine illius. » Cum hec dixisset, et hoc dicto **22** tacere propo-

A suisset, quid continuo sequitur ? « et factus est, inquit, in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis, et defeci, ferre non sustinebam (*Jerem. xx*). » Juxta hunc sensum se habet et illud quod Psalmista præmisso, « Posui ori meo custodiæ, cum considereret peccator adversum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis ; » continuo subjunxit : « Et dolor meus renovatus est, concaluit cor meum intra me et in meditatione mea exardescet ignis (*Psal. xxxviii*). » Vere ergo vocem ejus audis, quia tacere non potest, silere non audet. Ibi enim est præceptor, qui tubam vocis largitus est, et dicit ei : « Clama, ne cesses (*Isa. lviii*), » et his similia. Sed tu forte hoc ignoras, quod talen intus monitorem habeat, et idcirco inquietum derides, clamantem subsannas. Sequitur ergo : « Sed nescis unde veniat aut quo vadat (*Joan. iii*). » Revera nescis unde veniat, nam forte in alio cubiculo eras et dormiebas, quando ille Dominus, ille Paracletus, illum cuius vocem audis vigilantem videns sicut Psalmista dicit : « Anticipaverunt vigilias oculi mei (*Psal. lxxvi*), » magna dignatione declinavit in eum, aut sicut flumen lacris, aut sicut torrens ignis, juxta illud propheticum : « Quia haec dicit Dominus : Ecce ego declino in eos ut flumen pacis, et ut torrens inundans gloriæ gentium (*Is. lxvi*). » Solet enim ipse procedens, quoque procedit, suæ processioni competentem facere apparatus et secundum gratiam quam importat de multis divisionibus gratiarum, congruum adventus vel præsentiae sue sensibus animæ, aut corporis etiam oculis exhibere signum.

CAPUT XVIII.

Narratio quorumdam signorum, cum quibus visitationem sui Spiritus sanctus diebus nostris quibusdam dignanter insudit.

De signis majoribus nunc interim taceam, videlicet de signo vel significatione qua super Dominum in specie columbae (*Matth. iii*), et super apostolos ejus apparuit in igne (*Act. ii*), ut erat et illius judicis iram nobis mitigaturus et istorum corda eatenus infirma per zelum bonum accensurus. De minoribus quos nostro tempore vidimus non pigeat, vel nos scribere, aut aliquem attendere, si fuerit benevolus, quicunque haec legere dignabitur. Puellæ cuiusdam nomine Waldradæ, cum esset in apparatu nuptiarum, quæ tamen animo ejus non sedebant ipsa nocte, vigilanti enim aliis dormientibus sic afflavit iste Paracletus, ut præ magnitudine caloris evigilarent qui dormiebant, et inclamarent putantes quod arderet ipsa domus. Jacebat juxta matrem viduam, sanctæ viduitatis propositum habentem, cum per fenestram domus superiorem ecce advenit et intravit ignis magnus et descendens ad eam, quæ sola haec videbat, in os et in secreta ventris illius illapsus est. Prima ipsius mater præ magnitudine ardoris, quo fortiter tangebatur, sonno excussa est et inclamans altius : surgite, inquit, surgite, ardemus, ardemus. At ille ignis erat non comburens, sed illuminans, non corpus consumens, sed animæ lucens. Cum

ergo turbarentur et ardorem quidem sentirent, sed A dignem non viderent, tandem persensit mater quod ardor ille de filia veniens sese diffunderet, quæ jam divino amore inflammata, vulnerato corde flebat abundanter, ita ut ex illa hora per multum tempus lacrymis fluere non cessaret. Quam vocem ejus extunc audivit aliquis? Contigerat enim illi secundum hoc ipsum capitulum, quod tractamus nunc, quod dixit Dominus: « Spiritus ubi vult, spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat aut quo vadat (*Joan. iii.*). » Quam ergo vocem ejus extunc audivit aliquis nisi votum et propositum, et tenorem sanctæ virginitatis? Denique usque ad senectutem in proposito permansit et in reclusione vitam solitariam duxit, tandemque cursu consummato ante hos annos ferme quatuor pro terrenis, de quarum medio vocata fuerat, nuptiis ad cœlestes, ut credimus, nuptias transmigravit. Alius quidam cum pene inconsolabiliter lugeret incolatum suum prolongari (*Psal. cxix.*), et cum Ecclesiastico laudaret mortuos magis quam viventes (*Ecli. iv.*), et sicut de Anna legitur (*I Reg. i.*) nusquam vultus adolescentis in diversa mutarentur, quadam nocte cum se sopori dedisset, dolore plenus et totus in luctu, ecce vidi quodammodo cœlum desuper modice aperiri, atque inde quasi talentum lucidum substantiæ ineffabilis, substantiæ viventis, velociter atque dicto citius demitti, quod illapsum pectori ejus, magnitudine vel pondere suo protinus illum somno excussit, auro gravius, melle dulcior. Quod ubi illapsum est, primum quidem aliquantula morula quievit, seque ab omni n.oto continuuit, illo quoque quiescente (ut forte resupinus jacebat), et exspectante eventum rei, mox autem moveri cœpit et circuire uterum interioris heminis, uterum animæ, quem, ut satetur, ipse nesciebat eatenus, quod tantæ esset capacitatis. Circuibat itaque modo mirabili res viva et vera vita, semperque circuitus sequens erat præcedente major; multoque amplior, donec tandem ultima infusio veluti quoddam magnum flumen inundans, hoc dabant intelligi vel sentiri, quod totum animæ vel cordis exceptorium plenum esset, et plus capere non posset. Quo facto, iterum quievit paulisper, ut neque influeret quod jam fecerat, neque efflueret quod postmodum fecit, et interim volebat homo interior quasi faciem clarius videre illius substantiæ viventis, sed quodammodo occultabat se ut non videretur facies ejus, cum valde magno pondere portaretur et in magna dulcedine sentiretur. Postmodum cœpit reflecti, aliamque in partem circuitus agens in modum fluminis, per lœvum latus effluxit videntibus oculis interioris hominis, quod cum ultimis fluctibus efflueret, paululum subsistit, et ecce videbam, ait, quia substantia illa pulcherrima quasi aurum liquidum erat.

CAPUT XIX.

Item de eo quod ait: « Et vocem ejus audis; » quod vox hominis inspirati gemituosa sit; quid sit nescire unde veniat, quid sit nescire quo vadat.

Igitur quia nemo scit, nisi qui accipit, quamlibet

A gratiarum ejusmodi, recte et veraciter dicit ipsa Veritas, « et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat. » Audis vocem gementis, audis vocem verba Dei loquentis, sed nescis vel quali de camino gemituosa vox formata sit, vel quali de flumine vox exultationis et confessio[n]is imbuta et laetificata sit. Hoc est nescire unde veniat; et quid est nescire quo vadat? Nimirum nescire quid desideret, cur exultans gemat, gemens exsultet. Ipse scit quo tendat, et secundum scientiam verum loquitur: « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus (*Psal. xli.*), » et cætera his similia. Tu forte, dum ille secretum se esse putat, vel secretum habere quod amat, ut absque arbitris fortiter pro velle suo gemat, et vocem sui gemitus ipse audiat, quam utique ipsum audire, sicut panem comedere delectat, ita ut veraciter possit dicere: « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte (*ibid.*), » tu, inquam, forte casu, illo ignorante prope **23** accumbebas, et eo ejulante in sublime et gemitibus frena laxante, audiisti et miratus es, audisti et compassus es, quippe qui ejusmodi vulnus needum expertus eras, et idcirco nesciebas tantorum gemituum, quæ vel qualis causa erat, et revera mirari poteras. Quis enim tam fortiter gemere potest pro aliqua sæculi amaritudine, quam gemit ille qui ejusmodi est præ dilectionis Dei dulcedine? Ibi plane est quod Apostolus loquitur: « Nam quid oremus sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus (*Rom. viii.*). » Et vere mirum atque ineffabile est, quod cum iste Spiritus illis, qui dicunt: « Super flumina Babylonis illic sedimus et elevimus, dum recordaremur Sion (*Psal. cxxxvi.*), » pro consolatione detur, unde et dictus vel nominatus est Paracletus, hic idem adveniens, cum se infuderit totumque animæ habitaculum in possessionem suam redegerit, adauget gemitus, multiplicat lacrymas, crebriora distendit suspiria, facie tamen permanente laetissima, ita ut tu oppido mireris hilaritatem vultus in publico, cuius quasi per insidias delitescens audieras gemitus in occulto. Sicut ergo nescis unde veniat, ita et illud nescis quo vadat, nec satis unquam scire poteris, nisi et tibi similiter contingat, nisi simile vulnus ab isto spiritu pie-tatis excipias.

CAPUT XX.

In isto qui inspiratus gemit, probatum esse illud quod Veritas promittens dixit: « Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, » et de eo quod Apostolus ter Dominum rogavit.

In isto sane probatum est illud quod Veritas promittens dixit: « Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis (*Joan. xvi.*). » Quam enim ob causam, vel quo jure istud contingit, ut quod petit accipiat, nisi quia quod postulat non nisi secundum Deum postulat? Hinc Apostolus cum dixisset, quod supra memoratum est, « ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus incnar-

rabilibus, continuo subjunxit: « Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis (*Rom. viii.*). » Non ergo quivis festinare debet, cum audit, « si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, » ut fiat sibi quod petit, quia non omnibus istud congruit, sed illis duntaxat qui Paracletum istud acceperunt secundum Deum postulantem pro sanctis, quod revera est, postulare in nomine Salvatoris, quem tunc in eodem sermone promittebat apostolis suis. Sed dicit aliquis: Ipse Apostolus qui illa scripsit quae praemissa sunt, « et Spiritus postulat pro nobis, » et cætera, quique præcipuum habebat ejusdem Spiritus gratiam, sicut ibidem loquitur: « Sed et ipsi nos ipsi primitias spiritus habentes, ipsi intra nos gemimus (*ibid.*); » ipse, inquam, petivit, et non datum est illi. Ait enim: « Datus est mihi stimulus earnis meæ, angelus Satanæ (*II Cor. xii.*), propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: « Sufficit tibi gratia mea (*ibid.*). » Nam virtus in infirmitate perficitur. » Nonne secundum Deum postulavit? aut nunquid non erat ipse unus de sanctis, pro quibus istum gemituosum spiritum postulare dixit? Attamen non fuit datum illi. Ad hæc inquam: Unde hoc habemus quod non datum fuerit illi? Nunquid hoc ipse dicit? Scimus quidem nostros majores et nobis multo meliores hoc dixisse, hoc scripsisse quod non fuerit exauditus, et circa hoc laborasse ut ostenderent illi non fuisse utile ut exaudiiretur. Verum et si auctoritate illorum, qui magni habentur, nos quisquam premere velit, nihilominus dicere non dubitamus, quia exauditus fuit. Quid enim si non statim, non ad primam, non ad secundam, sed neque ad tertiam rogationem exauditus fuit? Denique nec Salvator hoc dixit: « Si quid petieritis Patrem in nomine meo, statim dabit vobis. Sed neque sic intelligi voluit, quippe qui dicturus: « Petite et accipietis; pulsate et aperietur vobis (*Matt. viii.*), » pulchrum exemplum perseverantiae praemisit. « Quis vestrum, inquit, habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi: Amice, comoda mihi tres panes, » et cætera, usque « propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi (*Luc. xi.*). » Ne ergo dicas mihi quia non fuit exauditus, et quod ab illo nequam angelo talis heros usque ad finem vitæ fuerit colaphizatus. Denique fuerit hoc divinæ dispensationis, ut interim colaphizaretur, ne juvenem extolleret magnitudo revelationum, nam ut virum proiectum militemque emeritum, deinde ab ejusmodi colaphis redderet securum, bene decuit illum omnia suaviter disponentem (*Sap. ii.*) cani et reverendi capitum antiquum dierum.

CAPUT XXI.

Utrum postquam iste Paracletus semel familiari visitatione sese insuderit, contingere possit ut sese auferat, et animam illam deosculatam prorsus et irrecuperabiliter derelinquit.

Hic jam quæritur, utrum necne iste Paracletus

A postquam semel illa, de qua nobis hactenus sermo fuit, familiari visitatione sese insuderit in secretarium animæ, rursus ita sese inde auferat offensus aliquo crimen, ut animam semel deosculatam sua consolatione prorsus deserat et derelinquit desolatam sempiterna desolatione. Super hoc breviter respondere libet, quia nimia confidentia res periculosa est. Non vult Apostolus quemquam nimium confidere, qui de semetipso dixit, et utique pro exemplo ad utilitatem nostram dixit: « Ecce enim me non arbitror comprehendisse (*Philip. iii.*). » At idem alibi cum dixisset: « Sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, » continuo subjunxit: « Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (*Rom. v.*). » Igitur non audemus quidem securitatem prædicare illi, quicunque est ejusmodi, qui tales sancti Spiritus gratiam de qua loquimur, accepit, quam appellat Apostolus « primitias spiritus, » verumtamen hoc dicere non dubitamus, quod spes illius firmior sit aut esse debeat pro tali conscientia, pro eo quod jam senserit quia custodem habet illum de quo scriptum est: « Ecce non dormitabit neque dormiet, qui custodit Israel (*Psalm. cxx.*) » Hoc enim dicitur illi, quicunque Israeli similis factus est. In quo? nimis in eo quod sicut ille cum Deo luctatus est (*Gen. xxxii.*), et contra Deum fortis fuit et invaluit, dixitque ad eum flens et rogans eum, quæ vera fortitudo est, sicut Osee meminit, dicens: « Et invaluit ad angelum et confortatus est; flevit et rogavit eum: non dimittam te, nisi benedixeris mihi, et benedixit ei in eodem loco (*Ose. xii.*); » sic et iste nonnihil luctatus est cum Deo, flendo quod sciret se esse peregrinum, et fortis fuit contra Deum et non poterat Deus superare eum, non potuit se continere flente illo et rogante quin de multitudine viscerum suorum Spiritum Paracletum effunderet in eum. Qui ergo custodivit illum Israel et genus ejus, ut confirmata benedictio, quanvis multis illius populi peccatis offensa non deficeret, donec Christus ex eo nasceretur: « Ecce, inquit Psalmista, non dormitabit neque **24** dormiet (*Psalm. cxx.*), » te verum quoque D Israëlitam custodiet ut non pecces, sed et si peccaveris, cito peccatum deplores, juxta illud: « Amen, amen dico tibi, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet (*Ioan. xi.*). »

CAPUT XXII.

Quod nulli nimia securitas habenda sit, et de eo quod Apostolus ait: « Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, » et quod David, quia contristaverat eum, « Redde, inquit, mihi lætitiam salutaris tui. »

Igitur non nimia securitas habenda vel præsumenda est cuiquam dum vivit, imo quanto familiarius expertus est osculum illud consolantis Paracleti, de quo, ut supra meminimus, Apostolus dixit: « Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis,

(Rom. v), tanto sollicitior esse debet, ne contristet A Spiritus Domini, de quo sic scriptum est : « Ubi euudem Spiritum, sicut idem Apostolus dicit : « Et polite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis (Ephes. iv). » Et exponens quibus ex accidentibus soleat contristari : « Omnis, inquit, amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia (ibid.). » Nam est quidem impassibilis natura Spiritus sancti, verumtamen dum se commovet habitans in homine donum ejusdem Spiritus sancti, ipse homo in ipso motu minus dulcedinis, et plus sentit severitatis, si quid negligentius egit : quod melius neverunt illi qui experti sunt. Exempli gratia. David haec expertus erat, qui dicebat : « Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me, » statim subjugens : « Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me (Psal. L). » Nimimum, quamvis graviter peccasset, non recesserat ab ipso

B Spiritus Domini, de quo sic scriptum est : « Ubi Samuel unxit eum et directus est Spiritus Domini in David, a die illa (I Reg. XVI) » in reliquum, sed non tam lætum vel jucundum in motu vel attractu suo se exhibebat, sicut eatenus solitus fuerat, nec tam cito recuperavit lætitiam sive jucunditatem illam, nisi usque ad satisfactionem congruam, passus interim foras et intus tribulationem magnam, ita ut fere nulli magis quam ipsi congruerit dicere : « Tribulationem et dolorem inveni (Psal. XIV). » Sciendum quippe quod intus doluit, eo quod contristasset Spiritum Domini (II Reg. XIII), et quæ foris tribulatio provenit, scilicet domestica clades; sine dubio acriter illum tetigit; et quamvis secundum corpus evaserit gladium filii sui, gladius tamen usque ad animam pervenit, « ferrum animam ejus pertransiit (Luc. II). »

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Benedicendum esse Dominum a nobis quantum possumus, ei quod major sit in laude, multa enim abscondita sunt, et pauca vidimus operum ejus.

« Benedicentes Dominum, » ait quidam Sapiens, « Exaltate illum quantum potestis, major enim omni laude. Exaltantes eum, replemini virtute, ne laboreatis, non enim pervenietis. Quis vidit eum, et enarravit? et quis magnificavit eum, sicut est ab initio? Multa sunt abscondita, majora his, pauca enim vidimus operum ejus (Eccli. XLIII). » Quæ pauca videbat iste, cum haec diceret : « Altitudinem firmamenti et pulchritudinem ejus, solem speciosum, vas admirabile, opus Excelsi, speciem lunæ et gloriam stellarum, quæ illuminant mundum? » ut catena opera Domini; ac deinde viros gloriosos legerat vel audierat, quos vel in quibus Dominum laudare incipiens : « Laudemus, ait, viros gloriosos et parentes nostros in generatione sua (Eccli. XLIV). » Haec omnia pauca et parva judicans comparatione majorum vel plurium, « Multa, inquit, abscondita sunt majora his, pauca enim vidimus operum ejus. » Quænam sunt illa majora vel plura abscondita et non visa? nimimum ante altitudinem firmamenti pulchri a quo laudare cœpit, facti fuerant angeli quammulti ac novem ordinibus distincti, de quibus vel de quorum gloria ordinata ac multiplici recte dicere potuit, abscondita sunt a nobis, et « post viros gloriosos, » quorum laudem in ordinem digessit usque ad Simonem Oniæ filium, venturus erat Christus Dei Filius tanta facturus in primo et secundo adventu suo, ut de omnibus quæ neverat, vel quæ eatenus ante ipsum facta fuerant, recte dicere potuerit : « Pauca enim vidimus operum ejus; » et nos quidem juxta propositum quod proposuimus, absconditum in agro Scripturarum, quærere sive ostendere thesaurum sancti no-

minis Patris et Filii et Spiritus sancti, stetimus aliquantis per in capite libri quo dictum est : « In principio creavit Deus cœlum et terram, et Spiritus Dei serebatur super aquas (Gen. I); » sed diligentia contemplandi processionem Spiritus sancti longius abduxit nos. Redimus nunc ad ipsum caput, et de felicitate sanctorum angelorum aliquid ejusdem sanctæ Trinitatis, cui assidue benedicunt, dicere intendimus.

25 CAPUT II.

De angelica creatura, quod facta sit ubi dixit Deus :

« Fiat lux, » et de judicio Spiritus sancti in damnatione tenebrarum, sive principis tenebrarum diaboli.

C Ubi dixit Deus : « Fiat lux, et facta est lux; et vidi Deus lucem quod esset bona, et divisit lucem et tenebras (Gen. I), » creaturam esse angelicam factam, et nomine lucis bonos angelos, tenebrarum autem vocabulo malos esse angelos significatos, multorum et maxime Patris Augustini non parvus pendens firmat auctoritas. Verum nos in alio opero de creatura ista mirabili, et cæteris quæ deinceps Scripturæ series creata vel facta narravit, latius tractavimus, et rerum ordinem pro posse diligenter prosecuti sumus. Nunc ad præsens propositum pertinet pia jucundi festivitate sermonis celebrare beatitudinem hujus lucis, tanquam speculum summae Trinitatis, et laudare sive admirari judicium Spiritus sancti in damnatione tenebrarum sive principis diaboli tenebrarum, quia pertinet contemplatio haec ad laudem processionis ipsius, de qua jam aliqua diximus, ad glorificationem Trinitatis de qua simul dicere proposuimus.

CAPUT III.

De eo quod ait Dominus ad B. Job : « Nunquid nosti ordinem cœli, et pones rationes ejus in terra? »

« Nunquid nosti ordinem cœli, » ait Dominus ad

beatum Job, et pones rationes ejus in terra? » (*Job* xxxviii.) Subauditur, ut ego, et respondeas: non. Nemo enim nisi solus Deus novit hunc ordinem cœli, cuius universitas hic designata est nomine lucis, dicente Scriptura: « Dixitque Deus: Fiat lux, et facta est lux. » Attamen aliquibus Spiritus sanctus revelavit ut partim quasi per speculum et in ænigmate viderent (*I Cor.* xiii) adhuc viventes in carne illum dicentem cœli opus beatæ Trinitatis ter trinis distinctum choris, quorum nomina hæc sunt: angeli, archangeli, throni, dominationes, principatus, potestates, virtutes, cherubini atque seraphini (*Rom.* viii). Iste ordo cœli ordinatus ad videndam atque laudandam gloriam sanctæ Trinitatis, tantæ est beatitudinis, ut recte admiretur Apostolus et dicat omnibus qui illud ad societatem illorum secundum præscientiam et prædestinationem Dei vocati sunt, et justificati atque magnificati illuc pervenient aperventuri sunt: « Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt illem; » statimque subjungit: « Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum (*I Cor.* ii). » Quibus nobis? Utique hominibus in terra manentibus, terrenam habitationem hujus corporis inhabitantibus. Quis aliis istis revelaret nisi Deus? Cum igitur dicit: « Nunquid nosti ordinem cœli, et pones rationes ejus in terra? » bene, ut jam dictum est, subauditur, ut ego, et respondet: non. Nunc ipse ordo cœli quid sit, et quomodo ipse qui loquebatur hæc Deus, rationes ejus posuerit in terra, quantum possumus et quantum accepimus ex Deo, vel ex ipsis quibus Deus revelavit per spiritum suum, nostra infantia gestit effari parvulis similibus nostris.

CAPUT IV.

Quid sit ordo cœli, sive ordo cœlorum, et de versu psalmi: « Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. »

Ordo cœli sive ordo cœlorum illud est firmamentum eorum, de quo Psalmista: « Verbo, inquit, Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (*Psal.* xxxii). » Qui sunt enim illi cœli, nisi omnes sancti in quibus Deus habitat? quamobrem, et dieuntur et sunt cœli, quia Deus habitat in illis. Angustior vero sensus est solos intelligere apostolos Christi, quos incarnatum Verbum sua præsentia firmavit, et Spiritum sanctum ad perfectionem confirmationis misit eis de cœlo sedens ad dexteram Patris Ante cœlos istos valde paucos, quamplures et nobis innumerabiles erant cœli, id est sancti. Et levabat oculos suos David illuc, dicens: « Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis (*Psal.* cxxii). » Maxime ergo præsenti loco dum dicitur: « Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum, » sanctos angelos intelligimus, præsertim quia sicut illic, ubi scriptum est: « Dixit Deus: Fiat lux; et facta est lux. » Deinde sequitur: « Dixit Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis. » Et subinde: « Dixit Deus: Congregen-

A tur aquæ quæ sub firmamento sunt in locum unum, et appareat arida (*Gen.* i), » ita et hic continuo post præscriptum versiculum subsequitur: « Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos. Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem. Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt (*Psal.* xxxii). » In quibus nimis dictis et si pulchra subest allegoria, nihilominus tamen veridica magnificæ historiæ manet et non evacuat littera. Igittur « Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum, » id est, sancti angeli habitantem in semetipsis habentes beatam Trinitatem, unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, firmiter in ordine suo consistunt. B Nam Dominus ipse est Pater, Verbum Domini ipse est Filius, Spiritus oris ejus, ipse est Spiritus sanctus, unum et unicum sanctorum angelorum et electorum hominum firmamentum, ut jam in æternum non moveatur pes alicujus eorum, et qui jam ordinati, adhuc illuc ordinandi sunt.

CAPUT V.

Primum in illo beatorum spirituum sancto ordine contemplandum esse ordinem sanctæ Trinitatis, quod illa gloria civitas, cuius sancta Scriptura toties meminit, amatorem habeat Deum amore ineffabili, qui videlicet amator apud Jeremiam contemptum se esse queritur ab anima infideli.

Ipsa est civitas gloria, de qua tam multa Scripturæ loquuntur nobis, et exempli gratia, sic Apostolus dicit: « Sed accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem, et multorum millionum angelorum frequentiam, et Ecclesiæ primitorum qui conscripti sunt in cœlis (*Hebr.* xii). » Item ad Galatas: « Illa autem quæ sursum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra (*Gal.* iv), » et multa his similia. In hac ergo beata civitate, in isto beatorum spirituum ordine, quem Dominus novit, primum contemplari cupimus, oculo licet exiguo, gloriam sanctæ Trinitatis, et qui aliquam similitudinem vestigare pulchritudinem illius firmamenti, quo **26** istam matrem nostram, istam civitatem gloriosam, sibi copulando firmavit Dominus, et Verbum Domini et spiritus oris Domini. Qualem vel cuius rei per similitudinem? Nimis D per similitudinem viri legitimi, genus vel posteritatem suam propagare oppido cupientis. Et ob hanc causam conjugium sibi assumens, exempli gratia, qualis fuit David, fortis utique, et in omni maritali copula legitimus vir, excepto sermone Uriæ Ethæi. Nam revera illo excepto, legitimate vixit, quotquot uxores habuit, utpote pluribus indigenis filiis atque cognatis, quia rem grandem suscepit, scilicet gubernacula regni, cum esset homo ejusmodi, ut ipse dixit: « Ego autem sum vir pauper et tenuis (*I Reg.* xviii); » pauper videlicet rerum possessione, tenuis exiguitate familie. Nec vereamur nimium pudorati, de hoc viro, sive de aliquo huic simili, secundum rem conjugalem assumere similitudinem, ad contemplandam causam Dei, propter

quam Iam matrem nostram Jerusalem cœlestem et creavit et sibi copulavit. Ipsem quippe in multis Scripturarum locis seipsum vult agnosci quod amator sit. Exempli gratia, cum in Jeremia dicit: « Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel (Jer. iii). » Ergo econtra veraciter dicas: « Quomodo si libenter admittat mulier amatorem suum, sic libenter admisit me vera domus Israel, vera civitas Sion, cœlestis Jerusalem. Iaque secundum ejusmodi similitudinem causam vel opus Dei, opus sanctæ Trinitatis speculari licet in illo ordine cœli, in illa sancta et ter beata Jerusalem. Est enim in his similitudo, quamvis dissimili, quia videlicet caro spiritui quidem dissimilis est, sed tamen dissimilium istorum aliqua similitudo est: « Quod natum est ex carne, ait Dominus, caro est, et quod natum est ex spiritu, spiritus est (Joan. iii). » Sed jam accedamus ad rem.

CAPUT VI.

Quod secundum similitudinem amatoris, in quo haec tria sunt, amator ipse, et amor ipsius, et cremen-

B

tum, propter quod ad propagandam problem amore suo ducitur, unus sit Deus Pater, et amor ipsius Spiritus sanctus, et Verbum ipsius.

In amatore tria sunt, amator ipse, et amor ipsius, et cremen-
tum, propter quod ad propagandam problem amore suo ducitur. Similiter in Creatore nostro qui amatorem se nominat, ut supra dictum sit, sunt tres. Ipse et amor ipsius, scilicet Spiritus sanctus, et Verbum ipsius, quod non est aliud quam cremen-
tum ejus, semen ejus, Filius ejus. Hæc similitudo quamvis, ut sicut jam dictum est, longe dissimilis, ita ut spiritus carni, vel caro spiritui, adeo vera est ut in Isaia quoque scriptum est: « Nunquid ego qui alias parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus, si ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus? » (Isa. LXVI.) Loqueba-
tur enim huic ordini cœli, huic, de qua nunc loqui-
muri, Jerusalem magnæ et sanctæ civitati. Unde et protinus dicit: « Lætamini cum Jerusalem et exsulta-
te in ea, omnes qui diligitis eam. Gaudete cum ea gaudio, universi qui lugebatis super eam, ut sugatis et repleamini ab ubere consolationis ejus (ibid.), » etc. Nesciremus quidquam de ordine vel generatione ejusmodi, nisi rationes ejus in terra posuisset ipse qui novit. Quomodo enim posuit? Ipse spiritus Dei, qui tunc ferebatur super aquas, dicente Deo: « Fiat lux. » Ipse, inquam, etiam nunc fertur super aquas, dum in Christo baptizamur. Et hoc est Deum dicere: Fiat lux, regenerare nos, ut qui eramus aliquando tenebræ, iam nunc in Domino sumus lux. In hoc est regeneratio, quia jam dictus amator Deus animam credentem imprægnat Verbo suo, dignam amore suo. Verbum enim semen est ejus, sicut ait Jacobus apostolus: « Voluntarie genuit nos Verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus (Jac. 1). » Semen hoc nonnisi cum amore suscipitur, Verbum hoc nonnisi per Spiritum sanctum immittitur. Hæc est Trinitas unus Deus, amator creaturæ rationalis

et semen ejus quod est Verbum ipsius, et amor ejus qui est Spiritus sanctus. Igitur, quamvis, ut supra jam dictum est, caro et spiritus dissimilia sint, nihilominus tamen aliqua hæc similitudo est, quia videlicet, sicut generatio carnis ab aliquo semine ejus et amore ejus patratur, sic generatio spiritus a Deo Verbo ejus et spiritu oris ejus consummatur. Et si aliter exponi potest jam dicta sententia: « Nunquid nosti ordinem cœli, et pones rationes ejus in terra (Job xxxviii), » nihilominus tam-
en sensus iste, quem diximus, locum habet et pondere non caret, quia nullo modo splendidius rationes ordinis cœli Deus in terra posuit, quam regenerando per aquam filios lucis, ituros in illum ordinem cœli ad angelos lucis: « Erunt enim, ait ipse Dominus, sicut angeli Dei (Matth. II). »

CAPUT VII.

*De eo quod Apostolus: « Decebat enim, inquit, eum propter quem omnia, et per quem omnia, » et quod parum nobis sit scire quod per eum, nisi etiam sci-
mus quod propter eum facta sit et angelica crea-
tura, et omnis creatura.*

Adhuc ad supradictam similitudinem et illud pulchre accedit, quia, sicut legimus, vir nonnisi propter amorem sobolis conjugem dicit, sic et Deus Pater nonnisi propter amorem Verbi sui creaturam rationalem, creaturam angelicam de qua nunc loquimur, et creaturam humanam de qua post hæc locuturi sumus, condidit. Hinc Apostolus de illo C scilicet Dei Filio loquens: « Decebat enim, inquit, eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, » etc. Non solum hoc dixit, « per quem omnia, » sed primum dixit, « propter quem omnia, » quia videlicet ipse est omnium causa. Per ipsum facta est ista lux, quia sic scriptum est: « Dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux. » Si dixit et facta est, utique per Verbum facta est. Sed parum est scire hoc, etenim plus habet delectamenti hæc sententia fidei, sciendo quod etiam propter ipsum facta sit, scilicet ut ipsum in semetipsa creatura hæc haberet, et habendo lux existeret. Ipse enim lux est, et utique lux non facta, lux ab aliquo illuminata, sed illuminans, et proinde lux vera. Comparatione ejus qualiscunque lux, qui-
vis angelus lucis, recte et fideliter negatur esse lux. Ille Joannes evangelista de Baptista Joanne: « Non, inquit, erat lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. » De ipso autem Christo Domino: « Erat, inquit, lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i). » Joannes et quivis angelus lucis, sive homo filius lucis, sic lux dicitur vel est, tanquam lucerna, id est, lux non ca-
rens materia: Verbum autem Dei, Verbum Deus ipsa lucis est substantia. Nec enim aliud est illi esse, et aliud lucere; istis autem aliud esse, et aliud est lucere. Diligendo quippe lucem, ipsi sunt lux, sicut econtra apostolæ angeli odiendo lucem tenebrae sunt.

27 CAPUT VIII.

Item de processione Spiritus sancti : quod in nos homines duobus datis diffundatur, altero quod est in remissionem peccatorum, altero quod est in divisiones gratiarum; in sanctos autem angelos unotantum, quod est in divisiones gratiarum.

De processione Spiritus sancti, qui hoc operatur, et in illis beatis spiritibus et in nobis hominibus, ut per hoc ipsum quod verbum Dei, Filium Dei, manentem in nobis habentes, Filii Dei nominemur et simus (*Joan. iii*), hoc in superiore diximus, quod duobus datis, sive per duo data diffundatur; altero quod est dari in remissionem peccatorum, altero quod est in divisiones gratiarum. Verum nobis duntaxat hominibus istis duobus modis datur. In sanctos autem angelos uno modo, scilicet in divisiones gratiarum larga dignatione effusus est. Nam ut in remissionem peccatorum nunquam detur apostatis angelis, judicium verum fuit, et est ejusdem Spiritus sancti. Illi namque cum suo principe diabolo non per infirmitatem seu per ignorantiam, sed per superbiam peccaverunt. Cuius videlicet superbiae magnitudinem Spiritus propheticus apud Ezechielē denotat verbis hujuscemodi, diabolū coarguens sub nomine principis Tyri : « *Eo* quod elevatum est cor tuum, dixisti : *Deus ego sum*, et in cathedra Dei sedi, et dedisti cor tuum quasi cor Dei (*Ezech. xxviii*). » Item sub nomine Pharaonis regis *Ægypti* : « *Ecce ego Pharao, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, et dicis : Meus est fluvius, et ego feci memetipsum* (*Ezech. xxix*). » Pro hujusmodi superbia sententiam damnationis æternæ accepit, de cœlo projectus (*Apoc. xii*) factusque princeps tenebrarum diabolus, qui fuerat angelus speciosus. Unde apud eumdem prophetam dicitur ei : « *Tu signaculum similitudinis plenus sapientia et perfectus decor, in deliciis paradisi Dei fuisti, et cætera, usque repleta sunt interiora tua iniquitate, et peccasti, et ejeci te de monte Dei* (*Ezech. xxviii*). » Quibus utique verbis tria prædicantur, horribile *ejus* superbiae instrumenta, sapientia, decor sive pulchritudo, maxime ubi sub nomine *Assur* dicitur in eum, omne lignum paradisi non est assimilatum illi et pulchritudini ejus, quoniam speciosum feci eum. Tertium ejus fuit magnitudo, nam « *cedri, inquit, non fuerunt altiores illo in paradiſo Dei, abietes non adæquaverunt summitatē ejus, et platani non fuerunt æquales frondibus illius* (*Ezech. xxxi*). » Cæterum vera magnitudo Deus est, et vera sapientia Verbum Dei, Filius Dei est, et vera pulchritudo Spiritus sanctus est; quæ beata Trinitas sanctorum angelorum et magnitudo et sapientia et pulchritudo est; at ille diabolus magnitudinem illam non honorificavit, sapientiam illam non adoptavit, pulchritudinem illam non amavit. Quomodo ergo nisi per ironiam plenus sapientia et perfectus decor extensusque et protegens dicitur fuisse? (*Psal. xlviii*.) Sunt enim in Scriptura sacra ironiae gravissimæ. Exempli gratia, cum dicit sancta Trinitas : « *Ecce*

A Adam quasi unus ex nobis factus est (*Gen. iii*); cum revera potius propter peccatum comparatus sit juventis, et similis factus sit illis (*Psal. xlvi*). » Et sicut filia Babylonis virgo dicitur cum sit mere-trix (*Isa. xlvi*). Itaque et quod ibidem illi dicitur : « *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum, sardius, topazius, jaspis, chrysolitus, onyx, beryllus, sapphirus, carbunculus et smaragdus* (*Ezech. xxviii*), qui sanctorum sunt novem ordines angelorum, cum improposito dictum esse sentimus, quia sic sibi ille arrogavit, ponens, ut supra dictum est, « *cor suum quasi cor Dei*, » et dicens, « *in cathedra Dei sedi*. » Denique solius Dei est operimentum omnis lapis ejusmodi, id est omnis perlucidus ordo angelicæ dignitatis, sicut dicitur in psalmo : « *Confessionem et decorem induisti amictus lumine sicut vestimento* (*Psal. ciii*), id est, decora confessione sanctorum (qui omnes lumen, id est, filii lucis sunt,) sic es indutus, sic es ornatus ut aliquis vestimento suo. Quod nimurum parum est de solis intelligere hominibus, filii lucis; nam et sancti angeli, imo et primum ipsi lux et filii sive angeli lucis, confessione sua decora Creatorem suum induerunt, et ipsi sunt de quibus idem ipse Dominus ad beatum Job dicit. « *Cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei* (*Job xxxviii*). »

CAPUT IX.

Quod recte et justo Dei iudicio diabolum Spiritus sanctus suo respectu indignum iudicavit, reuniæ eterni delicti, et de ruina ejusdem diaboli, et quod positus fuit in monte sancto Dei.

Quia igitur per superbiam peccavit, recte et justo iudicio Spiritus sanctus procedens a Patre et Filio non in illum, sicut in electos angelos, sed omnino lange ab illo declinavit, eamdem passus ab ipso repulsam, quam ex hominibus similibus ejus passus est, vel patitur dicens : « *Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel* (*Jer. iii*). » Sicut enim illum populum Israel sibi adduxit, et legem sive tabulas Testamenti dedit illi in monte, qui et ob hoc dictus est mons Dei (*Exod. xx*), hoc exigens pro cunctis beneficiis suis ut diligerent eum, atque dicens : « *Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et diligas eum?* » (*Deut. x*) et multa his similia. Sic et illum malignum in cœlo posuit, quemadmodum dicit : « *Et posui te in medio monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti* (*Ezech. xxviii*). » Hoc ab illo exigens, ut creatori et tanto largitori haberet gratias, utpote rationalis creatura, et tanquam lapis appositus vel preparatus in foraminibus suis, susciperet ligaturas auri vinculum dilectionis Dei. Nam hoc est quod eadem Scriptura dicit : « *Aurum opus decoris tui, et foramina tua, in die qua conditus es, preparata sunt* (*ibid.*). » Itaque quia per nimiam, sicut jam dictum est, superbiam repulit a se amatorem Deum, et contemptuosam ab illo spiritus dilectionis passus est repulsam. Neque enim in semelipso unquam

recipit illum, quamvis ita scriptum sit : « Aurum A dam non statim exercuit, non statim primogenita Ægypti, vel ipsos Ægyptios cum Pharaone percussit, sed prius multis et bonis illum sermonibus convenit, pluribus signis levioribusque plagiis tentavit, donec scirent, qui viderunt eum, sciremus nos quoque qui legimus, glorificationem Domini in curribus Pharaonis et exercitus ejus, quia justus est Dominus . Pharaon autem et populus ejus impius. Sic nimur idem Dominus, cum sciret de angelo illo quam esset malus, debuit eum non statim judicare, vel damnare cæteris videntibus, sed tentare prius, similiterque hominem, ut sciremus nos quoque cum angelis sanctis ab effectis, sive ex operibus, quod solus sciebat Deus jam, nullis adhuc malis meritis præcedentibus, et scientes justitiam ejus, vel in illius angeli ruina, vel

B in hominis pœna laudaremus.

CAPUT X.

Responsio ad illum qui forte querit : Ad quid posuit diabolum in monte sancto Dei ? et ut quid illi tanta contulit, cum sciret eum Spiritus sanctus qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei ?

Hic forte querat aliquis : Ad quid illi talem posuit in monte sancto Dei ? utquid illi tanta contulit ? Nunquid nesciebat Spiritus, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei (I Cor. ii), quod ille lapis durissimus atque rebellis, non recepturus foret in se aurum opus decoris sui ? Cur ergo illic posuit eum, ut ambularet in mezzo lapidum ignitorum ? Hoc qui querit, querat et illud, cur idem Dominus hominem in paradyso posuit. Neque enim illum in paradyso fecit, sed tulit. Ergo, ait Scriptura, Dominus Deus fecit hominem, et posuit eum in paradyso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum (Gen. ii). Dicat ergo : Nunquid nesciebat Deus quod futurum esset, ut non operaretur et custodiret illum ? utquid ergo illic posuit eum ? Ad hæc, inquam. Non nesciebat Deus, sed nisi angelum in cœlo et hominem tentasset in paradyso, ut nota fierent sæculis superventuris, vel quæ in corde erant hominis, nos judicia ejus laudare nesciremus, multumque deesset nobis de cognitione Dei, cuius cognitio vita æterna est, quemadmodum dicit ipse Filius Dei : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii). » Hoc quod diximus per aliquod simile melius intelligitur. Cum Dominus Moysen mitteret ad Pharaonem, dicens : « Clamor filiorum Israel venit ad me : Veni, mittam te ad Pharaonem, » etc. Hæc quoque dixit : « Sed ego scio quod non dimittet vos rex Ægypti, ut eatis, nisi per manum validam (Exod. iii). » Attamen ipsam manum vali-

A dam non statim exercuit, non statim primogenita Ægypti, vel ipsos Ægyptios cum Pharaone percussit, sed prius multis et bonis illum sermonibus convenit, pluribus signis levioribusque plagiis tentavit, donec scirent, qui viderunt eum, sciremus nos quoque qui legimus, glorificationem Domini in curribus Pharaonis et exercitus ejus, quia justus est Dominus . Pharaon autem et populus ejus impius. Sic nimur idem Dominus, cum sciret de angelo illo quam esset malus, debuit eum non statim judicare, vel damnare cæteris videntibus, sed tentare prius, similiterque hominem, ut sciremus nos quoque cum angelis sanctis ab effectis, sive ex operibus, quod solus sciebat Deus jam, nullis adhuc malis meritis præcedentibus, et scientes justitiam ejus, vel in illius angeli ruina, vel

C in hominis pœna laudaremus.

CAPUT XI.

Propter quid tam terribili judicio damnatus fuerit, et de eo quod in Apocalypsi dictum est : « Unum de capitibus bestiæ quæ habebat capita septem, quasi occisum in mortem, et plaga mortis ejus sanata est, sive habet plagam gaudii et vixit. »

Superius jam diximus, Spiritum sanctum Paracletum, vinumque vel siceram consolationis ejus, secundum visionem Lamuelis dandum esse in mœrentibus et his qui amaro animo sunt (Prov. xxxi), id est hominibus, et qui peccatorum sibi concipi, constanter secundum Deum et ab hoc sæculo consolationem recipere nolunt et renunt. At illi apostatae angeli, cum suo capite diabolo, quam longe fuerint vel sint ab isto laudabili mœrore, ab ista dulci amaritudine, mirabiliter innuit Scriptura libri Apocalypses, cuius quot verba, tot pene sunt sacramenta. Imo et amplius dicas, parum enim pro merito voluminis dictum est, ait beatus Hieronymus, nam in verbis pene singulis multiplices latent intelligentiae. Quomodo ergo illa Scriptura dicit ? « Et unum, inquit, de capitibus ejus, videlicet bestiæ, quæ habebat capita septem, quasi occisum in mortem, et plaga mortis ejus sanata est (Apoc. xiii). » Septem bestiæ capita quæ illa erexit contra mulierem in utero habentem, quæ et clamabat parturiens et cruciabatur ut pareret, ut cum peperisset devoraret filium ejus; nos autem intelligimus septem regna mundi hujus principalia, sive notissima, quæ a tempore promissionis beati seminis quod est Christus, in hoc steterunt agente diabolo (cujus corporis sic illa regna recte intelliguntur capita, sicut omnes iniqui recte dicuntur et sunt ejus membra) ut missio non adimpleretur, ut Christus non nasceretur, aut ut natos moreretur, et periret nomen ejus. Primum illorum fuit regnum Ægyptiorum, quod masculos seminis Abrahæ omnes jussit interfici aut in aquis necari (Exod. i). Secundum regnum Israelitarum carnalium, quod maxime regnante et agente Jezabel promissionis Verbum abolere voluit, cultum Baal superadjiciens vitulis, quod fecerat Jeroboam, et pro his interficiens prophetas et suffodiens altaria Domini (III Reg. xix). Tertium regnum Babyloniorum, quod populum illum

captivavit, et tres pueros nolentes adorare statuam quam erexerat, misit in caminum ignis (*Dan.* iii). Quartum regnum Persarum et Medorum, quod agente Aman, universum Judæorum genus delere voluit (*Esther.* iii). Quintum regnum Græcorum, cuius vires diabolus maxime per Antiochum Epiphænem sibi assumpsit, sicut narrant Machabæorum libri (*I Mach.* i). Sextum regnum Romanorum, quod Christum et martyres ejus interfecit. Septimum regnum erit Antichristi; de isto recte intelligas quod dictum est: « Et unum de capitibus ejus, quasi occisum, in mortem, et plaga mortis ejus sanata est (*Apoc.* xiii). » Diabolus enim est, vel erit, qui plagam æternæ damnationis in cœlo accepit, sed « plaga mortis ejus, » inquit, « sanata est, » sive, ut postmodum repetitum est, habet plagam gladii et vixit. Mirabiliter ergo, ut supra dictum est, Scriptura hæc duritiem ejus innuit. Quid enim est dicere: Ilabet plagam gladii et vixit, nisi et damnatus est, et superbit? Et quid est dicere: Quasi occisum caput in mortem, et plagam ejus sanatam esse, nisi de perditione et separatione ipsius a Deo, quæ vera occisio et vera mors est, non curare, imo et contemnere, ac semetipsum quasi vivum, id est, justum defendere? Non enim vere vivit, aut vere « plaga ejus sanata est, » sed idcirco dictum est, quia sic sibi arrogat, sic consolatur miser.

CAPUT XII.

De eo quod dictum est ad beatum Job: « Spiritus ejus ornavit cœlos, et obstetricante manu ejus eductus est coluber tortuosus. »

Igitur non minus scienter quam fideliter dicimus, ad laudem hujus procedentis Spiritus sancti, quia sicut nunc, ita et tunc super omne cor impoenitens justi et recti in processione sua tenuit iter judicii, donis gratiarum suarum humiles et subjectos perornans angelos, et relinquens superbos diabolum, simulque complices ejus omnis spiritus superbie filios. Hinc illud ad beatum Job pulcherrime et verissime

29 dictum est: « Spiritus ejus ornavit cœlos, et obstetricante manu ejus, eductus est coluber tortuosus (*Job xxvi*). » Neque enim, quoniam de beatis apostolis recte intelligitur hoc dictum: « Spiritus ejus ornavit cœlos, » idcirco minus veram erit, hoc sentire vel dicere de illis beatis angelis, quos ornavit idem spiritus, novem ordinibus distinctos. Et quia tunc quoque « eductus est coluber tortuosus, » quando dixit Dominus: « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan.* xii), » quod tunc futurum erat, quando Scriptura ista condebatur, non idcirco minus verum est, jam tunc de cœlo illum suis eductum eductione terrifica, cuius meminit ipse Dominus dicens: « Videbam Satanas sicut fulgur de cœlo cadentem (*Luc.* x). » Imo et adhuc tertia vice est educendus idem coluber tortuosus, summæ Trinitatis adversarius, et proinde trino iudicio damnatus atque damnandus, scilicet in die iudicij, quando flet illud quod idem beato Job dominus loquitur: « Ecce spes ejus

A frostrabitur eum, et videntibus cunctis præcipabitur (*Job xl*). » Nunc vide quanta res, quanti ponderis actio, quam brevi, quam parco designata est eloquio, dum dicit: « Et obstetricante manu ejus, eductus est coluber tortuosus, » præmisso, « Spiritus ejus ornavit cœlos (*Job xxvi*). » Quidnam est obstetricare, nisi nascentes infantulos excipere et diligenter tractando ad vitam custodire? Cum ergo hæc dicit, mirabiliter Creatoris nostri designat, quam habuit vel habet curam, circa electam creaturam suam tam angelicam quam humanam pro ipsius creaturæ humilitate, sicut scriptum est: « Custodiens parvulos Dominus, humiliatus sum, et liberavit me (*Psalm. cxiv*). » Idcirco et plane et quando cœlos illos ornavit, qui sunt sancti angeli, colubrum tortuosum eduxit, id est diabolum de cœlo projecit, ut ablato scandalo faceret pacem et concordiam in sublimibus suis. Et quando cœlos alios, id est apostolos ornavit, idcirco colubrum eumdem tortuosum eduxit, id est, foras ejicit, sicut ipse in Evangelio dixit, ut liberati per sanguinem ipsius a scandalo peccati, sciremus et possemus servire Creatori nostro et Redemptori. Et quando cœlos omnes, id est sanctos omnes, tam angelos quam homines, ita perornabit (*Joan.* xii), ut et angeli jam non habeant negotium administrandi, sicut administrant, et usque ad diem illum administrabunt; unde et Apostolus dicit: « Nonne omnes sunt administratori spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? » (*Hebr.* 1.) et homines sive hominum spiritus, resumptis corporibus duplice gloria corporis et animæ remunerentur, idcirco colubrum eumdem tortuosum funditus educet, videntibus enim cunctis præcipabitur, ut omnia scandala de regno ejus auferantur, pacemque habeat illa dormitio, de qua itidem ad beatum Job dictum est: « Quis enarravit cœlorum rationem, et concentum cœli quis dormire facit? » (*Job xxxviii*.)

CAPUT XIII.

De eo quod dictum est ad eumdem beatum Job: « Quis enarravit cœlorum rationem, » et cur saltem nec ipse Moyses describere debuerit rationem cœlorum, id est sanctorum ordines angelorum, qui primus enarravit rationes terrarum et generationes filiorum hominum.

Super fundamentum litteræ hujus pulcherrimum atque firmissimum, libenter atque delectabiliter superædificavimus, quoad possumus, cœpti sermonis aurum, sive argentum, aut aliquid pretiosorum lapidum ad laudem Spiritus sancti, qui ornator est ejusmodi cœlorum. Sed interim occurrit quæstio, quia quæri potest, cur nullus enarrare debuit eatus rationem eorumdem cœlorum. Etenim cum dicit Dominus: « Quis enarrabit cœlorum rationem? » subauditur: nullus; ego autem sum enarraturus. Denique Moyses, qui ante beatum Job, et litteras primas, scilicet Hebraicas, Deo vel dígito Dei scribente, sibique tradente, accepit, sere nihil de illorum ratione cœlorum enarravit, nisi hoc tantum.

« Dixitque Deus : Fiat lux, et facta est lux, et A xxxviii.) vidiit Deus lucem quod esset bona, divisitque lucem et tenebras. Appellavitque lucem diem, et tenebras appellavit noctem (Gen. 1). » Hoc ergo queritur, ut jam dictum est, cur cœlorum rationem nullus eatus enarravit, nec saltem ipse Moyses, qui terræ, id est, hominis rationem enarraturus, de cœlestibus illis solum hoc brevissime enarravit, sic incertum et quasi sub velamine, ut vix aliqui Patrum spiritualium intelligere potuerint, maxime quod Pater Augustinus nomine lucis sanctos angelos, et nomine tenebrarum malos angelos designaverit, quorum divisio, qua dictum est : « Divisitque Deus lucem et tenebras, » illud indicat judicium quod catholica firmiter tenet Ecclesia, quia angeli lucis nunquam ulterius in tenebras, et angeli tenebrarum nunquam ulterius in lucem reddituri sunt. Quisquis istud querit, cur nec ipse Moyses de illis cœlestibus plus sive manifestius aliquid scripserit, sive scribere debuerit, querat et illud cur cœlestibus sacramentis Scripturis, quæ post illum futura vel facienda erant circa genus humanum, tantumque grossum, sive densum velamen super faciem suam obduxerit, ut non solum illi carnales filii Israel, qui tunc erant videntes cornutam faciem ejus, fugere potuerint (Exod. xxxiv), sicut usque hodie fugiunt illorum posteri, verum etiam spirituales filii Israel, ex quibus sumus et nos, vix aliquatenus tractando et retractando Scripturam ejus perspicere possumus, quo tendat claritas vultus ejus, quo intendant radii cornutæ faciei ejus. Quærenti hoc vel illud respondere debemus, quia cœlestia sacramenta portare tunc non poterat totus fere carnalis mundus, sic enim tunc erat mundus, quasi puér sive adolescentulus lascivus atque petulcus, cui pro parte illorum quibus hæreditas promittebatur in semine Abrahæ, quod est Christus, vix posset inveniri pædagogus, qui reprimeret lascivientes mores ejus poena præsente, vindicta præsto apparente, ita ut plerosque illorum ignis absumeret, terra deglutiret, serpentinus morsus devoraret (Num. xvi). Cum igitur talis esset mundus, quomodo illi competenter revelata facie, vel manifestis sermonibus enarrari rationem cœlorum, describi sanctorum ordines angelorum, cum et ipsa, quæ ad homines specialiter pertinent, oportuerit velari mirabilia splendida spiritualium sacramentorum? Proinde satisfactum sibi esse putet, quisquis illud querit, cur non saltem Moyses, cui Deus « facie ad faciem loquebatur (Exod. xxxiii), » cœlorum istorum rationem enarravit.

CAPUT XIV.

De eo quod dictum est ad eumdem beatum Job : « Et concentum cœli quis dormire facit, » et quæ vel qualis illa dormitio sit.

Jam nunc ut ad capitulum hic et supra memoratum sermo recurrat, quis est ille cœli concentus, et quæ vel qualis est dormitio ejus. Dixit enim : « Et concentum cœli quis dormire facit ? » (Job

B) Nimirum concentus concors est, et in nullo dissonans cantus, et ejusdem angelicæ cantionis omnis symphonia laus est sanctæ Trinitatis, cuius videlicet laudis summam hanc 30 audimus in Isaia : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus (Isa. vi), » sive pleni sunt cœli et terra maiestate ejus. Verus et pulcher concentus chordis omnibus bene extensis et vocibus cunctis bene consonantibus, ex quo, sicut jam supra dictum est, eductus est coluber tortuosus omni voce dissonus, omni symphonice contrarius, sibilator non cantor, non præcentor aut succendor, imo quantum in ipso fuit, vel est, totius sacrae musicæ corruptor. Quomodo illum talem concentum cœli Dominus Deus dormire fecit, vel facit? Nimirum dejiciendo sive ejiciendo de ordine vel choro cantantium illum, saepe dictum, et saepe execrandum colubrum tortuosum, quia dum illum dejecit, pacem firmavit et concordiam fecit in sublimibus suis. Pax illa, concordia illa, nonne dormitio est? Quid enim aliud nobis hominibus sancta et mystica lex repromittit, nisi securitatem illam ineffabilem sub verbo dormitionis? « Et comedetis, inquit, panem vestrum in saturitate, et absque terrore habitabitis in terra vestra. Dabo pacem in finibus vestris, dormietis, et non erit qui exterreat. » Et protinus ostendens quomodo vel per quid efficiatur illa dormitio nostra : « Auferam, inquit, malas bestias, et gladius non transbit terminos vestros (Levit. xxvi). » Malæ quippe bestiæ sunt maligni spiritus, et malarum bestiarum caput est ille coluber, id est diabolus, quorum terminos jam translvit gladius, id est sententia damnationis æternæ, quam supra jam diximus. Quid igitur in sermone pulchrius, in re pretiosius isto quod ait, « et concentum cœli quis dormire facit? » O ter quaterque beatus ille concentus cœli, ubi omnis multitudo et concinendo dormit, et dormiendo concinit! Sabbatizat enim et dormitio ejus in Sabbato est ipsa requies Domini, septima dies Domini, et in illam requiem introivit cum concentu interminabili, cum voce ineffabili, cum extensione infatigabili.

CAPUT XV.

D) Item de eodem concentu, et de verbis concentus, sive cantionis illius, quem apud Isaiam audi-
vimus : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus. » Audivimus, ut supra jam dictum est, verba quædam concentus sive cantionis illius : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus (Isa. vi). » Quam pulcher, quam æqualis tenor in verbis, quam certus, quam stabilis! Nulli gradus sunt hic, nullum momentum incrementi sive decrementi in vocibus istis. Unde ergo gradus suos accepit inimica hæ-
sis? Nam ac si concentus ille sic cecinisset : Sanctus, sanctior, sanctissimus, et pluraliter addidisset : Domini et dii, non singulariter Dominus Deus; ita sibi gradus fecit, maxime per os Arii ut diceret Spiritum sanctum magnum quidem, sed Filium

Spiritu sancto majorem, et Deo Patre minorem. Unde, inquam, gradus istos accepit impia vel serpentina haeresis, nisi ab ipso colubro patre mendacii, quem de concentu illo manus Domini propter dissonantiam ipsius eduxit, et foras misit? Idecirco talis haereticus reus est aeterni delicti, sicut et pater ipsius diabolus qui fecit gradus istos, quibus non ascenditur ad superos, imo descenditur ad inferos. In Osee scriptum est: « Projectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eis; usquequo non poterunt emundari? quia ex Israel ipse est. Artifex fecit illum, et non est Deus (Ose. viii). » Est autem hic sensus. Ne mireris quod sordes Israël, scilicet vituli, quos fecit Jeroboam, non potuerunt aut possunt emundari, quia videlicet ipse, subauditur vitulus, sive vitulorum cultus ex Israël est. Néque enim aliunde hoc accepit, ut vitulum pro Deo coleret, sicut Baal et Astaroth, etc.; dæmoniorum portenta de vicinis gentibus accepit, forte errantibus et per ignorantiam multis peccantibus, sed artifex fecit illum, subauditur Jeroboam, sive Israël, sciens quia « non est Deus artifex », inquam, sicut manifeste Scriptura dicit: « Dixitque Jeroboam in corde suo: Nunc revertetur regnum ad Dominum David, si ascenderit populus iste ut faciat sacrificia in domo Domini in Jerusalem. Et exagitato consilio fecit duos vitulos aureos (III Reg. xii). » Propter excitationem consilii, propheta sive Deus artificem illum nuncupavit, quia non ignoranter sed malitiose peccavit, et idecirco non potuerunt peccata illa emundari, ut recederet Israël a vitulis suis saltem tempore unius ex regibus suis. Similiter de Arlo sciendum ceterisque haereticis, qui intelligere noluerunt illum concentum cœli, et maluerunt scindere unitatem canticis, quia non est eorum amplius illum audire concentum cœli, neque partem aut communionem habebunt cum illis, qui per planitatem sive fidei æquitatem, absque illis gradibus inæqualitatis vadunt, hinc ut dormiant et concinant illic, juxta illud de Canticis gradum: « Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israël, ad constendum nomini Domini (Psal. cxxi); » neque enim emundari poterunt, sed immundi erunt et in hoc sæculo, et in futuro, et laborabunt in aeternum, sicut labrabat ille coluber circumductor ipsorum, per foratas nares in sudibus et circulum habens in naribus (Job xl), atque ita nusquam sabbatizans, nusquam dormiens circuit terram, dissimulare volens quidem, sed non valens fatigationem suam dum requisitus, unde venis, respondet et dicit: « Circuvi terram et perambulavi eam (Job i), » et maxime hoc tempore habens iram magnam, quia scit quod modicum tempus habet, et non diu illi circuire licet.

CAPUT XVI.

Sententia beati papæ Gregorii de illis cœlestibus sanctorum angelorum ordinibus; qui vel quales homines cuius ordinis societatem sortiantur.

Beatus papa Gregorius de illis cœlestibus sancto-

A rum angelorum ordinibus loquens (*Homil. 34 in Evang., n. 41*), et speci nostræ congaudens, quod venturi sumus in illorum societatem, sive, ut ait ipse Dominus, æqualitatem, hæc inter cætera dicit: « Isti itaque qui parva quæ capiunt, pie fratribus annuntiare non desistunt, in angelorum numerum currunt. Alii secretorum cœlestium summa et capere prævalent et nuntiare. Quo ergo isti, inquit, nisi inter archangelorum numerum deputantur? Alii mira faciunt signa, valenter operantur. Quo isti, nisi ad supernarum virtutum sortem et numerum congruunt? Nonnulli etiam de obsessis corporibus malignos spiritus virtute orationis, et vi acceptæ potestatis ejiciunt. Quo isti meritum suum, nisi inter potestatum cœlestium numerum sortiuntur? Nonnulli acceptis virtutibus cum et bonis meliores sint, electis quoque fratribus principiantur. Quo isti sortem suam nisi inter principatum numeros acceperunt? Nonnulli sic omnibus vitiis dominantur, ut jure dii inter homines vocentur, qualium uni, scilicet Moysi: « Ecce, inquit, Dominus, constitui te deum Pharaonis (Exod. vii). » Quo isti, nisi inter numeros dominationum currunt? Nonnulli hoc in munere virtutis acceperunt, ut recte et alios judicare possint. Quid isti, nisi throni sunt conditoris sui? Nonnulli tanta Dei **31** ac proximi dilectione pleni sunt, ut cherubim jure nominentur, quia enim cherubij *plenitudo scientie* dicitur. Et, Paulo dicente, didicimus « quia plenitudo legis est dilectio (Rom. xiii), » omnes qui Dei et proximi charitate pleni sunt, meritorum suorum sortem inter cherubim perceperunt. Nonnulli superne contemplationis facibus accensi, amando ardent, loquendo et alios accendunt et quos verbo tangunt, ardere protinus in Dei amore faciunt. Qui ergo ita ad amorem sui Conditoris inflammati sunt, quo nisi inter seraphim sortem suæ vocationis acceperunt? »

CAPUT XVII.

Responsio ad illos qui dicunt quod de singulis ordinibus multitudines ceciderunt, quoniam secundum illam sententiam beati Gregorii ex hominibus alii in illum et alii in illum ordinem sint assumpti, sive assumendi.

Dum hæc dicit, scilicet ex hominibus alios in angelorum, alios in archangelorum numero deputari, alios inter supernas virtutes, alios inter cœlestes potestates, alios inter principatus, alios inter dominationes, alios inter thronos, alios inter cherubim, alios inter seraphim accipere sortem suæ vocationis, nonnulli solent asserere, quod de singulis ordinibus multitudines ceciderint quod itidem in singulis ordinibus ruinæ debeant ex hominibus reparari. Quid ad hæc dicere potuimus, aut possumus? Hoc enim pertinet ad rationes illas, de quibus scriptum et supra memoratum est: « Nunquid nosti ordinem cœli, aut pones rationes ejus in terra? » (Job xxxviii.) Dicimus ergo: Si de Scriptura qualibet canonica confirmare possent opinionem illam, qua præventi

sunt, dicentes : Angelos sive spiritus illos, mox ut creati sunt, in suis ordinibus constituisse, moxque et illos cecidisse, et istos in gradibus suis perstituisse, concedendum esset opinioni. Nunc autem non ita est. Nulla enim Scriptura canonica opinioni illi suffragatur, imo et prophetica veritas apud Ezechielem oppido refragatur (*Ezech. xxii*), ut longe supra memoravimus. Proinde recte econtra quærimus : Quid illi spiritus beati remunerationis acceperunt pro eo quod, peccantibus apostaticis spiritibus, ipsi peccare noluerunt ? Si enim jam tunc erant ut nunc sunt in ordinibus suis stabiliti ac perfecti angeli, archangeli, throni, dominationes, principatus, potestates, virtutes, cherubim atque seraphim, quomodo exinde tam multi cadere potuerunt ? Verbi gratia : Si erant in ordine Seraphim, id est, eorum angelorum qui divini amoris igne ardent, sive incendunt, quomodo exinde excidere potuerunt ; imo quomodo nunquam illius amoris dulci ardore arsisse putandi sunt ? Verius ergo et rationabilius hoc dicimus quia in remuneratione pro eo quod non peccarunt, et Creatori suo subjici maluerunt, ordinis illos acceperunt quos habent nunc, in hoc ipsum ordinati, verboque Domini et spiritu oris ejus firmati, ut amplius cadere, id est peccare non possint, sicut lapides supra memorati, auro astricti, tenentur in ordinibus suis dispositi secundum scientiam artificis ligando ordinati, ordinando ligati, ut excidere non possint, nec aliud doctoris supra dicti sermo bene recipere nos compellit.

CAPUT XVIII.

Alia scientia de similitudine novem ordinum angelorum, et novem charismatum Spiritus sancti, quæ secundum Apostolum hominibus data sunt, dicentem : Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae, etc.

Nunc jam, quia sermo idem nos lætisicavit secundum speciem quam Dominus ipse fundavit, dicens : « Aequales enim sunt angelis, cum sint filii resurrectionis (*Luc. xx*), » quia, inquam, sumus ejusdem novenis ordinibus disponendi, per pulchrum est considerare, quia quot sunt illic a Spiritu oris Domini ornamenta cœlorum, tot sunt hic in hominibus sanctis ab eodem spiritu divisiones gratiarum. Sic enim ait Apostolus : « Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem : alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu; alii gratia sanitatum in uno Spiritu; alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atquè idem Spiritus, dividens singulis prout vult (*I Cor. xiii*). » Hoc ergo qui perpendit, scilicet electionem ex hominibus tot esse charismatum varietate ornata, quot ordinibus illos beatus spiritus constat esse distinctos; potest etiam apte secundum eadem charismata conjicere, qui vel quales homines, qui quis aut enjus ordinis angelis similes debeant exis-

A timari. Denique qui habent interpretationem sermonum, ut saltem in una lingua possint enuntiare sensum Scripturarum ad utilitatem audientium, nonne angeli sunt ? « Labia enim sacerdotis, ut Dominus in Malachia, custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercitum est (*Malach. ii*). » Qui autem etiam genera linguarum acceperunt, in hoc ipsum non una lingua, verum etiam variis linguis efficere possint, et de gente in gentem transferre ac dilatare Verbum Dei, quod maxime sanctis datum est apostolis, nonne merito dicuntur et sunt archangeli ? In discretione spirituum nimirum dignitatem judicariam recte intelligis, quod jure vocentur throni, eo quod de spiritibus Deo in ipsis presidente, judicare soverint, B juxta illud : « Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt (*I Joan. iv*). » In gratia prophetica non incongrue dominationum agnoscitur auctoritas, quia profecto regibus quoque prophetæ dominati sunt, maximeque Elias et Eli-sæus, nam Eliæ quoque clamavit rex : « Pater mihi, Pater mihi, currus Israel et auriga ejus (*IV Reg. xiii*), » cæterisque regibus prophetæ dominati sunt, et maximo prophetarum Moysi dictum est : « Ecce constitui te deum Pharaonis (*Exod. vii*). » Fides nonne principatum meretur ? Denique et Abraham (*Rom. iv*), et Isaac, et Jacob, et David propter fidem, sive justitiam fidei, patriarchæ, id est, Patrum principes nominati sunt, et Petrus quoque apostolus ob excellentiam fidei, princeps apostolorum nominari C meretur. Ergo et omnes quorum fides præclarior habetur, recte principatus nominantur, et ipsi fratribus suis, sive Ecclesiis Christi principari, id est, præesse digni habentur. Gratia sanitatum et operatio virtutum hoc maxime differunt, quod gratia sanitatum circa infirma corpora expendit, sive per impositionem manuum, sive per aliuni quemlibet modum. Operatio vero virtutum extrinsecus exhibetur in rebus exterioribus, in elementis hujus mundi, sicut maxime factum est per manum Moysi, qui circa corporum sanitatem ferre hoc solum fecisse legitur, quod Mariæ sororis suæ Iepram **32** sanavit (*Num. xii*). Quibus ergo gratia sanitatum data est, nonne inter potestates, et quibus operatio D virtutum data est, nonne jure reputantur inter virtutes ? Porro quibus sermo scientiae, ipsi sunt tanquam cherubim, et quibus sermo sapientiae datus est, ipsi sunt tanquam seraphim. In illa gratia maxime apostolus Paulus claruit, habuit enim scientiam non solum Dei, verum etiam sæculi ; in ista vero Joannes dilectus Domini, cuius sermo totus versatur circa charitatem, quæ vera sapientia est, et auditores intendit accendere igne amoris Dei, secundum ipsum vocabulum seraphim.

CAPUT XIX.

De eo quod Apostolus dicit : Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. »

Adde illud quod idem Apostolus dicit. « Nusquam

enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit (*Hebr. ii.*). » Quorū istud? diximus enim longe superioris, quia nobis hominibus duobus modis datur Spiritus sanctus, altero quod est in remissionem peccatorum, altero quod est in divisiones gratiarum. In sanctos autem angelos uno modo, scilicet in divisiones gratiarum, larga dignatione effusus est. Nam ut in remissionem peccatorum nunquam detur apostolicis spiritibus, judicium verum sicut, et est ejusdem Spiritus sancti. Ut ergo quantum Creatori debeas, homo perpendas, et causam tuam melius ipse discernas, « adde quod nusquam angelos apprehendit, » sed humanam de semine Abrahæ naturam apprehendit tali apprehensione, ut Auctor salutis tuæ dignaretur per passionem mortis consummari. Quota in hoc est portio debiti tui debitæ gratiarum actionis? angelos et creavit et eos qui non peccaverunt magnificavit, te autem et creavit, et cum universus in Adam peccavisset, justificavit et insuper magnificavit. Justificavit, inquam, dato illo Spiritus sancti quod est remissio peccatorum, quo electio creaturæ angelicæ, quia non perierat, non indiguit: magnificavit alio dato ejusdem Spiritus sancti quod est divisio gratiarum, quorum in primis illos cœlestes spiritus ornavit, sive magnificavit. Angelorum itaque Deus est, tibi autem idem Deus est et Pontifex, simul vero et angelorum et hominum Rex, unus idemque Dei Filius est. Cum hæc ita sint, putasne plura in altari pectoris tui ligna, quam angelus, habes ad nutriendum ignem divini amoris? Scriptum est enim in sancta ac mystica lege Domini: Ignis in altari semper ardebit, quem nutrit sacerdos, subjiciens mane ligna per singulos dies (*Levit. vi.*). Igni denique ligna subjicere, est commemorationem beneficiorum sanctæ Trinitatis jugiter habere, et propter hæc in amorem ejus magis ac magis proficere, et interim ardere aliquantis per, donec veniat id quod perfectum est, sicut in Isaia scriptum est: « Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem (*Isa. xxxi.*). » Sion namque præsens Ecclesia est. Jerusalem autem illa superna civitas, id est sanctorum angelorum universitas, de quibus nobis hactenus sermo est. Ergo « ignis Domini in Sion, et caminus ejus in Jerusalem, » id est, abundantia divini amoris quæ illic est præsenti dilectione Dei, sic major est, sicut parvise quantulocunque ignicolo grandis et valide succensus caminus fortior est.

CAPUT XX.

Item sententia B. Gregorii in illo versu cantico *Deuteronomii*: « Constituit terminos gentium, juxta numerum angelorum Dei, » pro quo nos secundum *Hebraicam veritatem* interpretante B. Hieronymo, ita legimus: « Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel. »

Ait idem doctor supra memoratus: « Decem dragmas mulier habuit, qui novem sunt ordines angelorum, sed ut completeretur electorum numerus, homo decimus est creatus. » Idem post aliqua: « Superna

A illa civitas ex angelis et hominibus constat, ad quam tantum credimus humanum genus ascendere, quantos illic contigit electos angelos remansisse, sicut scriptum est: « Constituit terminos gentium, juxta numerum angelorum Dei. » Quod Scripturæ testimonium, sator, utrum ad hanc rem confirmandam satis idoneum sit ambigō. Præsertim quia juxta Hebraicam veritatem, interpretante beato Hieronymo, taliter scriptum est: « Constituit terminos populorum, juxta numerum filiorum Israel. » Quæ littera qualem adhuc sensum possit habere, postmodum dicemus. Nunc illud dicere præstat, quia propter illa verba quæ dixit: Sed ut completeretur electorum numerus, homo decimus est creatus. Solent plerique arbitrari, quod si omnes angeli persistissent, nullaque ruina facta fuisset ex eis, non crearetur, neque fuisset causa cur deberet homo creari. Quod si conceditur, evanđelum est ne ita pueri simus, ut existimemus Deum nullum ante ruinam angelorum de homine creando habuisse prop̄positum, sed postquam casus ille contigit, tunc demum illi venisse in mentem consilium hujusmodi, scilicet, facere genus nostrum, ob recuperandam multitudinem domus seu familiæ suæ quæ cecidit. Rectius ergo dicitur, quia non homo propter angelos, immo propter hominem quendam angeli quoque facti sunt, sicut et cætera omnia, testante Apostolo cum dicit: « Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia (*Hebr. ii.*), » cuius capituli memoria nos non præterivit in primo libello præsentis operis, cum de principio loqueremur, in quo creavit Deus cœlum et terram. Si enim verum dicit, immo quia verum dicit Evangelista: « Quod factum est in ipso, vita erat (*Joan. i.*), » nihil excipiens, præmiserat enim: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil; quanto magis homo iste decorus, ab ipso Verbo in unitatem personæ assimilandus angeli, qua antequam angeli fierent, in ipso vita erat? Testatur et hoc ipsa Sapientia, quæ non est aliud quam ipsum verbum, dum dicit: « Dominus possedit me ab initio viarum suarum, » et cætera usque « quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens, et ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum (*Prov. viii.*). » Statimque subjungit: « Et deliciæ meæ esse cum filiis hominum. » Quidnam hoc est, nisi ac si dixisset: Antequam Deus quidquam faceret a principio, et quando hæc vel illa faciebat, hoc erat in proposito, ut ego Verbum Dei, Verbum Deus caro fierem, et in hominibus habitarem magna charitate et summa humilitate, quæ veræ deliciæ sunt.

33 CAPUT XXI.

Probabilius dici posse, quod non tam homo propter supplendum angelorum numerum, quam et angeli et homines propter hominem Iesum Christum facti sunt.

Igitur probabilius hoc dicimus, quod non tam homo propter supplendum angelorum numerum, quam et angeli et homines, propter unum hominem

Jesum Christum facti sunt, ut quoniam unus idemque et Deus ex Deo natus erat, et homo nasciturus erat, haberet preparatam ex utroque latere familiam, hinc angelorum, hinc hominum, et ipse Deus, et homo, Dominus et creator angelorum, Dominus et Creator atque Salvator emineret hominum sanctorum, Dominus, inquam, in eis sicut in domo sua, Rex in gente sua, Deus in majestate sua. Quia, sicut dictum jam est, « et propter ipsum, et per ipsum omnia. » Hoc aspicientibus nobis pulchrum est etiam illud attendere, quia non ante sed postquam ad Abraham factum est Verbum de promissione tam beati seminis (*Hebr. ii*), de adventu vel nativitate tanti hominis, cœperunt sancti angeli congaudentes hominibus visibiliter quoque interdum illud exhibere ministerium, de quo Apostolus : « Nonne, inquit, omnes spiritus administratorii sunt, missi in ministerium (*Hebr. i*), » et ita familiariter ut hospitio quoque illorum suscipi dignati sunt, et appositum sumere cibum more hospitum hominum (*Gen. xviii*), et multa beneficia per eos administrata sunt, sicut passim testatur ipsa Sacrarum historica sive prophetica series litterarum. Verum nos de illis ipsorum beneficiis sive ministeriis alio in opere diximus aliquid, quod intitulatur De victoria Verbi Dei. Hic tantum hoc meminisse libuit, quod recte a Verbo promissionis, quod factum est ad Abraham de semine ejus (*Gen. xii*), in quo benedicerentur omnes gentes, quod est Christus, cœperunt angelorum ministeria cum hominibus celebrari sive frequentari, ac si dicat nobis Scriptura, quia jure patribus illis angeli famulabantur, quorum ex semine nasciturus erat angelorum Dominus.

CAPUT XXII.

Qualem sensum habere possit littera hæc, quam secundum Hebraicum beato Hieronymo interpretante legimus : « Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel. »

Proposimus supra dicere, quem sensum habere possit littera hæc, quam secundum Hebraicum beato Hieronymo interpretante legimus : « Constituit terminos populorum, juxta numerum filiorum Israel (*Deut. xxxii*). » Nam quod juxta aliam editionem legitur : Statuit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei, sensum haberet firmiorem auctoritate supra dicti doctoris eximii, si Hebraica quoque veritas sic haberet, ut septuaginta transtulerunt, juxta numerum angelorum Dei. Primum ergo quærenda est intentio Moysi in Verbis istis cantici Deuteronomii : « Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi, maiores tuos et dicent tibi : Quando dividebat

A Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel. Pars autem Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis ejus (*ibid.*). » Nimirum in istis, et in his quæ sequuntur commemorando beneficia Dei, hoc intendit, ut benevolentiam alliciat illius populi circa cultum Dei, vel amorem Patris sui. Qui possedit, inquit, et fecit, et creavit te. Qualem autem ab initio, vel quanto a numero cœpit possidere tali possessione, ut ille homo Jacob gens fieret, aut populus existeret? Nimirum ab ingressu sive introitu Jacob in Ægyptum, dicente Domino ad illum : « Ego sum fortissimus Deus Patris tui; noli timere, descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. » Et post pauca sic scriptum est : « Omnes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum, fuerunt septuaginta. » Porro Joseph et duo filii ejus, Ephraim et Manasses in Ægypto erant. Itemque scriptum est : « Erant igitur omnes animæ eorum, qui egressi sunt de semore Jacob septuaginta quinque (*Gen. xlvi*). » Profecte juxta hunc numerum filiorum Israel, qui tunc populus esse cœpit, jamdudum constituerat « Dominus terminos populorum, quando, sicut ibidem dictum est, divisit Altissimus gentes, » et separabat filios Adam propter superbiam, ubi turrim Babel ædificabant. Illa namque divisione septuaginta tres, quod aiunt scriptores, vel potius, ut ratio declarat, septuaginta duæ gentes totidemque linguae per terras esse cœperunt, quæ crescendo provincias et insulas impleverunt. Hinc beatus Hieronymus ubi Dominus dixit ad Petrum : « An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum (*Matt. xxvi*), » illius jam dictæ multitudinis gentium sive populorum, hoc modo meninit. Una legio apud veteres sex millibus complebatur hominum. Pro brevitate temporis, numerorum non accurrimus explicare typos. Tantum dixisse sufficiat quia septuaginta duo millia angelorum, in quot gentes hominum lingua divisa est, duodecim legionibus fieri manifestum est. Non-nihil igitur ponderis habet secundum hunc sensum littera hæc : « Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel. » Quantum enim valet ad exigendam Israelis benevolentiam circa Deum, quod cum jam haberet Deus septuaginta gentes, dimisis illis, solos elegit sibi in gentem septuaginta duos homines, vel paulo plures, quia Joseph cum filiis suis in Ægypto erat? Unde sit ut recte propter paucitatem cum admiratione legatur : « Pars autem Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis ejus. »

34 LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Propositio, dicere aliquid de humana creatura ad laudem S. Trinitatis ad honorem Spiritus sancti de Patre et Filio procedentis, cujus in ista creatura valde clara rutilant bona.

Sapientis viri est, dum ædificat domum suam, fodere in altum, et ponere fundamenta supra petram. « Descendit pluvia, ait Dominus; venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit, fundata enim erat supra petram (*Matth. viii*). » Nimirum illi viro sapienti aliquatenus et nos extreum cupimus assimilari. Quoties enim cupientes exigere aliquid boni ac fidelis sermonis ædificium, quærimus ac tenemus aptum sive conveniens quodlibet capitulum de auctoritate divina, auctoritate canonica, sive prophetarum, sive apostolorum, ut ædificemus super fundamentum illorum, profecto fodimus in altum et ponimus fundamenta supra petram. Ac proinde si descendant loquaces pluviae sœcularium, maximusque sophistarum odibium, quibus sua stipula suumque placet senum, nostrum autem vile est aurum sive argentum. Et nostri lapides pretiosi contemptibiles sunt, si, inquam, veniant flumina hæreticorum, et irruant in domum nostram, non cadet, quia supra petram fundata est. Igitur de humana creatura jam dicturi aliquid, ad gloriam et laudem sanctæ Trinitatis, ad honorem Spiritus sancti de Patre et Filio procedentis, cujus in ista creatura valde clara rutilant dona, quærimus hoc fundamentum, et in omni portiuncula sermonis nostri certum de sanctis Scripturis tenere C cupimus capitulum, quia videlicet hoc est, sicut jam diximus, fodere in altum, et ponere fundamenta supra petram. Primum capitulum hoc est.

CAPUT II.

De proposito Dei dicentis: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. »

« Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen. i*). » Hinc ait fidelis David: « Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu (*Psal. cxviii*; *Job. x*). » Fodiens hic in altum ut fundamenta ponam, qualem invenio petram, nisi ipsam beatæ Trinitatis intentionem dicentis: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram? » Quænam erat intentio vel quid erat in intentione ejus, nisi is qui nunc sedet ad dexteram Patris « mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus? » (*I Tim. ii*.) Si enim, quod saepe dictum, semperque sciendum est, non solum per ipsum, verum etiam, ut Apostolus ait, propter ipsum omnia, quanto magis humana propter ipsum facta est creatura! Cum ergo dicit: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, » parum est ad consummationem propositi Dei hoc at-

A tendere, quod omnes electi (*Hebr. ii*), « qui secundum propositum vocati sunt sancti (*Rom. viii*), » et rationales creati, et similes Deo sunt futuri, tanquam patri suo filii, juxta illud: « Charissimi nunc filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus; scimus quia, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan. iii*), » parum, inquam, hoc est, nisi hunc hominem attendas qui ipse est, ut Apostolus ait, « imago Dei invisibilis (*Col. i*), » et sicut idem alibi loquitur: « Splendor gloriae et figura substantiae ejus (*Hebr. i*). » Nunquid enim cum haec diceret beata Trinitas: « Faciamus hominem, » et cætera, de homine isto nihil cogitaverat aut proposuerat, sed postquam peccavit Adam, tunc demum istud cogitavit Deus, ut homo fieret Dei Filius, ob redimendum humanum genus. Diximus de hoc in præcedentibus, cum de angelis loqueremur, quia si verum dicit, immo quia verum dicit Evangelista: « Quod factum est in ipso vita erat, » nihil excipiens, præmisserat enim: « Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan. i*), » multo magis homo iste ab ipso Verbo in unitatem personæ assumendus, antequam angeli fierent, « in ipso vita erat, » et hoc erat propositum ejus deliosum, sicut Sapientia loquitur, quæ non est aliud quam ipse Dei Filius: « Dominus possedit me initio viarum suarum, antequam quidquam faceret, a principio, » et cæteræ quæ ita concludit, « et deliciæ meæ esse cum filiis hominum (*Prov. viii*). »

CAPUT III.

De eo quod ait beatus Job, et post eum David: « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me. »

Magnum igitur negotium, et res valde operosa, magnum sanctæ Trinitatis exigebat consilium ut taliter diceret: « Faciamus, » et sic dicendo, quasi semetipsam una Patris, et Filii, et Spiritus sancti divinitas ad operandum hortaretur, tali modo ut rem bene perpendentes, recte dicant sancti supra dicti: « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me, da mihi intellectum (*Psal. cxviii*); » — « manus tuæ fecerunt et plasmaverunt me totum in circuitu (*Job x*). » Quid enim tale creatum est in diebus primis? quid tale factum est in illis generationibus coeli et terræ? In illo die, quo fecit Dominus Deus cœlum et terram et omne virgultum agri? Pulchre ergo dictum et magna cum reverentia est **35** audiendum, quia cum de singulis operum Dei speciebus, narrans Scriptura dixerit: « Dixitque Deus: Fiat, » hoc vel illud, de homine solo narrat Deum dixisse: « Faciamus (*Gen. ii*). » De singulis vero diebus, sive dierum operibus nos latius alio in opere tractavimus, in quo nec illud diligentiam

nostram præterivit, quia septies Deus dixit : « Fiat, » et si non eodem verbo, tamen eodem modo usus dicendi quem *imperativum modum* appellant grammatici, et septies bonitati ejus opus suum complacuit, dicente Scriptura : « Et videt Deus quia bonum est (*Gen. i*), » quæ videlicet bonitas Dei non est aliud, quam septiformis Spiritus Dei. De homine autem non dixit : Fiat homo, sive producat terra hominem, sed « Faciamus hominem, » ait, ad deinceps ita scriptum est : « Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ (*Gen. ii*). » Nimirum ubi dicit : « Formavit de limo terræ, » quod est plasmare, locum sive causam præbuit admirationi nostræ, scientiamque suggestit humilitati nostræ, ut diceret : « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me. » O igitur magnum spectaculum, grande miraculum! Putasne sancti angeli, qui jam fuerant conditi, sciebant quid tanto molimine plasmator Deus inciperet operari? Nimirum absconditum erat illi sacramentum, si verum loquitur Apostolus, imo qui in Apostolo loquitur Christus. Ait enim : « Mihi minimo omnium sanctorum data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo qui omnia creavit, ut innotescat principibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei (*Ephes. iii*). » Solus plasmator ipse sciebat et in semetipso absconditum habeat tantummodo dignitatem futuri operis præsignans qualitate operationis, operaudo manibus suis.

CAPUT IV.

Quod manus aut pedes in Deo non sint, quemadmodum in nobis, sicut putaverunt hi qui pro rustica simplicitate dicti sunt humaniformii, et de eo quod scriptum est in Isaia : « Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera? »

Nec vero hoc dicimus aut opinamur quod manus aut pedes in Deo sint, quemadmodum in nobis, sicut putaverunt hi qui pro rustica simplicitate dicuntur humaniformii, sed pluralitate manuum, dum dicitur : « Manus tuæ fecerunt me, » pluralitas innuitur personarum, sicut et alibi pluralitate trium digitorum. Scriptum quippe est in Isaia : « Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera? » (*Isa. xl.*) Tribus enim digitis, id est, tribus personis unius veræ summæ Deitatis. Cum ergo dicit : « Quis appendit tribus digitis, » sapiens responsum expositulat ut dicas : Tu, Deus, appendisti. Quod cum responderis, placet illi ut quæras adhuc et dicas : Ubi? quomodo? qualem molem terræ? quos montes? quales appendi atque libravi colles? (*Psalm. cxlviii.*) Taliter percunetanti pulchrum est ut respondeas illi : Domine, si dicam, quia terram inanimatam et insensibilem, quam calcamus pedibus nostris, tu appendisti super nihilum, neque enim aliquibus sus-

A tentatur columnis, sed tu eam positione præcepti cui fundasti, ut stabilis sit, montes et colles (qui sunt terræ tumores) consistere jussisti : verum quidem dico, sed parum est ad gloriam et laudem Trinitatis, quam per tres digitos nobis insinuatam esse vis, cujus capax non est terra hæc inanimata et insensibilis. Plus ergo dicam; quia ubi vel quando dixisti : « Faciamus hominem, » et de limo terræ masculum et feminam creasti sive plasmasti, et benedixisti eis, dicens : « Crescite et multiplicamini (*Gen. i*); » ibi sive tunc « tribus digitis molem terræ » appendisti, « montesque in pondere, et colles in statera » librasti. Tunc illam terræ molem appendisti, quæ nimirum digna erat appensione trium digitorum tuorum, scilicet montem illum magnum, B qui secundum visionem Danielis implevit orbem terrarum (*Daniel. ii*). Et illos montes in pondere, atque illos colles in statera librasti, de quibus Apostolus dicit : « Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse pri-mogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, hos et magnifica-vit (*Rom. viii*). » Verissime nihil horum in præscien-tia et prædestinatione desuit, quando dixisti : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, » et creasti masculum et feminam, et benedixisti dicens : « Crescite et multiplicamini. » Præsinitum habebas numerum multiplicitatis eorum, præcognitum habebas modum crementi, id est, meriti singulorum, et appendebas pondus meriti in libra sive statera justæ remunerationis. Quid autem illi, quos non tetigerunt hi tres digiti in ap-pensione ejusmodi, id est, quos non prædestinasti in hoc Verbo benedictionis : « Crescite et multipli-camini, » quorum superflua multiplicitas de peccato, vel propter peccatum venit te dicente ad mulierem : « Multiplicabo ærumnas tuas, et conceptus tuos (*Gen. iii*). » Si filii benedictionis quos nasci jussisti, dicendo : « Crescite et multiplicamini, » recte di-cuntur et sunt montes et colles tribus digitis appensi-sive librati, quid de illis protinus censem in eodem propheta Spiritus sanctus, quos vitiata caro protulit, aut profert ultra modum et multiplicati sunt super D numerum? « Ecce, inquit, gentes quasi stilla situlæ et quasi momentum stateræ reputatæ sunt; ecce insulæ, quasi pulvis exiguis. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei (*Isa. xl*). » Quid rogo, vel quantum est stilla situlæ ad magnos montes? quid pulvis exiguis, qui levi vento auferitur ad colles stabiles, qui de loco suo nec per terræmotum, nec per tonitrua moventur? Sic omnes filii hujus sæculi qua-tumlibet alti videantur et magni sint in oculis suis, nihil sunt in comparatione filiorum benedictionis, qui, secundum propositum tuum, Trinitas Deus, « vocati sunt sancti (*Rom. iii*), » quos ante sæcula præscitos et prædestinatos, suis quemque tempo-ribus in nomine tuo vocasti, justificasti et magnifi-

casti, quorum magnitudo tunc clarissime apparebit. A quando constitutus dicetur eis : « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum, quod vobis paratum est a constitutione mundi (*Matth. xxv.*). »

CAPUT V.

De eo quod ait Dominus Deus : « Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum; » ad ipsum Adam : « Quia pulvis es, et in pulverem reverteris. »

Procedamus ulterius. Propositum quippe nobis est sanctæ Scripturæ agrum perambulare et quærere et demonstrare thesaurum sancti nominis hujus, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sic in agro isto absconditum, ut tamen inveniri posset ab his qui Deo divites esse volunt. « Ecce, inquit Deus, Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum et malum (*Gen. iii.*). » Nunc ergo ne forte mittat manum suam, et sumat etiam de ligno vitæ, et vivat in æternum, **36** emisit eum Dominus Deus de paradiſo voluptatis, ut operaretur terram, de qua suniptus est. Et ad ipsum Adam dixit : « Quia pulvis es et in pulverem reverteris (*ibid.*). » Quodque uni dixit, nimirum omni generi humano dixit : Et concedit dictioni vel judicio, imo misericordissimæ providentiæ ejus, humilitas hominis, dum in psalmo dicit : « Mane sicut herba transeat, » subauditur homo sive natura humana, « mane floreat et transeat, vespere decidat, induret et arescat, quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus (*Psal. lxxxix.*). » Et est sensus : Dixi, ne avertas hominem in humilitatem, tamen non id oro ut homo statim ex quo natus est, fiat immortalis et impassibilis, sed potius concedo divinæ sententiæ, qua dixisti : « Quia pulvis es, et in pulverem reverteris, » scilicet, ut ipse apparet « sicut herba mane, » nimirum viridis et pulchra, « transeat, » id est, ad modum ipsius herbæ deficiat. hoc modo sive tali ordine. « Sicut herba mane, » ita homo in juventute positus floreat, id est vigeat, et postea ab ipso matutino flore juventutis transeat in vesperum senectutis, et in illo vespere positus decidat, id est, moriatur et post mortem induret, id est rigidum cadaver fiat. Et deinde arescat, id est, aridus pulvis existat. Recte et valde prudens concessio, quia videlicet non solummodo concedendum, verum etiam omnibus modis laudandum est prvidum sanctæ Trinitatis consilium, cuius est vox ista secundum pluralem numerum : « Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, » sicut et illa de qua supra jam tractatum est : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Laudare vel satis considerare mens humana non sufficit ad altitudinem hujus divini consilii, quo beata Trinitas homini mortuo morte peccati, quæ mors animæ est, necessariam providit mortem corporis, præparatum habens apud se bonæ artis instrumentum, quo posset per mortem corporis mors animæ destrui.

CAPUT VI.

Exclamatio supra prophetie, qui post illud supra dictum : « Quis appendit tribus digitis molem teræ, » protinus subjunxit : « Quis adjuvit Spiritum Domini, aut quis consiliarius fuit et ostendit illi? »

Hic igitur exclamare libet cum propheta, qui cum dixisset : « Quis appendit tribus digitis molem teræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera, » cujus capituli supra meminimus, protinus subjunxit : « Quis adjuvit Spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi? Cum quo iniit consilium, et instruxit eum, et docuit eum semitam justitiae, et eruditivit eum prudentia, et viam prudentiae ostendit illi? (*Isa. xl.*) » Exclamatio sive admiratio hæc, nimirum et si in aliis mirabilibus tuis, Deus, congrua est, maxime in isto, vel pro isto consilio tuo locum habet, quo sic bene consulisti humano generi, ut dices ironia quidem gravissima : « Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, » quia videlicet sic serpens dixit : « Eritis sicut dei (*Gen. iii.*), » statimque subjungeres : « Nunc ergo, ne forte mittat manum suam, et sumat etiam de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum (*ibid.*). » Hoc denique cum consilio locuta es, o beata Trinitas! Est enim consilium apud te; si non esset apud te consilium, non diceret propheta : « Domine, consilium tuum antiquum verum fiat, » et Psalmista dicat : « Consilium autem Domini in æternum manet (*Psal. xxxii.*). » Est ergo consilium apud te Deus in Spiritu sancto sicut et fortitudo; unde idem Spiritus sic dicitur Spiritus consilii, sicut et Spiritus fortitudinis (*Isai. xi.*). Viderit quid sentiat aliquis, ego in nullo magis admiror, in nullo magis amplector altitudinem consilii divini quam in isto dicto vel facto, quod dixit homini : « Pulvis es, et in pulverem reverteris (*Gen. iii.*), » et emisit eum, ne comederet de ligno vitæ et viveret in æternum. Audebo igitur circa illud consilium versari et respondere percunctionibus istis, quoniam et si verum Apostolus dicit : « Quis enim cognovit sensum Domini? » (*Rom. xi.*) et ut subaudias nullus, tamen idem alibi loquitur : « Nos autem sensum Christi habemus (*I Cor. xii.*). » Denique antequam consilium istud antiquum iniret Deus, nullus sensum ejus cognovit et nullus extrinsecus consiliarius ejus fuit, nunc autem postquam factum est, cognoverunt multi, et ut verbis utar ejusdem Apostoli, manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, creditum est mundo, assumptum est in gloria. Percunctabor igitur sicut percunctando ipse propheta percunctari nos docuit, et respondebo prout Christiana fides ad respondentum nos instruxit.

CAPUT VII.

Item de eadem exclamacione : Quis adjuvit Spiritum Domini? et de obedientia Filii, quod ipsa adjuverit Spiritum Domini.

Quis adjuvit Spiritum Domini? Laborabat enim Spiritus Domini. Denique si quis alias eum laborare

fecit, ut dicat ei : Laborare me fecisti in iniquitatibus tuis; si quis hominum contristavit eum, ut recte dicat Apostolus : « Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis (*Ephes.* iv), » maxiime Adam illum contristavit et laborare fecit in iniquitatibus suis, quibus omnem posteritatem suam antequam nasceretur involvit et prædamnavit. Quis in hujusmodi labore adjuvit Spiritum Domini, volentem supplantare auctorem peccati et reformare justitiam nascituris filiis benedictionis, ne periret benedictio qua benedicens dixerat : « Crescite et multiplicamini. » Quis, inquam, illum adjuvit : Vere nullus extrinsecus, sed sola intrinsecus sapientia Dei, obedientia Filii Dei. Puta ergo dixisse in illo consilio Spiritum Domini. Ecce homo, sive humanum genus cum sit mortuum secundum animam, si vita corporis vixerit in æternum, non erit quo recuperetur. Quid autem ad hæc sapientia Dei? Filius Dei? « Holocaustum, ait, pro peccato non postulasti, tunc dixi : Ecce venio (*Psalm.* viii). » Ego ego ex antiquis, antequam terra fieret, et dum hæc vel illa fierent, dum tecum essem cuncta componens, jamdudum pro delictis meis habebam esse cum filiis hominum (*Prov.* viii). » Sed ecce oportet ut omnes moriantur morte carnis filii hominum, quoniam morte animæ mortui sunt. Non ego subterfugiam propositum, et renuam esse cum filiis hominum. Imo in majore necessitate majorem confirmabo charitatem. Et « ecce venio, » taliter ut causa illorum siam « holocaustum et pro peccato. » Quis in hoc consiliarius fuit, et ostendit illi? Vere nullus extrinsecus, sed ipse Dei Filius spontaneam offerens obedientiam consiliarius fuit, imo est. Unde propheta loquitur : « Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius (*Isa.* ix). » Cum quo iniit consilium et eum? Vere cum nullo extrinsecus, sed intrinsecus instruxit in abscondito Trinitatis rationabili diffinitum est decere eum, sicut Apostolus dicit : « Propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat (*Hebr.* ii), » jam per præscientiam et prædestinationem ante omnia sæcula auctorem salutis eorum per passionem consummari. Quid rogo ista consummatione decentius? quid ista rationabili **37** charitate pulchrius? Hæc est semita justitiae quam nullus extra docuit eum; hæc est scientia qua nullus erudit eum; hæc est via prudentiae quam nullus ostendit illi, sed ipse adinvenit. Vide ergo. Nisi præcautum fuisset ne sumeret homo etiam de ligno vitæ, et viveret in æternum, quales fierent vel fieri possent « deliciæ huic sapientiae Dei, esse cum filiis hominum? » (*Prov.* viii.) Si enim nec filii hominum, qui mortui erant secundum animam, secundum carnem morerentur, nec ipse Dei Filius dignatus esse cum filiis hominum, secundum carnem moretur, quid deliciosum illi aut quæ utilitas nobis, illum esse cum filiis hominum? Nulla, sicut enim granum frumenti cadens in terram, nisi mortuum fuerit ipsum solum manet (*Joan.* xii), ita nisi et nos omnes filii hominum secundum carnem moreremur,

A et ipse volens esse cum filiis hominum, fuissest nobis locutus hoc unum de similibus, ut secundum carnem moreretur, maneret ipse solus, nec esset in quo, vel per quid Divinitas nobis propitiaretur. Nunc autem quia dixit Deus homini : « Pulvis es, et in pulverem reverteris. » Dicit Job : « Inveni in quo propitier ei (*Job* xxxiii), » et quid est illud? Nimis ut debeam per omnia fratribus assimilari, subauditur absque peccato, sicut dictum est alio loco : « Tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato (*Hebr.* iv). » O inventio mirabilis! ob hoc tradendum esse morti Filium, ut servo Dominus deberet repropitiari.

CAPUT VIII.

B Item de eo quod ibidem in propria scriptum est : « Cum quo iniit consilium, et instruxit eum, et docuit eum semitam justitiae, et erudit eum scientiam et viam prudentiae ostendit illi. » Et responsio ad illam percunctionem secundum Apostolum dicentem : « Sapientiam loquimur inter perfectos. » Et alibi : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum. »

Istam justitiae semitam quis eum docuit? istam prudentiae viam quis ostendit illi? Est enim « ibi et semita et via, et via sancta vocabitur (*Isa.* xxxv), » ait idem propheta. Et aliis quidem semita, id est angustior via; aliis autem via, subauditur plana sive amplificata, et quibus vel qualibus est semita? quibus itidem vel qualibus est via? Nimis semita illis est, qui non sapiunt ea quæ Dei sunt, scilicet sapientibus hujus sæculi, de quibus vel qualibus Apostolus cum dixisset : « Quoniam Judæi signa petunt, et Græci sapientiam querunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam (*I Cor.* i), » postmodum ait : « Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur; sed loquimur Dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est, quam prædestinavit ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (*I Cor.* ii). » Nimis istis vel omnibus, qui ejusmodi sunt, ista ratio justitiae, de qua nunc loquimur: Semita est, id est, via tamque arcta, ut pauci sint vel fuerint ex eis qui invenirent eam. Porro via prudentiae, via, inquam, id est, plus quam semita istis est, qui diligunt illum, quorum vel qualiuni est unus idem Apostolus qui protinus subjunxit : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum, » et cætera usque « spiritualis homo judicat omnia, et ipse a nomine judicatur; quis enim cognovit sensum Dei qui instruat eum? nos autem sensum Christi habemus (*I Cor.* ii). » O ergo quam pulchra via prudentiae, quanta pulchritudo justitiae in verbis crucis, de quo tunc loquebatur Apostolus dicens: « Verbum enim crucis pereuntibus quem stultitia est, his autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est (*I Cor.* i), » et de quo videlicet verbo crucis mentio nunc nobis occurrit, contemplanti au-

illud concilium Trinitatis, quod admiramus cum propheta dicente : « Quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi? » (Isa. xl.) Audemus nos adjungere his qui dicunt : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum, » audivimus enim dicentem Dei Filium, cum dignaretur baptizari a Joanne, nimirum baptismo pœnitentiæ : « Sic enim decet nos implere omnem justitiam » (Matth. iii). » Audivimus et Apostolum dicentem : « Quia decebat eum auctorem salutis per passionem consummari » (Hebr. ii), » quæ videlicet passio pœnitentiæ illius, quam ob implementam omnem justitiam suscepit, consummatio fuit.

CAPUT IX.

De illa ironia Dei sive sanctæ Trinitatis, qua dixit :
 « Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum, » cum jam præmisisset : « Quia pulvis es, et in pulverem reverteris, » et quomodo illa ironia in seruum conversa est, quando novus Adam Jesus Christus factus est una persona ex tribus personis sanctæ Trinitatis.

Non ergo dubitamus, quia simul ut sancta Trinitas hanc ironiam edixit : « Ecce Adam, quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum, » cum jam præmisisset, « Quia pulvis es, et in pulverem reverteris, » jamque fecisset Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas, et induisset eos, taliter in eodem consilio retractatum est, ut diceret : Non est Adam factus ut putabat, quasi unus ex nobis, imo amisit illud quod haberat, vel habere potuerat ex nobis. Sed decet nos implere omnem justitiam, taliter ut unus ex nobis fiat quasi Adam, id est, ita fiat homo, ut sit etiam mortalis secundum carnem sicut Adam, et tali morte moriatur, quasi sceleratus, sicut est Adam, et inter iniquos reputetur (Isa. lxx), qualium omnium exemplum est Adam. Per hoc enim fiet ut quam multi filii Adam siant, quasi unus ex nobis, nequaquam a sua spe decepti, sicut deceptus est Adam; siant, inquam, « quasi unus ex nobis, » id est, siant filii Dei per gratiam, fratres et cohæredes unici Filii, qui est unus ex nobis. Nonne sic factum est? Non ergo dubitamus in illo Trinitatis consilio sic fuisse dictum sive tractatum, Filius Dei unus ex illis tribus personis, bonum pro malo, id est, gratiam pro rapina reddidit homini, factus quasi Adam. Unde et dicit : « Oblivioni datus sum, tanquam mortuus a corde, » id est mortuus morte animæ, « et factus sum tanquam vas perditum » (Psal. xxx), » nimirum ut fuit Adam, et æstimatus sum cum descendantibus in lacum, qualium primus factus est Adam, et factus sum, id est, reputatus sum sicut homo, sine adjutorio, subauditur divino, et sicut vulnerati dormientes in sepulcris, id est, oppressus tam actualibus peccatis quam et peccato originali, quod fecit Adam cum esset inter mortuos liber, videlicet potestatem habens sumendi animam meam post mortem, quæ libertas mortuorum non est. Ita plane factum est, ac perinde conversa est ironia illa in seruum, ut veraciter dicas : O Trinitas Deus, « ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, » id est, homo

A in unitate personæ proiectus est in Filio, qui unus est ex nobis; homo, inquam, Filius Dei factus est, et hic est novus Adam multorum filiorum pater, quorum universitas, « quasi unus ex nobis est, » id est, Filio Dei similis. Hinc est illud **38** quod dicunt : « Scimus quia, cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicut est » (I Joan. iii).

CAPUT X.

De fide, quæ est unum et præcipuum donorum Spiritus sancti; quod ipsa in sanctis antiquis Patribus primis tanti sacramenti tantæ salutis præparatio fuerit.

Ad tam nimirum tamque ineffabile sacramentum nimirum grandi præparatione opus erat. Qua vel cùjusmodi præparatione, nisi fide? denique per culpam persidiae et ambitionis nimis, sese indignum Deo fecerat Adam, credendo serpenti magis quam Deo, et ambiendo celsitudinem illam, quam primus ambivit ille, dicens in corde suo : « Ero similis Altissimo » (Isa. xiv). » Quid enim aliud mendax ille promisit, dicendo : « Eritis sicut dii? » Econtra, præparatione opus erat fidei et humilitatis, ut salvo ordine justitiae, dignos se redderent filii hominum illa gratia quam proposuerat sapientia, quam intelligimus et simus ipsum esse Dei Filium dicens, ut superius memoratum est, « et deliciæ meæ esse cum filiis hominum » (Prov. viii). » Unde hæc præparatio, scilicet fides, nisi ex dono tuo venit, o Spiritus Domini? Hæc enim de divisionibus gratarum, quas tu operaris, una et optima est, dicente Apostolo : « Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae secundum eumdem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu » (I Cor. xii), » et cætera quarum videlicet gratarum numerum novenarium pulchre, ut arbitror, superius assimilari diximus novem dominibus ordinum angelorum. Cum igitur dicit idem Apostolus : « Fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est justus, testimonium perhibente Deo muneribus ejus et per illam defunctus adhuc loquitur; fide Henoch translatus est, ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus; ante translationem enim testimonium habebat placuisse Deo : sine fide autem impossibile est placere Deo » (Hebr. xi). » Cum, inquam, hæc et cætera dixit : Admirationem nobis adauget, ut dicamus magis ac magis, sicut supra memoratus propheta dicit : « Quis adjuvit Spiritum Domini? » (Isa. xl.) Imo ubi erant illi adjutores tui, o Spiritus Domini. Quorum vel qualium unus loquitur Apostolus : « Dei enim suimus adjutores, » subjungens : « Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis secundum gratiam, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat » (I Cor. iii). » Ubi, inquam, erant, quando ponebas illa fundamenta terræ, illos primo secundum fidem Patres Ecclesiæ? Nam hodie ubique fundamentum hoc ponitur, ubique fundatur, multi ejusmodi adjutores sunt, multæ

voces prædicatorum, multi libri prophetarum et apostolorum, multa signa frequentia ad confirmationem dictorum. At vero tunc « quis te adjuvit, o Spiritus Domini ? » quid habuisti hujusce adjutorii ? Tu solus absque libris, absque signis vel portentis scripsisti, ut es digitus Dei in cordibus eorum Scripturam hanc, id est fiduci scientiam, per quam, vel « in qua testimonium consecuti sunt senes (Hebr. xi), » ait idem Apostolus, scilicet Abel, et cæteri antiqui Patres usque ad Moysen, quorum in cordibus absque libris cæterisque adjumentis fundatum hoc, te ponente, fundatum est.

CAPUT XI.

Quod illo tempore non solum fides, verum etiam propheta ante diluvium sanctis illis a sancto Spiritu data fuerit, prout voluit, et de sacramento numeri quo ait Lamech : « Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies. »

Cæterorum quoque charismatum nonnihil jam tunc temporis sensibus sive patribus illis divisit idem Spiritus sanctus prout voluit, scilicet prophetiam, sive scientiam divinam. Nam scientiam humanam non adeo nos hic attendimus, quam humano plerumque ingenio consequuntur et illi, qui sunt sine fide, vel exspectatione hujus Paracleti. Verbi gratia, musicam, cuius ita meninit Scriptura in illo qui septimus fuit a Cain, « et nomen fratris ejus, videlicet Jubal, fuit Tubal, ipse fuit pater canentium cythara et organo (Gen. iv). » Divinam autem scientiam dicimus, quæ divinum aliquid sive spirituale sapit, ut est illud : « Septuplum, inquit Lamech, ultio dabitur de Cain ; de Lamech vero septuagies septies (ibid.). » Hujus namque dicti meminisse, et huc respicere dignatus est ipse Dominus, qui fere nihil absque Scripturarum auctoritate loquebatur, dum Petro dicenti : « Domine, quoties peccabit in me frater meus et dimittam eum ? usque septies ? ita respondit : Non dico tibi, Petre, usque septies, sed usque septuagies septies (Matth. xviii). » Divinus namque sensus in verbis istis latet, qui ex ratione numerorum facile colligi potest. Nam septenarius numerus, in quo est positum peccatum Cain, dicendo : « Septies ultio dabitur de Cain, » insolubilis est, neque enim partes habet medianam aut tertiam ; aut alias præter solas unitates. Numerus vero septuagesimus septimus præter unitates habet etiam alias partes, in quas resolvatur, scilicet septenarium et undenarium ; denique septies undecies, sive undecies septies, septuaginta septem sunt. Recte ergo et pulchre, sicut per septenarium, in quo numero, sicut jam diximus, signatum est peccatum Cain, insolubilis intelligitur ultio, quæ de ipso data est, eo quod impenitens fuerit, et per septuaginta septem, in quo numero positum est vulnus sive livor Lamech, dicendo de Lamech vero LXXVII, solubilis intelligitur ultio, id est, quam aliquando terminet, vel finiet remissio, et hoc esse quod Dominus Petro dixit : « Non dico tibi septies, sed usque septuagies septies, » id est, non cuiquam impenitenti, sed omni penitentiam agenti dimittes. Prophetiam quoque ævi illius hominibus non omnino desuisse,

A vel illud pro exemplo sive testimonio sit, quod in canonica legimus Epistola Judæ apostoli : « Prophe-tavit autem de his septimus ab Adam Henoch dicens : Ecce venit Dominus cum sanctis millibus suis facere judicium contra omnes inique agentes (Jud. xiv), » etc. Quæ prophetia et si de notis non habet exemplum litteris ante illam Epistolam apo-stoli, non tamen leviter potest contemni, quod Apostolus Christi, prophetatum fuisse scripsit, et per Spiritum sanctum scire potuit.

39 CAPUT XII.

Item de charismatibus Spiritus sancti, quod illo tempore et post illud tempus ante adventum Spiritus sancti in remissionem peccatorum datus non fuerit, quodque datæ ejus tunc præparations fuerint regenerationis, qua nunc sunt filii Dei, et de eo quod ait beatus Job de illis, quia concepti non viderunt lucem.

His et aliis charismatibus suis Spiritus sanctus ho-mines illustrando, sine dubio multitudinem jam tunc fecit filiorum Dei, quamvis paucos, quamvis tantum duos aut tres ante diluvium manifeste Scrip-tura nominaverit. « Cum enim coepissent, ait, ho-mines multiplicari super terram, videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant (Gen. vi), » filios Dei illos qui de stirpe Seth, et filias hominum illas nominans quæ de stirpe Cain procreatæ fuerunt. Verumtamen, quamvis filii Dei jam tunc no-minati fuerint, propter fidem et propter cætera, de quibus diximus, charismata Spiritus sancti, non jam tunc eadem charismata hoc persecerunt, ut essent filii Dei, sed præparations erant generationis, imo regenerationis filiorum Dei, in quo consummati sunt tam veteres quam novi, Deo providente, ait Apo-stolus, ut non sine nobis consummarentur (Hebr. xi). Nam per sanguinem hujus solius, tam illi quam nos, Spiritum sanctum in ista gratia, quæ est remissio peccatorum, accepimus. In quorum, videlicet veterum et novorum distinctione, illud perpendere pul-chrum est, quia cum, sicut alio in loco diximus, duo sunt data sancti Spiritus, alterum in remissionem peccatorum, alterum in divisiones gratiarum ; veteres prius in divisiones gratiarum quam in remissio-nem peccatorum acceperunt, novi autem, scilicet nos, qui post passionem Christi renascimur aut re-nati sumus, prius in remissionem peccatorum quam in divisiones gratiarum accepimus, præter Cornelium de Actibus apostolorum, et eos qui cum illo erant, super quos, antequam baptizarentur « in remissionem peccatorum, cecidit Spiritus sanctus, et erant loquentes linguis, et magnificantes Deum (Act. x). » Ratio quippe temporis hoc exigebat, propter eos qui crediderant ex Judæis, et gentiles nisi circumcidarentur, ne liceret illis, videlicet credentibus ex Judæis pertinacius dicere : Quare introistis ad viros præputium habentes? magisque da-retur libertas Petro, ut diceret ad eos : Quis prohibet baptizari eos, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut nos? Itaque de illis, scilicet de veteribus sanctis sive filiis Dei, maxime qui ante diluvium fue-

runt, recte dicas illud mysticum beati Job, quia concepti non viderunt lucem. Gratia namque Spiritus sancti, qui est ipsa benedictio Patris et Filii, qua benedixit Deus masculum et feminam, dicens : « Crescite et multiplicamini, » sterilis quidem deinde nunquam fuit, quin tanquam maternus uterus conciperet filios Dei; sed quia non pervenerunt ad jam dictae remunerationis diem, imo nec cogniti sunt mundo per alicujus Scripturæ narrationem, nimirum quasi concepti non viderunt lucem. Proinde his omissis, jam ad cætera transeamus.

CAPUT XIII.

De tribus filiis Noe, ex quibus reparatus est orbis, et quod valde notandum est, trina enuntiatione renovatum super eos verbum benedictionis, quod Deus super primos homines edixit, et quod Cain potius vater quam ipsum Cham maledixit.

« Noe vir justus atque perfectus in generationibus suis. Cum Deo ambulavit, et genuit tres filios, Sem et Cham et Japhet (Gen. vi). » Ex istis tribus hominibus reparatus est orbis, et quod valde notandum est, trina enuntiatione renovatum est super eos verbum benedictionis, quod Deus super homines primos edixit : « Egressere, inquit Deus ad Noe, de arca tua, et uxor tua, filii tui et uxores filiorum tuorum, et ingredimini super terram. Crescite et multiplicamini super eam (Gen. viii, ix). » Itemque secundo : « Benedixitque Deus Noe et filiis ejus, et dixit ad eos : Crescite et multiplicamini, et replete terram. » Ac deinde tertio : « Vos autem crescete et ingredimini super terram et replete eam (ibid.). » Nonne ergo Trinitas quæ illic se ostenderat in sermone, ipsa hic sese ostendit in opere ? Nam illic dicendo : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, » nimirum se ostendit in sermone, et hic reservatos habens tres filios Noe, et benedicens eis trina benedictione, ut essent initia tantæ rei, scilicet reparandi generis humani, profecto sese ostendit in opere. Nec vero sacramentum hoc imminuit culpa unius ex illis tribus viris, sicut nec prævaricatio Adæ destruit Sacramentum verborum ejus, quæ dixerat : « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea (Gen. ii). » Unde Apostolus : « Sacramentum, inquit, hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia (Ephes. v). » Quapropter valde notandum quod pater Noe, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus Cham, non dixit : Maledictus Cham, sed : « Maledictus, ait, Chanaan, servus servorum erit fratribus suis (Gen. ix). » Neque enim decebat ut in illum maledicti plagam mitteret homo sapiens, in quo Deus benedictionem dederat inter fratres suos, benedicendo simul omnibus illis tertio, sicut jam dictum est, et dicendo : « Crescite et multiplicamini, sicut nec ipse Deus, postquam eodem modo benedixit Adam et Evæ, dicens : Crescite et multiplicamini (Gen. iii), » verbum benedictionis ita in contrarium mutavit, ut diceret ad eum, quod postea dixit ad Cain : « Nunc igitur maledictus

A eris super terram, » et ad serpentem : « Quia fecisti hoc, ait, maledictus eris inter omnia animalia et bestias terræ, sed maledicta, inquit, terra in opere tuo (Gen. iv). » Nimirum sicut Deus incommutabilis non ad ipsum, cui benedixerat, dignum judicavit dicere : « Maledictus, » sed : Maledicta terra in opere tuo » dicere maluit, sic homo Dei vitavit dicere : Maledictus Cham, cui Deus benedixerat, et maluit dicere : « Maledictus Chanaan. » Quare autem cum haberet Cham etiam alios suos filios, sicut Scriptura dicit : « Filii autem Cham : Chus et Mesraim, Phuth et Chanaan (Gen. x), » istum potius sub maledicto esse Moyses scripsit, dicero nunc ex abundanti est, tamen breviter dicendum quia tunc temporis Israel egressus ex Ægypto ducebatur in terram Chanaan, et implebatur peccata Chananaeorum ; idcirco, ut sciret Israel auxilium Domini ad delendum eos sibi non defuturum, scire etiam debebat genus illud fuisse maledictum antequam natum.

40 CAPUT XIV.

De illius intentione judicii, scilicet diluvii, quod in illa sublucat splendor sanctæ Trinitatis, textum litteræ diligentius insipienti.

Ut sciamus autem certius quia non casu, sed per providentiam sanctæ Trinitatis, « Noe tres filios genuit, » et ex hujusce numeri hominibus reparatus est orbis, ipsam diligentius litteram perspiciamus in illius intentione judicii, scilicet diluvii. Nam ubi dictum est : « Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant, » continuo sequitur : « Dixitque Deus : Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. » Moxque repetita querela de illa permisitione filiorum Dei cum filiabus hominum, protinus sequitur : « Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, » et cætera, usque « Pœnitet enim me fecisse eos. » Continuo subjungens Scriptura : « Noe vero invenit gratiam coram Domino, et genuit tres filios, » sic ait : « Cumque vidisset Deus terram esse corruptam, dixit ad Noe : Finis universæ carnis venit coram me; fac tibi arcam de lignis levigatis (Gen. vi). » Quem non delectet pro modo sive intentione præsentis operis, quod etiam hic ubi forte non putabatur luctare, splendor apparuit sanctæ Trinitatis. Denique in tam brevi, ecce tertio nomen Dei, dum dicitur : « Dixitque Deus. Videns autem Deus. Cumque vidisset Deus. » Quid hic deest de manifestatione Trinitatis, nisi quod idcirco, quia oportebat, sicut in exordio diximus, hunc thesaurum in isto agro Scripturarum esse absconditum, tacitum est de relativis nominibus, ut non diceretur : Dixitque Deus Pater. Videns autem Deus Dei Filius. Cumque vidisset Deus Patris et Filii Spiritus. Denique si hoc totum scriberetur, tunc non potuisset portare inmundus, faciesque Moysi, nimis cornuta (Exod. xxxiv), sive splendida fuisse, et longius ab eo fugiasset scandalizatus Israel. Nunc velamen vultus ejus sublevare

licet, et demonstrare quia sedentem in throno iudicii sanctam Trinitatem praedicat littera hæc, pro magno iudicio videlicet ad faciendum tam terribile iudicium super illos gigantes, nimisque multiplices homines, quorum malitia et iniquitate terra repleta est. Sententias ergo iudicii, sententias libet hic perpendere singularum personarum sanctæ Trinitatis.

CAPUT XV.

De prima sententia illius iudicij: « Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, quod congruat personæ Patris. »

« Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. » Nimirum personæ illi quæ dixerat, quod superius tractatum est: « Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, » nunc ergo « ne forte sumat etiam de ligno vitæ, et vivat in æternum, » ipsi congruit dixisse: « Non permanebit spiritus meus, » id est, a me factus sive datus, in homine in æternum. Denique priorem sententiam istam confirmat, et quodammodo satisfacit audientibus, quod vere sapienter et valde utiliter occluserit homini lignum vitæ, ne viveret in æternum. Ac si dicat: Quid facerent homines, si vivearent in æternum, quandoquidem propter longiusculam vitam (verbi gratia, nongentorum aut octingentorum annorum) tam corrupti, tamque superbi sunt? Ergo sicut nunc dixi, « ne sumat de ligno vitæ, et vivat in æternum, » ita et nunc dico: « Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, » id est quia corruptus est, imo et annos ejus diminuam, ut non amplius tot annorum, sed erunt anni centum viginti annorum. Et quidem alii paucioribus annis vixerunt post diluvium, sed Moyses, qui scripsit hanc Scripturam, hujus fuit numeri, quando mortuus est, scilicet centum viginti annorum. Est et alia de hoc numero sententia, sed hæc potior videtur. Sed nos proposito tenemur, et in hujusmodi iminorari non possumus, præsertim quia alio in opere latius tractavimus. Ergo cui magis congruat hæc iudicij sententia, persona Patris est. Nam ea quæ sequitur, nimirum personæ Filii congruit, et hoc perpendere, nobis dulce ac delectabile est.

CAPUT XVI.

De secunda sententia: « Videns Deus, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra, et præcavens in futurum, et tactus dolore cordis intrinsecus, delebo, inquit, hominem quem creavi, quod personæ congruat Filii. »

« Videns autem Deus, quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et præcavens in futurum, et tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo, inquit, hominem quem creavi a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cœli, pœnitet enim me fecisse eos (Gen. vi). » Ilæc, inquam, sententia persona Filii magis congruit, scilicet iudicium facere de hominibus, quia Filius hominis erat futurus, quemadmodum in Evangelio dicit: « Et potestatem dedit ei iudicium facere,

A quia Filius hominis est (Joan. v). » Non enim quia nondum erat factus ille Filius hominis, idcirco illud de hominibus facere iudicium, id est, diluvium inducere, minus illi congruit, cum certissime futurus esset Filius hominis jamque esset opus istud coram eo, sicut scriptum: « Ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram eo (Isa. xl, lxii). » Similiter pœnitentia sive baptismus pœnitentiae quo baptizandus erat in forma servi eamdem pœnitentiam consummatus, passione et morte crucis, nonne jam tunc erat coram illo? Et languores atque dolores nostros, quos ipse portaturus erat, vulnera quibus vulnerandus erat propter iniquitates nostras, attritio qua atterendus erat propter scelera nostra (Isa. lxx); disciplina et livor sive flagella et vibices, quibus sacratissimum corpus ejus secundum erat, nonne jam tunc erant coram illo? Si propheta, cum adhuc essent futura, quasi jam præterita vidiit et hæc omnia verbis præteriti temporis enuntiavit: « Vidimus eum, consideravimus eum, nec reputavimus eum; languores nostros tulit, dolores nostros portavit, vulneratus est, attritus est, livore ejus sanati sumus (ibid.), » quanto magis coram illo erant præsentia, quamvis nondum facta! Quod ergo dicit Scriptura: « Pœnituit eum quod hominem fecisset in terra, » sive hoc dictum, pœnitet enim me fecisse eos, nimirum huic personæ congruit, scilicet Filio, et recte hanc sententiam, tanquam prophetiam, et sic dictum, pœnitet enim me fecisse eos, ac si diceret: Pœnitentiam agam usque ad mortem, mortem autem crucis (Philip. ii), quia feci eos, sive vapulo, id est, certissime vapulabo, non ob aliam culpam meam, nisi quia feci eos, quod nimirum erit retribuere mala pro bonis. Propterea delebo eos, scilicet et nunc istos præsenti diluvio, et omnes impios futuro per ignem iudicio. Propterea, inquam, quia videlicet propter 41 hoc ipsum justam habeo potestatem facere iudicium, quia Filius hominis sum; vel simul intelligendum est, et ab eis vel ab horum similibus mortificatus, id est, certissime mortificandus sum. Quid vero est, quod dicit Scriptura, « tactus dolore cordis intrinsecus? » quid est illud intrinsecus? Non enim est Deus ut homo, cuius corpus extrinsecus et anima intrinsecus. Ergo quod dictum est intrinsecus, illud secretum significat, de quo Apostolus ad Ephesios: « Et illuminare, inquit, omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo, qui omnia creavit, ut innoteat principibus et potestatibus in coelestibus (Ephes. iii). » Nam quia dolor ille, quo futurus erat dolens pro nobis et quem ipse quasi jam præsentem videbat, ut jam dictum est, absconditus erat et angelis et hominibus, recte dictum est, « et tactus dolore cordis intrinsecus. » Quid illud quoque est, quod dicit: « Et præcavens in futurum? » Nimirum secundum eundem sensum idem est ac si diceret: Providens ut dolor ipsius multum haberet fructum. Ad eamdem provisionem sive providentiam et illud pertinet, quod in psalmo dicit:

« Quæ utilitas in carne mea, dum descendō in corruptionem? » (*Psalm. xxix.*) Nisi enim et illo diluvio deletum et aliis multis miseriis repletum fuisset genus humanum, et nisi cito cervices nostræ redigerentur in lutum, quomodo susciperemus humiliatis Christi jugum? cum etiam nunc vix vexatio auditui det intellectum (*Isa. xxviii.*), quando « homo natus ex muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis (*Job. xiv.*), » et « dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni (*Psalm. lxxxix.*). »

CAPUT XVII.

De tercia sententia: « Cumque vidisset Deus, dixit ad Noe: « Finis universæ carnis venit coram me, fac tibi arcam; quad personæ congruat Spiritus sancti. »

Ea quæ sequuntur: « Cumque vidisset Deus terram esse corruptam, dixit ad Noe: « Finis universæ carnis venit coram me, fac tibi arcam de lignis levigatis (*Gen. vi.*), » et cætera, inter quæ scriptum est, quia « columba venit ad eum ad vesperam portans ramum olivæ virentibus soliis in ore suo (*Gen. viii.*), » nimirum personæ congruit Spiritus sancti, ita ut jam hic veraciter dicas illud Davidum: « Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatæ sunt (*Psalm. xlviii.*); » denique Spiritus sanctus ipse est misericordia, sicut in psalmo canimus: « Deus meus misericordia mea » (*Psalm. lviii.*), et Dei Filius ipse est veritas, sicut ipse dixit: « Ego sum veritas (*John. xiv.*). » Et quis nesciat quia sicut veritas fuit, quod « Deus videns, ut jam dictum est, quod multa malitia hominum esset in terra: Delebo, inquit, hominem quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cœli (*Gen. vi.*), » ita, et misericordiae fuit, quod dixit ad Noe: « Ponam sœdus meum tecum et ingredieris arcam tu et filii tui, uxor tua et uxores filiorum tuorum tecum, et ex cunctis animantibus universæ carnis bina induces in arcam, ut vivant tecum masculini sexus et feminini, ut salvetur semen super universam faciem universæ terræ (*ibid.*). » Igitur tam verbis quam factis, in illo tanto negotio tam magni judicii Trinitas sese ostendit pariter et abscondit, et in cæteris hujus agri, id est, sanctæ Scripturæ locis præcipuis idem speramus, quod thesaurus iste ab illis, qui pie querunt, sine dubio possit inveniri. Proinde sequamur, et vigilantibus oculis omnem, quoad possumus, locum perspiciamus et perscrutemur.

CAPUT XVIII.

De eo quod dixit Deus: « Venite igitur, et descendamus et confundamus ibi linguas eorum, » quia sic vox Trinitatis, sicut et illud dictum pluraliter: « Ecce Adam, quasi unus ex nobis factus est. »

« Descendit autem Dominus, ut videret civitatem et terram quam ædificabant filii Adam, et dixit: Ecce unus est populus et unum labium omnibus. Cooperuntque hoc facere, nee desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant. Venite igitur, descendamus et confundamus ibi linguam eo-

A rum (*Gen. xi.*). » Et revera sicut in prævaricatione Adæ res acciderat tam magna, cui sese deberet opponere sancta Trinitas, ita et hic. Qualem enim erat quod intendebant filii Adam, dicentes: « Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad cœlum? » (*ibid.*) Nimirum eodem ausu superbiae decipiebantur, quo et ille deceptus est, ambiendo ut esset sicut Deus, et ille agitabat eos, qui dixit in corde suo: « Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (*Isa. xiv.*). » Propter ejusmodi superbiam quam imitabantur, congrue Scriptura denotat eos nominans filios Adam. « Descendit autem, inquiens, Dominus, ut videret civitatem et turrim, quam ædificabant filii Adam. » Denique hujusmodi locutio admirationi esse vult, B quod filii adhuc tantam spirabant audaciam, jam ferentes paternam pœnam, quia profecto magis mirum est superbire post pœnam vel in pœna quam ante pœnam. Ausum igitur illorum libet admirari verbis quoque ethnici, scilicet poetæ insignis, qui poenas infernales describere gestiens dicit:

*Hic genus antiquum terræ, Titania pube Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo,
Hic et Aloidas geminos immania vidi
Corpora, qui manibus magnum rescindere cœlum,
Aggressi, superisque Jovem detrudere regnis.*

(VIRG., *Æneid. vi.*)

Sed nunquid hoc Deum timuisse putabimus, et idcirco dixisse: coeperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant? Denique et si hodieque viverent, et ædificare non cessent, aut cessarent; nunquid vel usque ad medium altitudinis cœli sive firmamenti, pervenissent? minime. Sed, esto, pervenerint, sive peruenire poterint usque ad illam firmamenti celsitudinem quam dicunt Aplanen. Quid tibi nocere possent invisibili majestati, etiam non deturbati aut fulminati? Ergo præcavisse quidem Deum aliquid, non sit dubium, quoniam sic superius scriptum est (*Gen. vi.*): « Et præcavens in futurum; » verumtamen non præcavisse manus eorum, imo præcavisse linguas eorum. In quo? Simus attenti, quia non minimam intelligentiam locus iste querit, dicente Deo: « Nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant, » qui et non manus eorum præcidit, sed linguas eorum confudit. Dicamus ergo qualèm præcavit ædificationem superborum, quia veraciter dictum est superius. Et præcavens in futurum.

CAPUT XIX.

De eo quod dixit: « Nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant; » equaliter eas opere compleverint.

Scripturas veritatis condituras erat propter homines humiles Spiritus sanctus, quas nunc legimus, et in illis recondere proposuerat thesaurum (*Jer. xlvi.*), quem nunc usque et invenimus et invenire cupimus, thesaurum nominis sui. thesaurum 42 sacramentorum Christi Filii Dei. Noverat enim

altitudinem Satanae, regnantis et super omnes filios A superbiæ (*Job xli*). » Et illius turris ædificationem vanæ et mendacis eorum scientiæ sive loquacitatis (*II Thes. ii*), extollentis se adversus veritatem Dei (*II Cor. x*), prospiciebat esse imaginem. Dixit ergo: « Cœperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant. » Quibus a cogitationibus suis non desisterent? Utique quas vocibus istis enuntiat: « Faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat usque ad cœlum (*Genes. xi*). » Nonne ita fecerunt? Denique mox ut sacrae Scripturæ illis pervulgatae sunt, contrariæ scientiæ turrim usque ad blasphemandum Creatorem erexerunt. Hinc est illud: « Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam, iniquitatem in Excelso locuti sunt. Posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum transivit in terra (*Psal. lxxii*), id est, cum essent terreni, transivit lingua eorum blasphemando omnia terrena usque ad ipsum Deum. Quippe qui non solum de terrenis male locuti sunt, sed etiam de Creatore eorum. Dico ergo: Si postquam divisa sunt vel confusa sunt labia insurgentium et dissipatæ sunt cogitationes eorum, tanta fecerunt, tanta dixerunt, ut vix subsistere aut resistere posset ille, cui dicitur in Canticis: « Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis; mille clypei pendent ex ea, et omnis armatura fortium (*Cant. iv*), quid fecissent, quid dixissent, si nunquam confusæ linguae, nunquam divisa fuissent labia eorum? Bene igitur et provide dum tempus imminaret ut scriberentur Scripturæ veritatis, Scripturæ legis et prophetarum, in quibus est thesaurus veritatis, facta est divisio illa linguarum sive gentium, ut in una tantum lingua, sive gente thesaurus iste usque ad tempus posset abscondi. Nunquid vero vel istud sufficere potuit? non utique nisi in eadem una lingua gentis Hebrææ sub figuris et ænigmatibus, in parabolis et allegoriis, peracta fuisset subtilitas absconsonis. Neque enim vel ipsi portare potuissent, quibus credita sunt eloquia Dei, sicut significatum est in eo quod fugerunt vel timuerunt prope accedere filii Israel, videntes claritatem vultus Moysi (*II Cor. iii*; *Exod. xxxiv*).

CAPUT XX.

De plaga illa confusionis, in quo profuerit, et cui personæ magis congruit dixisse cæteris: « Venite, descendamus, et confundamus, » etc.

Igitur plaga quidem grandis accidit mundo, ubi facta est linguarum confusio, sed in eo non minime profuit, quod et pagani et judæi, maximeque hæretici, per Asiam, Europamque, et Africam disseminati, minus turrim suam confusibilem ædificare potuerunt contra veritatem, quam si fuissent omnes labii unius et sermonum eorumdem. Cui autem personæ magis congruit dixisse cæteris: « Venite, descendamus et confundamus linguam eorum? » Putasne personæ Filii? Denique ubi plaga confusionis illius sananda erat, persona hæc, scilicet Filius loquens apostolis suis: « Et ego, inquit, rogabo Patrem, et alium

A Paracletum dabit vobis (*Joan. xiv*). » Et hoc ita factum est, ita linguarum divisio, quæ propter superbiam acciderat, reformata est per ejusdem Paracleti Spiritus sancti adventum, ut in ore eorum omnium genera nascerentur linguarum (*Act. ii*). Quia ergo rogante Filio sic futurum erat, sic factum est, delectabile nobis est ascribere personæ huic, illud dictum ad Patrem et Spiritum sanctum: « Venite, descendamus, et confundamus linguam eorum (*Gen. xi*), » quia videlicet, et ista nova, et illa vetera omnia propter ipsum facta sunt (*Hebr. ii*). Verumtamen verba illa: « Venite, descendamus, et confundamus, » non jam sic accipimus tanquam verba rogantis, quia videlicet rogare minoris est. At ille, scilicet Filius, non tunc erat minor, sed B quando factus est homo, tunc paulo minus minoratus, est non solum a Patre et Spiritu sancto, verum etiam ab angelis (*Psal. viii*; *Hebr. ii*), quia secundum humanam naturam pati potuit et mori, quod nimis rogare fuit. Moriendo quippe sacrificium factus est pro nobis. Melius igitur atque fidelius verba illa: « Venite, descendamus, confundamus, » sic accipimus, tanquam sapientiæ consulentis, et cum Deo cuncta componentis, sicut habemus in parabolis, quæ videlicet sapientia (*Prov. viii*), ipse est Dei Filius. Procedamus ulterius.

CAPUT XXI.

De fide patris Abrahæ credentis promissionibus beati seminis, et de eo quod tres vidi et unum adoravit.

In parte agri, quam nunc attingimus, in loco Scripturæ, in quem nunc progredimur, splendet fides patris nostri Abrahæ, credentis promissionibus beati seminis. Et hic, o beata Trinitas, Deus præclare fulget nec multum absconditus est thesaurus tuj nominis, videlicet, in tribus hominibus magnis et in tribus designatus angelis. Tres homines principium magnæ gentis sunt, Abraham, Isaac, et Jacob, super quibus hodieque audimus te profitem: « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob (*Exod. iii*). » De tribus angelis taliter Scriptura dicit: « Apparuit autem Dominus in convalle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui, in ipso servore diei. Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri, stantes prope eum. Quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, et adoravit in terra, et dixit: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum (*Gen. xviii*), » etc. Illius diei festivitas quanto notior et quanto est celebrior, tanto ad concelebrandum omnis sermo noster est pauperior. Quis enim nescit, quis non audivit quia noster secundum fidem pater Abraham illo die in ipso fervore diei tres vidi, et unum adoravit? Tres, quippe viros videbat, quibus occurringens, et adorans non dixit: Domini, si inveni gratiam in oculis vestris, sed: « Domine, inquit, si inveni gratiam in oculis tuis. » Hoc fuit adorare eum, in aspectu trium. Quid autem sibi vult illud convivium trium angelorum, nasciturum Isaac pro-

mittentium, cum risu et gaudio tales hospites suscipientium? Paulo supra riserat senex Abraham, sicut Scriptura dicit: « Cecidit Abraham in faciem suam, et risit, dicens in corde suo: Putasne centenario nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet?» (Gen. xviii.) Et hie, dicente Domino, qui apparuerat in tribus personis angelorum, revertens veniam ad te tempore isto, vita comite, et habebit filium Sara uxor tua, risit Sara post ostium tabernaculi, risit, inquam, occulte; et dicente Domino ad Abraham: « Quare risit Sara, dicens: Num vere paritura sum anus? Sara timore perterrita negavit dicens: Non risi. Dominus autem: Non est, inquit, ita, sed risisti» (Gen. xviii.). » Quid, inquam, sibi vult illud convivium talionum hospitum, risu senum, et jubilo celebratum, ubi qui et nasciturus promittitur, vocari jubetur Isaiae, id est *risus*, et eorum quibus nasciturus promittitur hujus nominis filius, alter Abraham, id est *Pater multarum gentium*, et altera Sara, id est, *princeps nominatur?* Dicamus aliquid fide dignum, ut cum risu æterno mereamur epulari cum beata Trinitate, secundum illius convivii signatum mysterium.

43 CAPUT XXII.

De tribus patribus, Abraham, Isaac et Jacob; quomodo in illis tribus angelis convivantibus, et nasciturum Isaac promittentibus, præsignatum fuerit sacramentum fidei sanctæ Trinitatis, qua per adventum Christi mundus est illustratus.

In propheta Amos [Osee] Dominus dicit: « Et locutus sum super prophetas, et ego visiones multiplicavi et in manu prophetarum assimilatus sum» (Osee xii). » Porro, prophetarum præcipui, sive maximi tres isti patres fuerunt, imo sunt, Abraham, Isaac et Jacob, cum quibus sancta Trinitas, unus Deus, testamentum suum disposuit, sicut Psalmista canens, cum præmisisset: « Memor fuit in sæculum testamenti sui, quod disposuit ad Abraham, et juramenti sui ad Isaac, et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel, in testamentum æternum» (Psal. civ). » Postmodum ita subjunxit: « Non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges. Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari» (ibid.). » Ergo ut illius convivii mysterio digni habeamur, scire debemus, quali assimilatione sancta Trinitas illuc in hospitio patris Abrahæ assimilata sit; assertione nostra non indiget, nam sere cunctis ubique notum est senis Abrahæ filium Isaiae,

A quod interpretatur *risus*, Domini nostri Jesu Christi, Filii Patris antiqui et æterni, nascendo et vivendo gessisse typum, qui sanctorum risus hominum et omnium beatorum gaudium est angelorum. Futurum autem secundum dispensationem temporum, quæ præfinita fuerat apud Deum, ut non ante adventum, sed in ipso adventus ejus meridie, sive fervore diei clarissimo, sancta Trinitas mundo publica prædicatione innotesceret ipso incipiente nostro Isaac Evangelica voce. Exempli gratia, cum dicit: « Ego et Pater unum sumus» (Joan. x). » Et: « Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos decebit omnia» (ibid. xiv). » Et multa ad hujus fidet regulam pertinentia, quorum notissimum atque præclarissimum est illud apud Matthæum in ecclæ Evangelii: « Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti» (Matth. xxviii). » Pulcherrime igitur atque sanctissime non ante, sed ubi jam venerat tempus, ut conciperetur sive nasceretur ille Isaac, figura sive forma hujus, apparuerunt patri Abrahæ tres viri illi, scilicet angeli, et currenti in occursum atque adoranti ac dicenti: « Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, et cætera usque ponam buccellam panis, tam prompte respondentes dixerunt: Fac ut locutus es, tamque familiariter comedederunt tria sata simila, vitulumque de armento tenerimum et optimum, butyrum quoque et lac» (Gen. xviii). » Quo alio modo magis familiariter quam isto, cuperet pater Abraham convivare civibus Patriæ invisibilis, sive servire homo fidelis, et justus reputatus pro merito fidei, sanctæ et individuae Trinitati? Similiter quo alio modo multarum gentium universitas, quarum ille est Pater secundum fidem, familiariter cupiat ministrare sanctæ Trinitati, quam sacrificando in sancto altari sacrificium Dominicæ corporis et sanguinis; stando sub arbore, id est, crucis Christi fide, sicut illic scriptum est: « Abraham vero stabat sub arbore?» (ibid.) Multa hic materia sese offert, et dicendi copiam flagitat magna res, sed nos in alio loco pro posse diximus, et idecirco testimonium sanctæ Trinitatis, quod hic magnifice splendet, nos secundum propositum memorasse sive demonstrasse contenti, finem faciamus præsentis libelli, protinus ad ulteriora progressuri secundum tenorem ejusdem D propositi, quo proposuimus, in isto sacræ Scripturæ agro amplissimo thesaurum demonstrare credulis, quem videre vel invenire non possunt increduli.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De eo quod Salomon in parabolis loquitur: « Turris fortissima nomen Domini, ad ipsam currit justus et exaltabitur» et quod ille sit justus, qui ex fide hujus nominis justificatur.

Spes nostra in te et corona spei nostræ tu es, o

nomen Domini, nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti; corona, inquam, spei, sicut propheta dicit: « Domine, excelsum est brachium tuum, Deus Sabaoth, corona spei, quæ ornata est gloria. Quid enim aliud quam te speramus, aut sperare debemus, dum loquendo et scribendo nomen tuum prædicamus et

glorificamus? quid, inquam, aliud sperare debemus, A
nisi quod diligentes nomen tuum, in te gloriabimur?
¶ Nam gloriabuntur in te, ait Psalmista, omnes qui
diligunt nomen tuum (*Psal. v.*), » et Sapientia dicit:
¶ Turris fortissima nomen Domini, ad ipsam currit
justus, et exaltabitur (*Prov. xviii.*). » Quis vero justus,
vel unde justus? nunquid ex operibus? Nempe si de
operibus agitur, refragatur Psalmista dicens: ¶ Quia
non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens
(*Psal. cxlii.*), » consonante Apostolo cum dicit:
¶ Quia ex operibus non justificabitur omnis caro
coram illo (*Rom. iii.; Habac. ii.*). » Unde ergo justus?
ex fide, quia scriptum est: Justus autem ex fide
vivit, Abraham ex fide justificatus, sicut Scriptura
dicit: ¶ Credidit Abraham Deo, et reputatum est
illi ad justitiam (*Gen. xv.; Rom. iv.*); » deinde, sicut B
memoravimus, mysterium sanctæ Trinitatis in tribus
angelis videre et suscipere meruit. Et nos igitur in
hac spe justitiae glorificemus te, o nomen Domini,
¶ et hoc nobis sit currere ad turrim fortissimam et
exaltari, quod fidem contendimus ædificare sermo-
nem super fundamentum fidei, taliter ut turris esse
possit in auxilio opportuno, spesque ista firma sit.

CAPUT II.

De eo quod ad Moysen incipiens loqui Deus : « Hæc, inquit, dices filiis Israel : Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, misit me ad vos, » et de nomine Adonai, « quod nomen meum, ait, non indicavi eis. »

Ad Moysen Deus incipiens loqui, sic inter cætera dixit : « Hæc dices filiis Israel : Dominus Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, misit me ad vos ; Hoc nomen mihi est in æternum (*Exod.* iii). » Et alibi ad eum deus dicit : « Ego Dominus qui apparui Abraham, et Isaac, et Jacob in Deo omnipotente, et nomen meum Adonai non indicavi eis (*Exod.* vi). » Illic subaudiendum est, sicut indicabo tibi. Quamdam enim gratiam spiritus sui tunc dabat Dominus Moysi, scilicet operationem virtutum, quam non dederat sive indicaverat patribus illis. Neque enim illi virtutes ejusmodi operati sunt, sed sola fide gloriosi fuerunt. Hoc qui perpendit, nimirum rite intelligit, hoc dictum, « et nomen meum Adonai non indicavi eis. » Itemque illud quod Isaias ubi præmisit : « Ubi est qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui ? » Protinus subjunxit : « Ubi est qui posuit in medio ejus Spiritum sancti sui ? » Et subinde : « Spiritus Domini ductor ejus fuit (*Isa.* lxiii). » Hæc, inquam, rite intelligit, qui hoc perpendit, quod Moyses pro ratione vel necessitate temporis, quia non dimissurus erat Pharaon populum, nisi in manu forti, gratiam istam accepit a Spiritu Domini, scilicet operationem virtutum, quam Apostolus medio, scilicet quinto loco ponit in ordine novem charismatum ejusdem Spiritus sancti (*I Cor.* xii). Nimirum per istam gratiam, per operationem virtutum nomen suum Deus indicavit Moysi et per Moysen omnibus nobis scilicet Adonai, quod nos generaliter Dominum dicimus, ait beatus Hieronymus. Hinc est illud quod Isaias loco supra

memorato cum dixisset : « Ubi est qui posuit in
medio ejus Spiritum sancti sui, » ut aperiret qualis
Spiritus sancti operationem illic sic intelligi velit,
protinus ait : « Qui eduxit ad dexteram Moysen
brachio majestatis suæ, qui scidit aquas ante eos, ut
faceret sibi nomen sempiternum ; qui eduxit eos per
abyssos, quasi equum in deserto non impingentem,
quasi animal in campo descendens. » Et interposito,
quod jam supra diximus : « Spiritus Domini ductor
ejus fuit. » rursum ait : « Sic adduxisti populum
tuum, ut faceres tibi nomen gloriæ (Isa. lxiii). »

CAPUT III.

Non fuisse diminutionem gloriæ vel meriti patribus illis, quod dixit : « Et nomen meum Adonai non indieavi eis. »

Quid proinde dicemus? nunquid patres sancti, Abraham, Isaac, et Jacob, pro eo minoris sunt gloriæ vel meriti quam Moyses, quia nomen suum Adonai non indicavit eis, indicavit autem Moysi in conspectu Pharaonis et Ægyptiorum cæterarumque gentium per operationem virtutum. Unde Psalmista canit: « Tu es Deus qui facis mirabilia; notam fecisti fini populis virtutem tuam; redemisti in brachio populum tuum, filios Jacob et Joseph (Psal. lxxvi). » Et ipse Dominus ad Pharaonem: « Idcirco autem posui te, inquit, ut ostendam in te fortitudinem meam, et narretur nomen meum in universa terra? » (Exod. ix.) Minime. Imo per hoc pretiosior coram Deo in oculis nostris fulget eorum magna fides, quod ejusmodi signis quæ usque hodie Judæi petunt, sive linguis, quæ « non fidibus, ait Apostolus, sed infidibus in signum sunt (I Cor. xiv), » non indiguit ut cresceret. Hinc idem Apostolus memorata ipsorum fide: « Ideo, inquit, Deus non confunditur vocari eorum Deus (Hebr. xi). » Et vere non confunditur, quippe qui et ultro nomen hoc sibi assumpsit, nomen ipsorum dicens, ut supra memoravimus: « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob; hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum in generatione et generationem (Exod. iii). » Cum ergo dicit, « et nomen meum Adonai non indicavi eis, » pulchrum subauditur, et tamen fides eorum magna fuit. Econtra cum ecce nunc indicavero populo huic nomen meum Adonai, denique:

D « Nunc videbis quæ facturus sum Pharaoni , per manum enim fortē dimitte eos, et in manu robusta ejiciet illos de terra sua (*Exod. vi*), » s̄ides eorum non magna erit, imo rebelles erunt et increduli, et populus duræ cervicis, in tantum ut tu quoque exacerbatus ab illis, distinguere habeas in labjis tuis et loqui sicut homo non magnæ fidei. Jam quippe sciebat Dominus, dictorum esse Moyseū, postquam iñdicasset nomen suum Adonai : « Audite, rebelles et increduli ; num de petra hac aquam poterimus vobis elicere? » Quam culpam mox sententia secuta est dicentis : « Quia non credidistis mihi, ut sanctifiearetis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram quam ego dabo eis (*Num. xx*). » Hæc idcirco dixerim, ut liquido constet, quia non

diminutio est gloriae et honoris, sed dignitatis patribus illis, quod dixit: Et nomen meum Adonai non indicavi eis, imo et majoris esse meriti, quod absque illo indicamento tanti nominis, non visa tantarum operatione virtutum exivit Abraham de terra sua, cum isti vix post tantarum operationem virtutum crediderunt et secuti sint, ut habitarent in terra sibi ab ipso data, praesertim cum clamavissent ad Dominum et educerentur de domo servitutis, de ergastulo Ægyptorum, de fornace ferrea. Amplius autem et hoc mirandum de homine, qui non viderat resurrectionem mortuorum, sicut nec cæteraruin acceperat operationem virtutum, quia sicut meminit Apostolus: « Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, et unigenitum offerebat qui suscepserat repromissiones ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen (*Hebr. xi; Rom. ix; Gen. xxi; Galat. iii*); » arbitrans quod et a mortuis suscitare potest Deus. Sed jam ad supra dictum capitulum revertamur.

CAPUT IV.

De eo quod Sadducæis respondens Dominus pro resurrectione mortuorum, congrue patrum istorum meminit, dicente Deo: « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, » quo sic assumpsit: « Non est Deus mortuorum, sed vivorum, omnes enim ei vivunt. »

Hæc, inquit, dices filiiis Israel: « Dominus Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob misit me ad vos (*Exod. iii*). » Iujs loci memor Dominus respondit tentantibus Sadducæis, qui dicunt non esse resurrectionem: « De resurrectione mortuorum non legistis, » quod dictum est a Deo dicente vobis: « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed vivorum (*Matth. xxii*). » — « Omnes enim ei vivunt (*Luc. xx*). » De qua ejus responsione nonnulli dubitare solent, quasi non satis fecerit pro **45** astruenda resurrectione contra illorum sectam, sive hæreticam opinionem. Aiunt enim quod etiam si mortui non resurgent, nihilominus vera et firma sit sententia: « Non est Deus mortuorum, sed vivorum; omnes enim ei vivunt (*ibid.*). » Quid enim? nunquid Petrus et Paulus quia nondum resurrexerunt, non ei vivunt? nonne cum in corpore essent, cupiebant peregrinari a corpore (*Philip. i*), et praesentes esse ad Deum idcirco, ut verius viverent? Hæc quæstio difficilius solveretur, si Sadducæi sic dicerent: Non esse resurrectionem corporum, ut saltem spiritum sive animam post depositionem corporis vivere faterentur: at illi neutrum fatentur. Hinc est illud in *Actibus apostolorum*: « Sciens autem Paulus quia una pars esset Sadducæorum et altera Pharisæorum. exclamavit in concilio: Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum, de spe et resurrectione mortuorum ego judicor. Et cum hæc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos et Sadducæos, et soluta est multitudo. Sadducæi enim dicunt non esse resurrectionem neque angelum; Pharisæi autem utrumque confitentur. Factus est

A autem clamor magnus, et surgentes, quidam Pharisæorum clamabant, dicentes: Nihil mali inventimus in homine isto. Quid si Spiritus ei locutus est, aut angelus? (*Act. xxiii.*) Igitur quia Sadducæi sic negabant resurrectionem corporum, ut nullam post corpora crederent esse vitam animarum, pulchre et rationabiliter Dominus sic asseruit, vitam esse post corpora, ut simul assereret esse resurrectionem corporum. Concesso namque, quod necessario concedi oportebat, dixisse Deum: « Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. » (Pentateuchum quippe Sadducæi suscipiebant), simulque assumpta hac sententia, quæ refelli non potest, non est Deus mortuorum, sed vivorum, conclusio sequatur, esse resurrectionem mortuorum. Quia sicut B inconveniens, imo et impium est dicere Deum mortuorum, sic nihilominus absurdum est et impium dicere Deum semivivorum sive Deum semimortuorum, quod consequitur, si a viventibus animabus corpora non resurgent.

CAPUT V.

De capitulo prophetæ Osee: « Et locutus sum, ait Dominus, super prophetas, et in manu prophetarum assimilatus sum, » quomodo sancta Trinitas in ipsis patribus assimilata fuerit, in Abraham Deus Pater, in Isaac Deus Filius, in supplantatione Jacob Deus Spiritus sanctus.

Laudare non sufficiamus viros tam gloriosos, secundum fidem parentes nostros Abraham, Isaac et Jacob, quibus tam multam facit gloriam Trinitas Deus, ut sub nominibus eorum, nomen suum designari dignaretur Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Quod nomen manifeste nondum portare poterat mundus. Revera tres isti sunt prophetæ de quibus maxime in Osee dixerit idem Deus: « Et locutus sum super prophetas, et ego visionem multiplicavi, et in manu prophetarum assimilatus sum (*Ose. xii*). » Dicendum ergo quamvis breviter quomodo vel quibus rebus gestis in manu prophetæ Abraham, Deus Pater, et in manu prophetæ Isaac, Deus Filius, et in manu prophetæ Jacob, cooperante matre Rebecca, Deus Spiritus sanctus assimilatus sit. Abraham, *pater excelsus*, Abraham, *pater multarum*, subauditur gentium, interpretatur. Et quis pater veraciter excelsus, nisi « Deus Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, ut ait Apostolus, et Deus totius consolationis? » (*II Cor. i.*) Et quis veraciter pater multarum gentium, nisi idem Deus per gratiam, Pater omnium nostrum ex quacunque gente credentium? Hic antiquam sibi conjunxit Ecclesiam. Etenim Ecclesia secundum fidem ab initio usque ad nativitatem Domini nostri Jesu Christi secundum carnem conjux ejus exstitit, et hunc Filium virgo fidelis ex Spiritu sancto conceptum illi peperit, longe ante promissum diu exspectatum. Nonne huic simile fuit, quod Abraham ex sterili conjugi Sara, diu exspectatum unigenitum Isaac in senectute suscepit? Denique, in Sara, quod nomen interpretatur *princeps*, recte intelligitur fides, cuius principatus ante Deum magnus est. Et in ancilla Agar, quod interpretatur *adrena*, intelligitur

lex quæ prius in servitute generavit, et nihil ad perfectum adduxit quam nasceretur secundum carnem (*Rom. xiii*). Dei Filius ex libertate fidei. Isaac risus interpretatur; et quis talis risus, ut est Dominus Jesus Christus Dei Filius? In nativitate et ante nativitatem illius Isaac, in novissima promissione, riserunt ambo parentes ejus, amplius autem mater, quæ nato illo dixit: « Risum mihi fecit Deus, qui cunque audierit corrigebit mihi (*Gen. xxii*). » Nonne illud simile est huic quod nato Dei Filio ex utero Virginis (*Luc. i*), mater superna Jerusalem risit. Risi enim, id est, cantavit gloriam Deo in excelsis, et cantando gaudium suum, gaudium nostrum, risum magnum hominibus bonæ voluntatis evangelizavit. ¶ Huic proprio Filio suo Deus non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (*Rom. viii*), et ex abundantia est astrarere. Notum quippe est omnibus quod per istum assimilatus fuerit in eo quod Abraham illum suum unigenitum Deo jussus in holocaustum obtulit (*Gen. xxii*). Jacob supplantator interpretatur. Et quis ita supplantator ut est Spiritus sanctus? Nec enim indecens est Deo supplantationis verbum, præsertim cum in psalmo scriptum est: « Exsurge, Domine, præveni eum, et supplanta eum (*Psal. xvi*). » Subauditur, populum Judaicum, ut auferatur eis et aliis detur, non solum illud, quod per similitudinem tenuerunt, dicendo: « Et venient Romani et tollent nostrum locum et gentem (*Joan. xi*.), » verum etiam ea quæ illorum præcipua sunt et adoptio filiorum, et gloria et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa (*Rom. xi*). »

CAPUT VI.

Item de consilio Rebeccæ, quod ille ad utilem suscepit effectum, quam recte intelligimus in eo assimilatum esse Spiritus sancti gratiam, et de vestibus valde bonis quibus illum induit et de versiculo psalmi: « Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Jacob quem dilexit. »

Igitur in consilio Rebeccæ quod dedit filio suo Jacob, et ille ad utilem suscepit effectum, assimilatum esse recte intelligimus Spiritum sanctum. Ilsa namque Rebecca in illo facto gratiam Spiritus sancti significat. In duobus filiis ejus, quorum alter Esau factus est, ait Scriptura, vir gnarus venandi, et homo agricola; alter vero Jacob, vir simplex; et habitabat in tabernaculis, Isaac amabat Esau eo quod de venationibus ejus vesceretur, et Rebecca diligebat Jacob (*Gen. xxv*). Exemplum sive experimentum verax fuit Apostolo, ut diceret scribens ad Timotheum: « Exerce te ipsum ad pietatem; nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est et futuræ (*I Tim. vi*). » Corporali namque exercitatione se ipsum exercebat Esau, et hæc illi sicut ad modicum fuit utilis, ut magno ejulatu flenti tandem diceret Isaac: « In pinguedine terræ, et in rore cœli desuper erit benedictio tua (*Gen. xxvii*). » Quibus verbis promissionem utique accepit solius vitæ quæ nunc est. Porro, pietas in qua Jacob se ipsum exercebat ad omnia utilis fuit promissionem

A 46 habens vitæ nunc est in his verbis: « Det tibi Deus de rore cœli et de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini et olei. » Promissionem autem vitæ futuræ in his quæ sequuntur: « Et serviant tibi populi, et adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, et incurvantur ante te filii matris tuæ. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus, et qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. » Tali namque benedictione Christus qui est vita æterna nasciturus promittebatur de semine ejus. Quod vel quale fuit illud consilium Rebeccæ cum Jacob, in quo supra diximus assimilatum fuisse Spiritum sanctum: « Nunc ergo acquiesce, fili mi, consiliis meis, » etc., usque, « et vestibus Esau valde bonis quas apud se habebat domi, induit eum (*Ibid.*). » Vestes illæ valde bonæ, vestes erant sacerdotales, quas ideo Scriptura vestes dixit Esau, quia primogenitus erat, sed Rebecca illum tali functione dignum non esse sciebat. Secundum mysterium, vestes cum quibus benedici oportebat filium dignum, sunt illa charismata Spiritus sancti quæ ante commemoravimus ex Epistola Pauli apostoli: sermo sapientiae, sermo scientiae, sida, gratia sanitatum, operatio virtutum, prophetia, discretio spirituum, genera linguarum, interpretatione sermonum (*I Cor. ii*). Vestes hujusmodi habebat et habet apud se domi, secundum similitudinem Rebeccæ, gratia Spiritus sancti. Quomodo apud se domi? utique in potestate dandi sive dividendi, sicut protinus ait idem Apostolus: « Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (*I Cor. xii*). » Et primum quidem charisma hæc divisit, prout volvit, electioni illius populi Israelitici; deinde vero electioni gentium, facta commutatione secundum similitudinem illorum geminorum, sicut et in psalmis scriptum est: « Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Jacob quem dilexit (*Psal. xlvi*). » Hæc enim dicens, mittit nos ad nostram historiam. Quia sicut Esau, qui prior natu erat, a Deo reprobatus est, et Jacob dilectus, sic Israeliticus populus, qui prius quadam familiaritate Deo acceptabilis erat, postmodum est rejectus, gentes vero quæ nullam ejus cognitionem in primis habuerunt, ejus benedictiones meruerunt vel receperunt, hoc est quod dicit speciem Jacob, id est, secundum similitudinem Jacob quem dilexit. « Esau autem, ait ipse in Malachia, odio habui (*Malach. i*). »

CAPUT VII.

De charismatis Spiritus sancti, per illas vestes bonas figuratis, et de mystica caligine oculorum Isaac benedicentis, et de eo quod dixit Moyses: « Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem scripsisti. »

Cum illis vestibus valde bonis, consilio Rebeccæ matris ingressus est Jacob ad Patrem Isaac, jam non videntem, ut acciperet benedictionem. Neque enim propter illas vestes benedictionem hæreditate possideret nisi etiam introgressus ad patrem, sicut jam dictum est, non videntem, verba benedictionis ex

Ipsius ore acceperisset. Similiter cum supradictis sancti Spiritus charismatibus omnis vir simplex habitans in tabernaculo, omnis vir fidelis spem habens in verbo promissionis, qualium ex optimis unus erat Moyses, qui hanc ipsam scripturam mysticam scripsit, ingressus est ingressu fidei, cui omnia praesentia sunt, ad Christum Dei Filium, quasi non videntem, id est, in cruce morientem, ubi lumina regia, lumina risum et gaudium secundum nomen Isaac, diligentibus se insinuantia, caligine mortis obscurata fuerunt, ut acciperet remissionem peccatorum. Neque enim per charismata illa talem benedictionem, scilicet peccatorum remissionem quisquam accipere potuisset, nisi hic noster Isaac, clausis in morte oculis, jam dedisset. Hoc sciens idem Moyses fidelissimus in tota domo ejus taliter locutus est : « Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti (*Num. xii.*). » Idem : « Præcipis ut educam populum istum et non indicas mihi quem missurus es mecum (*Exod. xxxii.*), præsertim cum dixeris : « Novi te ex nomine, et invenisti gratiam coram me. » Ac deinceps : « Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto (*Exod. xxxiii.*). » De isto capitulo, ut verbis loquar Apostoli, « grandis nobis sermo, et interpretabilis ad dicendum, quoniam, quod in pluribus verum est, imbecilles, ait, facti estis ad audiendum (*Hebr. v.*). » Parvuli enim sunt, hodieque quamplurimi, quia nondum cognoverunt illa cognitione, quæ perfectorum est, gratiam Domini nostri Jesu Christi. Interrogemus ergo fidelissimum Moysen. Quis est sermo iste quem tu locutus es : « Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem scripsisti. » Cum hoc percutiatus fueris, puta quod tibi respondeat verbis hujuscemodi, verbis viri ejusdem fidei, verbis fidelis David : « Afflictus sum et humiliatus sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei. » Statimque conversus ad Dominum : « Domine, inquit, ante te omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus (*Psal. xxxviii.*). » Hoc denique dixisse congruit non soli David, verum etiam omnibus sanctis. Omnium quippe desiderium erat unum desiderium gemituosum, nasci Christum, venire Salvatorem Dei Filium, ad dandum benedictionem, ad dandum Spiritum sanctum in remissionem peccatorum, hoc erat illud desiderium. Illic idem Jacob ad filium suum Joseph : « Benedictiones, inquit, patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum ejus, donec veniret desiderium collum æternorum (*Gen. xlviij.*). » Ruggiens igitur Moyses a gemitu cordis sui secundum hoc desiderium : « Aut dimitte, inquit, eis, hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem scripsisti. » Quid est dicere? si non dimiseris, si propter peccatum eorum promissionem tuam implere desieris, ut deletis illis, non veniat semen quod Abrahæ promisisti, unum est ac si deleas, et plane consequitur, ut deleas me de libro tuo quem scripsisti. Nullus enim nisi ille venerit salvari poterit, proinde « si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto. » Quo enim nobis

A intrare in terram aliquam, nisi ex populo illo secundum promissionem tuam nascatur qui nos inducat in vitam æternam.

CAPUT VIII.

Item de charismatibus Spiritus sancti, et quod benedictio, qua noster Isaac nos benedixit, gratia sit Spiritus sancti ex ipso procedentis; et contra Monothelitas de mysterio illo mirabili, quod Isaac non ei, cui ipse voluit, sed ei benedixit quem Rebecca mater benedictum esse maluit.

Omnium charismatum jam supradictorum optima est odorifera fides, et haec maxime juvit, maxime provexit omnes, quos Spiritus sanctus secundum jam dictam similitudinem. Rebeccæ donis suis, tanquam vestibus valde bonis, induere dignatus est, quem Scriptura taliter commendavit, ut diceret : « Statimque ut sensit vestimentorum ejus fragrantiam, benedicens ait : Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (*Gen. xxviii.*), » mysterium magis placet, scilicet sacramentum fidei, quia ipsa est quæ suaviorum inter omnia charismata Spiritus sancti reddere solet nostro sancto Isaac Filio Dei, ut viscera sua continere non possit, quin abundantiam effundat tantæ, tamque necessariæ benedictionis, tantæ gratiæ Spiritus sancti, quæ est remissio peccatorum, quæ 47 de ipso procedit. Factumque est mysterio mirabili, ut non benediceret ei, cui ipse voluit, sed ei quem Rebecca mater benedictum esse maluit. Nonne mysterium in hoc fuit evangelicæ sive catholice veritatis, quia in uno eodemque Domino nostro Jesu Christo, sicut duas naturas sive substantias, ita duas voluntates, duas prædicamus operationes, alteram divinitatis, alteram humanitatis? Hoc enim fidei ratio sapit, et multa sunt experimenta in verbis ipsius Domini nostri. Exempli gratia, cum secundum voluntatem humanæ infirmitatis dixisset : « Nunc anima mea turbata est, et quid dicam? Pater, salvifica me ex hora hac, » protinus secundum voluntatem divinitatis sibimet obvians dixit : « Sed propterea veni in horam hanc, » ut non salvificer ex ea, sed mortem patiar. « Pater, clarifica tuum nomen (*Ioan. xii.*). » Similiter secundum voluntatem humanitatis videns civitatem, slevit super illam; voluisse enim illam salvam fieri, unde dixit : « Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et nolueristi (*Matth. xxiii.*). » Secundum vero voluntatem divinitatis, facto de restibus funiculo, omnes de templo ejecit, dicto quoque exprimens, quid facto significaret : « Amen dico vobis, ait, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (*Matth. xxi.*). » Multa hic dici poterant contra errorem Eutychetis sive monothelitarum hæresim, sed nos, quia proposito tenemur, meminisse contenti duarum in Christo voluntatum sive operationum, pro similitudine Isaac, quia non illi cui voluit, sed illi cui noluit benedixit, cœpta prosequamur.

C licæ veritatis, quia in uno eodemque Domino nostro Jesu Christo, sicut duas naturas sive substantias, ita duas voluntates, duas prædicamus operationes, alteram divinitatis, alteram humanitatis? Hoc enim fidei ratio sapit, et multa sunt experimenta in verbis ipsius Domini nostri. Exempli gratia, cum secundum voluntatem humanæ infirmitatis dixisset : « Nunc anima mea turbata est, et quid dicam? Pater, salvifica me ex hora hac, » protinus secundum voluntatem divinitatis sibimet obvians dixit : « Sed propterea veni in horam hanc, » ut non salvificer ex ea, sed mortem patiar. « Pater, clarifica tuum nomen (*Ioan. xii.*). » Similiter secundum voluntatem humanitatis videns civitatem, slevit super illam; voluisse enim illam salvam fieri, unde dixit : « Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et nolueristi (*Matth. xxiii.*). » Secundum vero voluntatem divinitatis, facto de restibus funiculo, omnes de templo ejecit, dicto quoque exprimens, quid facto significaret : « Amen dico vobis, ait, quia auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (*Matth. xxi.*). » Multa hic dici poterant contra errorem Eutychetis sive monothelitarum hæresim, sed nos, quia proposito tenemur, meminisse contenti duarum in Christo voluntatum sive operationum, pro similitudine Isaac, quia non illi cui voluit, sed illi cui noluit benedixit, cœpta prosequamur.

CAPUT IX.

De operatione virtutum, quæ magna est inter charismata Spiritus sancti quod secundum illam dictum sit : Et non surrexit propheta ultra in Israel, quem nosset Dominus facie ad faciem, et quod virtutes operari, hoc fuerit indicare nomen Adonai.

De operatione virtutum, quæ gratia magna est in divisionibus gratiarum Spiritus sancti, superius loqui cœpimus, simul memores illius dicti : « Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac, et Jacob, in Deo omnipotente, et nomen Adonai non indicavi eis (*Exod. vi.*). » Post illa quæ hinc jam diximus adhuc dicere superest, quia secundum gratiam istam merito magnificus habetur Moyses, ita ut de illo Scriptura dicat : « Et non surrexit propheta ultra in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem. » Sequitur enim : « In omnibus signis atque portentis quæ misit per eum ut facheret in terra Ægypti Pharaoni, et omnibus servis ejus, universæque terræ illius, et cunctam manum robustam, magna mirabilia, quæ fecit Moyses coram universo Israel (*Deut. xxxiv.*). » Secundum ergo gratiam istam, scilicet secundum operationem virtutum, et non secundum omnimodam Spiritus sancti gratiam, dictum hoc intelligi oportet : « Et non surrexit propheta ultra in Israel, sicut Moyses. » Alioqui repugnans esse videbitur vel illi sententiae quan*d*e uno dixit Dominus : « Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista (*Matt. xi.*). » Proinde notandum quod non ita scriptum est : Et non surrexit ultra propheta tantus ut Moyses, sed : « sicut Moyses, » determinata etiam qualitate sive modo resurrectionis, quo ille surrexit, dicendo in omnibus signis atque portentis. Nam revera secundum hunc modum nec ipse Joannes, nec alias quisquam surrexit sicut Moyses. De quo videlicet Joanne sic in Evangelio scriptum est : « Et multi venerunt ad Jesum et dicebant : Quia Joannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæ dixit Joannes de hoc, vera erant (*Joan. x.*). » Forte dicit aliquis : Quid agis de magno propheta Domino nostro Jesu Christo? Nonne saltem ille propheta surrexit in Israel sicut Moyses? nonne de illo sic dixit et scripsit Moyses? « Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus (*Deut. xviii.*). » Ad haec, inquam, nimirum si de magnitudine queritur, sicut veraciter plus quam Jona et plus quam Salomon hic, ita et plus quam Moyses (*Matt. xii.*). Verumtamen apud curiosos homines, non hic sicut Moyses. Unde cum multa mira faceret, cum etiam de paucis panibus multa millia satiasset, et diceret eis : « Hoc est opus Dei ut credatis in eum quem ille misit. Dixerunt ei : Quod ergo tu facis signum, ut videamus et credamus tibi? quid operaris? Patres nostri manducaverunt manna in deserto (*Joan. vi.*). » Denique quidquid fecisset aut facere vellet, non esset eis sicut Moyses, nisi eorum et curiosos oculos ejusmodi miraculis pasceret et otiosos ventres semper cibo impleret.

A Itaque quod dixerat Moyses : « Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, » pro veritate naturæ humanæ dictum, recte intelligitur, quia futurum erat, et revera sic factum est, ut Filius Dei secundum hanc fieret sicut Moyses, id est verus homo, sicut in Job scriptum est, et nos meminimus longe superiorius : « Si fuerit pro eo angelus, loquens unus de millibus (*Job. xxxiii.*). » Nam in ceteris longe hic plus quam Moyses. Et de charismatibus Spiritus sancti cœptum sermonem peragamus, multa bona, secundum omnes ejusdem Spiritus sancti operationes, sive ministrations operatus est, excepto quod genera linguarum ore proprio non exercuit, quam Spiritus sancti gratiam postmodum apostolis suis dedit, et insuper remissionem peccatorum, per eumdem Spiritum sanctum solus operatus est.

CAPUT X.

Item de illa gratia Spiritus sancti, quæ est operationem virtutum, quomodo illam malefici coram Pharaone æmulati sunt, et non valentes subsistere, dixerunt : « Digitus Dei est hic. »

Praeclaram Spiritus sancti gratiam, scilicet operationem virtutum, qua Moyses in veritate magnus fuit æmulator, nunc usque spiritus mendacii, sicut jam tunc coram Pharaone æmulatus est quoad usque potuit, sicut scriptum est : « Dum enim projecisset virgam, et versa esset in colubrum. » Et iterum : « Cum percussisset virga aquam fluminis, et versa esset in sanguinem, » ae : « Cum tertio extendisset manum super aquas Ægypti, et ascendissent ranæ, et operuissent terram, fecerunt malefici per incantationes suas similiter, » sed erat mendacium in visu, quia non erat veritas in sensu. Quando ventum est ad ciniphes, ut percuesso pulvere terræ, essent ciniphes tam in hominibus quam in jumentis, non solum importunæ visu, verum etiam mordaciter molestæ in sensu, non potuerunt stare malefici, et dixerunt : « Digitus Dei est hic (*Exod. vii, viii.*). » Unde miramur, quod efficaciam istam Spiritus sancti, scilicet operationem virtutum scierunt homines ejusmodi nominare digitum Dei, sicut et illud miramur unde scierit Nabuchodonosor nominare Filium Dei. Dixit enim : « Ecce ego video viros quatuor solutos et ambulantes in medio ignis, et species quarti similis Filio Dei (*Daniel. iii.*). » Sicut illic, operantibus magis illis, hanc potentiam digitum Dei, scilicet operationem virtutum, æmulatus est spiritus **48** mendacii, ita et maxime in illo iniquo æmularit, « cuius est adventus, ait Apostolus secundum operationem Satanæ in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus et in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, et ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio et judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati (*II Thess. ii.*). » Nisi enim Pharaoni illi similes fuissent, et, ut verbis utar ejusdem Apostoli, nisi « veritatem Dei in injustitia detinui-

sent, quia quod notum est Dei, manifestum est illis A (Rom. 1). » Nisi, inquam, propositum haberent penetrare domos et captivas ducere mulierculas, id est, animas miseras oneratas peccatis secundum similitudinem illius Pharaonis, cui propositum fuit Dominum nescire et Israelem non dimittere, non mitteret eis, non permetteret ad eos venire Dominus spiritum mendacii, homines mendaces, resistentes digito Dei, contradicentes quoad possunt sancto Spiritui, similes magis illis, unde et protinus dicit : « Quemadmodum autem Jannes et Mambres restituerunt Moysi, ita et hi resistunt veritati? (Tim. iii.) » Et quid tandem, insipieatia, inquit, eorum, erit manifesta omnibus, sicut et illorum fuit.

CAPUT XI.

De trina benedictione nominis Domini, quam Dominus peracto tabernaculo mandavit Moysi, dicens : « Sic benedicetis filiis Israel, et de eo quod ait : « Invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis. »

Post exitum Israel de Aegypto, peracto tabernaculo et præscripta lege cæremoniarum : « Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : Loquere ad Aaron, et ad filios ejus : Sic benedicetis filiis Israel, et dicetis eis : Benedic tibi Dominus, et custodiat te ; ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui ; convertat Dominus vultum suum ad te, et det tibi pacem. Invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis (Num. vi). » Hic quoque abscondit Moyses faciem suam et positum habet velamen super eam, sed « in Christo, ait Apostolus, id ipsum velamen evacuatur (II Cor. iii). » Quomodo in ipso Christo evacuatur? « Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Math. xxviii). » Quidnam est præeunte doctrina baptizare gentes, nisi benedicere filios Israel? Denique ex quacunque gente, sive natione in Christum credentes, propter hoc ipsum, quia credunt, ipsi sunt filii Israel, sicut et filii Abrahæ. Ergo tertio hic repetitum nomen Domini in Verbo benedictionis, incredulo quidem Judæo partim relatum est, quia non sic distinctum sive expressum est : « Benedic tibi Dominus Pater, ostendat tibi faciem suam Dominus Filius, convertat vultum suum ad te Dominus Spiritus sanctus. Neque enim intendere potuissent filii Israel in faciem Moysi (Exod. xxxiv), » sic expressa gloria vultus ejus, sed ut jam dictum est, in Christo revelatur (II Cor. iii). Filii namque Aaron summi Sacerdotis, apostoli et sacerdotes sunt magni Pontificis, « qui penetravit cœlos Jesu Christi (Hebr. iv), » ipsorum est benedicere sub trino nomine Domini, id est baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sic tamen ut sciunt se non datores, sed ministri esse benedictionis. Hoc est quod protinus dicit : « Invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis. » Quapropter providus Apostolus scribens ad Corinthios dicit : « Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli

A baptizati estis? (I Cor. i.) » Item : « Cum dicit quis : Ego quidem sum Pauli, alius ego Apollo, alius vero ego Cephæ ; nonne homines estis? quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? Ministri ejus cui credidistis, et unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (I Cor. iii). » Nimirum hoc sapere haec auctoritas veritatis exigit, qua dicit : « Invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis. »

CAPUT XII.

De benedictione qua benedixit Jacob Joseph filio suo sub trina invocatione sancti nominis, Deus in cuius conspectu ambulaverunt patres mei, Deus qui pascit me ab adolescentia mea, angelus qui eruit me de cunctis malis, et quod ille angelus persona sit Filii.

Pene præterit me et retro relictus est quidam locus agri hujus, in quo thesaurum hunc absconditum esse jam sœpe diximus, id est, Scripturæ hujus sacrosanctæ, in qua sanctæ Trinitatis mysterium mirabiliter et splendere et latere nunc usque prædicamus, et in inventione ejus oppido lætamur, dicentes cum Psalmista : « Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa (Psal. cxviii). » Cum ægrotaret in Aegypto Pater Israel, et hoc auditio, ire perrexisset Joseph, assumptis duobus filiis suis, Manasse et Ephraim, postmodum ita scriptum est : « Benedixitque Joseph filio suo, et ait : Deus, in cuius conspectu ambulaverunt patres mei, Abraham, et Isaac; Deus, qui pascit me ab adolescentia mea usque in præsentem diem; angelus qui eruit me de cunctis malis benedicat pueris istis (Gen. xlvi). » Sic incipiens, benedixit primum duos filios Joseph, et deinde duodecim filios suos, singulos benedictionibus propriis. Semel dixit : « Deus in cuius conspectu ambulaverunt patres mei, » et secundo : « Deus qui pascit me ab adolescentia mea, » tertio autem : « Angelus qui eruit me de cunctis malis. » Et quis est ille angelus qui eruit eum de cunctis malis, nisi angelus magni consilii, Deus Dei Filius? (Isa. ix). Ista namque persona ne dubites quod signifetur nomine angeli « qui eruit me, ait, de cunctis malis, » ista, inquam, persona in initio malorum cunctorum apparuit ei, quando fugiebat Esau fratrem suum dacentem : « Venient dies luctus patris mei, ut occidam Jacob fratrem meum (Gen. xxvii). » Quomodo illi apparuit? vel quibus ex indiciis dignezi potest quod hæc persona, scilicet Filius Dei, fuerit qui illi apparuit? Ait Scriptura : « Cumque venisset ad quemdam locum et vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui jacebant, et supponens capitum suum, dormivit in eodem loco. Vidiisque in somnis scalam super terram, angelos queque Dei ascendentis et descendentes per eam, et Dominum innixum scalæ dicentem sibi : Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac, » et cætera usque : « Et ero custos tuus quoemque perrexeris (Gen. xxviii). » Denique magnum hic est Filius Dei Sacramentum si rite scalam agnoscis, si quid sit Do-

minum scalæ innixum rite perpendis. Siquidem salvo A morali intellectu, quo dicere possumus scalam esse vitæ nostræ prosectorum, et scalæ hujus latera, nostrum corpus et animam, gradus autem ejusdem scalæ, diversarum esse ascensiones virtutum, salvo, inquam, hoc morali intellectu, generatio Domini nostri Jesu Christi per scalam illam debet intelligi, cujus quasi duo latera sunt duo patriarchæ magni scribente Evangelista : « Liber generationis Jesu Christi, Filii David, Filii Abraham (*Matth. 1*). » Ad istos 49 namque patres Deus eumdem Christum nasci de semine eorum cum juramento repromisit (*Gen. XLIII*). Quomodo supremo gradu scalæ Dominus innixus fuit? Ita nimirum ut pupillus, id est absque patre secundum carnem natus in hoc sæculo, opus haberet adoptivo patre et nutritio Joseph. Igitur « angelus qui eruit me, ait Jacob, de cunctis malis, » ipse est Deus Dei Filius ac proinde quia taliter oravit, tertio Deum nominans, palam constat quia sanctam Trinitatem invocavit.

Quod oportuerit in illis antiquorum benedictionibus taceri relativa nomina, quæ sunt Pater et Filius, et Spiritus sanctus, et sermonem claudi, ut non sic aperie benedicerent sicut nunc benedicimus, vel baptizamus in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti, et de eo quod scriptum est in Isaia : « Erit vobis visio omnium sicut verba libri sigillati. »

CAPUT XIII.

Cum igitur in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizamur, sive benedicimur, non est hoc recens quod agitur, quia sic sere antiquo quoque tempore in lege, imo et ante legem benedicebantur, tacitis tantummodo pro temporis necessitate relativis nominibus, quæ sunt Pater, et Filius et Spiritus sanctus. Oportebat enim ut sermo clauderetur, imo et signaretur. Hoc etenim quidam eorum, scilicet prophetarum, ut facerent, jussum sibi fuisse testantur. Isaias cum de isto nomine dixisset : « Et clamabant Seraphim, alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum (*Isa. vi*). » Et deinde de nomine nascituri Emmanuel, et de vocabulo ejus : « Accelera spolia detrahere ; festina prædari ; plura suisset loculus, circa finem visionis hoc sibi jussum fuisse scribit : « Liga testimonium, signa legem in discipulis meis (*Isa. viii*). » Daniel quoque post visiones multas et maximas scribit hoc sibi fuisse præceptum : « Tu autem, Daniel, claude sermones, et signa librum usque ad tempus statutum. » Et iterum : « Vade, Daniel, quia clausi sunt signatique sermones usque ad tempus præsinitum. (*Dan. XII*). » Et quasi quereret Daniel, ut quid sunt hæc scripta, si debent esse clausa et signata, dictum est ad eum : « Pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia (*Matth. VII*). » Nunquid vero solis ipsis, et non etiam Moysi et prophetis omnibus hoc intimatum fuit, expedire ut sub clausura et signaculo loquerentur? Nam propter vel contra illos qui verba sacramentorum cœlestium, non sicut margaritas honorarent, sed potius conculearent, loquitur Isaias,

B A et pro seipso et pro omnibus : « Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent : Lege istum, et respondebit : Non possum, signatus est enim, » et cætera usque : « Peribit enim sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur (*Isa. XXIX*). » Moyses ergo, hactenus de mysterio locutus sanctæ Trinitatis, recte et opportune sermones clausit, tantummodo relativa, sicut jam dictum est, supprimens nomina Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Nec vero solummodo clausit, verum etiam signavit. Quomodo signavit?

CAPUT XIV.

De eo quod dictum est : « Audi, Israel : Dominus Deus tuus Deus unus est, » et de eo quod protinus subjunxit hæc tria. « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua, et quod dilectio trina sit et una : Non tres dilectiones, sed dilectio una.

C D « Audi, inquit, Israel : Dominus Deus tuus Deus unus est (*Deut. VI*). » Nonne hoc dictum quasi clausi libri signaculum est scienti litteras, scilicet Judæo profidenti se scire legem et prophetas, Cum enim librum hunc ingeris illi, ut legat lectionem hanc pluraliter sonantem : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen. I*), » et rogas eum ut trium personarum discretionem animadvertat, in verbis istis quæ protinus sequuntur : « Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam creavit eos, benedixitque illis (*ibid.*) ; » cum, inquam, hæc et cætera, quorum aliqua jam peragravimus, proponis illi ad legendum sive ad intelligendum, dicit tibi : Non possum taliter legere librum, signatus est enim, habens signaculum hoc : « Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. » Tu autem vis ut legam deos tres; hoc ne faciam vox ista prohibet. Cum hoc dicit, signatus est : signatus est liber, verum quidem ex parte dicit, quia sic sibi clausus et signatus est. Verumtamen inexcusabilis est : Non enim vidit, aut videre voluit Agnum quem vidi Joannes, et nos per eamdem vidimus fidem, librum aperientem et signacula ejus solventem : Ille agnus solis creditibus, sicut cætera sacramenta, ita et illud intelligibile fecit, quod tres personæ sint et nihilominus unus Deus sit. Illoc audivit verus Israel, et hoc audit semper quia non est Deus extra Deum, non extra Patrem Filius, neque extra Filium Pater, sed « ego et Pater unus sumus (*Joan. X*), » ait Filius, et « ego in Patre et Pater in me est (*Joan. XIV*), » et « Spiritus sanctus quem Filius mittit, et qui a Patre procedit (*Joan. XV*), » nusquam extra Patrem et Filium procedit, quia videlicet hæc una substantia Trinitatis nequaquam circumscripta est, aut localis neque aliud quodlibet accidens in illam substantiam cadit, ut vel a semetipsa possit alterari, sicut alteratur homo a semetipso, verbi gratia, quondam infans, nunc autem puer aut juvenis, dudum senex, nunc autem silicernius decrepitæ ætatis. Dicit aliquis : Unde exemplum, quo Deus et Trinitas in

personis, et unitas in substantia possit intelligi? Ad hæc, inquam, nimirum ex eo quod Moyses protinus subjunxit, sub velamine vultus sui. Præmisso namque: « Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est, » protinus ait: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua et ex tota fortitudine tua (*Deut. vi.*) ». Et quidem littera ista secundum septuaginta Interpretes, sicut et pleraque Scripturæ verba variantur, quorum translationem apostoli et evangelistæ interdum pro necessitate temporis assumpserunt, ut testatur beatus Hieronymus. Et hinc reor apud Lucam evangeliam scripta esse quatuor hæc: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex tota mente tua (*Luc. x.*) ». Nam secundum hebraicam veritatem tantummodo tria sunt hæc: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. » Hinc igitur exemplum cape, o dilector Trinitatis, cultor et amator unius Dei. Nonne et dilectio « ex toto corde tuo », et dilectio « ex tota anima tua », et dilectio **50** « ex tota fortitudine tua », dilectio est trina et una? Sic Deus tuus Israel, trinus in personis, unus est in substantia. Sicut non tres dilectiones, sed una, sic non tres dñi, sed unus.

CAPUT XV.

Quod tres sint operationes unius dilectionis, quas protinus Moyses subordinavit et quod prima operatio respiciens ad id quod dixerat: « Diliges ex toto corde tuo, » sic incipit: « Eruntque verba hæc in corde tuo, » et quod hæc operatio vita sit contemplativa.

Sequamur hanc litteram et intendamus diligenter præsenti loco in faciem Moysi gloriosam. Mox enim ubi dixit: « Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est, » protinus adjunxit hoc quod jam diximus: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua; » sic volens intelligi tres personas unius Dei, sicut tres sunt operationes unius dilectionis. Sequamur ergo, quia vere hic est gaudium fidei, sicut gaudium hominis pro inventione thesauri absconditi. Singulas quippe operationes trinæ dilectionis continuo subordinavit, ut intelligas quia non inaniter Israelem ad audiendum invitavit, quod Dominus Deus tuus, Deus unus sit. Hæc denique sequitur prima dilectionis operatio, respiciens ad id quod dixerat: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, et narrabis ea filiis tuis, et meditaberis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens, et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine et ostiis domus tuæ, » etc., usque: « Cave diligenter ne obliviscaris Dominum, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis (*Deut. vi.*): » Nonne in verbis istis splendida facies Moysi, illam intendit operationem dilectionis, quam Israel Dei vitam con-

A templativam nominare consuevit? In illa namque hoc agitur quod hic dictum est: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, » dum in corde ejus sunt verba Dei, dum meditatur et narrat ea spiritualibus filiis suis, non sollicitus et turbatus erga plurima (*Luc. x.*), sed « sedens in domo sua, » et ambulans in itinere, » id est, gaudens in secreta conscientia sua et de virtute in virtutem proficiens (*Psal. LXXXV*), recta intentione dormiens illa dormitione de qua dicit in Canticis anima illa, quæ in omnibus requiem quæsivit: « Ego dormio et cor meum vigilit (*Cant. v.*), » et de qua Christus in Evangelio: « Maria, inquit, optimam partem elegit, quæ non auseatur ab ea (*Luc. x.*), » si quando dilectus Dominus Deus, quem taliter diligit ex toto corde suo, vocem suam dederit, et pulsaverit ad ostium dormientis, dicens: « Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea (*Cant. v.*), » et illa surrexit ut aperiat ei, id est prædicando doceat aliquos ut per fidem introeat, et sit in illis, manusque illius simul stillent myrrham, et digitæ ejus sint pleni myrrha probatissima. Hoc nimirum est facere quod dictum est: « Doriniens atque consurgens meditaberis ea, et ligabis ea, quasi signum in manu tua (*Deut. vi.*), » id est, recte vivendi præhebis exempla, dum verbis bonis firmiter cohærebunt bona opera tua. Quod si etiam longa et assidua meditatione exercitatus eo usque profecerit iste Israel, ut verba divina non solum legendo et loquendo, sed insuper scribendo, tractare possit atque explanare ad utilitatem commissæ sibi Ecclesiæ, hoc nimirum est facere id quod sequitur: « Eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine et ostiis domus tuæ. » Huic operationi dilectionis, huic vitæ contemplativæ debentur sumptus honorifici de domibus regnum, de regionibus gentium, ut vacet agere diem festum et sanctum tenere otium, et tunc maxime in illis qui in hac professione sunt, navandum est, ut non obliviscantur, imo diligenter obseruent propositum suum. Hoc est quod huic Israeli continuo dicitur: « Cumque introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, pro qua juravit patribus tuis Abraham, Isaac, et Jacob, et dederit tibi civitates magnas et optimas quas non ædificasti, domos plenas cunctarum opum quas non exstruxisti, cisternas quas non fodisti, vineta et oliveta quæ non plantasti, et comederi et saturatus fueris, cave diligenter ne obliviscaris Dominum qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis (*ibid.*). » Est enim sub velamine litteræ sensus mysticus. Cum jam per fidem intraveris in terram viventium, ad quam prima introductio est sacrarum intelligentia Scripturarum, et propter hoc dederit tibi Dominus Deus regiones gentium, et possederis labores populorum, ut custodias justificationes ejus et legem ejus requiras (*Psal. civ.*), cave ne ingratus sis, cave, inquam, ne cum justitiæ sumptibus, quos tibi dedit Deus, peccato militare velis.

CAPUT XVI.

Secunda dilectionis operatio respiciens ad id quod dixerat: « Et ex tota anima tua, » ipsa est vita ac:ira, quam sic tradere incipit: « Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies, ac per nomen ejus jurabis. »

Sequitur continuo secunda dilectionis operatio respiciens ad id quod dixerat: « et ex tota anima tua Dominum Deum tuum timebis, et ipsi soli servies, ac per nomen illius jurabis. Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium, quae in circuitu vestro sunt, quoniam Deus æmulator Dominus Deus tuus in medio tui, ne quando irascatur furor Domini Dei tui contra te, et auferat te de superficie terræ, » et cætera usque: « præcepitque nobis Dominus Deus noster, ut faciamus omnia legitima hæc, et timeamus Dominum Deum nostrum, ut bene sit nobis cunctis diebus vitæ nostræ, sicut est hodie (Deut. vi). » Nonne in verbis istis splendida, ut supra dictum est, facies Moysi illam intendit operationem dilectionis, quam Israel Dei vitam activam nominare consuevit? In ea namque hoc agitur quod dictum est: « Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, dum non vadit post Deos alienoscunctarum gentium, » quod peccatum est animarum adulterantium, sed Dominum Deum suum tanquam virum unicum et legitimum timet et ipsi soli liberali servitio servit, quia timor ejus non poenalis est, quem perfecta charitas, ait Joannes apostolus (I Joan. iv), foras mittit, sed est timor religiosus ac venerabilis, « timor sanctus, ut Psalmista canit, permanens in sæculum sæculi (Psal. xviii). » Proinde quod nunc dicit: « Dominum Deum tuum timebis, » tanquam repetitionem superioris dicti, quo dixerat: « Diliges Dominum Deum tuum, » convenienter accipis. Sicut enim in eo quod dictum est: « Initium sapientiae timor Domini (Psal. cx), » timorem a sapientia non sejungit; imo sapientia conjungit, tanquam initium consummationi cuiusque rei, sic et in isto dum post illud dictum: « Diliges Dominum Deum tuum, » subjungit: « Dominum Deum tuum timebis, » non a dilectione sermo reddit, sed dilectionis initium sive fundamentum ponit. Alias autem et veræ animæ Deum tanquam virum diligenti, utile est timere poenam sive vindictam adulterii, quippe ubi præmisso, **51** non ibitis post deos alienos, continuo subjungit: « Quoniam Deus æmulator Dominus Deus tuus, in medio tui, ne quando irascatur furor Domini Dei tui contra te, et auferat te de superficie terræ. » Cætera quæ sequuntur: « Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco temptationis, » ac deinde: « Cum Interrogaverit te filius tuus eras, dicens: Quid sibi volunt testimonia hæc et cæremoniae atque judicia, quæ præcepit nobis Dominus Deus noster, dices ei: Servi eramus Pharaonis in Ægypto, duxitque nos Dominus de Ægypto in manu fortis (Deut. vi). » Hæc, inquam, et sequentia congrua sunt instrumenta

A diligentis animæ, tanquam castæ matris familiæ, quam non deceat curiositas et vagatio oculorum, sed pudor et reverentia circa intentabilem virum, et sollicitudo circa domus suæ custodiam, et disciplina castitatis in ædificatione filiorum. Hæc operatio dilectionis, dignitate quidem secunda, cæterum ordine prima est, vitam exercens activam, illa autem supra dicta, dignitate prima, ordine secunda est, vitam componens contemplativam. Non enim post professionem contemplativæ descendimus ad activam, sed post exercitationem activæ, ascendimus ad contemplativam. Huic operationi si quid excedit, dum sollicita est (Luc. x), et turbatur erga plurima, quinque enim sensibus corporis extracta laborat, debetur misericordia, propter hoc ipsum quod bene satagens circa frequens ministerium, esurientem pavit, sipienti potum dedit, hospitem collegit, nudum operuit, infirmum visitavit, ad eum qui in carcere erat, venit (Matth. xxv). Pulchre ergo spem suam intimans filiis suis, dicit in fine sermonis: « Eritque memor nostri misericors Dominus Deus noster, si custodiemus, et fecerimus omnia præcepta ejus, sicut mandavit nobis (Deut. vi). »

CAPUT XVII.

Tertia dilectionis operatio respiciens ad id quod dixerat, « et ex tota fortitudine tua, » est aras subverttere, confringere statuas, et hæc operatio martyrum corona est, sed modo dissimili, quia non pugnaverunt gladio materiali.

Sequitur operatio dilectionis tertia, respiciens ad id quod dixerat: « Et ex tota fortitudine tua. » — « Cum, inquit, introducerit te Dominus Deus tuus in terram quam possessurus ingredieris, tradideritque gentes multas, percutes eas usque ad internacionem. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum neque sociabis cum eis conjugia. Quin potius hæc facietis eis: Aras eorum subvertite, confringite statuas, lucosque concidite et sculptilia comburite, quia populus sanctus es Domino Deo tuo, » et cætera usque « dabitque eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo et interficiet illos, donec penitus deleanatur. Tradet reges eorum in manus tuas, et disperses nomina eorum sub cœlo, nullusque poterit resistere tibi, donec conteras eos. Sculptilia eorum igni combures. Non concupisces aurum et argentum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam; ne offendas, propterea quia abominationis est Domini Dei tui, nec inferes quidpiam ex idolo in domum tuam, ne sis anathema, sicut et illud est (Deut. vii). » Nonne in verbis istis splendida facies Moysi illam intendit operationem dilectionis, in qua ex tota fortitudine sua decertaverunt, et ante adventum Christi veteres sancti, scilicet judices incliti, reges gloriosi, prophetæ splendidi, quorum in hoc certamine Elias notissimus exstitit, memorabilesque Machabæi, et post adventum Christi sancti apostoli ac tam multi martyres gloriosi? Isti namque omnes, sicut « ex toto corde suo, et ex tota anima sua,

ita et ex tota fortitudine sua Dominum Deum suum diligentes, hæc fecerunt : Aras gentium subverterunt, statuas consregerunt, lucos succiderunt, sculptilia combusserunt, et sicut ibidem dictum est inter cætera quæ cuncta hic prescribere nimis longum fuisset, devorabis omnes populos quos Dominus Deus tuus datus est tibi, devoraverunt populos multos per orbem terrarum, ad devorandum missi, sed devoratione dissimili. Veteres namque sancti devoraverunt ore gladii materialis ; novi autem devoraverunt ore gladii spiritualis. Siquidem alia fuit temporis illius, et alia est ratio temporis istius, de qua utrorumque temporum dissimilitudine secundum causas patiendi et agendi plenius egimus in opere quod scripsimus de victoria Verbi Dei. Huic operationi cum corona justitiae debetur sedes quoque judicii, et auctoritas judicandi, sicut scriptum est : « Judicabunt sancti nationes, et dominabuntur populis (Sap. iii). » Pulchre ergo verba ista tali sine complevit : « Quasi spurcitiam detestaberis, et velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, quia anathema est (Deut. viii). » Quidnam est hoc, nisi ac si diceret : Judicabis, sive condemnabis ? Quod quidem nunc faciunt, partim, ubi videntur ipsi condemnati et plerique mortificati ; facient autem universaliter in die judicii, palam ipsi judices conspecti super omnem spurcitiam, et omne inquinamentum, et omnes sordes abominationis, ut abjiciant eas in locum imniendum, in profundum inferni.

CAPUT XVIII.

Quod secundum similitudinem harum trium operationum unius dilectionis, debeamus juvari ad intelligentiam, quod Pater, et Filius, et Spiritus sanctus tres personæ et unus Deus sit.

Spectabilem, ut arbitror, imaginem habemus hic, per quam nobis imperspicabilem speculari et ex parte cognoscere valeamus, splendorem solis æterni. Ecce enim tres operationes dilectionis, nec tamen tres dilectiones, sed una dilectio est. Et ecce tria spiramenta hominis, anima et cor, et utrorumque fortitudo, nec tamen tres spiritus unius hominis, sed unus spiritus est. Sic Dei tui, o Israel, tres personæ sunt, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus ; nec tamen tres dii. sed unus est Deus. Nonne aliud agit anima, et aliud cor sive mens humana ? Anima quippe totum corpus viviscait et cuncta corporis officia per quinque sensus dispensat ; cor autem sive mens in conspectu animæ est, et cum ea graditur ac præscribit ei cuncta quæ faciat utilia. Sic quodammodo Deus Pater, vivens in semetipso vita est sempiterna : Filius autem sive Verbum ipsius in ipso est, et in ipso erat, providens ut faceret cuncta valde bona, ita ut dicat ipsum Verbum, ipsa Sapientia : « Quando præparabat cœlos aderam ; quando certa lege et gyro vallabat abyssos ; quando æthera firmabat sursum et librabat fontes aquarum ; quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, cuncta componens (Prov. viii). »

A Pene sic de anima architecti, qui basilicam istam sive munitionem illam ædificavit, loquatur cor sive mens ipsius, quando præcogitabat mensuras longitudinis, latitudinis et altitudinis ædificii hujus, quando certa lege numerorum distinguebat columnas et inter columnia, sive turres et interturria ejus, quando eligebat lapides quadratos sive quadrangulos, quos in fundamento poneret, cum eo eram cuncta componens. Neque enim aliter ista præcogitaret, 52 nisi cor sive mens cum ea esset, id est, nisi anima rationalis sive artificiosa existeret. Sed quid multa ? « Memento, ait quidam, quod ignores opus ejus, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum, et unusquisque intuetur procul. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, numerus annorum ejus inestimabilis (Job. xxxvi). » Si opus ejus, id est, seipsum ignorat homo ; factus enim est ad imaginem Dei, et idcirco dicitur quasi proprium opus ejus, quanto magis ipsum ignorat ? Non enim ipsum, sed de ipso cecinerunt viri, scilicet Moyses iste et cæteri sancti qui maxime habuerunt scientiam Dei ; hinc quidam illorum dicit : « Quis vidit eum, et enarravit, et quis magnificavit eum, sicut est ab initio (Eccli. xliii). » Procul vident omnes, procul intuetur unusquisque, procul, inquam, id est « per speculum et in ænigmate (I Cor. xiii). » Ut autem videat facie ad faciem, præsentis temporis non est, sed in futuro spes ista reposita est.

CAPUT XIX.

C *Quod Filius Dei, et procedens ex eo Spiritus sanctus, in eo assimilatus sit quod dixit Dominus Moysi : « Congrega mihi septuaginta viros, et auferam de spiritu tuo, tradamque eis. »*

Latius secundum lectionem præscriptam tractari poterat de gloria, seu claritate vultus Moysi, sive apertione libri quandam signati, sed nos tui nominis, o Trinitas Deus, in isto loco thesaurum invenisse contenti, quod est nostri propositi recordemur et illud de gloria ejusdem Moysi, quod pertinet ad processiōnem Spiritus sancti (Hebr. xi). Diximus namque superius, in quo prophetis et patriarchis quorum non confunditur vocari Deus, scilicet in Abraham, Isaac et Jacob, trinus et unus Deus assimilatus fuerit, nunc secundum hoc mysterium Spiritus sancti, promptum est dicere qualiter in manu Moysi quoque assimilatus sit. Crescente gloria Moysi, crevit et invidia populi in tantum quod Moysi intoleranda res visa est, et ait ad Dominum : « Cur affixisti servum tuum ? quare non invenio gratiam coram te ? et cur imposuisti pondus universi populi hujus super me, » et cætera usque, « sin autem aliter tibi videtur, obsecro ut intersicias me, et inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis (Num. xi). » Operæ pretium est animadvertere quod dicimus, quia Moyses exemplum omnium prælatorum, qui bene præsunt, nimiam a subditis invidiam patiebantur, ita ut videretur ei tormenti hujus importabile pondus, quia cum esset mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra, blasphemabatur a

detrahentibus et murmurantibus, tanquam homo elatus et gloriæ nimis avidus, in tantum ut nec frater ipsius Aaron, nec soror Maria pepercerint illi ab hujusmodi injuria. « Dixerunt enim : Num per solum Moysen locutus est Dominus? nonne et nobis locutus est similiter? (Num. xi.) » Ex verbis ipsius dicentis ad Dominum : « Sin autem aliter tibi videtur, obsecro te ut interficias me et inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis, » promptum est agnosci quanta doloris tempestas in corde ejus fuerit. « Et dixit Dominus ad Moysen : Congrega mihi septuaginta viros, de senioribus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint ac magistri, et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, et facies ibi stare tecum, ut descendam et loquar tibi, et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi et non tu solus graveris. Venit igitur Moyses, et narravit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de senioribus Israel, quos stare fecit circa tabernaculum. Descenditque Dominus per nubem et locutus est ad eum, auferens de spiritu, qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris. Cumque requievisset in eis spiritus, prophetarunt, nec ultra cessarunt. » Mira pietas Dei, mira benignitas Moysi. Quo enim alio modo melius satis populo facere potuit, quatenus non videretur velle solus gloriari? Sed et hoc parum visum est ei, quod septuaginta viros gloriæ suæ participes habere meruit, nisi etiam omnem populum optaret similiter posse in Domino gloriari. « Cum enim currens puer nuntiassem ei, dicens : Heldad, et Medad prophetant in castris, statim Josue filius Num minister Moysi, et electus e pluribus diceret : Domine mihi Moyses, prohibe eos; ad haec ille : Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat, ut omnis populus prophetet et det eis Dominus spiritum suum? (Num. xi.) »

CAPUT XX.

Quod partem gloriæ Moysi, scilicet, prophetiam, illi septuaginta viri acceperint, non etiam operationem virtutum sicut Josue, de quo dixit Dominus : « Et dabis ei partem gloriæ tuæ, » quod hoc intenderet, dicendo : « Auferam de spiritu tuo.

Antequam hujus rei gestæ ingrediamur sacramentum juxta tenorem propositi quo glorificare proposimus, æque de Filio ut de Patre procedentem Spiritum sanctum, libet paulisper immorari hic in sensu litterali, quia Dominus taliter dixit : « Et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, » iterum Scriptura dicit : « Et locutus est ad eum, videlicet ad Moysen, auferens de spiritu qui erat in Moyse et dans

A septuaginta viris. » Quid enim? non poterat illis dare spiritum suum, nisi diminueret spiritum Moysi, id est, spiritum quem dederat Moysi? Hoc recte quæreres, si ita dixisset : Et auferam tibi. Nunc autem absolute dixit : Et auferam, quod non est aliud nisi ac si dixisset : Et accipiam de spiritu tuo, tradamque eis, id est, non quantum habes tu ex divisionibus gratiarum Spiritus sancti, sed partem aliquam gloriæ tuæ dabo eis. Sic enim de nominatissimo Josue postmodum ipse Dominus dicit : « Et dabis ei præcepta cunctis videntibus et partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israel (Num. xxvii). » Et ita factum est. Aquæ Jordanis divisæ sunt, dicente Domino « ad Josue : Illo die incipiam exaltare te coram omni Israel (Jos. iii), » omnisque populus trans-
B ivit per arenem alveum, et hæc fuit pars gloriæ Moysi, qui glorificatus est elevando virgam suam, et dividendo mare, ut graduerentur illi Israel in medio mari per siccum. Pars, inquam, gloriæ fuit. Nam in ista gloria, scilicet in operatione tantæ virtutis, hoc plus fecit Moyses quod rorsum extendit manum contra mare « reversæque sunt aquæ, et operuerunt currus et equites cuncti exercitus Pharaonis, nec unus quidem superfuit ex eis (Exod. xiv). » Cetera quoque si memores, veraciter dictum animadvertes de Josue : Et dabis ei partem gloriæ tuæ. Non enim tantus fuit in omnibus signis atque portentis, ut fuit Moyses, quæ fecit per eum Dominus, coram Pharaone et Ægyptiis, et coram universo Israel. Igitur quod dixit Dominus : « Et auferam de spiritu tuo, et dabo septuaginta viris (Num. xi), » non aliter oportet intelligi quam ac si dixisset : Et dabo illis partem gloriæ tuæ, sicut dixit de Josue. Pars enim gloriæ Moysi prophetia fuit, extra quam nihil gloriæ viros illos accepisse Scriptura meminit, dicens : « Cumque requievisset in eis spiritus prophetaverunt, nec ultra cessaverunt (ibid.). » Totum quod dicere molimur, per **53** parvæ rei similitudinem demonstrare promptum est : Ecce ignis, cum sit corpus, absque sui diminutione dividitur et absque sui detimento sese diffundit, ut quantaslibet inde partes auferamus. Sed nunquid ei, videlicet igni, magno sive exiguo, luminari seu grandi, seu parvo, quidpiam auferimus, dum luminaria plurima prout volumus, accendendo quasi partes de uno auferimus? Nemirum quantaslibet D partes indivisus ignis, de quovis luminari, mutuati tamen luminis detimento non novit. Sic de isto Dominus dicere potuit : « Auferam de spiritu tuo, tradamque eis, » ac si diceret : De pluribus gratiis tibi collatis, gratiam unam, gratiam propheticam imperiar illis.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

De eo quod in Michæa scriptum est : « Et suscitabimus super eum septem pastores, et octo primates homines ; Qui pastores et qui sunt primates, et quid sit

eos super Christum suscitari, et quod Moyses sit unus de pastoribus illis.

Quoties de gratia Domini nostri Jesu Christi, sermonem facientes, ad memoriam revocamus aliquid

eorum quæ magni patres et Judices Israel in typum ejus gesserunt, facimus vel facere cupimus illud quod de ipso per Michæam prophetam inter cætera dictum est : « Et suscitabimus super eum septem pastores, et octo primates homines (*Mich. v.*). » Qui nam sunt vel fuerunt septem pastores, nisi Abraham, Isaac, et Jacob, et Joseph, qui ad Pharaonem introducens fratres suos, hoc prosiceri jussit : « Viri pastores sumus, servi tui ab infantia nostra, usque in præsens, et nos et patres nostri (*Gen. xlvi.*). » Verum quippe dixerunt, quia patres eorum Abraham, Isaac, et Jacob, et ipse Joseph, cum adhuc esset puer, curam habuerunt alendorum gregum. Abraham ergo et Isaac, et Jacob, et Joseph. Iste quoque Moyses, quem Dominus de rubo vocavit, cum pasceret oves Jethro saceri sui (*Exod. iii.*), et David, quem sustulit Dominus de gregibus ovium « de post fetantes accepit eum (*Psal. lxxvii.*) », nonne sex pastores sunt? Quibus adde Abel, qui et ipse primus fuit pastor ovium (*Gen. iv.*) et septem pastores sunt. Porro octo primates homines, octo sunt præcipui judices, qui notis et memorabilibus præliis vicerunt hostes et de cæde vastantium liberaverunt Israel, videlicet Josue et Othoniel, Ahor et Barac, et Gedeon, Jephthæ, Samson et Samuel. Et quid est istos septem pastores et octo primates homines suscitare super eum, scilicet, rectorem summumque judicem Israel, qui ex te egressus est, o Bethleem Judæ, sicut ibidem in eodem Prophetæ præscriptum est? Quid, inquam, est istos suscitare super eum, nisi demonstrare quia typum ejus isti prætulerunt, et ipse in veritate complevit ea quæ istis in figura contigerunt? (*I Cor. x.*) Nunc igitur pastorem Moysen hoc modo super eum suscitemus, secundum sacramentum rei gestæ, quam scripsimus, fateamur id quod verum, quod pius, quod catholicum est, quia sicut de Deo Patre, ita et de Deo Dei Filio procedit Spiritus sanctus.

CAPUT II.

Item de Verbo suscitationis, quoniam suscitat dicitur id quod mortuum fuerat, et reviviscit.

Nusquam Scriptura sacra narravit de aliquo pastorum, sive primatum ejusmodi, tale quid dictum, tale quid factum est, ut hoc, quod dictum est a Domino huic Moysi : « Et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, » rursumque et locutus est ad eum : « Auferens de spiritu qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris (*Num. xi.*). » Eo magis hunc suscitare cupimus super eum, de quo secundum facti hujus mysterium procedit Spiritus sanctus, « de cuius plenitudine, ait Joannes Baptista, nos omnes acceperimus, et gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est (*Joan. i.*). » Sed jam in primis non importune ratio quæritur de Verbo suscitationis. Suscitatur enim, vel suscitat dicitur id quod mortuum erat et reviviscit. Num ergo quod taliter actum est in Moyse, mortuum fuit? (*Exod. xxxiv.*) Plane mortuum; propter excellentem vitam, quæ est in gratia et veritate Domini nostri Iesu Christi. Sicut

A enim dixit Apostolus cum loqueretur de illa litterali claritate vultus Moysi, quam videntes filii Israel timuerunt, dixit : « Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam (*II Cor. iii.*), » id est, ad comparationem excellentis gloriae, et de ista spiritus Moysis recte dicas effusione, quia nec dicendum est, quod fuerit vivum aut vividum propter excellentem vitam, id est, comparationem excellentis vitæ. Recte igitur dictum est, suscitabimus, id est, quod in Moyse factum minus vitæ et utilitatis habuit, in Christo veram esse vitam monstrabimus. Quare autem non dixit : Suscitabimus in eo, sed dicere maluit : Suscitabimus super eum? Nimirum propter minorationes ejusdem Domini nostri Iesu Christi, quia non solum minoratus est paulo minus ab angelis (*Psal. viii.*), verum etiam minor visus est Moyse et omnibus prophetis. Longe supra formam illam, in qua super terram visus, et cum hominibus **54** conversatus est, supra formam servi, in qua potuit etiam crucifigi, sunt ea quæ testificamur de ipso secundum Scripturas veritatis, Scripturas in primis hujus Moysis. Quod sciens ipse, cum de adventu Spiritus sancti loqueretur, dixit : « Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. » Statimque subjunxit : « Omnia quæ habet Pater, mea sunt : Propterea dixi : Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis (*Joan. xvi.*). » Quidnam est quod ait : « Omnia quæ habet Pater, mea sunt, » nisi ac si diceret : Omnes Scripturæ quas utique condidit Pater per nuntios suos Moysen et prophetas alios, in me tendunt? Cum ergo Spiritus veritatis faciet vos intelligere quidpiam eorum, « quæ scripta sunt de me, in lege, et prophetis, et psalmis (*Luc. xxiv.*), » hoc plane erit accipere de meo, et annuntiare vobis, atque hoc agendo, ille me glorificabit, scilicet apud vos et apud omnes qui credent sermonibus vestris, dum majora sentientis, quam nunc de meipso supra id quod nunc videlis in me, aut ex me auditis.

CAPUT III.

Quomodo suscitatum fuerit super Dominum Christum hoc mysterium hujus pastoris, in eo quod septuaginta viros, ut de spiritu ejus daretur eis, congregare jussus est ad ostium tabernaculi fœderis.

Igitur Moyses congregans septuaginta viros de senioribus Israel, quos noverat ipse, quod senes essent et magistri, ad hoc ut de spiritu suo daretur eis in ministerio, significat Dominum nostrum Jesum Christum, qui discipulos quos elegit, notos habens, quod senes essent, id est, fidem haberent, in qua testimonium, ait Apostolus (*Hebr. vi.*), consecuti senes, id est, sancti Patres, idcirco congregavit, ut participes eos facheret Spiritus sui, qui in ipso est, non ad mensuram sicut in quolibet sanctorum, sed, sicut ait Apostolus, quia « in ipso habitat plenitudo divinitatis corporaliter (*Colos. ii.*). » Docet nos hoc columba illa, quæ baptizato eo visa est descendens in eum, sicut Lucas manifestius scribit, quia « apertum est cœlum, et descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum

(Luc. iii). » Nimirum et illa corporalis species quidam totum, integrum atque individuum et istud Apostoli dictum: « Quia in ipso habitat plenitudo divinitatis corporaliter, » hoc asserunt, quia Spiritus sanctus huic non ad mensuram datus est, sed totus in ipso est, totus in ipso manet cum omnibus donis suis, sicut corporalis species columbae tota in eum descendit cum omnibus membris suis, non quod tunc Spiritus sanctus in illo esse vel manere cœperit, sed quod in eo esset, quod in eo maneret tali specie demonstravit. Denique si de natura ejus humana recogitet aliquis, certum est, quia manet in eo Spiritus sanctus ab initio conceptionis, quippe quem de Spiritu sancto virgo intemerata concepit. Si autem de divina natura sermo sit, stultum est ambigere utrum in Filio Spiritus sanctus sit, cum et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus una substantia sit, nullo loco separabilis, nullis accidentibus permutabilis. Ubi iste legislator et benedictionis dator, viros istos congregavit, ut de Spiritu suo daret eis? ad ostium tabernaculi sederis, et ibi stare secum fecit (Num. xi). Quod est ostium tabernaculi, cœlestis tabernaculi non manufacti? Non enim ignotum esse debet, aliud esse tabernaculum, quod fixit Deus non homo; et aliud quod jubente Deo, secundum exemplar illius fixit homo, jubente, inquam, et dicente Deo: « Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est (Exod. xxv.). » Quod ergo est ostium cœlestis tabernaculi, nisi passio Domini nostri Jesu Christi, in qua patesfactum est latus ejus lancea militis, unde sanguis, et aqua profluxit? Non enim aliud novimus ostium, neque aliunde, nisi per fidem hujus sacramenti est nobis introitus, sive transitus in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei (Psal. xli). » Ad illud quidem ostium omnes adducimur, omnes quicunque in Christo Jesu baptizati sumus, et nam in morte ipsius baptizati sumus, » ait Apostolus (Rom. vi), et ibi Spiritum sanctum accepimus. Sed pulchrum est hic illos primores viros attendere, quos tunc præsentialiter adduxit, dicens inter cætera sublevatis in cœlum oculis, « quos dedisti mihi custodi, et nemo periret ex eis, nisi filius perditionis (Joan. xvii). » Quomodo stare fecit eos secum? « Vos estis, ait, qui permanistis mecum, et ego dispono vobis, sicut dispositus mihi Pater meus regnum (Luc. xxii). » Ita steterunt cum eo ad ostium tabernaculi, non dico septuaginta viri, imo viri jam centum et viginti, quando descendit Dominus, et auferens de Spiritu Christi, tradidit eis, quando factus est repente de cœlosonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et apparuerunt illis dispartitæ linguae tanquam ignis (Act. ii).

CAPUT IV.

De eo quod usque ad illud patienter sustinuerat Dominus, postquam autem tot homines acceperunt de spiritu Moysi, murmurantem populum percutere cœpit, et in cuius rei figura istud contigerit.

Multum ad rem pertinet considerare, quæ vel qualia contigerunt populo illi, postquam acceperunt de spiritu Moysi, et prophetaverunt, nec ultra cessa-

A verunt illi septuaginta viri. Jam antea tentaverunt Dominum multis vicibus, et male locuti fuerant in ipsis beneficiis Dei, nec enim sine murmuratione quicquam petierunt, sic incipientes: « Quid bibemus? » (Exod. xv.) Et iterum murmurantes dixerunt: « Utinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti, quando sedebanus super ollas carnium, et comedebamus panes in saturitate (Exod. xvi). » Patienter sustinuit eos Dominus murmurantes, et male loquentes, cum diceret Moyses ad Dominum: « Quid faciam populo huic? adhuc paululum, et lapidabit me (Exod. xvii). » Tanta erat duritia cervicis illorum, ut jam sic timeret Moyses, nec tamen Dominus aliqua illos per semetipsum plaga percussit, nisi quod Moyses propter reatum vituli quem fecit Aaron (Exod. xxxii), ulti et injussus præcepit filiis Levi, et occidit unusquisque fratrem et amicum et proximum suum, cecideruntque in illo die viginti tria millia. Verum illic, Moyses pro Domino zelatus est. Nos autem de eo nunc agimus, quod Dominus pro Moyse iratus est. Hoc nusquam vel dictum vel factum reperitur, antequam accepto de spiritu munere divisivo prophetarent tot homines, sed extunc, quia non cessavit eorum murmuratio contra Moysen, audiens Dominus iratus est, ita ut sororem ejus in priinis operaret candens lepra quasi nix (Num. xii), et populum percussit furor Domini plaga magna nimis, et omnes, inquit, homines qui viderunt majestatem meam, et signa quæ feci in Ægypto, et in solitudine, et tentaverunt me jam per decem C vices, nec obedierunt voci meæ, non videbunt terram pro qua juravi patribus eorum, nec quisquam ex illis qui detraxerunt mihi, intuebitur eam (Num. xiv). » Et ita factum est. Quosdam ex illis terra deglutivit (Num. xvi), quosdam ignis consumpsit; quidam a serpentibus perierunt, et omnis illa generatio, quæ exierat de Ægypto a viginti annis et supra 55 præter Josue et Caleb filium Jephone, variis cladibus consumpta et in deserto prostrata est (Num. xiv). Quid hoc sibi vult, quod non ante post diffusionem spiritus Moysi, tam terribile fuit supra illos judicium sive ira Dei? Nam haec omnia, inquit Apostolus, in figura contingebant illis (I Cor. x), et proinde diligentius querere debemus, quid per istam dispensationem temporis, præfiguratum fuerit.

D

CAPUT V.

De eo quod Pharisæis dicentibus: « Hic non ejicit dæmones, nisi in Beelzebub, principe dæmoniorum, » respondit Dominus: » Qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro, » et quod illa res gesta in figura contigerit hujus judicii.

Dum quæstioni sive capitulo huic intendimus, simulque audimus Apostolum dicentem: « Nos autem sensum Christi habemus (I Cor. ii), » ecce sensus ejusdem Christi nobis dignanter occurrit in verbis istis, quæ Pharisæis respondit, quia dixerunt: « Hic non ejicit dæmones, nisi in Beelzebub, principe dæmoniorum. Et si ego, inquit, in Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo

ipsi judices vestri erunt. » Paucisque interpositis : « Ideo dico vobis, ait, omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiarum non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro (Matth. xii). » In verbis istis, sensus Christi nobis occurrit, dum praescriptio intendimus capitulo de causa Moysi, cur non ante, sed postquam de spiritu ejus datum est septuaginta viris inimurantibus atque detrahentibus, Deus iratus est et non perpercit, sed ira ejus ascendit super eos, et terribiliter modis diversis, sicut supra dictum est, consumpsit eos. Dicamus ergo : Quandiu Dominus noster Jesus Christus solus videbatur suimet testis, quasi jure videretur parvipendi a dicentibus : « Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum ; » quamvis econtra veraciter respondere posset : « Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est, quia scio unde veni et quo vado (Joan. viii), » tandem ista patientia peccatum eorum remissibile esse judicavit, dicens eis : « Quicunque dixerit contra Filium hominis remittetur ei. » Possunt enim adhuc de ignorantia excusari; idcirco cum pateretur, dixit : « Pater, ignosce eis, non enim sciunt quid faciunt (Luc. xxiii). » Ubi autem Spiritus sanctus ad testimoniandum venit, secundum quod ipse promisit, dicoque : « Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis (Joan. xv) ; » jam extunc excusationem non habuerunt de peccato suo, et hoc prospiciens : « Qui autem, inquit, dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro (Matth. xii). » Et ita factum est : Non enim ante, sed postquam Spiritum sanctum misit discipulis suis, et illi qui fuerant homines sine litteris et idiotae, cœperunt loqui variis linguis magnalia Dei, et de Scripturis, quæ utique voces sunt Spiritus sancti, proferre testimonium Jesu Christi Filii Dei, iudicati sunt aeterno iudicio, ut non remitteretur eis neque in hoc saeculo, nec in futuro. » Quin et in hoc saeculo disperirent videntibus Romanis, et in futuro trahentibus animas ad tormenta spiritibus malignis. Nimimum in figura gerendæ hujus rei contigit illis qui afflixerunt sive exacerbaverunt Spiritum Moysi, ut non ante, sed postquam datum est de spiritu ejus septuaginta viris, irasceretur in eos furor Spiritus Domini et dereliceret tot tamque diversis modis omnem illam generationem quæ exierat de terra Ægypti. In singulis quoque hominibus, id est iudicium. Quandiu enim per ignorantiam sanæ doctrinæ contradicunt, superna suspensa tenetur super eos sententia iudicij aeterni, ubi autem scientes veritatem, per superbiam contradicunt veritati, exempli gratia, ut Arius cæterique haeretici, sive haeresiarchæ plurimi, extunc iudicantur esse blasphemæ, et verbum dicere contra

A Spiritum sanctum, et peccatum hoc non remittetur neque in hoc saeculo, neque in futuro.

CAPUT VI.

Quod septimus pastorum supra memoratorum fuerit David, et quod apud istum non solum triplicatum nomen Dei sicut apud Moysen, verum etiam relativa inveniantur expressa nomina Trinitatis, quæ sunt Pater, et Filius et Spiritus sanctus, et quod hic primus Spiritum sanctum nominavit, qui prius legebatur, Spiritus Dei, sive Spiritus Domini.

Septimus pastorum supra memoratorum exstitit David quem pavisse oves patris (I Reg. xvi), et sacra historia clarissime narravit, et ipsem canit verbis hujuscemodi : « Et elegit David servum suum et sustulit eum de gregibus ovium, de post fætantes accepit eum (Psal. lxxvii). » Quam multi et magni B. doctores Pastorem istum modo supra dicto suscitarerunt super eum, scilicet super Dominum nostrum Iesum Christum.

Nos quoque postremi pro posse suscitavimus hunc super eum, cum in plerisque aliis, tum maxime in opere quod scripsimus super duos libros Regum, primum et secundum. Apud istum, quod nostri propositi est, invenimus manifestius expressum fidei nostræ thesaurum sanctæ Trinitatis. Quomodo manifestius expressum ? Nimimum non solum, sicut apud Moysem triplicato substantiali nomine, quod est Deus. Exempli gratia, cum dicit : « Benedic nos Deus, Deus noster, et benedic nos Deus (Psal. Lxvi), » verum etiam expressis relativis nominibus, quæ sunt Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Ait

C enim in ipso loquens ipse Christus : « Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, » subauditur, natura, non adoptione. Sequitur enim : « Ego hodie genui te (Psal. ii). » Quod dicit hodie, sic intelligimus, ac si diceret in aeternitate, in immutabilitate. Sicut enim illi est esse, et non fuisse, aut futurum esse. Unde et ad Moysen dixit : « Ego sum qui sum (Exod. iii), » et ad Judeos. « Antequam, inquit, Abraham fieret ego sum (Joan. viii), » sic in genitura ejus, neque heri, neque cras admittit intellectus fidei nostræ, sed solum hodie. Quod deinde sequitur Dominum Patrem adhuc dixisse : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ (Psal. ii). » Constat esse dictum pro humilitate naturæ nostræ, quia secundum servi formam et illi congruit, et nobis necessarium fuit Patrem postulare, id est, pati pro nostra salute. Nihil enim aliud intelligere volumus hic in verbo postulationis, nisi obedientiam, cujus summa est sacramentum sive sacrificium sacrosanctæ ejus passionis. Itidem in alio psalmo cum dicit idem pater, loquens in visione sanctis suis, quorum se unum gratulabatur David : « Ipse invocabit me : Pater meus es tu, Deus meus et susceptor salutis meæ, et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ (Psal. lxxxviii). » Cum inquam, hæc dicit et relativa exprimit nomina Patris, et Filii, et utramque exprimit naturam unici Filii. Nam secundum naturam divinam, **56** ipse, ait, invocabit me : Pater meus es

tu, et secundum naturam humanam itidem ipse, ait, A *Quod faciat domum tibi Dominus,* ipsa persona est Dominus Filius. Non tres domini, sed unus Dominus. Quantum potuit vel debuit saera hæc Scriptura, sacramentum hoc et futuris servavit, et illis qui tunc erant, dum ipsa conderetur, abscondit hominibus, quia distinctionem trium personarum, sicut jam alias diximus, portare non poterant, si eis palam prædicaretur.

CAPUT VII.

De promissione quæ ad eum cum juramento facta est:

« *Semel juravi in sancto meo,* et de trino nomine Domini ad eum cum dicit: « *Requiem dabo tibi, prædicetque tibi Dominus, quod faciet tibi dominum Dominus.* »

Ad istum re promissio facta est cum juramento sicut ad Abraham, beati seminis quod est Christus, quod nasciturus esset de semine ejus, unde et cantans misericordias Domini, dixit ex ore ipsius Domini: « *Semel juravi in sancto meo.* » Si David mentiar: « *Semen ejus in æternum manebit* (*Psal. LXXXVIII*). » Undo venerabiliter attendendum est, quia beata Trinitas, quæ sese Abrahæ exhibuit in tribus angelis pro confirmatione promissionis, sive pro magnitudine et dignitate promissi, ipsa pene sese expressit in tribus verbis ad David, in promissione ejusdem seminis, id est Christi: « *Hæc dicit Dominus exercituum: Requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis, prædicetque tibi Dominus, quod faciat domum tibi Dominus* (*II Reg. vii*). » In istis namque verbis, in isto initio tantæ promissionis, quod intelligitur ex subsequentibus, dum dicit: « *Cumque completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo et firmabo regnum ejus, ipse ædificabit domum nomini meo et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium* (*ibid.*). » In istis, inquam, verbis patenter se ostendit per distinctionem personarum, una divinitas summæ et individuæ Trinitatis. Quis enim vel quæ persona hæc dicit: « *Et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis,* nisi persona Patris? Sequitur namque et dicit postmodum: « *Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium.* » Ergo persona illa, de qua dicit Dominus Pater: *Prædicetque tibi Dominus, ipse est Dominus Spiritus sanctus, qui per os sanctorum prophetarum prædictus, quemadmodum et Zacharias dicit:* « *Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt prophetarum ejus* (*Luc. i*). » Non de quo proti-

A *Quod faciat domum tibi Dominus,* ipsa persona est Dominus Filius. Non tres domini, sed unus Dominus. Quantum potuit vel debuit saera hæc Scriptura, sacramentum hoc et futuris servavit, et illis qui tunc erant, dum ipsa conderetur, abscondit hominibus, quia distinctionem trium personarum, sicut jam alias diximus, portare non poterant, si eis palam prædicaretur.

CAPUT VIII.

De eo quod ubi missus est apostolis Paracletus Spiritus veritatis, imo et antequam appareret in linguis igneis (quod factum est die Pentecostes) cum aperruisset illis sensum, ut intelligerent Scripturas, prima testimonia Christi sumpta fuere de psalmis David.

B *Quanta putas in isto habet Pater?* Dixit enim Filius, et nos supra meminimus: « *Cum autem venerit Paracletus Spiritus veritatis, ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* » Statimque subjunxit: « *Omnia quæ habet Pater, mea sunt; propterea dixi: Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis* (*Joan. vi*). » *Quanta ergo putas in isto habet Pater?* quanta de isto accepit Spiritus sanctus, et annuntiavit apostolis, ut clarificaretur Filius Dei? Delectat valde, quia postquam ascendit in cœlum Christus Filius Dei, etiam antequam procederet Spiritus sanctus apparenſ in linguis igneis, primum quod protulit de isto accepit, et Petro annuntiavit ut diceret: « *Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat habitatio ejus deserta, et non sit qui habitat in ea, et episcopatum ejus accipiat alter* (*Act. 1; Psal. cviii*). » Jam enim factum fuerat quod evangelista Joannes narravit, dicens: « *Hoc cum dixisset, insufflavit et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum* (*Joan. xx*), » quodque Lucas ejusdem diei et ejusdem vespere gesta scribens dixit inter cetera: « *Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas* (*Luc. xxiv*). » Ut autem impleti sunt dies Pentecostes, et procedens Spiritus sanctus a throno majestatis atque « *sedit supra singulos eorum, tanquam ignis, apparuerunt enim illis dispergitæ linguae, tanquam ignis, et repletæ sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis* (*Act. ii*); » ut, inquam, hæc vox facta est et hac voce facta, convenit multitudine mente confusa, nonne primum quod Spiritus sanctus per os Petri apostoli protulit de isto accepit? Præmisso namque testimonio prophetæ Joelis, quod non essent ebrii sicut putabant illi, qui « *irridentes dicebant: Quia musto pleni sunt isti* (*ibid.*), » prout *tinus data propositione de resurrectione Domini nostri Jesu Christi, rationem hanc intulit; David enim dicit in eum: « Providebam Dominum in conspectu meo semper* (*Psal. xv*), » et cetera. Non enim David ascendit in cœlum, dicit autem ipse: « *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (*Psal. cix*). » Hoc ut supra jam dictum est, valde delectat, quod cum dicere volumus, quia Pater multa in isto habet quæ Filii sunt, sicut et cetera

omnia, omnes enim Scripturæ in Filium tendunt, prima quæ Spiritus sanctus protulit per os Petri apostoli ipso die quo datus est perpendimus, quia de isto accepit, in quo Deus Pater testimonia fidelia quam plurima Filio suo thesaurizavit.

CAPUT IX.

Item de eo quod ait. « Ille Spiritus me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis, » et de illo versu psalmi quarti: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, dedisti lætitiam in corde meo. »

Hic in psalmo quarto dicit: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, dedisti lætitiam in corde meo. » Quia videlicet psalmus quartus hunc habens titulum, in finem psalmus Canticum David, si rite consideres, in illum diem spectat, quo Spiritus sanctus, ut 57 supra dictum est, procedens a throno sive majestate Patris et Filii, discipulos Christi ita lætificavit, ut musto viderentur pleni, loquentes linguis, et silere non valentes præ gaudio quod nemo extunc tollere potuit ab eis. Ad hoc perspicere juvat sensum ordinemque psalmorum praecedentium psalmi primi, secundi et tertii, simul et istius scilicet quarti. Quia videlicet quatuor sacramenta nostræ salutis (quorum in fide vita nostra consistit) praedicanter auri audienti, scilicet Incarnationem, Passionem, Resurrectionem atque Ascensionem Jesu Christi Filii Dei, simulque lætitiam qua Spiritus sanctus, ut jam dictum est, in die Pentecostes discipulos ejusdem Domini lætificavit. Hæc enim, o Fili, de tuo Spiritus sanctus accepit et annuntiavit nobis, ut possimus jam in ista fronte, sive vestibulo gazophylacii Patris tui, demonstrare quatuor insignia hæc tuæ nobilitatis, videlicet quod homo absque peccato natus, cum hominibus conversatus fueris et quasi peccator mortem sis passus propter obedientiam paternæ dilectionis, et quod a somno mortis exsurrexeris per virtutem divinitatis, et quod in cœlum ascenderis, redditurus in die judicii, et percussurus impios, quia sine causa adversati sunt tibi. Proinde supra scriptum quarti psalmi versiculum: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, dedisti lætitiam in corde meo, » paululum differentes, a primo incipiens hæc demonstrare breviter, ut perspecta fronte, sive vestibulo sanctuarii, quod intus amplissimum est, dicat quicunque rudis et similis nostri spectator adest: O quanta Pater hic habet et quanta Spiritus veritatis hinc accipere potest, ut annuntiet nobis de his quæ Filio suo thesaurizavit Pater, quoniam in ingressu tam fulgidus tamque ordinatus prospectus sacramentorum, quæ in vitam habemus, ornatus est.

CAPUT X.

Quod per intellectum psalmi primi, hoc de Christo nobis annuntiet Spiritus veritatis, quia et in hunc mundum sine peccato venit originali et in hoc mundo sine peccato vixit actuali.

Primus psalmus, prima vox psalterii dicit: « Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via

A peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedidit. » Quis præter unum talis aut tantus vir? Et quidem si de peccatis actualibus agitur, ut de sanctis interim taceam maximis atque novissimis, quis dinumerare possit multitudinem parvolorum innocentium, qui non abierunt in consilio impiorum, et in via peccatorum non steterunt, et in cathedra pestilentiae non sederunt? Sed si originale recognoscet peccatum, nullus omnino est præter hunc, nam in Adam, ait Apostolus, omnes peccaverunt (*Rom. v*). Hic ergo est ille vir vere beatus, cuius conceptio et nativitas exstitit secundum operationem Spiritus sancti (*Luc. i*), quod pulchre insinuat per hoc dictum. « Et erit tanquam lignum quod plantatum est seclus decursus aquarum (*Psalm. i*). » Pluraliter namque decursus B aquarum divisiones intelligimus gratiarum spirituum, quæ omnes simul in istum deificum hominem, sive beatum virum, ab ipso conceptionis initio diffusæ sunt. At in alios homines, quicunque illo digni sunt, nequaquam sit vel tanta plenitudine, sed longe et incomparabiliter minus donis divisivis datæ sive distributæ sunt. Verum nos hac vice pedem retrahamus mentis de istarum profundo aquarum. Proposuimus enim demonstrare breviter in hoc psalmo sacrosanctam Domini et Dei nostri Jesu Christi humanitatem, quod absque peccato fuerit tam originali quam actuali et hoc perficere nunc sufficit ternis oppositionibus istis. Non abiit in consilio impiorum, sed in lege Domini voluntas ejus. In via peccatorum non stetit, sed in lege Domini meditatur die ac nocte. « In cathedra pestilentiae non sedidit, » sed est vel « erit tanquam lignum quod plantatum est seclus decursus aquarum, » quod fructum suum dabit in tempore suo. Jam ergo duo opposita D demonstremus consilia, quorum isti terni effectus valde contrarii sunt. Quod fuit consilium impiorum in quo abiit, id est, a Deo recessit ille non beatus vir, ille vetus Adam? Nimirum hoc, ut qui erat pulvis præsumeret velle ut esset sicut Deus (*Gen. iii*). Quod econtra consilium piorum, in quo non abiit, id est, a Deo non recessit iste beatus vir, iste novus Adam? Nimirum, ut qui natura erat Deus, in pulverem nostrum descendere dignaretur. Illud fuit consilium spiritus diaboli; istud autem consilium Spiritus Dei. Inde oppositiones istæ, quas diximus, ternæ sunt; qua ille secundum consilium illud abiit, et istius voluntas secundum consilium istud fuit in lege Domini; imo et sicut Apostolus dicit: « Sub lege factus est, cum esset Dominus legis (*Gal. iv*). » Ille in via peccatorum stetit, malam quippe cogitationem tantæ ambitionis opere demonstravit: iste in lege Domini die ac nocte meditatus est, ut, quod præfigurabatur per legales cærenias, verbi gratia, agni et vituli, cæterorumque hujusmodi, in veritate suæ passionis impleret. Ille « in cathedra pestilentiae » sedidit, id est, pestilentiam mortis utriusque scilicet animæ et corporis, posteris suis hæreditariam dereliquit. Iste autem ut lignum fructiferum hunc fructum in tempore suo dedit, ut come

dentis carnem et sanguinem ejus (*Joan. vi*), ab illius Agnatur hoc brevi versiculo : « Reges eos in virga ferrea, tanquam vas siguli confringes eos (*Psal. ii*). »

CAPUT XI.

Quod per intellectum psalmi secundi, hoc de Christo nobis annuntiet Spiritus veritatis, quia propter obedientiam passus sit pro peccatis nostris, scilicet obediendo Patri dicenti : « Postula a me, nimirum moriendo. Hoc enim fuit postulare et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. »

« Quare ergo fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? (*Psal. ii*). » Dixit enim quodam loco Iudeis, et quod illis dixit, omnibus et gentibus et populis dixit et dicit : « Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi? (*Joan. viii*). » Quid aliud sibi vult percunctatio ista : « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? » Idcirco taliter hunc psalmum secundum primo vel præcedenti conjugimus, quia juxta propositum, et hominem sine peccato fuisse conceptum vel natum atque conversatum Christum Dei Filium, in illo primo agnoscimus, et in isto secundo causam cur passus fuerit, quam gentes et populi meditantes inania non cognoverunt, expositam intelligimus. Ait enim : « Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (*Psal. ii*). » Audito verbo quod dixit, postula a me, modum quoque sive qualitatem postulationis debemus nosse. Quomodo nisi moriendo postulavit? Humilitas procul dubio sacro-sanctæ ejus passionis postulatio fuit, sacrificium fuit, præter quod aliquid holocaustum, et pro peccato Deus noluit (*Psal. xxxix*). Est igitur sensus : Idcirco ego beatus vir, qui morti nihil debui, quia peccatum non feci, mortis debitum solvi; idcirco et quando fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania, et quando astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in **58** unum adversus Dominum et adversus me Christum ejus : idcirco, inquam, tacui, semper silui, patiens sui, qui poteram usquequa dicere, quod semel dixi : « Ego sum, et abierunt retrorsum et ceciderunt in terram (*Joan. xviii*), et quia Dominus Pater dixit ad me : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. » Ad hanc Patris dictionem, cum multa consonent, illud quoque pertinet quod Isaías inter cætera dixit : « Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, et voluntas Domini in manu ejus dirigetur (*Isa. iii*). » Unde autem mors ejus tanti esset aut tantum valeret, nisi idem ipse qui homo in sæculo natus est, Deus ante sæcula existeret? Propterea dicturus Pater : « Postula a me, et præmisit : « Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Cæterorum quæ sequuntur usque in finem psalmi, summa hæc est quam dixit : « Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me (*Joan. xn*). » Item dixit : « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra (*Matt. xxviii*). » Potestas utique judiciaria a dextris et a sinistris, quæ desi-

Agnatur hoc brevi versiculo : « Reges eos in virga ferrea, tanquam vas siguli confringes eos (*Psal. ii*). »

CAPUT XII.

Quod per intellectum psalmi tertii hoc de Christo nobis annuntiet Spiritus veritatis, quia resurrexit, et in cœlum ascendit, et hoc esse quod dicit : « Ego dormivi et soporatus sum et exsurrexi, » et : « Tu autem, Domine, susceptor meus. »

Postquam tremuerunt gentes et populi gentiles et Iudei usque dum interimerent eum, lætati sunt et multipliciter quasi vicissent gloriati sunt, ipsam ejus mortem pro magno tenentes experimento, quod non fuisse a Deo, quod fuisse seductor, et idecirco nomen ejus periisset et nulla esset in Deo salus ejus. At ille nunc mortuus per triduum loquebatur, et nunc usque vivens loquitur ea quæ continent sequens psalmus : « Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me; multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo ejus, » etc., usque : « Dormivi et soporatus sum, et exsurrexi (*Psal. iii*). » Quis nisi dormiens dormitione peccati, et soporatus alto sopore fallaciæ, non agnoscit hanc vocem resurgentis hæc esse verba resurrectionis? Ergo quod sequitur : « Non timebo milia populi circumdantis me; exsurge, Domine, salvum fac me, Deus meus (*ibid.*), » vox est ascendentis et euntis sedere a dextris Dei. Utrumque autem, scilicet et resurrectionem et ascensionem uno versculo brevius perstrinxerat, dicens : « Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. » Cujus versiculi Petrus apostolus taliter sensum expressit gloriosum (*Act. ii*). Hunc Jesum suscitavit Deus patrum nostrorum, et principem ac Salvatorem exaltavit dextera sua, ad dannam pœnitentiam et remissionem peccatorum. Fecimus quod proposuimus, scilicet demonstrare iam in initio psalterii Davidici quatuor sacramenta hæc, quorum sine fide nullus vixit, Incarnationem, Passionem, Resurrectionem atque Ascensionem Jesu Christi Filii Dei, ut in ordine lucido ad illum diem processionis Spiritus sancti perveniremus, cuius gratiam sonat is qui continuo sequitur Psalmus quartus.

CAPUT XIII.

D *Quod per intellectum psalmi quarti, qui sic incipit : « Cum invocarem exaudivit me Deus justitiae meæ, in tribulatione dilatasti mihi, » hoc de Christo nobis annuntiet Spiritus veritatis, quia fecit sicut promisit, dicens : « Et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. »*

« Cum invocarem exaudivit me Deus justitiae meæ, in tribulatione dilatasti mihi. » Hujus quippe versiculum psalmi superius susceptum habuimus : « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, dedisti lætitiam in corde meo, » et hoc dilatato, paululum digressi, tetigimus psalmos superiores, ut demonstraremus quia sacramentorum salutis nostræ miro modo et latet et splendet hic in prophetia lucidus ordo. Quærimus ergo : Nonne vox quarti hujus psalmi convenit rei gestæ et

voci illius diei, quo Spiritus sanctus de cœlo veniens, orantes discipulos Domini lætificavit, ita ut dicere congruat conventui illi, et omni Ecclesiæ sequenti: « In tribulatione dilatasti mihi, miserere mei, et exaudi orationem meam? » — « Omnes enim perseverantes erant unanimes in oratione, cum mulieribus, et Maria matre Domini Jesu, et fratribus ejus (*Act. i*). » Nonne ita contigit illis, ut sonat ista vox Spiritus prophetici. « In tribulatione dilatasti mihi? » Eatenus quippe non latum; imo valde angustum fuerat eorum et cor et os. Quomodo angustum cor? Homines sine litteris erant, et idiotæ. Quomodo angustum os? unius habebant rusticatem linguæ Hebraicæ, ita ut loquentes ex idiomate suæ locutionis, statim fierent manifesti quod essent Galilæi. Qui sic angusti fuerant cordis et oris, ita dilatati sunt, ut et scripturas intelligerent et loquerentur linguis, et quod maximum est, non in pace, sed in persecutione. « Ibant enim gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati (*Act. v*). » Magna et mira dilatatio illorum, qui unanimiter perseverantes in oratione secundum istam vocem propheticam: « Miserere mei, et exaudi orationem meam (*Psal. iv*), » sic exauditi fuerant, ut in corde Scripturas, in ore linguas, in utroque adepti constantiam, loquerentur magistris, dicerent tam plebi quam senioribus: « Filii hominum usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem et quæratis mendacium? Scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum (*ibid.*). » Quid enim aliud verba illa sapiunt, « viri Israelitæ Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum, » et cætera usque: « Pœnitentia igitur et convertimini, ut deleantur vestra peccata (*Act. iii*). » Et quām pulchre quod hic scriptum est in psalmo: « Irascimini et nolite peccare (*Psal. iv*), » et quod illic dicit apostolus Petrus: « Pœnitentia, ut deleantur vestra peccata, » unum idemque significat. Item per hoc, quod hic scriptum est, « utquid diligitis vanitatem et quæratis mendacium, » quam recte illud arguitur mendacium, quod jam ante illum diem, quo prædicare coeperunt apostoli, divulgatum erat apud Judæos, mendacium, inquam, et quod quæsierant emerant data militibus pecunia copiosa ut dicarent, « quia discipuli ejus venerunt nocte et furati eum sunt, nobis dormientibus (*Matt. xxviii*). » Sed jam omissa multitudine eorum, quæ hinc dici poterant, propositum pro agnitione sanctæ Trinitatis porträtemus versiculum.

59 CAPUT XIV.

Iterum de versu psalmi quarti: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, » quod vultus Domini sit Filius Dei, et quod lumen vultus Domini sit Spiritus Patris et Filii.

« Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; dedisti lætitiam in corde meo. » Dominus cui huc dicuntur: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, » ipse est Pater; vultus Domini, ipse est Filius Patris; lumen vultus Domini, ipse est

A Spiritus sanctus Patris et Filii. Filius idecirco recte dictus vultus Dei Patris, quia sicut in vultu alicujus hominis affectio lætitiae vel mœroris potest percipi, sic per Filium voluntas Dei Patris mundo innotuit. Lumen vultus Domini; idecirco recte intelligimus Spiritum sanctum Patris et Filii, quia sicut lumen alicujus rei valde lucentis viam vel prospectum pandit corporalibus oculis, verbi gratia, sicut claritas solis, depulsa caligine noctis, nobis efficit diem, sic Spiritus sanctus, depulsa ignorantiae tenebris, docet nos omnem veritatem, quia per ipsum et Filium sciimus, et Patrem et ipsum cognoscimus, ex utroque procedentem. Quis, quando et ubi signavit « super nos hoc lumen vultus tui, Domine. » Dominus Jesus Christus quando adhuc latebat vultus tuus in illa humilitate ut crucifigi posset, nisi enim latuisset, nisi se continuisset et cessasset dicere: « Ego sum (*Joan. xviii*), » omnes abirent retrorsum et caderent in terram, nec possent comprehendere eum. Dominus, inquam, noster Jesus Christus, cum adhuc sic lateret in carne ejus vultus tuus, signaturum se promisit super nos hoc lumen vultus tui, et continuo signavit, ut vere pontifex summus pro jure officii sui, cuius est signare non solam frontem corporis, verum etiam frontem animæ credentis. Dixit enim ipsa nocte qua tradebatur, mittam vobis Paracletum Spiritum veritatis, qui a Patre procedit (*Joan. xv*), et multa hujusmodi ad distinctionem pertinentia trium personarum Patris et Filii, et Spiritus sancti. Et deinde ipsa qua resurrexit die, stans in medio discipulorum, præmisso bono pacis nuntio, quam fecerat inter Deum et homines, « insufflavit et dixit: Accipite Spiritum sanctum (*Joan. xx*), » scilicet in remissionem peccatorum. Sequitur enim: « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis (*Joan. xx*). » Et die Pentecostes misit eumdem Spiritum in divisiones gratiarum multis coruscantibus miraculis. Ita signatum est habentes super se lumen vultus tui, Domine, cooperunt eadem die vocare alios, et adducere ut signaretur super eos idipsum lumen, per ipsorum ministerium et manuum impositionem. Eadem quippe die, qui receperunt sermonem, baptizati sunt, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et appositæ sunt in illa die animæ circiter tria D millia.

CAPUT XV.

De varietate in eodem psalmo singularis et plurali numeri, quod singularitas credentium sit, habentium unum Spiritum et unam fidem: Pluralitas autem sive multitudo illorum sit, qui sunt contra vel extra hanc unitatem.

Et vide, quam pulchre credentes a non credentibus Spiritus propheticus distinxit ipso modo locutionis. Nam de non credentibus dixit: Multi dicunt, quis ostendit nobis bona, de multitudine vero credentium quamdam unionem factam insinuans, cum dixisset: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, » protinus ut maluit singulari numero, dicens ex persona ipsorum; « dedisti lætitiam in

corde meo. » Et recte, quia multitudinis credentium, A erat cor unum et anima una (*Act. iv*). Quam videlicet unitatem cordis et animae, illud quoque adverbium pulchre exprimit : « Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constitueristi me (*Psal. iv*). » Ipse namque Spiritus sanctus de multis efficit unum. Qui autem hunc non habent multi, imo et contra se metipos sensibus diversis, et in plerisque contrariis per seetas divisi sunt. Quid ergo est, quod præmisso : « In pace in idipsum dormiam et requiescam (*Psal. iv*), » causam sive rationem istam subjugit : « Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constitueristi me, » nisi ac si diceret : Idcirco quia nunc studeo singularitati sive unitati huic, de qua Apostolus dicit : « Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra, » etc., usque « idipsum invicem sentientes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes (*Rom. xii*). » Quam unitatem facit unus Spiritus, et una fides, idcirco, inquam, illuc spero me perventurum, ubi « dormiam et requiescam, » in tanta pace, quanta intelligi vult dictio haec, qua dixi : In « idipsum. » Pro hujusmodi sensu variatur modus locutionis, secundum varietatem singularis et pluralis numeri, ut cum pluraliter dixerit : « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, » statim singulari dictione dicat : « Dedisti laetitiam in corde meo; » rursumque cum dixerit pluraliter : « A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt (*Psal. iv*), » statim ex persona diversæ multitudinis eorum, quorum est vel esse debet cor unum et anima una, sive unus Spiritus et una fides, statim singulariter dixit : « In pace in idipsum dormiam et requiescam. » Potest quidem de reprobis sive terrenis dictum intelligi : « A fructu frumenti, vini et olei multiplicati sunt, » ut sit sensus vituperationis, quod gratulenter in hujusmodi, et multiplicati sunt a terrenis divitiis, sed nihilominus econtra venerabiliter accipitur, quod ex eo multiplicati sint, quod Christus, « tanquam granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit (*Joan. xii*), » et duo data Spiritus sancti de quibus jam saepe dictum est, tanquam fructum « vini et olei (add. multiplicaverit credentibus in se). » Haec unitas, sive singularitas, quæ in isto psalmo in plerisque sanctorum loquitur, ipsa est quam postulabat ipse Dominus Christus ipsa nocte, qua tradebatur : « Pater sancte, inquit, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, at sint unum, sicut et nos. » Item : « Non pro his rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, at omnes unum sint sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, » etc., quæ ita finivit : « Ut dilectio, qua dilexisti me in ipsis sit, et ego in ipsis (*Joan. xvii*), » quam videlicet dilectionem, non aliud quam Spiritum sanctum oportet intelligi.

CAPUT XVI.

Iterum quod haec dicit unitas : « Dedisti laetitiam in corde meo, » et quod ubi Spiritus sanctus inhabitat, illuc sempiterna sit et inenarrabilis laetitia.

O utinam! quoniam non vacat, neque propositum est per singula discutere, quæ hic dicta sunt ab hoc uno, saltem unius dicti hujus sensum penetrare licet, quod dixit : « Dedisti laetitiam in corde meo. » Sed quis penetrare possit, nisi qui eamdem laetitiam accepit? hoc interim scire et dicere possumus quia laetitia haec Spiritus sanctus est. Plane Spiritus sanctus, sicut lumen vultus Domini, sic recte dicitur, et est laetitia Patris et Filii, ubi Spiritus **60** sanctus inhabitat, illuc sempiterna et inenarrabilis est laetitia, B nec aliud quam ipsa est laetitia, quam importat. David ipse, per quem haec dicta sunt, laetitiam istam expertus fuerat, etenim pleno cornu acceperat, sicut scriptum est : « Impie, ait Dominus ad Samuel, cornu tuum oleo, et veni, ut mittam te ad Isai Bethlehemitem, providi enim in aliis ejus mihi regem (*I Reg. xvi*). » Tulit igitur Samuel cornu olei, et unxit eum in medio fratrum ejus. Et directus est Spiritus Domini in David, a die illa, et in reliquum. Verumtamen ad horam sibi laetitiam hanc diminuit, et ut verbis utar Apostoli dicentis : « Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei (*Ephes. iv*), » tunc Spiritum sanctum ipse contristavit, quando in Uriam Ethænum peccavit (*II Reg. xii*). Quod sciens ipse et sentiens : « Redde, inquit, mihi Deus, laetitiam salutaris tui (*Psal. L*). » Sciunt sancti homines, quorum pectora sunt habitacula Spiritus Sancti, quomodo fiat illud, quod Apostolus fieri non vult, dicens : « Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis (*Ephes. iv*). » Est enim quidam tactus ejusdem Spiritus sancti, quo interdum sensibiliter hominem tangit, dum vult eum suscitare ad operandum, ut non negligat gratiam quam ipse contulit illi. Qui si mente quieta tunc incedit, aut in secreto secum est, sive somno indulgens pro tempore, sive pervigil, blandum utique et suavissimum tactum illum persentit, tanquam familiarem appellationem præsentis amici. Quod si aliter est, si verbi gratia : Festuca irruens mentis oculum turbavit, et per hoc nondum satisfecit; tunc ille tactus et tardior accedit, et asperior est sensui, ita ut dicere conscientia non dubitet : Ecce contristatus est Spiritus sanctus Dei. Quanto magis contristatus fuerat Spiritus Domini, et dicere habebat David : « Redde mihi laetitiam salutaris tui, » propterea quia venit peregrinus, scilicet diabolus, a regno civitate Dei longe alienus « ad divitem » David, et « ille parcens sumere de ovibus et de boibus suis, ut exhiberet convivium peregrino illi, tulit ovem viri pauperis, et præparavit cibos homini qui venerat ad se (*II Reg. xii*). »

CAPUT XVII.

Admiratio, quam sapienter signatus fuerit liber donec illum agnus aperiret, et de eo quod dicit beatus Job, qui commovet terram de loco suo, qui præcipit soli, et non oritur, et stellas claudit quasi sub signaculo.

Ecce dum in hoc quasi magna domus vestibulo, et perspecto frontis splendore, similem, imo et maiorem, et interiori amplitudine prospicimus claritatem sancti nominis tui Trinitas Deus, quam admiramus, cui cum isto Psalterio psallimus, admiramur quam sapienter signatus fuerit liber, antequam Agnus illum acciperet et signacula ejus solveret (*Apoc. v.*), et quam fortiter etiam nunc teneatur clausus illi qui propter incredulitatem suam intus legere indignus est. Et revera quam sapienter cautum est, ut non diceret in istis majoribus, quod dicere solent prophetæ in minoribus : « Hæc dicit Dominus Deus exercituum : Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israel, ait Dominus (*Jer. v.*). » — « Hæc dicit Dominus Deus exercituum, Deus Israel : Bonas facite vias vestras et studia vestra (*Jer. viii.*). » Quis enim tunc portare posset, ut iste similiter loqueretur in istis majoribus. Exempli gratia, ut diceret : « Hæc dicit Dominus Deus exercituum : Deus Deus meus, responde in me, quare me dereliquisti. » Hæc dicit Dominus : « Foderunt manus meas et pedes meos. » Hæc dicit Dominus. « Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (*Psalm. xxi.*). » Bene ergo liber signatus est, omissis ejusmodi dictionibus, et sacramenta importabilia dicturus, iste primus assumpsit personam ejus, de quo loquebatur, ut interim negligenter attendantibus, de se ipso loqui videretur, cum in eo loqueretur **Messias**, id est Christus. Quem et saepius nominat Verbum quam Filium, quatenus ejusdem Trinitatis abscondat sacramentum, ut illic : « Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum (*Psalm. xxxii.*). » Cujus versiculi longe superius mentionem fecimus, cum de angelica creatura loqueremur. Hoc, inquam, admiramur, et in ipsa admiratione, quæ tanta est, ut ad eam explicandam nullus sermo noster sufficere possit, ecce opportune quasi post tergum vocem audimus beati Job dicentis : « Sapiens corde est, et fortis robore. Quis resistit ei, et pacem habuit? qui transtulit montes et nescierunt hi quos subvertit in furore suo. Qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutientur. Qui præcipit soli et non oritur, et stellas claudit quasi sub signaculo (*Job ix.*). » Hanc vocem audiimus, dum in contemplatione claritatis, quæ in psalmis lucet, stantes miraremur. Quinam sunt montes quos transtulit Deus, pro quorum translatione, et sapiens corde, et fortis robore merito prædicetur? putas ne apostoli, de quibus recte intelligitur dicens alibi : « Et transferentur montes in eorum maris (*Psalm. xlvi.*), id est, in medium gentium transibunt a Judæis. Et quidem montes ipsi, sed non soli quos Deus transtulit. Moyses quoque et iste David, et

A omnes prophetæ montes sunt, non pro ulla mole corporum suorum, sed pro eminentia Scripturarum, quas, inspirante Spiritu sancto, scripserunt. Quomodo vel unde et quo montes istos transtulit Deus? Nimis dando genera linguarum transtulit eos, id est, Scripturas eorum per interpretes suos de una lingua Hebraica, in Græcam et Latinam. Factum est mirabili judicio, ut legant et sciant omnes gentes, nesciant autem hi quos subvertit in furore suo, scilicet Judæi, penes quos eadem Scripturæ conditæ sunt, quorum propter persidiam excæcavit oculos. Nec solummodo ita subvertit, verum etiam in omnes gentes captivos dispersit, ita ut jam non sit eis propheta, neque princeps, neque dux. Hoc bene intellegitur in eo quod protinus ait : « Qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutientur. » Statimque subjungit : « Qui præcipit soli et non oritur, et stellas claudit quasi sub signaculo (*Job ix.*). » Habent enim, et secum captivi bajulant Scripturas legis et prophetarum et psalmorum; Christum autem non habent, in quem omnes Scripturæ tendunt. Et quid est habere [add. Scripturas, et non habere] Scripturarum intentionem, nisi quomodo habere cœlum et non habere solem? Et quid est legere et nolle intelligere prophetas, nisi quasi sub signaculo clausas continere stellas? Hoc Deus idcirco præcipit, quod sol iste non oriatur illis, et hujusmodi stellas idcirco quasi sub signaculo claudit, quia cæcitas eorum non tam ex ignorantia descendit, quam ex invidia, propter quod et præcepto huic quo præcipit soli ut non oriatur illis, secure, imo et laudabiliter concedimus, dicentes cum Psalmista, ex ipsis solis persona : « Obscurantur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva (*Psalm. lxviii.*). »

61 CAPUT XVIII.

De eo quod Salomon dicit : « Quia suscitavit omnes terminos terræ, » quod nomen est ejus, et quod nomen filii ejus si nosti: itemque : « Væ soli quia cum ceciderit non habet sublevantem, » et certa, post quæ subjungit : « Funiculus triplex difficile rumpitur. »

Salomon Filium Patris sic manifesta voce expressit, ut dissimulare non possint supradicti veritatis inimici, qui in unitate divinitatis personarum distinctionem audierint, ait enim : « Quis ascendit in cœlum, aut quis descendit? quis continuuit spiritum in manibus suis? quis colligavit aquas, quasi in vestimento? quis suscitavit omnes terminos terræ? quod nomen est ejus, et quod nomen filii ejus si nosti? » Statimque subjungit : « Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se (*Prov. xxx.*). » Quod idem est, ac si apertius diceret : Nomen Filii ejus Verbum est, et ab hoc fonte manans omnis sermo Dei; quem « locuti sunt sancti homines, Spiritu sancto inspirati (*Iij Petr. i.*) », protegit sperantes in se, sicut sperabat ille qui dixit : « Memor esto verbi tui servo tuo, in quo mibi spem dedisti (*Psalm. cxviii.*). » Idem Salomon volens nunquam esse hominem absque societate, sine meditatione sermo-

nis Dei, dixit : « Vae soli, quia, cum ceciderit, non habet sublevantem se. Et si dormierint duo, sovebuntur mutuo, unus quomodo calesiet? et si quispiam prævaluerit contra unum, duo resistunt ei. » Statimque subjunxit : « Funiculus triplex difficile rumpitur (*Eccle. iv.*). » Quæ sententia, nonne secundum Scripturam supra memoratam stella est quasi sub signaculo clausa? Esto enim ut quispiam illerum qui secundum sensum ejusdem Salomonis dicunt : « Stultissimus sum virorum et sapientia hominum non est mecum; non didici sapientiam, et non novi scientiam sanctorum (*Prov. xxx.*), » ita sit homo idiota et sine litteris, ut non possit habere meditationem sermonis Dei, et dormire cum illo dormitione illa, de qua in Canticis dilecta : « Ego, inquit, dormio, et cor meum vigilat (*Cant. v.*). » At saltem memoriter possunt tenere nomen Domini in quo signatum est nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Plane hic est « funiculus triplex, qui difficile rumpitur (*Eccle. iv.*). » Dormiat ergo cum nomine isto, et non erit solus. Non dixit de ipsis duobus loquens, nunquam cadet unus ex ipsis duobus, sed dixit : Si unus ceciderit, ab altero fulcietur. Non, inquam, dixit : « Funiculus triplex nunquam rumpitur, sed dixit : Funiculus triplex difficile rumpitur. » Non enim unquam contigerit, ut is qui habet dilectionem sive meditationem nominis Domini, cadat, oblitus ad horam triplicis de quo pendebat funiculi. Nam et David cecidit. Sed cum ceciderit, resurget, reparata virtute per invocationem ejusdem nominis Domini, atque ita fit quod hic dixit : « Et si quispiam prævaluerit contra unum, duo resistunt ei. » Hinc et alibi dicit : « Turris fortissima nomen Domini, ad ipsam currit justus, et exaltabitur. Substantia divitis, urbs roboris ejus, et quasi murus validus circumdans eum (*Prov. xviii.*). »

CAPUT XIX.

Tria esse, scilicet fidem, spem, charitatem, per quæ homo perducitur ad similitudinem Dei, juxta propositum ejus dicentis : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, » et secundum hæc tria fecisse Salomonem tres libros, Parabolæ, Ecclesiasten, Cantica cantorum.

Tria sunt per quæ perducitur homo ad Dei similitudinem, juxta propositum ejus dicentis : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen. 1.*). » Hæc tria sunt, fides, spes, charitas. Nam ad imaginem Dei homo creatus est, in eo quod rationalis est. Porro ad ejusdem creatricis Trinitatis pervenit similitudinem habendo tria hæc, fidem, spem et charitatem. Secundum hæc tria, Salomon tres fecit libros, scilicet librum Parabolæ sive Proverbiorum, Ecclesiasten, et Cantica cantorum. Librum quippe Proverbiorum scripsit ad instruendam fidem; Ecclesiasten ad corroborandam spem; Cantica cantorum ad dilatandam charitatem. Et omnis quidem Scriptura divinitus inspirata in hoc ipsum tendit, sed in isto trium librorum ordine hoc maxime delectat intueri, quia secundum ordinem harum virtutum trium sunt compositi sive

A dispositi, scilicet fidei, spei et charitatis. A quibus primus homo excidens, amisit gloriam similitudinis Dei, tali ordine ut amitteret charitatem, non teneret spem, non haberet fidem. Primum namque exigeatur ab eo charitas Dei, in eo quod cunctis animantibus eum Deus dissimilem fecit. Et quia non inveniebatur ei adjutor similis ejus : « Faciamus, ait, ei adjutorium simile sui, » videlicet ad propagandam sobolem tam multam, tantæque beatitudinis, ut essent similes angelis, « tulitque eum et posuit in paradiso voluptatis. » Pro tantis beneficiis nullum repedit officium charitatis, nullam vocem gratiarum actionis. Deinde spes ab ipso exigeatur in illa positione præcepti : « Ex omni ligno paradisi comedete, de ligno autem scientiae boni et mali ne comedas. » B Sperare enim debuit homo rationalis, ut diceret : Si tanta Deus contulit gratis, nonne si præcepta observavero majora dabit? At ille non in Domino speravit, sed sibimet placens, quasi liber, et sicut Deus esse voluit. Nisi enim hunc tumorem intus habuisset, foris tentatus non tam facile cederet. Fides ab illo exigeatur dicendo : « In quocunque die comederis ex eo, morte morieris (*Gen. ii.*). » At ille dicto huic fidem non adhibuit, imo serpenti magis credidit dicens : « Nequaquam morte moriemini (*Gen. iii.*), » et voci malæ credulæ mulieris plusquam voci Dei obedivit. Itaque vetus ille Adam a charitate, spe, fide excidens, se et posteritatem suam defraudavit et longe fecit a similitudine beatæ Trinitatis. Et contra novus Adam, reciprocis gradibus per fidem, spem et charitatem nos reformavit et ad eamdem similitudinem Dei; et omnis, ut jam dictum est, Scriptura divinitus inspirata ad hoc intendit, maxime autem sive manifestius tres isti libri Salomonis : quod ut demonstremus, libet aliquantis per immorari.

CAPUT XX.

De eo quod ait in Parabolis : « Sapientia ædificavit sibi domum, exiit columnas septem, » quodque « Dominus possedit me initio viarum suarum, » et cætera usque : « Cum eo eram cuncta componens, » et : « In principio erat Verbum; omnia per ipsum facta sunt, » unum et eundem habeat sensum.

Præmissis paucis, quæ et ad captandam attentionem, docilitatem atque benevolentiam pertinent, primus est actus in parabolis mundare animam per doctrinam moralitatis, quatenus accipere possit mysterium fidei, sic incipiendo : « Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis; si dixerint : Veni nobiscum, insidiemur sanguini (*Prov. 1.*), » etc. Quæ diligenter quis attendens, cito animadvertit, hanc ejus esse intentionem, quatenus mundatur a cœno peccati sive ab amore sæculi, ut possit pretiosam recipere substantiam fidei, aliter enim non potest fieri. Hinc ipse Dominus Iudeis dixit : **62** « Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est non queritis? » (*Joan. v.*) Quanto magis dicere poterat : Quomodo potestis vos credere, qui insidiamenti sanguini et absconditatis tendiculas contra insolentes, et dicitis : « Deglutiamus eum sicut infernus viventem

et integrum quasi descendenter in lacum : omnem pretiosam substantiam reperiemus (*Prov.* i), » juxta illud : « Hic est hæres, venite, occidamus eum, et nostra erit hæreditas? » (*Marc.* xii.) Et alibi Evangelista dicit : « Ipse autem Jesus non credebat semel ipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, et quia opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine : ipse enim sciebat quid esset in homine (*Math.* ii). » Quia ergo non est locus apertus fidei, nisi prius vasa munda sint ab amore sæculi, ab avaritia quæ est simulacrorum servitus (*Ephes.* v), cæterisque vitiis criminosis maximeque a prudentia « carnis, quæ inimica est Deo (*Rom.* viii), » et ab aestimatione sapientiæ sæcularis, quæ magis garrula loquacitas, quam sapientia debet nuncupari. Pulchre ab hujusmodi prius revocat filium quem vocare vult ad intellectum fidei, eamdem sapientiam sæculi fugiendam esse clamans semel et iterum sub nomine meretricis primo sic incipiens : « Favus distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur ejus (*Prov.* v). » Et iterum sic repetens : « Dic sapientiæ : Soror mea es, et prudentiam voca amicam tuam, ut custodiat te a muliere extranea, et ab aliena, quæ verba sua dulcia facit. De fenestra enim domus meæ per cancellos prospexi, » et cætera usque : « Multos enim vulneratos dejecit, et fortissimi quique interfici sunt ab ea, viæ inferi domus ejus penetrantes interiora mortis (*Prov.* vii). » Et quæ miro modo, et in littera denotant mulieris meretricis odiosam præcitatatem, et in mysterio maxime detestantur ambitionis atque ventosam mundanæ sapientiæ loquacitatem. Tunc demum semelipsam credens a quibus audita est, et quorum acquisivit benevolentiam, iterum exclamans inter cætera dicit : « Audite quoniam de regibus magnis locutura sum, et aperientur labia mea ut recta prædicent ; veritatem meditabitur guttur meum (*Prov.* viii). » Quibus de rebus magnis loqueris? quæ recta, quam veritatem prædicabis? « Dominus, ait, possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam ficeret a principio. Ab æterno ordinata sum et ex antiquis, antequam terra fieret. » Quando præparabat cœlos alteram, » et cætera usque : « Nunc ergo, filii, audite me (*ibid.*). » Paucisque interpositis, ait : « Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit victimas suas, miscuit vinum et proposuit mensam (*Prov.* ix). » Non res istæ, res eadem sunt, quas Joannes Evangelista voce clarissima manifestus enuntiavit, dicens : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis? » (*Joan.* i.) Paululum voces sive nomina et verba differunt, sed res eadem sunt. Hic sapientia,

A illic Verbum; hic initium viarum, illic principium; hic ego sapientia concepta eram, illic non factum est, sed « erat Verbum, » ait Evangelista. Hic cum eo eram, inquit, cuncta componens, illic dictum est : « Verbum caro factum est, omnia per ipsum facta sunt. » Hic taliter dictum est : « Sapientia ædificavit sibi domum, » illic dictum est : « Verbum caro factum est, » et ipsam carnem Verbum incarnatum suum nominat templum. Hic taliter dictum est : « Excidit columnas septem, » illic certum est, in templo corporis Dominicæ habitare septem spiritus. Hic taliter dictum est : « Immolavit victimas suas, miscuit vinum, et proposuit mensam, » illic taliter factum est, sicut experti sumus et experimuntur omnes, qui proprium corpus suum tradidit in mortem B et in commemorationem mortis ejusdem, quotidie proponit nobis panem et vinum, corpus et sanguinem suum.

CAPUT XXI.

Quod secundum similitudinem fessi viatoris frequens interciso librorum sessum relevet animum scribentis.

Tanquam fessus viator residere et hunc librum finire compellor, similis illi qui in itinere mansionem forte propositam habuit putans esse locum vicinum quo pervenire posset ante solis occubitu, et esse iter unius diei, quod erat duorum vel trium dierum, fere sic mihi contigit, dum quærens quamdam imaginationem sanctæ Trinitatis in isto speculo trium virtutum, fidei, spei et charitatis; nisi pedem C mentis et cursum linguae in tres libros Salomonis, putans quod propositum meum brevissimo possit cursu peragi. Ecce autem video quia non tam breviter fieri potest, alioquin offendam quemlibet judicem sapientem, boni sermonis probatorem, ut bono sapore propositionis nostræ affectus, nec p'ena copia saturatus, et idecirco magis irritatus, stomachetur et dicat contra me tale quid ut est illud :

Parturiunt montes, nasceretur ridiculus mus.

(*HOR. Ars. poet.*)

Quapropter similis, ut jam dictum est, illi, qui desperans ad propositam pervenire mansionem, accumbit in medio itineris, reservabo quod viæ reliquum est futuro diei, faciamque hic jam finem præsentis belli, ne antecedentibus multo prolixior sit, sanctum invocans Spiritum, cuius solemnitas annua nunc recurrens nos in laudem sui adventus excitat, et sic quoque tanquam fluminis impetus civitatem, id est, Ecclesiam « Dei lætificat (*Psal.* xlvi), » quantum ipso duce viator iste quo tendit, illuc perveniat : « Quam, inquiens, petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluptatem Domini et visitem templum ejus (*Psal.* xxvi). »

63 LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM

Item de thesauro fidei, spei et charitatis, in tribus libris Salomonis, quod super illo quidem thesauro sapientiae gaudendum sit; formidandum autem, quod vir tam sapiens cecidit, vel cadere potuit.

Gaudeamus quoque in ista parte agri super inventione thesauri, in istis tribus libris Salomonis, super consideratione horum trium, fidei, spei et charitatis, per quae reformatur homo ad quamdam similitudinem beatae Trinitatis, quam, ut superius dictum est, perdidit in Adam permanente proposito ejus dicentis: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Gaudeamus, inquam, sed gaudium nostrum offendit et turbat recordatio non suavis, recordatio ruinæ tanti viri, quod tantæ sapientiae sacrarum in tantum ruit, ut propter amorem mulierum servire posset diis alienis, jam senex, sicut Scriptura dicit: « Cumque jam esset senex, depravatum est per mulieres cor ejus, ut sequeretur deos alienos (III Reg. xi). » Quid enim? nonne formidabile nobis reddit judicium Dei recordatio tali tamque sapientis viri, tam horribiliter in senectute sua depravati? Et quidem est opinio quorundam consolabilis, quod pœnitentiam egerit, et post pœnitentiam libros istos fecerit, sed nihilominus terrorem facit talulis casus iste, quo tanta coniuncta ruit, quia videlicet non postquam ruit senex, sed antequam rueret, tantam sapientiam juvenis accepit, dicente ad eum Domino: « Ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit (III Reg. iii). » Quid ergo dicere possumus hic: Revera nihil nisi tale quid ut est illud Apostoli: « Quam incomprehensibilia sunt judicia tua, et investigabiles viæ (Rom. xi), » Domini, et humiliari sive curvari, sub eo, sub quo curvantur, ut ait beatus Job, qui portant orbem (Job ix), quia et si quid intelligimus de Altissimo, quis isto sapientior?

CAPUT II.

De coæternitate Patris vel Filii, secundum hæc verba Sapientie: « Antequam quidquam fieret, ego jam concepta eram, » et cætera; et de Incarnatione ejusdem sapientie, secundum hæc verba: « Sapientia ædificavit sibi domum, » et reliqua.

Quomodounque cum Filio actum sit, ubiunque tale lignum ceciderit, quemadmodum dicit: « Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit (Eccl. xi). » Qualiscunque in extremis fuerit, et nunc ubiunque sit, nos scimus et sapimus quia bonus est fructus ligni hujusmodi multum valens ad vitam fidei, ex qua justus vivit (Habac. ii; Rom. i). Claro quippe nomine sapientie dicentis: « Ab æterno et ex antiquis

A ordinata sum, et antequam quidquam fieret ego jam concepta eram, et ante omnia ego parturiebar (Prov. viii); » Filium Dei coæternum Deo Patri astrictus et istud credere exigit ipsa sapientia ab omnibus filiis quos recipit, dicens post hæc: « Nunc ergo, filii, audite me, » et cætera, usque: « Qui autem in me peccaverit, laedit animam suam, omnes qui me oderunt, diligunt mortem (Ibid.). » Hæc enim quæ omnia perscribere longum nimis visum est, antequam et Patri coæternam Jesu Christi Filii Dei divinitatem sonant, quod omnia sæcula, et absque initio natus sit, et illa quæ continuo sequuntur: « Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem (Prov. ix), » et cætera quæ superius prælibavimus, de Incarnatione ejusdem Verbi mystice dicta sunt. Vere ergo: « Qui autem, inquit, in me peccaverit, laedit animam suam, » sive, ut loquar, « et omnes qui me oderunt, mortem diligunt. » Hæretici enim sunt. Et quis ita diligit mortem, et diligendo mortem laedit animam suam, sive, ut loquar secundum David, qui Salomonem præcessit, quis, ita diligendo iniquitatem, odit animam suam (Psal. x), sicut hæreticus et judæus, qui tam cupide, tam diligenter se exercet in contentione verborum, quatenus rationabiliter videatur astrarere, quod Christus ex Maria initium existendi habuerit et quod de semine Joseph conceptus fuerit? Sunt autem inexcusabiles, quod sicut habet hic Sacrae litteræ series, domina sapientia, postquam « ædificavit sibi domum, immolavit victimas, et miscuit vinum et proposuit mensam, » missis ancillis suis, ut vocarent ad arcem et moenia civitatis: non solum dixit: « Si quis est parvulus, » id est humilis, « veniat ad me, » verum et insipientibus locuta est: « Venite et comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis. Relinquette infantiam, et vivite, et ambulate in viis prudentiæ. » **64** Sed quid sequitur? « Qui erudit derisorem, ipse sibi injuriam facit; et qui arguit impium, generat maculam sibi (Prov. ix). » Nonne hoc expertæ sunt illæ ancillæ, quæ domina sapientia misit? Voluerunt erudire derisorem, scilicet populum Judaicum, et hanc sibi injuriam fecerunt quam legimus et quam eadem Sapientia prædicta: « Ecce ego, inquit, mitto ad vos prophetas, et sapientes, et scribes, et ex illis occidentis et crucifigentis, et ex illis flagellabitis in synagogis vestris, et persecutum de civitate in civitatem (Matth. xiii). » Voluerunt arguere impium, videlicet cœtum Pharisæum, et hanc maculam generaverunt sibi, quam abhorrent oculi nostri, quia blasphemaverunt Spíritum sanctum, qui loquebatur in eis; sicut in Actibus apostolorum

habemus. Exempli gratia : « Et contradicebant his, quae a Paulo dicebantur, blasphemantes (*Act. xiii.*). » Quid ergo sequitur? « Noli, ait, arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem et diligit te (*Prov. ix.*). » Et hoc ita fecerunt, ut dicerent : « Vobis oportebat primum loqui Verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes; Judæi signa petunt, et Græci sapientiam querunt (*I Cor. i.*). » Curiose hoc agebant Judæi, dicendo : « Quod signum tu facis? quid operaris? » (*Joan. vi.*) et idcirco denotantur nomine derisoris, similes Herodi illi, qui Dominum Jesum videre volebat, sperans sibi « signum aliquod ab eo fieri (*Luc. xxiii.*). » Diligenter autem Græci sapientiam quæsierunt et invenerunt, et dilexerunt, et ad arcem, sive ad mœnia civitatis ejus vocati, venerunt, et ecce de mensa ejus comedunt, et vinum ejus bibunt, et hoc « modo justificata est sapientia a filiis suis (*Matth. xi.*), » quia nec sapientem, id est, benevolum auditorem docere neglexit, nec derisorem ita præteriit, ut de ignorantia possit excusari.

CAPUT III.

De his quæ sequuntur in eodem libro Proverbiorum, quomodo sere totus sermo, quasi in conflictu sit per oppositionem justi et impii, sibi invicem adversantium et compugnantium secundum quod ait ipsa incarnata Sapientia : « Non veni pacem mittere, sed gladium. »

Ecce, ut arbitror, ostium apertum et intelligentia clarificata est in istam amplitudinem sive multitudinem Proverbiorum Salomonis. Quantum enim, quam mirabile spectaculum hie habes quicunque attendis; quantus hic est ineurus, quantus conflitus sermonis sapientissimi, consistens in oppositione duorum sibi invicem adversantium, justi et impii contra se invicem compugnantium, per antitheta horum sere totus liber occurrit : « Filius sapiens lætificat patrem, filius vero stultus mœstitia est matris suæ. Non proderunt thesauri impietatis, justitia vero liberabit a morte. Non affliget Dominus fame animam justi, et insidias impiorum subvertet (*Prov. x.*). » Sic incipientem opponere oppositiones tam multiplices justi et impii, sive sapientis et stulti, specta oculis intentis, et tunc demum in hoc **D** spectaculo oppido delectaberis, si certos noveris terminos justi et impii, sive justitiae et impietatis. Quænam est justitia nostra, nisi fides nostra? Sive quis est justus, nisi qui credit? Nam « justus, ait Scriptura, ex fide vivit (*Habac. ii.*). » Nimirum infidelitas econtra injustitia est, et infidelis derisor justi impius est. Pulcherrimum ergo hic est post ædificationem domus, quam per Incarnationis mysterium sapientia sibi ædificavit, in cunctis divisionibus sive oppositionibus libri hujus, illum intelligere gladium, de quo ipsa Sapientia incarnata dixit : « Non veni pacem mittere, sed gladium (*Matth. x.*). » Extunc enim maxime, et multo plus quam eatenus, justi et impii, sive sapientes et

A stulti contra semetipsos divisi, ex suis studiis contrariis manifesti facti sunt. In qua nimirum rationabili consideratione illud quoque non minime delectat, quod in initio talium oppositionum prius oppositæ consistunt : hinc sapientia mater justorum, et illinc stultitia mater impiorum. Ait enim : « Principium sapientiæ timor Domini, et scientia sanctorum prudentia. Per me enim multiplicabuntur dies tui, et addentur tibi anni vitæ. » Statimque subintulit : « Mulier stulta et clamosa, plenaque illecebris, nihil omnino sciens, sedit in foribus domus suæ super sellam in excelso urbis loco, ut vocaret transeuntes viam et pergentes itinere suo. Quis est parvulus? declinet ad me. Et vecordi locuta est : Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior (*Prov. ix.*). » Nomine stultæ mulieris, sine dubio denotat procacem nimisque loquacem, imo et fallacem sapientiam sæculi, extollentem se adversum sapientiam Dei, ex quo tempore, maxime illa domum, sicut jam supra dictum est, sibi ædificavit, et immolatis victimis suis, misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem et ad mœnia civitatis. Utriusque filiorum fines, scilicet filiorum sapientiæ et filiorum stultitiae, quam diversi, imo quam contrarii fuerint vel sint, sequentis libri sere tota series declamare intendit, per antitheta, sicut jam dictum est, hujusmodi : « Filius sapiens lætificat patrem, filius vero stultus mœstitia est matris suæ (*Prov. x.*). » Levemus in directum oculos nostros per omnem mundum, sive in fines, orbis terræ, quo exivit sonus apostolorum, ubi fusus est sanguis martyrum, ubiquevoce et litteris decerpit sapientia Patrum orthodoxorum pro gloria domus, quam sibi sapientia ædificavit, semperque ejus columnarum contra stultitiam Judæorum, adversus impietatem paganorum et contra nequitiam hæreticorum, et palam est, quia experimentis horum, quæ ad hoc dicuntur per tot oppositiones sententiarum, omnia plena sunt.

CAPUT IV.

Item de oppositione justi, qui videlicet ex fide vivit, et impii, id est, fidem non habentis, et qualis secundum eumdem librum Parabolæ finis utrorum sit.

Propositi nostri memores hic iterum dicemus, quia liber hic Parabolæ sive Proverbiorum instruit fidem, sequens Ecclesiastes roborat spem, tertius Sirasirim, id est, Cantica canticorum, delectat (forte dilatat) charitatem, per quæ tria reformatur homo ad similitudinem illam quam proposuit Trinitas, dicens : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Et manifeste necessaria est ad æternam salutem fides, istud consitens, quia sapientia quæ hic loquitur : « Cum eo eram cuncta componens (*Prov. viii.*), increata est, et nunquam non fuit, et nihilominus istud sciens, quod eadem sapientia domum sibi ædificavit. » Quæ alium non habuit sensum, quam hæc Evangelistæ dicta : « In principio erat Verbum, omnia per ipsum facta sunt, et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (*Joan. i.*). » Qui hæc fideliter corde credit

ad justitiam (*Rom. x; Prov. viii*), et ore constet ut ad salutem, ipse est Filius sapiens qui lætificat patrem, Filius quem justitia liberabit a morte, cuius animam non affliget Dominus fame, cuius manus divitias parat et congregat in messe, cuius **65** super caput benedictio Domini, cuius memoria cum laudibus, cuius os vena vitae, cuius in labiis invenitur sapientia, cuius fides substantia divitis et urbs fortitudinis est, cuius opus ad vitam, cuius lingua argentum electum, quem benedictio Domini divitem facit, nec afflictio sociabitur ei, huic dabitur desiderium suum, et erit quasi fundamentum sempiternum. Nam econtra impius, qui propter hoc ipsum dicitur, et est impius, quia non habet, ino et odit et persequitur hanc justitiam fidei, quasi tempestas transiens non erit, et anni ejus breviabuntur, et omnia quæ copiosissime ex Scriptura prosequitur super eum complebuntur, quorum in hoc libro novissimum est illud dictum de Antichristo principe stultorum sive impiorum, et quid stultus apparuit, postquam elevatus in sublime, si enim intellexisset, ori imposuisset manum.

In tribus illis, quibus istud de uno oppositum est, consummatio est laudis justorum, dum dicit : « Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum, » in quo ipsum intelligimus Christum ; et « gallus succinctus lumbos, » qui est omnis ordo prædicatorum ; « et aries, nec est rex qui resistat ei (*Prov. xxx*), » in quo intelligimus prælatos omnes, qui bene præfuerunt vel præsunt ecclesiis Christi, quorum fidei fortitudinem nullus persecutor vincere potuit, nec ille poterit, qui postquam, ut jam dictum est, elevatus fuerit in sublime, stultus apparebit, in quo consummatio est vituperationis impiorum.

CAPUT V.

Item de fide, quod ipsa sit mulier fortis, de qua in fine ejusdem libri scriptum est : « Mulierem fortem quis inveniet, procul et de ultimis finibus pretium ejus. »

Jucundum sit tibi eloquium meum, Trinitas sancta, suavis tibi sit laudatio mea, o sanctæ Trinitatis similitudo, trina virtus, fides, spes et charitas. « Gustavit et vidit » anima mea, « quia bona est negotiatio (*Prov. xxxi*) » tua ; jamque propero ad exitum libri hujus Proverbiorum, in quo, ut jam semel et iterum dixi, documenta sunt fidei, quasi per viam **D**istam lucem aliquam intelligentæ Deus mihi sparsevit, et aliquid juxta propositum de profundis istis elucidaverim et intrare cupio in concionem, ubi concionator sedet Ecclesiastes, habens coronam spei, scilicet librum, in quo sedens sapientissimus rex concionator super juvenes et adolescentes, illud maxime insistens comprobare quod adolescentia, et voluptas, et cuncta horum instrumenta vana sint, timor autem Domini, et observatio mandatorum ejus sit omne esse hominis, quemadmodum dicit in fine ejusdem hujus voluminis : « Deum time, et mandata ejus observa : hoc est enim omnis homo (*Eccle. xii*). » Sed quid agam ? tenet enim pedem mentis hic in exitu Proverbiorum digna laudatio cujusdam mulieris

A magnæ et memorabilis, quæ hoc modo incipit : « Mulierem fortem quis inveniet ? procul et de ulti mis finibus pretium ejus ; considit in ea cor viri sui, et spoliis non indigebit (*Prov. xxxi*). » Quænam, rogo, est ista fortis mulier ? Scimus quidem quia sancta Ecclesia est ; sed quærimus adhuc. Quæ causa hic efficit quod tot sæculorum generationes, tot hominum sive animarum multitudines dicantur una mulier, et una sit ex omnibus Ecclesia, Deum habens virum, cuius cor considat in ea ? quid, inquam, est illud per quod istud efficitur, nisi una fides ? Denique sicut in Ecclesiaste dictum est, et supra meminimus : « Deum time, et mandata ejus observa, hoc est omnis homo ; » ita recte dicas, unam fidem Catholicam tene, hoc est enim omnis Ecclesia. Sic ergo hic legamus et intelligamus laudationem fortis mulieris, ut veraciter laudationem fidei, quia nimirum secundum fidem universa Ecclesia, sicut jam dictum est, una mulier dicitur, et vir ejus, qui laudat eam, « cuius cor in ea considit, » ipse est Dominus Deus. Quis hoc inveniet ? Denique Ecclesiam toto orbe diffusam nemo est qui non inveniat, nisi talis sit, qui oculos claudat ne videat ; fidei autem secretum pauci sunt qui inveniant, nec enim aliter invenitur vel agnoscitur, nisi per Spiritum sanctum. Propterea dixit : « Quis inveniet ? » et protinus nobis dignam admirationem facere volens, ait : « Procul et de ultimis finibus pretium ejus. » Hoc intelligens Paulus apostolus dixit : « Est autem fides sperandorum substantia rerum, argumentum non apparentium (*Hebr. xi*). » O quam procul est substantia hæc, de qua ultimis finibus argumentum hoc proferatur, quod non appetet, neque videtur tam multis interiacentibus montibus sive collibus eorum, quæ videntur. Exempli gratia, patres incliti, Abraham, Isaac, et Jacob, et qui orti sunt ex illis, ait Apostolus, tanquam sidera cœli in multitudine, et sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis, juxta fidem defuncti sunt omnes, non acceptis reprobationibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes et confitentes, « quia peregrini et hospites sunt super terram (*1 Petr. i*). » Nobis quoque, qui pro tempore quidem viciniores rei sumus, sed tamen rem ipsam nondum videntes, Petrus apostolus loquitur : « Inveniamini in laudem, et gloriam, et honorem in revelatione Jesu Christi, quem, cum non videritis, diligitis ; in quem nunc quoque non videntes, credentes autem exsultatis (*ibid.*). » O igitur quam procul, ut jam dictum est, et de quam ultimis finibus pretium mulieris hujus, pretiositas Ecclesiæ hujus, fides operatricis hujus, aspicientis non ea quæ videntur, sed ea quæ non videntur.

CAPUT VI.

Item pro dignitate ejusdem fidei, quomodo dictum sit : « Considit in ea cor viri sui, et spoliis non indigebit, redet ei bonum et non malum omnibus diebus ritue sue »

Quid proinde illi ? qualemeretur gloriam in conspectu Dei ? ait : « Considit in ea cor viri sui, et spoliis non indigebit. » Manifeste dictum, venerabi-

liter audiendum, Deus excelsus et immensus vir est A conjugis hujus scilicet fidei, et in ea cor ejus confidit. » Quomodo confidit? Eo nimurum modo, ut secreta sua non dubitet ostendere huic. Plus dicam secundum auctoritatem Scripturæ, quia secreta sua non potest abscondere huic. Sic enim locutus est ad Abraham, in quo invenerat fortē mulierem istam, fidem istam: « Num celare potero Abraham quæ gesturus sum? » (Gen. xviii.) Scio enim quod præcepturus sit filii suis, et domui suæ post se, ut custodiant viam Domini. Magna confidentia tanti viri pro constantia constantissimæ conjugis, ut ei secreta sua celare non possit. Sed consideremus adhuc vehementiam dictionis, quia non dixit: Confidit in ea vir suus, sed confidit in ea cor viri sui. » Denique utiliter perpenditur dilectio hæc, maxime si non ignoret ubi, quando et quasi facto sententia talis comprobata sit. Etenim quidem in omnibus sanctis patriarchis et prophetis hoc experta est fides, quod Deus vir suus in ea consideret; **66** ostendit enim illi secreta sua, quæ et ipsa per os eorum, et elocuta est sapienter, et signavit prudenter et fortiter. Sed est locus, et fuit tempus, de quo veraciter dicas, non solum ita confidit in ea vir suus, verum quod vehementius sonat et profundius penetrat intima mentis, et confidit in ea cor viri sui. » Ubinam hoc invenis? Profecto in anima sanctæ Mariæ Virginis. Ibi fides experta est, quod de semetipsa hic audivit, et confidit in ea cor viri sui; etenim ibi vir suus ei cor suum aperuit. Quali apertione? Plane magna et ineffabili, ut faceret in ea cor viri hujus illud, quod prædixerat per os David: « Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis (Psal. XLIV). » Ita cor suum illi aperuit, ut ipsam substantiam Verbi aeterni in corde suo concepti, de corde suo ante saecula geniti mitteret in mentem et in uterum Virginis valde fidelis, quæ per ipsam fidem, de qua nunc sermo est, tanta divina mysteria, angelo narrante, concepit. Deum enim castis visceribus suscepit, et benedicta in æternum nobis et hominem (add. genuit). O igitur sancta fides, quam verus de te sermo hic: « Confidit in ea cor viri sui, et spoliis non indigebit. » Quibus vel qualibus spoliis, nisi eloquiis Domini, eloquiis viri sui? Sic enim per os David ipsa dicebat: « Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa (Psal. cxviii). » Ergo et spoliis non indigebit, id est, sua eloquia vir tam familiaris intelligibilia facit cognitæ sibi fidei, certus de eo quod protinus sequitur: « Reddet ei bonum, et non malum omnibus diebus vitæ suæ (Prov. xxxi). » Non est enim hæc sicut illa superius infamata et mulier stulta et clamosa, plenaque illecebris, et nihil omnino sciens (Prov. ix); et mulier, inquam, non fortis, imo contraria forti mulieri huic. Est enim impia hæresis, et ipsa reddidit, sicut Judaica perfidia sive synagoga Satanae (Apoc. ii), malum et non bonum, omnibus diebus vitæ suæ semper enim veritati resistit dura cervice.

CAPUT VII.
Quod vel quale bonum reddit fides, sive Ecclesia fidelis, ut merito confidat in ea cor viri sui secundum alphabetum Hebraicum, cuius singulæ litteræ singulis versibus præfixæ sunt.

Quod vel quale bonum reddidit sive reddit fides, sive Ecclesia fidelis, ut merito et confidat in ea cor viri sui? » Interrogemus hoc alphabetum Hebraicum, cuius singulæ litteræ singulis versibus præfixæ sunt, Aleph, Beth, Gimel, Daleth, He, Vau, Zain, Heth, Teth, Jod, Caph, Lamed, Mem, Nun, Samech, Ain, Phe, Zade, Coph, Res, Sin, Tau. Istæ sunt viginti duæ litteræ Hebraicæ, quibus apud eos omnis Scriptura contexta est. Quid ergo hoc nobis innuitur, quod singulæ litteræ singulis præfixæ sunt sententiis, nisi quia omnis Scriptura divinitus inspirata, bonum est opus mulieris hujus fortis, opus fidei i quod viro suo reddidit? Non enim absque ratione, sed pro magnæ rationis significatione præscribuntur, et in quibusdam psalmis, et in Jeremie lamentationibus, et in oratione ejus, et in isto quoque sine Proverbiorum Salomonis, singularum nomina literarum singulis sententiis. Quam videlicet rationem promptum est agnosci ex ipsorum nominum interpretationibus, quas interpretatus est vir illustris beatus Hieronymus Hebraicæ linguae peritus. Interpretatur quippe Aleph, doctrina; Beth, domus; Gimel, plenitudo; Daleth, tabularum; He, ista; Vau et Zain, haec; Heth, vita; Teth, bonum; Jod, principium; Caph, manus; Lamed, cor; Mem, ex ipsis, Nun, æternum; Samech, adjutorium; Ain, fons; Phe, os non ab osse, sed ab ore; Zade, justitia; Coph, vocatio; Res, caput; Sin, dentes; Tau, signa. Iljusce interpretationis directam primo litteraturam ponamus, et deinde ejusdem litteraturæ secundum sensum, qui in ipsa est, constructionem faciamus. Doctrina domus, plenitudo tabularum; ista et hæc vita bonum principium manus cordis. Ex ipsis æternum adjutorium fons oris justitiae, vocatio capitilis, dentium signa. Hæc est littera, quæ hoc modo construitur. Sancta Scriptura, quæ est opus fidei, opus bonum, quod Catholica fides viro suo Deo reddidit, ipsa est doctrina domus, doctrina Ecclesiæ, quæ dominus Dei. Ipsa est plenitudo tabularum, plenitudo legis, id est decem præceptorum, quæ in tabulis lapideis digito Dei scripta sunt. Ista plenitudo, et hæc doctrina, quid sunt nisi vita? Sermo Dei enim est, in quo vivit homo, quemadmodum dicit: « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei (Matth. iv). » Ergo vita et bonum principium, subauditur vitæ æternæ. Hic enim principium est vitæ in Scriptura sacra, ut videamus et ambulemus per fidem, non autem consummatio ut jam videamus facie ad faciem (I Cor. XIII). Manus cordis, id est operatio sanctæ meditationis, hæc doctrina domus, hæc plenitudo legis. Ex ipsis æternum adjutorium. Quid isto verius? Hic enim per sacram Scripturam discimus, quod in æternum sciamus. Fons oris justitiae sine dubio hæc ipsa Scriptura nobis est. Hinc enim haurimus illud, quo l' ore ad

salutem confitemur, et quod confitendo justificamur. Vocatio capitum ipsa est sancta Scriptura nobis, quia per ipsam vocat nos ad se caput Christus, ut membra ejus effici mereamur. Dentium signa sunt hæc omnia, quia non nisi dentibus, et plectro linguæ formata sonant hæc elementa, ut legi vel audiri possit omnis sancta Scriptura, de tam paucis elementis tam multipliciter conscripta.

CAPUT VIII.

De admiranda fidei potentia, maxime in hoc dicto : « Sindonem fecit, et vendidit, et cingulum tradidit Chananæo. »

Inter cætera pulchræ hujus laudationis capitula, quoniam cuncta retractare nostri propositi non est, etenim nimis longum esset, istud intactum præterire non patior : « Sindonem fecit, et vendidit, et cingulum tradidit Chananæo. » Denique sunt et cætera quidem valde splendida, et secundum metaphoram prophetæ et fortissimæ mulieris multum ad rem, sive mysterium pertinentia, ab eo quod ait : « Quæsivit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum (*Prov. xxxi*), » usque ad id : « Sindonem fecit, et vendidit, » sed longe supra metaphoram est id, quod ait : « et cingulum tradidit Chananæo. » Quid enim ? Nunquid proba mulier, sicut solet quærere lanam et linum et operari consilio manuum suarum, sicut solet de longe portare panem suum, et de nocte, id est, mane surgere, sollicita unde det prædam domesticis suis et cibaria ancillis suis, sicut solet inopi manum suam aprire et palmas suas ad pauperem extendere, hisque et aliis modis circa ministerium frequens satagere ; sic solet etiam Chananæo cingulum tradere ? Ergo hoc supra metaphoram est. Diligentiam adhibemus, sicut in cæteris, ita et in isto intellectum quærimus, maxime propter illud quod dictum est in anterioribus **67** parabolis : « Acceptus est regi minister intelligens, iracundiam ejus inutilis sustinebit (*Prov. xiv*). » Dicimus itaque cum voce gratiarum actionis, quia toties hæc mulier fortis « Chananæo cingulum tradidit, » quoties præpotens fides quempiam, qui fuerat apud homines contemptibilis, altissimo Deo regi magno acceptum reddit.

Chananæus quippe contemptibilis, imo et execratus Deo fuit, cum adhuc esset in lumbis patris sui Cham, dicente Noe : « Maledictus Chanaan, servus servorum erit fratribus suis. » Item secundo : « Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus. » Itemque tertio : « Dilatet Deus Japhet, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus (*Gen. ix*). » Valde ergo contemptibilis Chanaan, cuius septem gentes ad introitum filiorum Israel, Deo judice, terra evomere debuit (*Levit. xx*), quod et fecit. Econtra fides valde potens et valde nobilis, quæ Chananæo tali homini, vel cuilibet simili huic secundum ignobilitatem sæculi, cingulum tradere potuit, ut præcinetus ambulet ob meritum fidei, quam suscepit : filii regni, qui fidem non habent, jacentibus et discinctis, aut etiam in capti-

A vitatem ductis. Quemadmodum dicit sanctus Job : « Balteum regum dissolvit, et præcingit fune renes eorum (*Job. x*). » Annon et Apostolus hoc dieit ? « Quæ stulta sunt mundi, ait, elegit Deus, ut confundat sapientes, et insirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et ignobilia mundi, et contemplabilia elegit Deus, et quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret (*I Cor. i*). » Cuncta hæc et stulta, et insirma, et ignobilia, et contemptibilia, et quasi non-existentia, recte intelligis uno nomine Chananæi, quem domina fides et sindone sua vestire, et cui cingulum pro velle suo tradere potuit, et tradidit, et sola hoc fecit, ut qui sæculo in honore habebatur, honoratus incedit coram oculis Domini, et in conspectu quoque hominum magnorum sive parvorum, qui domestici sunt ejusdem fidei.

CAPUT IX.

Quomodo ad instructionem fidei pertineat sequens liber Ecclesiastes : « Vanitas vanitatum et omnia vanitas. »

Hactenus a nobis habitus sermo intentioni Proverbiorum spectare demonstravit ad instructionem fidei, ex qua justus vivit, nunc juxta propositum demonstrandum est, intentionem libri Ecclesiastes in eo esse, ut certam præbeat rationem spei, scilicet in quo non sperare, et in quo spem suam ponere debeat homo rationalis. Hoc facere ita incipit : « Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes : Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Quod habet amplius homo de universo labore suo, quo laborat sub sole (*Eccle. i*), » subauditur, nisi vanitatem ? Sic a sole incipiens, quod pulcherrimum est opus Creatoris, et excelsissimum cunctorum, ex quibus vita mortali subsistit, et delicias parat sibi, cuncta vanitatis arguit, et veraci utique redargutione : « Præterit enim, ait et Apostolus, figura hujus mundi (*I Cor. vii*). »

Nec semel dixisse contentus, « Vanitas vanitatum, » iterum ac tertio repetivit : « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, » ut animadvertis quam serio loquatur vel agat, præmissa enim auctoritate regii nominis et civitatis Jerusalem. Ait enim : « Verba Ecclesiastes, Filii David regis Jerusalem (*Eccle. i*). » Tribus magnis nominibus pro utilitate audientium paravit huic libro auctoritatem seipsum nominans Ecclesiasten, id est concessionem, Filium David, et regem Jerusalem. Quid primum est sub sole, in quo spem suam cupidus homo posuit ? utique terra. Et in hoc mira dementia est, quia, cum habitatio terræ hujus homini propulso a felicitate paradisi, data fuerit ad pœnam, scilicet ut in sudore vultus sui operaretur eam, ipse sibi eam præcipere contendit, quasi ad gloriam. Nonne hoc est vanum, cum dicit : Homo natus ex terreno, et cras moriturus (*Gen. iii*). Hoc tantum terræ est meum, et mei sunt isti tractus ? Bene ergo in primis cupiditatē sive possessionem terræ, vanitatis arguit, dicendo : « Generatio præterit, et generatio advenit, terra autem in æternum stat (*Eccle. i*). » Ac si aperte dicat : Frustra homines cupidi, terram sibi subjugare, agrum agro

copulare contulerunt usque ad terminum loci, contentionem nonnunquam horribili usque ad effusionem multi sanguinis, quia tot generationibus prætereantibus et tot advenientibus, terra hic remansit, nec illos secuta, qui jam præterierunt; nec illos secutura qui adveniunt, sive adventuri sunt. Generatio præterit, sicut nascendo in hunc mundum nihil attulit, ita moriendo nihil auferre potuit, et generatio quæ advenit, sive nos ipsi qui nunc sumus, ut verbis utar Apostoli, sicut « nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quin nec auferre quid possumus (*I Tim. vi*). » Eamdem intentionem et in isto quod ait : « Generatio præterit, et generatio advenit, » et in cæteris quæ sequuntur, quæcunque vanitatis arguit, prudenter intellige, quia ipsa est, quam idem Apostolus, præmisso, ut jam memoravimus : « Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quin nec auferre quid possumus, » protinus expressit, dicens : « Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incident in temptationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia, et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Quam quidam appetentes, erraverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis (*Ibid.*). » Quid aliud dicit Ecclesiastes, loties repetendo, vanitas et afflictio spiritus? Hoc etiam dicens inter cætera : Quid enim proderit homini de universo labore suo, et afflictione spiritus, qua sub sole cruciatus est? (*Eccle. i*) cuncti dies ejus doloribus pleni sunt, nec per noctem mente requiescit.

CAPUT X.

Quomodo jure vanitatis arguuntur omnia quæ fecit Deus sex diebus in comparatione diei septimi, in quo requievit.

Magnum est Scripturæ hujus negotium, et magnum concionis hujus emolumentum, concionatore isto loquente, præ oculis habens duo opposita hæc, hinc vanitatem et inde veritatem, et inter utrumque clare discernas et legitima diffinitione utrumque diffinias. Est autem hæc diffinitio vanitatis, quam Paulus apostolus satis brevem pene expressit dicendo : « Præterit enim figura hujus mundi (*I Cor. viii*). » Vanum quippe constat esse omne quod præterit, et prætereundo possessorem sive cupidum sui fallit et eludit. Porro veritatis diffinitionem, quam aliam dare possumus dignam, nisi ut dicamus, veritatem illud esse quod semper id ipsum est? Illud enim, quia non præterit, neminem fallit, neque contingit in hac optima parte, quod evenit in parte vanitatis, his de quibus scriptum est : « Dormierunt somnum suum et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis (*Psal. LXXV*). » Et quid est illud quod semper est id ipsum? **68** Eamus ad caput libri ad initium Scripturarum veritatis, quia illic est magnum et evidens ostium rationis, unde possimus veritatem a vanitate certis disparare terminis. Sex quippe diebus omne opus suum cœlum et terram, et

A omniem ornatum eorum perfecit, et die septimo opus suum complevit. De quo videlicet die septimo, me in alio opere dixisse memini, quia natura primus est, qui ordine septimus habetur. Unde et de illo die quo « dixit Deus : Fiat lux, et facta est lux, et divisit lucem ac tenebras, » non sic scriptum est : Factumque est mane et vespere dies primus, sed : « Factumque est vespere et mane dies unus (*Gen. i*). » Sex quippe dies sunt omnium creaturarum, sex primæ species, per quas Creator cognosci debet. Propter quod et dicuntur dies, id est, oculos cordis nostri, ad cognoscendum Creatorem illuminantes; quarum videlicet creaturarum angelica creatura prima, et humana natura sexta est. Septimus dies, ut jam dixi, natura primus est, quia sapientia est, in qua Deus omnia fecit, quia « Verbum est, per quod omnia facta sunt (*Joan. i*), » et in isto Deus requiescit. Et ideo quidem primus est iste dies, quia in ipso videt omnem creaturam, priusquam ficeret; nobis autem septimus est, quia prius cognoscimus creaturam, et per ipsam cognoscimus, quia Creator magnus est.

Notandum ergo quia, sicut dictum est : « Complevitque Deus die septimo opus suum, » et non dictum est : Omne opus suum quod fecerat, dictum est autem : « Et requievit die septimo ab universo opere quod patraret (*Gen. ii*). » Nam ab omni quidem opere requievit, ut nullam deinceps novam speciem crearet, sed si rite perpendis sensum verbi hujus complevit, non omne opus suum, sed solam rationalem creaturam die septimo complevit; nec ipsam universam, sed solam electionem quæ per humilitatem illo die septimo dignam sese exhibuit. Quidnam est die septimo compleri, in quo Deus requievit, nisi introire in illam requiem Domini, quæ plenitudo est beatitudinis, cuius et Apostolus magnifice meminit : « Ingrediemur enim, ait, in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit : Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam, » et cætera usque « qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut et a suis Deus (*Hebr. iv*). »

CAPUT XI.

Quod non tam ipsa creatura quam creaturæ usus immoderatus, vel amor perversus, recte vanitatis arguatur; quomodo dicit Scriptura : « Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona. »

Igitur hic habemus certis disparata terminis duo opposita hæc, vanitatem et veritatem; vanitatem videlicet, in senario creaturæ numero; veritatem, in requie Dei, scilicet, in die septimo. Ergone, inquis, creatura vana est, aut opera Dei vana sunt, et ipse Deus vanitatis auctor est? Nonne cuncta Dei opera potius bona sunt, sicut ibidem Scriptura dicit : « Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona? » (*Gen. i*.) Ad hæc, inquam, plane vanitas est creatura omnis, in comparatione requietionis, qua Deus in die septimo requiescit, et ex eo vanitatis arguitur creatura rationalis quæcunque, quod requiem querit in temporalibus sive visibilibus

istis, et in illis æternis atque invisibilibus bonis, re- A quiei Domini, fundamētuin speci non sibi collocavit. Verumtamen hic non tam ipsa creatura quam crea- turæ usus vel amor immoderatus vanitatis arguitur. Exempli gratia : Dum circa solis pulchritudinem ita sese impedit humana mens, ut hunc esse Deum putaverit, et huic creaturæ potius quam Creatori servire delegerit; nec solum huic, verum etiam cæ- teris creaturis, maximeque quatuor elementis igni et aeri, et terræ, et aquæ nomina divinitatis ascrip- serit. Propterea merito cuncta hæc Scriptura vani- tatis arguit, et in primis solem, dicens : « Oritur sol et occidit, et ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, et flectitur ad aquilonem (Eccl. i). » Nimis in ortu ejus, et occasu in gyro ejus australi, et reflectione aquilonari, quia magna est mutabilitas, magna est et vani- tas, quia nec homini laboranti satis grata est productior lux, dum sol ad aquilonem reflectitur, nec his qui in avibus ludunt, semper placet longa- nimitas tenebrarum, dum gyrat per austrum. Si- militerque in cæteris varietatibus diei et noctis, æstatis et hiemis, veris et autumni. Sunt quidem multa humanæ infirmitatis remedia, sed multa nihilominus anxietatis tædia, quia nulla in his sufficien- tia, imo in omnibus magna indigentia est. Propterea nec in his, nec in aliquo eorum quæ sub sole sunt vel fiunt, est sperandum sive considerandum, quod cuncta vana, cuncta transitoria sunt. Hac intentione cuncta vanitatis arguit, tandemque ipsum hominem, cuiuscunque spes ultra vel extra hæc, pedem suum non extendit. Ait enim : « Idcirco interitus unus est hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio; sicut moritur homo, sic et illa moriuntur; similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumentis amplius. Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum. De terra facta sunt, et in terram pariter revertentur (Eccl. iii). » Non ergo speran- dum in homine, quamvis divino, quamvis potenti. Annon et ante istum, pater David idem senserat ? « Nolite, ait, considerare in principibus, in filiis homi- num, in quibus non est salus. Exibit spiritus ejus et revertetur in terram suam, in illa die peribunt om- nes cogitationes eorum (Psal. cxlv). » Nonne proinde constat quod ipse homo sit vanitas ? Hinc idem alibi dicit : « Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens. » Statimque duobus hoc ipsum versi- eulis astruit, quod hic explicatur longiori dispu- tatione concionatoris : « Verumtamen, inquit, in imagine pertransit homo, sed et frustra conturba- tur. Thesaurizat et ignorat cui congregabit ea (Psal. xxxviii). » Plane idem sensus est in plurimis horum quæ hic dicit, addens etiam hæc : « Rursus dete- status sum omnem industriam meam, et quam sub sole studiosissime laboravi, habiturus hæredem post me, quem ignoro utrum sapiens an stultus sit futu- rus, et dominabitur in laboribus meis, quibus desu- davi et sollicitus fui, et est quidquam tam vanum (Eccl. ii) ?

CAPUT XII.
De eo quod ait : « Deum time, et mandata ejus ob- serva, hoc est enim omnis homo, » et quod absque timore Dei, omnis homo vivens sit vanitas.

Pro intentione libri hujus Ecclesiastes, ad hoc bre- viter dicendum quod in solo sit Deo sperandum, quo- niam satis dictum arbitramur pro eo, neque quod in homine, neque in alia creatura sperandum sit. In ple- risque psalmorum sic fecerat et pater David, ubi dixit quod supra memoravimus : « Verumtamen uni- versa vanitas omnis homo vivens (Psal. xxxviii), » etc. Hoc demonstrare intendens, quod neque in homine, 69 neque in thesauro hominis sperandum sit, proti- nus ait : « Et nunc quæ est exspectatio mea ? » (Ibid.) quod idem est, ac si dicat : In quo ergo sperabo ? nonne in Domino ? Itemque cum dixisset : « Nolite considerare in principibus, in filiis hominum, in qui- bus non est salus ; » causam quoque subjunxit cur in illis non sit sperandum, dicens : « Exibit spiritus ejus, » videlicet hominis, « et revertetur homo in terram suam ; in illa die peribunt omnes cogita- tiones eorum, » protinus exclamavit : « Beatus eujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsis (Psal. cxlv), » et cætera usque in finem psalmi. Quibus verbis spem excitare nititur exci- tatione rationabili, ut bonum quod permanet præ- ferendum esse sentias omni quod transit. Juxta hunc sensum concionator iste, concionis multitudinem ab immoderato amore rerum transeuntium revocare, et ad æternorum spem bonorum excitare cupiens, et hoc multiplici ratione peragens, talem in ultimo facit conclusionem : « Finem loquendi omnes pariter audiamus : Deum time, et mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo. Et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium, pro omni errato, sive bonum, sive malum (Eccl. xii). »

Quomodo sapit tibi in palato cordis quod dixit : « Hoc est enim omnis homo ? » Verbum est, qualem sensum efficit intellectui tuo ? Talem nimis elucere debet, qui pertineat ad eamdem rationem, qua dixit æternus et incommutabilis Deus : « Ego sum qui sum. Hæc dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos (Exod. iii). » Egerat enim ab initio libri de corruptione vanitatis, et cuncta corripiens sive discutiens, comprobaverat, quia omne vanum, omne D quod transit, utique sic est, quasi non sit, nec ipsum hominem excipiens quicunque in vanitate ambulavit. Ait enim : « Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, et ostenderet si- miles esse bestiis. Idcirco unus interitus est hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio (Eccl. iii). » Et cætera quorum supra meminimus, cum illo psalmi versiculo : « Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens (Psal. xxxviii). » Ut ergo sciat omnis concio per quid fieri debeat, ut humana creatura liberetur a servitute corruptionis. Homo jam non sit vanitas, habens esse, habens participationem in idipsum cum æterno illo qui dicit. « Ego sum qui sum. » — « Hoc est, ait, omnis homo, » Deum timere, et mandata ejus observare

(*Eccle.* xii). Ablativo casu dictum grammatici intelligunt hoc, ac si diceret: Deum timendo, et mandata ejus observando, accipit esse homo, et gratia est, adhærendo Deo, qui natura est; nam qui adhæret Deo, unus Spiritus est (*I Cor.* vi). Alias autem homo sive sit rex Israel in Jerusalem, sive rex in Babylone præpotens, quantiscunque affluat deliciis et fruatur bonis, ædificans sibi domos et plantans vineas, faciens hortos et pomaria et extraneus aquarum piscinas, possidens servos et ancillas, armenta quoque et magnos ovium greges, coacervans sibi argentum et aurum, faciens sibi cantores et cantatrices, scyphos et urceos ad vina fundenda, quid prodest? Et hæc omnia vana sunt, et ipsa vanitas est (*Eccle.* ii).

CAPUT XIII.

Quod hæc duo, fides, quæ in Parabolis instruitur, et spes, quæ in Ecclesiaste robatur, operentur per tertium, scilicet per charitatem, quæ in Canticis loquitur.

Hæc duo scilicet, fides, quam designavimus in parabolis prædicari, et spes, quæ in Ecclesiaste robatur, per multa argumenta contemnendæ vanitatis, operantur per tertium, scilicet per charitatem, quæ aperta facie loquitur, sic incipiens: «Osculetur me osculo oris sui (*Cant.* i).» De cunctis vocibus libri hujus, non opus est nunc astruere quod sint voces charitatis significantes affectum quatuor personarum Christi desiderabilis, et Ecclesiæ desiderantis, amicorum et adolescentularum intendentium audire vocem sponsi dilecti et vocem sponsæ dilectionis, et pro hoc auditu gaudio gaudere. Piget nos egnes, et fatemur, quia piget nos diutius hic immorari, præsertim quia proprium edidimus olim opusculum, de istis canticorum Canticis, distinctum septem libellis, ad honorem Dominæ nostræ sanctæ Mariæ perpetuæ Virginis, quæ vera sponsa principaliiter amici est æterni, scilicet Dei Patris, sponsa nihilominus et mater Filii ejusdem Dei Patris, tempulum proprium charitatis, id est, Spiritus sancti, de cuius operatione illum concepit; qui videlicet Spiritus sanctus charitas est Patris et Filii. Opus illud accipiat quicunque audierit auditor benevolus, non sicut contrarium priscis doctoribus, qui in eisdem canticis latius amorem exposuerunt sanctæ Ecclesiæ, sed sicut aliquid supererogatum ultra lectionem ipsorum, adunando et congregando voces tam magnitudine quam diffusi corporis Ecclesiæ in unam animam singularis et unicæ dilectionis Christi Mariæ. Quia nihil huic disconvenit omnium eorum, quæcumque diei vel cantari possunt de magno et sancto amore dilectionis et diligentis Christum Ecclesiæ. De ista duntaxat Scriptura hoc dicimus, quæ tota est cantabilis; nam in cæteris Scripturis multa sonant lamentabilia pœnitentis Ecclesiæ, in plerisque peccavit, pro quorum parte cum fructibus pœnitentiae lamentatur et gemit. Et hæc infra dignitatem sunt hujus beatæ Virginis, cuius vita integerrima non habuit cur gemere, nisi vulnus charitatis, propter dilatio-

A nem plenæ atque perfectæ beatitudinis in tempore hujus peregrinationis.

CAPUT XIV.

Quomodo in tribus istis, fide, spe et charitate, utiliter speculari possumus, quomodo magis ac magis ad cognitionem sanctæ Trinitatis erudiamur.

Memores esse debemus propositi sive intentionis, qua sermonem cœpimus habere de fide, spe et charitate, secundum libros istos tres Salomonis, scilicet ut in isto quasi speculo horum trium fidei, spei et charitatis quamdam specularem similitudinem sanctæ Trinitatis; quia per hæc tria reformavit hominem ad similitudinem suam, juxta propositum quod proposuerat dicendo: «Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen.* 1).» In

B ista ergo divinæ similitudinis claritate, in tribus istis, fide, spe et charitate, est quod utiliter speculeremur, quo aliquantis per magis ac magis ad cognitionem ejusdem sanctæ Trinitatis erudiamur, quam nunc in sua majestate videre nequimus. Ecce intelligimus et scimus, quia fides per spem et per charitatem, spes quoque per fidem et per charitatem operatur ea, quæ in istis tribus libris Proverbiorum, Ecclesiastis et Canticorum continentur. Fides namque per spem et per charitatem hoc operatur in homine, ut accedat ad illam, quam sapientia ædificavit sibi dominum, ut ad convivium victimarum quas illa immolavit, ad bibendum vinum quod illa miscuit, ad edendum panem mensæ quem illa proposuit (*Prov.* ix), taliter præparata mente, ut similia retribuere velit, scilicet animam ponere pro illo, qui prior in tantum **70** dilexit nos, ut animam suam poneret pro nobis (*Joan.* xix). Spes per fidem et per charitatem hoc operatur in homine, ut etiam si persecutor desit, qui et facultates terrenas auferre, et corpus solet occidere, ipse intelligens, quia vana, id est, transitoria sunt omnia, relinquat ultraneus ea quæ possidet, juxta consilium dicentis: «Si vis perfectus esse, vade, vende universa quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo, et veni, sequere me (*Matth.* xix).» Quantum est quod speculari possumus in isto speculo sive ænigmate de illa altissimæ Trinitatis claritate, cuius faciem nunc non possumus videre? Exiguum quidem, sed hoc ipsum jam aliqua vitæ æternæ scintilla nobis est. «Hæc est enim vita æterna, ait ipse Filius Dei, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (*Joan.* xvii).» Quid ergo est illud quantumcunque, quod videre nunc possumus, per hoc speculum, in isto ænigmate? Nimirum opus illud quod necessarium nobis est ad æternam salutem credere et scire, quia Deus Pater per charitatem suam, id est, per Spiritum Sanctum, proprio Filio suo mandatum hoc dedit, ut pateretur pro nobis (*Rom.* viii), et ipse Filius per eamdem charitatem suam, id est, per eundem Spiritum sanctum, mandatum hoc suscepit, obedire et usque ad mortem, mortem autem crucis (*Philipp.* ii). Quali cum spe? Illa nimirum, quam per Isaiam nobis annuntiavit Spiritus sanctus

dicens : « Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, et voluntas Domini in manu ejus dirigetur (*Isa. lvi*). » Ipse autem Pater quali vel quanta fide? « Fidelis enim in omnibus verbis (*Psal. cxlv*), » et in isto maxime, et omnia opera ejus in fide, et opus istud præcipue. Quali ergo vel quanta fide mandatum dedit hujus obedientiae, mandatum hujus patientiae? (*Psal. xxxii*.) Nimirum tali fide qualis est ipse : tanta fide, quantus est ipse, fide admirabili, fide inseparabili, fide perseverantissima, fide Victoriosissima. Quantis irritatus est malis hominum, quam maximis peccatis? Attamen perseveravit in proposito vel promissione tanli boni, et quæ processerant de labiis suis, irrita non fecit (*Psal. lxxxviii*). Pro quo et David sollicitus : « Miserere mei, ait, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris (*Psal. l*). » Quantis regibus, quantis regnis armatus diabolus, hoc propositum eis avertere laboravit? Attamen evicit fortissimus Deus, et sicut proposuerat ecce Filius ejus Deus homo sedet a dextris ejus. De illa perseverantia fidelis et fortis Dei, nostrum illud opus existit, in duodecim libellis, quod intitulatur : *De Victoria Verbi Dei*.

CAPUT XV.

Quod in Scripturis antiquis nomina hæc, fidei, spei et charitatis fere ita raro inveniantur, cum res ipsarum ubique prædicentur, sicut relativa nomina, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, aut tacentur, aut rarissime, et cum cautela pronuntiantur.

Præclara hodie in evangelicis et apostolicis litteris, et in ore totius Ecclesiæ prædicatio est horum trium, fidei, spei et charitatis. Olim non ita. Quotus enim est locus in Scripturis veteris instrumenti, ubi manifestatio luceat propriis nominibus facierum istarum, fidei, spei et charitatis? Notum quidem et certum est omnem Scripturam divinitus inspiratam, res ipsas sive virtutes intendere, quæ significantur nominibus istis, sed cum ita sit, nihilominus absolute eadem nomina fere ubique prædicet, quod jam ex parte monstravimus. Relativa hæc nomina, quæ sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus, aut tacit, aut rarissime, et cum cautela, et nusquam simul iuncta pronuntiavit.

Exempli gratia : Cum sicut superius demonstratum est, fere cuncta, quæ dixit Salomon in Parabolis, pertineant ad gloriam fidei, ubi hoc ipsum nomen quod est fides, palam annuntiavit? Item in Eeelesiaste, cum fere cuncta quæ illic per multa dicuntur argumenta, hominem provocant ad coronam spei, ubi spem ipsam nominavit? In Canticis cantorum cum fere cuncta pertineant ad sacramentum charitatis, ipsam charitatem non multis vicibus nomine proprio nominavit, dicendo : « Media charitate constravit (*Cant. iii*), » et alibi : « Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem (*Cant. viii*). » Itemque alibi : « Ordinavit in me charitatem (*Cant. ii*). » Verum hoc nomine charitatis liberius poterat annuntiari sive declamari, etiam pueris illis, hominibus carnalibus illis, qui nescirent, nec scire curarent qui.

A fides, quid spes, quid spiritualis dilectio sit, et forte charitatem sufficientem reputarent viri et mulieris, sive mariti et uxoris, parentum, filiorum, ceterorumque cognationum, sive affinitatum dilectionem carnalem. In divinis sermonibus de illa charitate agitur, cujus est ecclesiastica dissinitio hæc : Diligere Deum propter ipsum, et proximum non qualemque, sed inimicum hominem diligere propter Deum (*Matth. v*). Nunquid si hujusce dilectionis capaces essent homines, dixisset eis lex : « Diliges amicum tuum et odio habebis inimicum tuum (*Deut. xv*). » Similiter de fide sentiendum. Si enim fidei capaces tunc essent homines, per quam Abraham justificatus est (*Gen. xv; Rom. iv*), nunquid posita fuisset lex. Et ut per similitudinem sermo iste magis placeat, B nunquid ancillam duxisset Abraham, nisi sterilis fuisset libera? (*Gen. xvi; Galat. iv*). Verum nos de his latius alio in opere tractavimus.

CAPUT XVI.

Item de fide, spe et charitate, quod per hæc tria in sanctis Scripturis assimiletur sancta Trinitas, et de capitulo Apostoli : « Tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum, » quid sit cognoscere vel cognosci.

Hie propositum fuit demonstrare, quod hæc tria sint, per quæ homo ad illam Dei similitudinem reformatur, quod in initio proposuit dicens : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Unde et apostolus Joannes : « Scimus, ait, quis, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan. iii*). » Quantum putas juvenitatis habet demonstratio, sive intelligentia hæc? Nam beati quidem sancti prophetæ pro eo quod in manu eorum Dominus assimilatus est, sicut in Osee dicit, et nos jam ante meminimus : « Et locutus sum super prophetas, et ego visiones multiplicavi, et in manu prophetarum assimilatus sum (*Ose. xii*), » sed nihilominus sancti et electi omnes beati, quia sancta Trinitas, unus Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus per hæc tria, fidem, spem et charitatem, assimilatur eis. Hic assimilationis modus est universalis. Habuerunt sancti patriarchæ, Abraham, Isaac et Jacob (qui et ipsi prophetæ fuerunt) quasdam proprias in semetipsis assimilationes Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, quod et suo loco commemoravimus, sed hæc est assimilatio universalis charitas, fidei, spei et charitatis, quæ videlicet assimilatio in aeternum manebit. Delectamur rei magnitudine, sed labor est in delectatione, dum sermo desicit invalidus, et quantillum in mente suggerit Spiritus, sari gestiens lingua non assequitur. Capitulum quippe magnum est, in 71 quo vel circa quod pene defessus animus jam terminare properat sermonem habitum de his tribus. Quod capitulum? « Nunc, inquit Apostolus, cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem horum est charitas (*I Cor. xii*). » Qua enim voce, qualibus verbis, horum possumus verborum sensum consequi? Verbum quippe cognitionis, duarum quem-

dam significat contractum sive sensum conscientiarum, nimirum nimisque familiarem habentem fiduciam in alterutrum, qui neque per lectionem, neque per auditionem, sed per solum satis anima scire potest experimentum. Multum est quod sacra Scriptura de mutua cognitione Spiritus Dei et spiritus hominis agit persimilitudinem. Exempli gratia : « Et gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus (*Isa. LXII*). » Quod ergo dicit : « Tunc cognoscam sicut et cognitus sum, » verbo cognitionis sempiternum insinuare volens usum charitatis sive torrentem voluptatis, redundantem ex secreto divinitatis in interiora animae diligentis, quis digne verbis explicare possit ? Absconditum est a nobis toto hujus nostrae peregrinationis tempore, propter quod Psalmista suspirans dicit : « Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te (*Psalm. XXX*). » Si absconditum est ab omni vivente, imo peregrinante in ista mortalitate, ut recte dicat : « Nunc cognosco ex parte. » Quidnam est : « Nunc cognosco ex parte, » praesertim, quia subjungit : « Tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum (*I Cor. XIII*). » Per supra scriptam similitudinem in hoc sensu adjuvemur, quod dictum est : « Et gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus (*Isa. LXII*). » Nunquam enim sponsa plene cognoscit sponsi affectum, nisi dum per naturalem commisionem sint corpus unum. Ibi plane dicere potest, nunc cognosco sicut et cognita sum.

CAPUT XVII.

Quo sensu vel qua intentione dixerit Apostolus : « Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria haec, major autem horum est charitas, » et quod haec tria sunt inseparabilia, sicut et ipsa Trinitas.

Tandem et illud quæsitu dignum est, quo sensu vel qua intentione dixerit Apostolus : « Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria haec; major autem horum est charitas. » Nam in beata Trinitate, cuius in anima hominis, similitudinem per haec tria formari jam diximus, fidem, spem et charitatem; certum novimus, quia nihil prius aut posteriorius, nihil majus aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt et coæquales. Hic autem in ista imagine sive similitudine, est majus et est minus; est prius et posterior et non parva inæqualitas, cum et supra dixerit : « Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem non habeam, nihil sum (*I Cor. XIII*). » Et deinde compositis tribus istis fide, spe et charitate, dicat : « Major autem horum est charitas. » Ad haec, inquam, fides vera nunquam sine charitate, et charitas vera nunquam sine fide est. Sicut indivisus est unus et trinus Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, sic indivisa est una et tria virtus fides, spes et charitas, quæ respectu Trinitatis in anima hominum efficitur. Verum de Apostolo scire debemus : Quia est, ubi suo sensu fidem prædicat, et est, ubi sensu aliorum sic de fide loquitur, ut

A eos, qui quasi de fide nimis præsumunt, arguat et corripiat. Denique suo sensu fidem prædicat, ita ut fidem, spem et charitatem, quia vere inseparabilia sunt haec, simul comprehendat, cum dicit : « Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum simul qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. » Et subinde : « Dicimus enim quia reputata est fides Abrahæ ad justitiam. » Item : « Non enim per legem promissio Abrahæ, ut haeres esset mundi, sed per justitiam fidei (*Rom. IV*). » Haec, etc. cum dicit, nimirum fidem prædicat, non mortuam aut nudam, sed fervore charitatis vivam, corona spei ornatam. Et sicut sanctam Trinitatem uno interdum Patris nomine invocamus; exempli gratia cum dicimus : « Pater noster qui es in cœlis (*Matth. VI*) ; » ita et hic fidem, spem et charitatem uno prædicat et subintelligi vult nomine fidei. Porro illorum, quibus loquebatur, scilicet, Corinthiorum sensu, quasi fidem a charitate sejunxit (*I Cor. XIII*), dicendo quod supra meminimus. « Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum (*ibid.*). » Illi namque fidem a charitate longe sejungebant, quia cum sine charitate essent, fidem Christi se habere putabant. Quapropter et redarguit eos, sic incipiens : « Observero autem vos per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis, et non sint in vobis schismata. Significatum est mihi de vobis, fratres mei, quod contentiones sint inter vos (*I Cor. I*). » Hoc autem ab initio non expediebat, ut primum prædicaretur, scilicet fidem nihil prodesse, nisi per dilectionem operetur (*Gal. V*), vel quod sicut ait apostolus Jacobus, « fides mortua sit sine operibus (*Jacob. II*). » Magna cum cautela et discretione providendum moverat, quatenus in primis saltem Nomen Domini Christi Jesu, a rudibus et eatenus idololatris populis reciperetur, et deinde opera bona superædificarentur. Propter hoc sapienti architecto jure seipsem assimilavit, dicens eisdem Corinthiis : « Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, aliis autem superædificat (*I Cor. III*), » etc.

CAPUT XVIII.

Orandum est ut, quoniam per haec tria reformamur ad similitudinem Trinitatis, augeat in nobis fidem, augeat spem, augeat charitatem beata Trinitas.

Quoniam igitur per haec ad similitudinem tui reformamur, auge in nobis fidem, auge spem, auge charitatem, o beata Trinitas. Haec sunt enim divitiae nostræ, hic thesaurus noster, haec vita nostra, o beata Trinitas. Haec sapientia nostra, haec fortitudo nostra, haec gloria nostra, o beata Trinitas: hoc desiderium nostrum, hoc fundamentum sempiternum. Haec lux oculorum nostrorum, o beata Trinitas. Haec justitia nostra, haec lætitia nostra, hoc gaudium nostrum, o beata Trinitas. Haec misericordia nostra, haec consolatio nostra, haec fiducia nostra, o beata Trinitas. Hoc decus nostrum, haec Victoria nostra, haec corona nostra, o beata Trinitas. Haec igitur auge in nobis, ut in æternum viventes benedicamus tibi.

72 LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Confessionem sive laudem sanctæ Trinitatis canticum esse Domini, quod ad interrogationem haereticorum non debeat cantari in terra aliena, super flumina Babylonis.

Canticum Domini jam cantare gestimus, hymnum et de canticis Sion. Verba cantionum, quibus vel qualibus soneta Trinitas Deus Deorum laudatur in te, o superna Sion, sed cantum nostrum fletus intercepit, dum adhuc sedemus hic et super flumina Babylonis (*Psalm. cxxxvi*). » Quid ergo? Cessabimus cantare, et in salieibus in medio ejus suspendemus organa nostra, dicentes: « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? » (*ibid.*) Minime cessabimus, immo non interrogati cantabimus ultro verba cantionum Domini. Neque enim interrogamur, aut interrogari volumus ab his qui captivos duxerunt nos. Solent Babylonii, scilicet filii hujus saeculi, confusione digni, interrogare verba cantionum, non ut ipsi capiant fidei fructum, vel ut nos pascamur, sed ut oblectemus auriculas eorum; maxime ut pro velle ipsorum in perversum trahamus voces Scripturarum, quæ cantiones Domini sunt, qualium vide licet Babyloniorum deterrimi hostes sanctæ Trinitatis Ariani extiterunt. Confortemur ad cantandum, non oblixi Jerusalem, id est intentionem non terrenam, sed cœlestem, et hanc videlicet supernam Jerusalem propositam habentes, in principio lætitiae nostræ quod est principalem causam hanc habere cantandi, id est, prædicandi gloriam sanctæ Trinitatis, ut non hominibus ejusmodi, sed ipsi vero, uni ac soli Deo mereamur placere. Confortemur, inquam, et ut constantes simus, recordemur quid hic acciderit, quid vel qualiter in Babylone gestum sit. Primo ipsam rem gestam sive Historiam sacram ponamus, et deinde mysterium ad consolationem nostri subscribamus.

CAPUT II.

De tribus pueris victoribus in medio Babylonice fornacis, quod in eis sancta Trinitas auxiliū sui præsentiam contra caput idolatriæ demonstraverit pariter et significaverit.

« Nabuchodonosor rex fecit statuam auream, altitudine cubitorum sexaginta et latitudine cubitorum sex, et jussit præconis voce clamari: Vobis dicitur populis, tribibus et linguis: In hora qua audieritis sonitum tubæ et fistulæ, et citharæ, et sambucæ, et psalterii, et symphoniæ, et universi generis musicorum, cadentes adorate statuam auream quam constituit Nabuchodonosor rex. Si quis autem non prostratus adoraverit, eadem hora mittatur in fornacem ignis ardantis (*Daniel. iii*). » Hoc edictum contemnentes et hanc pœnam non metuentes, tres pueri, Sidrach, Misach, et Abdenago, missi sunt

A in caminum ignis, et non tetigit eos omnino ignis, neque contrastavit, nec quidquam molestia intulit.

» Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, et ait optimis suis: Nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos? Quibus respondentibus: Vere, rex. Ecce, inquit, ego video vivos quatuor solutos, et ambulantes in medio ignis, et nihil in eis corruptionis, et species quarti similis est Filio Dei (*ibid.*) » Hoc miraculum in tantum apud Nabuchodonosor valuit, ut diceret: « Signa et mirabilia fecit apud me Deus excelsus. Placuit ergo mihi prædicare signa ejus, quia magna sunt, et mirabilia ejus, quia fortia, et regnum ejus, regnum sempiternum, et potestas ejus in generatione et generationem (*ibid.*) » Haec res gesta, res tam victoriosa, nonne tam gloriose sanctam Trinitatem in istis tribus pueris prædicat, sicut alia res gesta in tribus angelis, quos Abraham hospitio suscepit, eamdem Trinitatem significaverat? (*Gen. xviii*), per pulchra et delectabilis est consideratio hæc: Si perpendas, sive recogites, quia beatæ Trinitati, et in istis tribus pueris carneis, et in illis tribus pueris angelicis, nūnū idemque negotium fuit. Quod vel quale negotium? Nimirum istud valde magnum negotium, et cura pergrandis, ut impleret verbum promissionis; illic, ut nasceretur Isaac, principium seminis vel genealogiae nascituri Christi; hic ut consolationem haberet in illa captivitate Babylonis genus Abrahæ sive Judæa, parens nascituri ejusdem Christi. Intendebat enim diabolus per impios homines delere, ut non esset genus illud, unde nascitur erat hoc semen, id est Christus, sicut Abrahæ promissum, et per prophetas multos jam fuerat prædictum. Idecirco et multa signa, et locum maximum fecit Deus excelsus in oculis illorum, qui captivaverant illum Dei populum, ut conservati inter gentes, tandem remitterentur filii peregrinationis illuc, ubi oportebat ex eis nasci Christum, sicut jam dudum præeinebat congratulando vox prophetica dicens: « Virgo Israel, revertere in civitates tuas (*Jer. xxxi*), usquequo dolens averteris? Generabis Dominum Salvatorem.

CAPUT III.

Quomodo illi historiæ sive rei gestæ conveniant, et roces, et sensus mystici psalmi cxxxvi: « Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus. »

Operæ pretium est pervidere, quomodo huic historiæ sive rei gestæ convenienti voces psalmi supra memorati: « Super flumina Babylonis **73** nis illic sedimus et flevimus, dum recordarremur Sion (*Psalm. cxxxvi*). » Videbat namque Spiritus propheticus iam temporibus David, qui psalmum illum cecinit, futuram captivitatem illius populi in Babylone. De quo videlicet populo imple-

dam exspectabant sancti promissionem, scilicet Christi Nativitatem, secundum quod dixerat Deus ad Abraham : « Et in semine tuo benedicentur omnes gentes (*Genes. xxii.*), » et secundum quod dixerat idem Deus per os Jacob : « Non auferetur scepterum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est (*Gen. xlvi.*). » Secundum haec verba constabat nasciturum esse Christum ex semine Abrahæ, de tribu Juda. Ubi? Non utique in Babylone, sed in Sion, sive in Jerusalem, id est, in terra cuius metropolis erat Jerusalem, scilicet in Bethlehem. Et hoc ipsum Spiritus propheticus prævidebat atque prædixerat. Ait enim idem David : « Ecce audivimus eum in Ephrata (*Psal. xxxi.*). » Denique Ephrata ipsa est Bethlehem. Post illam, videlicet David, scriptum est per alium prophetam : « Et tu Bethlehem Ephrata, sive terra Juda, parvulus es in milibus Juda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel (*Michæ. v.*). » Medius horum Isaías ita dixit, rem eamdem per Spiritum prospiciens : « Quia de Sion exhibet lex, et verbum Domini de Jerusalem (*Isa. ii.*). » Quam justum ergo desiderium debuit esse hominibus illius captivitatis, filii illius peregrinationis revertendi in terram Juda? Dixit ergo tam longe ante Spiritus propheticus in persona illorum : « Super flumina Babylonis illic sedimus et slevimus dum recordaremur Sion (*Psal. cxxxvi.*). » Quænam alia causa digna erat, nisi ista quam diximus, propter quam illius terrenæ Sion recordarentur? Propter quam dicebat Spiritus propheticus in persona cujusque illorum, quibus revertendi licentia dabatur : « Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea; adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui, si non proposuero Jerusalem, in principio lætitiae meæ, » subjungens : « Memor esto, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem, qui dicunt : Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea (*ibid.*). » Illi namque, scilicet filii Edom, maxime exseerabiles fuerunt, pro eo quod, cum fratres secundum earnem Israelis existerent (*Exod. xv.*), ipsi præcipue adversati sunt ab exitu Israel de Ægypto (*Num. xx.*), et gentes cæteras adversus eos sæpe concitaverunt, et adjuverunt, et captivitati illorum, sicut et cæteris casibus insultaverunt. Cujus furoris et indignationis perseverantis usque in finem, dicit in Lamentationibus : « Gaude et lætare, filia Edom, quæ habitas in terra Hus, ad te quoque perveniet calix, ineibriaberis atque nudaberis (*Thren. iv.*). » Quibus nimis in verbis, eadem justitiae vindicta denuntiatur, quam in verbis istis expetebatur : « Memento, Domine, filiarum Edom in die Jerusalem. » Qui propter causam jam dictam, scilicet propter spem Christi nascituri recordatus est illius terræ Sion, non etiam recordatus est cœlestis Sion? Et qui propter desiderium tantæ spei, carnis appetitus, et Babylonicas contempsit delicias, ut rediret in terram illam habens revertendi licentiam: nonne illi beatitudo hæc congruit : « Beatus qui tenebit, et allidet parvulos suos

A ad petram? » Non vacat singulis horum immorari, transeamus ad eum qui magis ad nos pertinet, mysticum sensum ejusdem psalmi, uti propositum est.

CAPUT IV.

Quod non nobis æque magna sit, ut fuit antiquis sanctis, hujuscemodi conquæstionis causa : « In salicibus, in medio ejus suspendimus organa nostra, quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? »

Sciendum in primis quia non æque magna nobis nunc est, ut antiquis erat, hujuscemodi conquæstionis causa, ut dicamus : « In salicibus, in medio ejus suspendimus organa nostra. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? » Flendum quidem nobis est quicunque spem habemus futuri sæculi, qui filii sumus illius, quæ sursum est Jerusalem, civitas Dei viventis, in qua videtur gloria sanctæ Trinitatis, secundum hoc ipsum nomen Jerusalem, interpretatur enim *visio pacis*. Flendum, inquam, quia, dum sumus in corpore, peregrinamur ab illa visione, et totus mundus nobis est Babylon, sed in ipso fletu hic plus habemus gaudii et consolationis, quia quem nasciturum exspectabant flentes illi, iam natus est Christus, sol generis humani. Et tanta est flentium distantia, ut dicas : Quia illi fleverunt in nocte, nos autem flemus quasi in die, et liberius quam illi inter ipsos fletus possumus organa nostra tangere, et canticum Domini cantare, id est, os nostrum aperire et fidem sanctæ Trinitatis palam prædicare. Hoc facere illis non licet, neque enim talis prædicatio tunc portari poterat. Nam de solis dicimus filii illius captivitatis, horum notissimi sunt tres pueri supra memorati, quia suo numero præsentiam, et curam adesse monstraverunt beatæ Trinitatis, dum tripudiavit in camino ignis ardantis (*Daniel. iii.*), sed et de omnibus sanctis antiquioribus, patriarchis, et regibus, et prophetis, quicunque cognoverunt mysterium ejusdem sanctæ Trinitatis. Salices enim erant non solum homines Babylonii, sive Assyrii, sive Persæ, et Medi, verum etiam homines Israelitici sive Judaici generis, ita ut oportet maxime propter eos cantionis hujuscemodi organa suspensi, id est, gloriam sanctæ Trinitatis, aut reticere aut sic loqui, ut non audiretur foris, sic serbere, ut signatus liber non posset vulgo legi. Quid tandem accedit, vel quid actum est, ut vacaret nobis cantare canticum Domini, cantare, sive clamare cum sanctis Seraphim : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria tua (*Isa. vi.*), » atque hic modo fidem nominis tui palam prædicare, o beata Trinitas? Quomodo accedit, ut ita possemus cantare canticum Domini in terra aliena?

CAPUT V.

De magna Roma, quod ipsa fuerit magna Babylonie, quandiu persecutionem effecit contra cultores ejusdem Trinitatis, quæ apud illam priorem Babyloniam clarificata est in illis tribus pueris.

Mira res ipsa, quæ fuerit Babylon, quædam Jerusalem facta est filia supernæ Jerusalem, facta est et nova Sion, quæ fuerat Babylon : illam, quæ dici-

tur, urbem Romanam dicimus, quia fuit Babylon. et A nunc est quedam Sion : Est, inquam, secundum fidem beati Petri apostoli mater civitatum sive Sion. Tunc erat ista Babylon, quando scripsit idem Petrus in epistola sua : « Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone electa (*I Petr.* v). » Romam quippe tropice pereussit ista sententia. Cum adhuc esset ista Babylon, et rex ejus Nabuchodonosor, scilicet Nero, sive Decius, aut Diocletianus, vel **74** quisunque talium, ipsa cum Nabuchodonosor statuam erexit magnam, et altam nimis, et populis, tribubus et linguis edixit, ut cadentes adorarent statuam, et si quis prostratus non adoraret, mitte-retur in fornace in ignis ardantis (*Daniel.* iii). Idolatriam quippe quoad potuit illud caput orbis in sublime extulit, ex eo simulaera sua magis æmula-tum est, ex quo novam prædicationem audivit unius Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Et ex eo uni-versam fere mundi latitudinem publicis edictis, legi-busque scriptis quasi unam fornacem ignis, velut unum caminum multimodæ tribulationis atque ar-dentissimæ persecutionis, contra Christianum nomen effecit. Sed quid prosecit? Sicut « angelus Domini descendens in fornacem, cum illis tribus pueris, excussit flammam ignis de fornace, et fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem, et non tetigit eos omnino ignis neque constrictavit, nec quidquam molestiæ intulit (*ibid.*), » sic Filius Dei, angelus magni consilii, cunctis testibus suis confessoribus sanctæ Trinitatis, in illa tribulatione ita præsens intersuit, sic vel ex eo potest intelligi, quod unius ex illis Petro visibiliter occurrens (1), adoratusque ab eo, et interrogatus : Domine, quo vadis. Respondit, dicens : Vado Romam iterum crucifigi, et sic « ex-cussit flammam ignis de fornace, fecitque medium fornacis, quasi ventum roris flantem, » sicut exper-tum sese ostendit ipse martyr Laurentius, qui cum assaretur, dixit : O insania vestra, infelices non cognoscitis, quia carbones vestri non ardorem mihi, sed refrigerium præstant. Quid multa? Sicut ille Nabuchodonosor, tunc quamvis instabilis et inanis, cognovit et confessus est Filium Dei. Dixit enim : « Ecce ego video viros quatuor solutos, et ambu-lantes in medio ignis, et species quarti similis est Filio Dei; » sic et multo verius multoque constan-tius, Romanum imperium tandem cognovit Fi-lium Dei, et nunc usque firmiter tenet tenendum que pronuntiat illam vocem confessionis beati Petri : « Tu es Christus Filius Dei vivi (*Matth.* xvi), » ita ut etiam ad confessionem istam compellat gentes cæteras, et quodammodo dicit : « A me ergo pos-tum est hoc decretum, ut omnis populus et tribus, et lingua, quæcunque locuta fuerit blasphemiam con-tra Deum Sidrach, Misach, et Abdenago, sive mani-festius, contra Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, dispereat, et domus ejus vastetur : neque enim est Deus aliis, qui possit ita salvare (*Daniel.* v). »

CAPUT VI.
Quam pulchrum sit mysterium, in eo quod dictum est : « Tunc hi tres quasi ex uno ore laudabant, et glorificabant, et benedicebant Deum, et de fornace suc-censa septuplum, quam succendi consueverat, » quid ibi numerus septenarius valeat.

Tanguntur igitur organa, resonant verba conceio-num prædicantia Deum in unitate Trinum, in Trini-tate unum, succinente voce psalni : « Quoniam om-nes dii gentium daemonia; hic autem Dominus cœlos fecit (*Psal.* xcvi). » Quam pulchrum mysterium, quam judicium in cœlo et in terra spectaculum, « Tunc, inquit, hi tres quasi ex uno ore laudabant, et glorificabant, et benedicebant Deum (*Daniel.* iii). » Etenim nos omnes homines, quorum est una catho-lica fides, sumus quasi tres, et unum os habemus omnes. Tres, inquam, sumus, quia de tribus pendemus. Quibus de tribus? « Tres sunt, ait Joannes apostolus, qui testimonium dant in cœlo, Pater, et Verbum, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt (*I Joan.* v). » Canticum nostrum sive verba cantionum nostrarum, laudationes sunt, glorificationes sunt, be-nedictiones sunt, quasi ex uno ore trium flendo canentium, canendo flentium, canendo et flendo septenarium peccatum Babylonis accusantium. Quomodo septenarium? ait littera Sacra : « Et præcepit Nabuchodonosor ut succenderetur fornax septuplum quam succendi consueverat (*Daniel.* iii). » Septenarius numerus insolubilis est, neque enim in æquas partes, præter solas unitates dividi potest, et plerumque in Scripturis universitatem significat, alias malorum, alias bonorum. Malorum, ut illic « de qua ejecerat septem daemonia (*Marc.* xvi). » Bonorum, ut illic : « Septies in die laudem dixi tibi (*Psal.* cxviii). » Significat et eorū impoenitens ut illic : « Septies ultio dabatur de Cain (*Gen.* iv). » Cum hac significatione libet hic accipere, quod dictum est : « Et præcepit ut succenderetur fornax septuplum, quām succendi consueverat, » ut intelligamus irremissibile peccatum Babyloniorum, id est, om-nium impiorum, qui quoad potuerunt, sanctos per-secuti sunt, et corde impoenitenti perduraveront. Qua voce, quibus verbis accusat nostrum canticum peccatum illorum : « Memento, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem (*Psal.* cxxxvi), » et cætera, D de quibus jam supra dictum est.

CAPUT VII.

De quatuor bestiis, leæna, urso, pardo, et alia sine nomine terribili aique admirabili, quod contra singulas earum oppositum fuerit auxilium Trini-tatis sub sacramento numeri ternarii.

Quoniam de mysterio numeri ternarii sermonem cœpimus demonstrantes, quia sancta Trinitas per hunc numerum captivorum in fornace laudantium Deum, auxilii sui præsentiam illi populo præclare significavit, libet adhuc longius prosequi. Sciendum quippe : « Quia cum quatuor fuerint grandes bestiæ, quæ ascendebant, ait Daniel, de mari diversæ inter se : prima, quasi leæna, » quod fuit regnum Ba-

(1) Vide Historiam Egesip. lib. iii, c. 2.

hyloiorum; et alia similis ursi, » quod fuit regnum Persarum atque Medorum; et alia quasi pardus, » quod fuit regnum Græcorum; et quarta sine nomine terribilis atque mirabilis, et fortis nimis (*Daniel*, vi), » quod fuit regnum Romanorum. Contra singulas bestias, sive regna bestialia invenies oppositum ternarii numeri Sacramentum, id est, auxilium Domini per tres homines impensum, ad reservandum sive liberandum illum tunc temporis peculiarem Dei populum. Magnum quippe tunc, ut superius jam dictum est, negotium agebatur, pro quo sancta Trinitas sollicita esse, et sollicitudinis signum tali numero, scilicet ternario, demonstrare laudabiliter dignaretur. Nunquid enim parum quis putat, quod de populo illo Christus Deus et homo secundum promissionem nasciturus erat? Nimirum pro causa ista dignum se beata Trinitas faciebat, in eo quod de reservatione gentis illius curare et sollicitam esse significabat. Et ut de prima quidem bestia, quod erat regnum Babylonicum, jam dictum est, sed deest aliquid. Potest enim dicere aliquis, quia non per solos tres pueros, sed et per quartum Danielem, Nabuchodonosor victus, et Deus glorificatus est. Determinanda ergo est eausa trium puerorum diligentius ab illa causa Danielis, propter quam « Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, et Danielem adoravit (*Dan.* ii), » et ab illa propter quam, jubente Deo, Baltassar indutus est Daniel purpura et circumdata est torques aurea collo ejus (*ibid.*, v), et prædicatum est de eo, et ab illa propter quam missus est idem Daniel in lacum leonum: « Et Deus ait: Misit angelum suum, et conclusit ora leonum, et non nocuerunt mihi, quia coram eo justitia inventa est in me (*Dan.* vi), » Ab ipsis, inquam, tribus causis, in quibus unus idemque Deus trinus et unus, **75** unum Danielem clarificavit, clare secernenda est causa una, propter quam tres pueros in fornacem ignis missos liberando, Deus idem semetipsum clarificavit. Hæc enim sola causa trium puerorum idolatria, imo et caput idolatriæ fuit, ante quod nullus regum aut principum leges mortis legitur dictitasse pro zelo idoli sui. Nonne igitur eo magis constat quod non casu, sed providentia Dei, tantummodo tres pueri sunt illi martyrio destinati, quo bestia leæna docta fuit saltem ad horam assumere vocem hominis, et Deum confiteri.

CAPUT VIII.

De ursi, id est, regno Persarum et Medorum, quomodo ibi Altissimus suam potentiam clarificavit sub eodem sacramento numeri ternarii, id est, trium regum, in reædificatione templi vel civitatis.

Nunc demum de alia bestia, quæ erat similis ursi, scilicet de regno Persarum et Medorum, accipe quomodo Altissimus suam potentiam clarificaverit, eodem sub sacramento numeri ternarii. « In anno primo Cyri, regis Persarum, ut impleretur verbum Domini ex ore Jeremiæ: Suscitavit Dominus Spiritu*m* Cyri, regis Persarum, et traduxit vocem in universo regno suo, etiam per Scripturam, dicens:

A Cyrus, rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cœli, et ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Jerusalem, quæ est in Judæa (*I Esdr.* i). » Hac voce transducta cum ascensissent omnes, quorum suscitaverat Deus spiritum, ut descenderent ad ædificandum templum Domini, cum vasis argenteis et aureis, quæ tulerat Nabuchodonosor de Jerusalem, et ædificare incœpissent templum Domini; audierunt hostes, et impedierunt opus domus Domini, et intermissum est, et non siebat usque ad annum secundum Darii, regis Persarum. Ille, videlicet Darius, confirmans decretum, quod propositum erat, hujusmodi: « Omnis homo, qui eam mutaverit jussionem, tollatur lignum de domo ipsius, et erigatur, et configatur in eo, domus autem ejus publicetur. Deus autem qui habitare fecit nomen suum ibi, dissipet omnia regna, et populum, qui extenderit manu suam, ut repugnet et dissipet dominum Dei, illam quæ est Jerusalem, » ita subscrpsit: « Ego, Darius statui decretum, quod studiose impleri volo (*I Esdr.* vi). » Post hæc verba tertius Artaxerxes idipsum corroborans, ita scripsit: « Artaxerxes rex regum Esdræ sacerdoti, scribæ legis Dei cœli doctissimo salutem. A me decretum est ut quicunque placuerit in regno meo de populo Israel, et de sacerdotibus ejus, et de levitis ire in Jerusalem, tecum vadat, » et cætera usque « sed et imperitos docete libere, et omnis qui non facit legem Dei tui, et legem regis diligenter, judicium erit de eo sive in mortem, sive in exsilium, sive in condegnationem substantiæ suæ, vel certe in carcerem (*I Esdr.* vii). » Nunquid casu hoc mirabile accidit, ut quem verum et solum Deum contra caput idolatriæ Babylonicae testificata est, in camino ignis victoriosa fides trium puerorum Judæorum illius domum et civitatem, quæ destructa fuerat, reædificare juberet concordi decreto, benevolentia trium regum pagorum? Non utique casu, sed cœlesti industria, per magnum ac semper providum sanctæ et individuæ Trinitatis consilium. Difficile videtur, ac pene impossibile, quod dicimus sanctam Trinitatem assimilatam fuisse etiam in tribus prædictis regibus gentilibus, imo nec nos istud suspicari auderemus, nisi quia hoc ipsum primus auctoritate sua per os Isaiae prophetæ declamavit longe ante Spiritus sanctus de Cyro, qui fuit horum trium primus. Præmisso namque: « Ego Dominus faciens omnia, extendens cœlos, et stabiliens terram, qui dico profundo: Desolare, et flumina tua arefaciam; qui dico Cyro: Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis; qui dico Jerusalem: Ædificaberis, et templo fundaberis (*Isa.* XLIV), » ita subjunxit: « Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, » etc., usque « ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum Deus Israel, propter servum meum Jacob et Israel electum meum, et vocavi te nomine tuo, assimilavi te, et non cognovisti me; accinxi te, et non cognovisti me (*Isa.*, XLV). » Nisi,

inquam, ante tot annos, istud auctoritate sua si- gnasset Spiritus sanctus dicendo illi Cyro tanto posterius nascituro: « Assimilavi te, » et nisi ratio conduceret, convenire vel congruere cæteris ejusdem benevolentiae regibus Dario et Artaxerxi, quod uni Cyro dictum est: « Assimilavi te. » Quis audieret dicere sanctam Trinitatem in tribus paganis regibus pro tali opere assimilatam fuisse?

CAPUT IX.

Item, quomodo ex tribus tantum personis prævisum est auxilium sanctæ Trinitatis adversus Aman, ne deleret genus Judeorum, unde oportebat Christum nasci

Veniam ad illam ejusdem ursi ferocitatem, id est, ejusdem regni Persarum et Medorum crudelitatem ac sævitiam plus quam bestialem, quando sub rege B Assuero conatus est diabolus hoc efficere, ut salutis nostræ radix sundibus extirparetur, agente Aman superbissimo, et suggestente regi Assuero, quatenus missis epistolis per omne (quod latissimum erat) regnum ejus, universum Judæorum genus una die deleretur (*Esther. iii*). Quomodo vel per quantos homines econtra prævidit Trinitas unus Deus, et sollicitus fuit pro gente illa, quæ arbor erat unica, unde salutis fructus omni mundo, et vita æterna Christus erat nasciturus? Tantummodo per istos tres, Esther et Mardochæum, et ipsum regem Assuerum. Nullatenus ergo dubitaverim illi quoque regi Assuero in ratione ista congruere illud. quod uni Cyro, longe antequam nasceretur, prophetica voce, ut supra memoravimus, dictum est: « Assimilavi te, et non cognovisti me (*Isa. xlvi*). » Quid enim? nonne illum Deus Pater quodammodo assimilavit sibi in eo maxime, quod cum diceret ei: « En lignum quod paraverat Aman Mardochæo, stat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos (*Esther. viii*). » Appendite, inquit, eum in eo, et suspensus est Aman in patibulo, quod paraverat Mardochæo? Nam ut cognoscas quam vera, quam pulchra sit assimilatio, memento quod dixerit Apostolus de Domino Jesu Christo: « Et vos, inquit, cum mortui essetis in delictis, et præputio carnis vestræ, conviviscavit Deus cum Christo dñans vobis omnia delicta, delens quod adversum vos erat chirographum decreti, quod erat contrarium vobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud crucei, exspolians principatus et potestates traduxit confidenter, palam triumphans eos in semetipso (*Coloss. ii*). » Ergo in rege Assuero Deus Pater, in Mardochæo autem Deus Dei Filius mirabiliter assimilatus est. Porro, in Esther gratiam Spiritus sancti sive Spiritum consilii, pro tanto negotio assimilatum fuisse quis dubitet? Illa namque mirabili usa consilio hoc effecit, ut regis animus ad gratiam et misericordiam suæ proscriptæ genti inclinaretur, et ille Aman superbissimus, in quo diabolus homicida ab initio figurabatur, non ubivis, sed in convivio super 76 mensam, crapulatus et ebrius caperetur, et sententia mortis strangularetur, in eodem ipso « quod Mardochæo para-

A verat, patibulo appensus, nimirum secundum illius dicti mysterium, quod de diabolo ad beatum Job dixerat Dominus: « An extrahere poteris Leviathan hamo, et fune ligabis linguam ejus? » (*Job. xl*) Quasi enim captus hamo et iste fuit, qui de reginæ convivio magnifice gloriatus, ita ut diceret amicis suis, et Zares uxori suæ: « Regina quoque Esther nullum alium vocavit eum rege ad convivium præter me, apud quam etiam eras cum rege pransurus sum (*Esther. v*), » ita prandit, ita pastillos convivii momordit, ut post molles edulii sapores, ferream protinus sententiam mortis exciperet.

CAPUT X.

Quod propter causam istam sancta Trinitas Cyrus et regem Persarum ex nomine vocavit et assimilavit, et in corde cæterorum regum Persarum sive Medorum tantam benevolentiam dedit, et quod Dominus noster Jesus Christus, propter quem nasciurum illa facta sunt, primus instruitur in Scripturis.

Propter quid sancta Trinitas taliter et Cyrus ex nomine vocavit et assimilavit, et in corde cæterorum regum Persarum sive Medorum tantam benevolentiam dedit. « Propter Jacob, ait, servum meum et Israel electum meum (*Isa. xlvi*). » Quem propter Jacob, sive quem propter Israel? (*Gen. xxiii*.) Denique parum est, si illum recipias Jacob, sive Israelem, de quo scimus et legimus: « Isaac autem genuit Jacob (*Matth. i*), » sive illam quantulamcunque multitudinem reliquiarum, quæ reservatæ sunt illius populi, qui passim in Scripturis nomine paterno vocatur Iacob, sive Israel: Et quidem nil altius C Cyrus intellexit, nihil supra quæsivit, et hoc sufficit ad captandum ejus benevolentiam populo illi, quod Deus eorum ante tot annos per prophetam suum, de ipso videlicet Cyro, tam magna prædixit tam gloriosa præscripsit, et ea semetipsum illi facturum promisit (*Isa. xlvi*). Verumtamen unus est verus Jacob servus Domini, unus et verus est Israel electus Dei, Dominus Jesus Christus, propter quem tanta fuit cura summæ Trinitati, quantam intelligimus, aut intelligere cupimus in auxilio ejus, sub sacramento numeri ternarii. Unde jam dictum est, et adhuc dicendum est. Dum hic attendimus, dulciter illud memorie nostræ occurrit, quia iste servus Domini primus est qui Deo gratias egit, ante quem non facile quempiam invenies, sive in lege, sive in prophetis, de quo manifeste scriptum sit quod Deo gratias egerit. Nondum quippe impleta fuerant beneficia Dei, quorum omnium hoc summum est, quod istum servum suum fecit, Christum Jesum secundum formam servi, pro quo facto nimirum gratiarum actio debetur illi. Denique quicunque Deo gratias agit, causam istam in ipsa gratiarum actione non habens præ oculis, quia Deus istum servum suum fecit, et ut faceret tanta procuravit, inter quæ gentilium quoque regum animos ad benevolentiam sui nominis inclinavit: nondum intellexit, quomodo vel propter quid gratiae agendæ sint, diximus, quia primus iste Deo gratias egit, etenim ante hunc usquam in Scripturis auditam fuisse recoli-

mus vocem gratiarum actionis, cum tot audias maxime in psalmis voces exultationis et confessio- nis, voces benedictionis et laudationis, voces adorationis, cantationis, jubilationis. Vox autem gratiarum actionis, ubi, quæso, prius audita est, vel audiri debuit, quam ex ore hujus servi Domini, hujus electi Dei?

CAPUT XI

Gratiarum actio quid sit, et quando, et quomodo, et ubi Dominus noster Jesus Christus gratias egerit.

Primo itaque dissiniendum est, gratiarum actio quid sit, et tunc demum demonstrandum, ubi, quando et quomodo iste gratias egerit, non lingua tantum, sed opere et veritate, non verbis tantum, sed et verbis et factis. Gratiarum actio est, divinis beneficiis respondens digna retributio tanta videlicet, ut ei nihil ad perfectionem desit, vel qua major esse non possit. Gratiarum, inquam, actio est, et digna retributio respondens beneficiis Dei charitas, qua « majorem nemo habet » aut habere potest, « ut animam suam ponat pro amicis suis (Joan. xv). » Hujusce charitatis Spiritus dicit in psalmo : « Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi ? calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo (Psal. cxv). » Hujus tantæ charitatis, quæ vera, ut jam diximus, et perfecta est gratiarum actio, conscius sibi iste servus Domini, gratias egit. Primo, ubi secundum Joannem multa locuturus de sacramento corporis et sanguinis sui, « accepit quinque panes, et cum gratias egisset (Joan. vi), » respiciens in cœlum (Matth. xiv), ut alii evangelistæ referunt, distribuit discum- bentibus (Marc. vi; Luc. ix). Secundo, ubi Lazarum mox suscitatur, elevatis sursum oculis : « Pater, inquit, gratias ago tibi, quoniam audisti me, ego autem sciebam quia semper me audis (Joan. xi), » quæ videlicet suscitatio Lazari maxima invidentibus Judæis, ut eum interficerent, causa fuit. Tertio, ipsa nocte qua tradebatur, ubi accepto pane et calice, gratias agens dedit discipulis suis : « Hoc est, inquiens, corpus meum. Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur (Matth. xxvi). » Hic ergo fidelis et verax libere profiteri poterat quod ageret gratias, quia in veritate gratias agebat, paratus pro nobis (Rom. v), cum adhuc ini- mici essemus, calicem accipere, quem Pater illi dabat. Quam ob causam ita gratias agere Patri servus iste promptus erat ? Debemus enim scire quia gratias agere minoris est, scilicet formæ servi, et idecirco cum dicit : « Pater, gratias ago tibi, » non unam personam, sed tres intelligimus personas Patris, et Filii, et Spiritus sancti, qui « unus Deus est, et Pater omnium (Ephes. iv), » sicut Apostolus dicit, cui nos quoque orantes dicimus : « Pater noster qui es in cœlis (Matth. vi). » Cæterum ubi dicit : Pater meus vel Patris mei, vel Patrem nium, ipso possessivo pronomine proprietatem suam Filius unigenitus discernit, et unam tantummodo perso- nam nomine Patris oportet intelligi. Quam ergo ob-

A causam ita gratias agere promptus erat ? Quoniam andisti me, inquit : « Ego autem sciebam quia semper me audis. » Ubi, quæso, audierit eum ? Nunquid seorsum, antequam accesserat ad locum ubi posuerant Lazarum, secretius oraverat, et responsum acceperat quod posset suscitare eum, et idecirco dixit : « Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me, ego autem sciebam quia semper me audis ? » (Joan. xi.) Exilis est ista suspicio, nec attingit ipsam dignitatem gratiarum actionis, sive majestatem ipsius gratias agentis : quia non in humiliitate precum, sed in potestate verbi sibi insiti habeat omnem operationem virtutum. Longe aliam multo excellentiorem magisque operosam auri audi- enti memorat suinet exauditionem, quia longe B antequam iste servus Domini fieret secundum for- mani servi, aut formaretur ex utero Virginis, exauditus est in cunctis necessitatibus humani gene- ris, exauditus in patriarchis, exauditus in regibus vel judicibus justis, exauditus in prophetis, exau- ditus in filiis captivitatis, de 77 quibusjam supra diximus, exauditus in Machabæis fratribus, de qui- bus adhuc dicturi sumus, exauditus in omnium clama- more mulieris in utero habentis, et pariendo clama- ntis, et cruciatum sustinentis ut pareret, id est, in desiderio antiquæ Ecclesiæ Christum ipsum in promissione habentis, et ipsum venire desiderantis, et quasi parturientis et parturiendo dolentis, donec ille veniret (Apoc. xii). Nonne clamor ille, cum tui causa fieret, tuus erat clamor, o Jesu Christe ? Pro- pterea tibi, quasi jam presenti, quidam illorum dixit : « Exaudiat te Dominus, in die tribulationis (Psal. xix). » Vera causa hæc digna gratiarum actione, ut dices : « Pater, gratias ago tibi, quo- niam audisti me, » quia omni mundo adversitatem nasci fecisti. Et ego sciebam, inquis, quia semper audis, Deus enim eras, et nunc es, et cuncta hæc fieri causa tui noveras, antequam ex Virginis utero nascereris.

CAPUT XII.

De bestia tertia, scilicet pardo, id est regno Græcorum, quomodo sancta Trinitas contra illud auxiliū sui præsentiam per viros tres, per tres duces fratres, Judam et Jonatham, et Simonem demonstraverit.

Diximus de duabus bestiis, leæna et urso, qualiter contra illas sancta Trinitas præsentiam sui in nu- mero auxiliatorein consignificaverit ; nunc jam de bestia tertia, scilicet de pardo, dicendum, qualiter actum sit per auxilium ejusdem numeri. De illa be- stia hoc primitus memorandum, quia non sine arcu et gladio de ore ejus ille populus Dei liberatus est. Eatenus sicut evenerat, sic prædictum fuerat per prophetam Osee : « Et domui Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non salvabo eos in arcu et gladio, et in bello, et in equis, et in equi- tibus (Ose. i). » Denique quod Nabuchodonosor coram servis Dei excelsi prosterneretur, et eum so- lum ac verum esse Deum semel et iterum ac tertio victus confiteretur (Dan. xi, xiv) ; itemque ut dominus Dei in Jerusalem, quam ille destruxerat, reædifica-

tur (*Esdr. i. vii*), similiterque ut Aman malitia in caput ejus reverteretur, et in patibulo « quod paraverat Mardochæo » ipse appenderetur (*Esth. iii. v, vii*); non in arcu et gladio factum est, non in bello, neque in equis et equitibus, sed in Domino Deo, qui solus habens corda regum in manu sua, inclinavit quo voluit (*Prov. xii*), quatenus illius populi reliquæ salvarentur (*I Mach. i*), et propositum ejus adimpleretur. Porro ut istius bestiae ferocitas, id est, regnum Græcorum cessaretur, in eo maxime, quod scripsit rex Antiochus, et misit libros per manus nuntiorum in Jerusalem et in omnes civitates Judæ, ut sequentur leges gentium (*Dan. viii*); et in arcu, et in gladio, in bello factum est, attamen sicut per Danielem prædictum fuerat, « auxilio parvulo (*Dan. xi*). » Tres fratres suere duces bellorum, Judas et Jonathas, et Simon, et armis quidem paucis pugnaverunt, sed magna fide vicerunt. De istis latius a nobis tractatum est in opere, quod de victoria verbi Dei scripsimus, et idcirco nunc supersedendum est. Tantum enim ad præsens propositum hoc pertinet considerare in auxilio Domini, sacramentum numeri ternarii, quia more suo fecit Trinitas Deus, ut auxiliando illis curam et sollicitudinem suam præsentem adesse, per hunc numerum significaret, nimirum digne pro magnitudine negotii, scilicet propter spem promissionis positam omnibus sanctis in adventu, qui tunc exspectabatur, Salvatoris Christi Filii Dei.

CAPUT XIII.

De rectitudine judicii, quo dictum fuerat per prophetam Osee : « Quia non addam ultra misereri domui Israel, et domui Juda miserebor ; » et quod domus Juda tres habuerit reges justos, domus autem Israel ne unum quidem.

Ad causam eamdem pertinet querere nunc et scire rectitudinem judicii, in eo quod paulo ante memoravimus dictum a Domino per prophetam Osee : « Et domui Juda miserebor. » Præmiserat enim : « Quia non addam ultra misereri domi Israel, sed oblivione oblisiscar eorum, » et nunc demum istud edixit : « Et domui Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo (*Ose. 1*), » et ita factum est. Nam decem tribuum captivitas permansit irrevocabilis, qua captivavit « rex Assyriorum, et transtulit Israel in Assyrios, posuitque eos in Hælo, et in Abor, juxta fluvium Gozam, in civitatibus Medorum (*IV Reg. xvii*). » Tribus autem Juda præsinito tempore salvata in Domino Deo suo et de Babylonica captivitate revocata est. Istud ergo quærentibus vel scire voluntibus pro rectitudine judicii cito respondetur, quia, quamvis peccaverit tribus Juda, regnum David in multis, sicut et decem tribus, regnum Jeroboam, quas ille scidit a domo David, attamen in hoc bene fuit, quod secundum sœpe dictum (quo valde delectamur) ternarii numeri sacramentum, tribus Juda causam decem tribuum in judicio superavit. Tres quippe misericordiae viros, tres reges justos Deus judicii Dominus in tribu Juda invenit, David et

A Ezechiam et Josiam. Nam præter tres istos omnes peccaverunt. De regibus autem decem tribuum constat, quia omnes peccaverunt, nullusque excipi potuit, quia nullus eorum recessit a peccatis Jeroboam, id est, a vitulis quos fecit Jeroboam. In tribu Juda tres, ut iam dictum est, ab ejusmodi peccato liberi et justi fuerunt, et de aliis nonnulli de peccato suo pœnitentiam egerunt. In regibus autem decem tribuum, unus et idem fuit idolatriæ cultus, duntaxat in illis vitulis; nam cultum Baal aliquis illorum delevit, scilicet Jehu, filius Namsi (*IV Reg. x*). Sed quantum valuit, Baal delere, et nihilominus vitulos pro Deo colere ? Propterea dictum illud propheticum valde congruit illis regibus Samariæ : « Qui optimus in eis est, quasi paliurus, et qui rectus, quasi spina B de sepe (*Mich. vii*). »

CAPUT XIV.

Epilogus salvationum, quod a verbo promissionis usque ad Nativitatem Christi septies salvatus sit populus ille, de quo oportebat nasci Christum, et hoc pertinere ad sanctæ Trinitatis mysterium, quia singulæ salvationes factæ sunt propter tres sive per tres viros qui inventi sunt in medio eorum.

Ecce quoties gens illa salvata est propter tres viros, qui inventi sunt in medio eorum sub magno sanctæ Trinitatis mysterio, sicut jam sœpe dictum est. Primo ubi serviebant in Aegypto propter peccatum patrum suorum, qui vendiderant Joseph fratrem suum (*Gen. xxxvii*), clamantes ad Dominum, exauditi sunt propter illos patres et maximos tres viros, Abraham, Isaac et Jacob, dicente Scriptura : « Ascenditque clamor eorum ad Dominum pro operibus, et audivit gemitum eorum, ac recordatus est fœderis quod pepigerat cum Abraham, Isaac et Jacob (*Exod. ii*). » Item cum dixisset ut disperderet eos, propter vitulum quem fecerant, pepercit eis propter eosdem viros, stante Moyse in conspectu 78 ejus in confractione, id est in nimia mentis humilitate, ac dicente : « Cur, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum ? » (*Exod. xxxii*). « Recordare Abraham, Isaac et Israel servorum tuorum (*ibid.*). » Deinde cum fecissent duos vitulos, seculi Jeroboam (*III Reg. xii*), et scissi a domo David, et tribus quoque Juda coluisse deos gentium, et proinde pars utraque juste tradenda esset in captivitatem (*II Par. xxviii*) ; salvata est eadem tribus Juda propter viros tres, qui inventi sunt in medio eorum, « David, Ezechiam, et Josiam, præter quos omnes peccatum commiserunt, ait Jesus, filius Sirach. Nam reliquerunt legem potentes reges Juda, yet contempserunt timorem Domini (*Eccli. xlix*). » Deinde cum in captivitatem ducti communem haberent luctum, juxta illud : « Super flumina Babylonis illic sedimus et elevimus, dum recordaremur Sion (*Psal. cxxxvi*), » maximum consolationis incrementum adepti sunt per viros tres, qui inventi sunt in medio, Sidrach, Misach, et Abdenego ; quia contempserunt iniqui regis imperium, et in medio fornacis ardantis gloriose triumphaverunt. Deinde ubi placuit Deo ut sovvere-

tur captivitas, et fundaretur templum quod destru-
ctum fuerat, et reaeditaretur ipsa civitas Jerusalem,
hoc itidem per viros tres Deus effecit, per quales
voluit, et per quales fieri oportuit, scilicet non per
ipsos tantum captivos et inopes, sed per eos sub
quibus captivi tenebantur reges potentes, Cyrum,
Darium et Artaxerxem. Deinde ubi voluit superbissi-
mus Aman delere universum genus Judæorum. per
istos tres salus facta est, Esther et Mardochæum, et
ipsum regem Assuerum. Deinde cum idem agere co-
naretur diabolus sub regno Græcorum, per trium
ducum Judæ et Jonathæ et Simonis bellicam virtu-
tem ac præclaram fidem, illius populi reliquæ sal-
vate sunt. Valde jucundum in istis numeris myste-
rium, quia septies, sicut hic enarratum est, propter
viros tres, sive per viros tres, Deus unus et trinus,
id est, quem confitemur et colimus, Pater, et Filius,
et Spiritus sanctus, populum illum salvavit et libera-
vit usque ad implendum verbum promissionis, per
quod et nos salvi facti sumus.

CAPUT. XV.

*Non ita nunc esse populo illi post natum Christum,
sed si fuerint, ait Dominus, tres viri isti in medio
ejus, Noe, Daniel, et Job, vivo ego, quia ipsi soli
justitia sua liberabunt animas suas.*

Accipe autem, quid nunc Dœminus dicat per pro-
phetam Ezechielem: «Fili hominis, terra cum pecca-
verit mihi, ut prævaricetur prævaricans, extendam
manum super eam, et intersiciam de ea hominem et
jumenta. Et si fuerint tres isti viri in medio ejus,
Noe, Daniel et Job, vivo ego, quia ipsi soli justitia
sua liberabunt animas suas (Ezech. xiv.). » Nec semel
dixisse contentus, secundo et tertio et quarto senten-
tiam repetit «vivo ego, quia nec filios nec filias libera-
bunt, sed ipsi soli liberabuntur; vivo ego, non libera-
bunt filios neque filias, sed ipsi soli liberabuntur, vivo
ego quia filium et filiam non liberabunt, sed ipsi soli
justitia sua liberabunt animas suas (ibid.). » Quatuor
judicia sua Dominus distinguens, famem, malas be-
stias, gladium, et pestilentiam, de singulis eamdem
sententiam subscrispsit. At non omni, sed cuidam
terræ, cum peccaverit; non omni, inquam, sed cui-
dam terræ, nam post omnia hæc, ita subjunxit:
«Quod et si quatuor judicia mea pessima, gladium,
et famem, et bestias malas, et pestilentiam misero-
in Jerusalem, ut intersiciam de ea hominem et pecus;
tamen relinquetur in ea salvatio edacentium filios
et filias (ibid.). » Nisi istud decrevisset, nisi quam-
dam terram in superioribus sententiis, quæ longe
diversa sit ab Jerusalem, intelligi voluisse; nimis
id quod ait: «Noe, Daniel et Job, ipsi soli justitia
sua liberabunt animas suas, » contrarium videretur
ei quod hactenus narratum est, quia multoties pro-
pter viros tres et per viros tres gens illa liberata est.
Quomodo ergo separationem fecit terræ ab Jerusa-
lem, quid nisi separationem intelligere debemus
terræ, id est Synagogæ, quæ nunc usque blasphem-
at Christum, quem crucifixit ab Jerusalem id est
ab Ecclesia, quæ in Christum credit? Sed dicit ali-

A quis: Quomodo in medio terræ illius, id est Syn-
agogæ, quæ Christum crucifixit, unquam esse potue-
runt tres isti viri, Noe, Daniel et Job? Ad hæc
inquam: Isti quidem tres viri, Noe, Daniel et Job
longe ante færunt, longe ante ab hac vita decesse-
runt, quam illa terra maledicta crucifigeret Christum
Dei Filium. Sed si causam illorum rite discernas,
scilicet quia Noe arcam in communii periculo erexit,
et Daniel cælibem vitam duxit, et Job propriæ
domui suæ bene præfuit, maxime ex eo notus, quod
in tentatione inventus est fidelis, patenter intelligis,
quia in medio terræ illius færunt, et de medio terræ
illius ad nos venerunt tres viri isti, Noe, Daniel et
Job. Quod si parum videtur communiter demonstrare
in omnibus apostolis Christi, qui in medio terræ
illius færunt, et inde venientes tres vivendi ordines
supra dictos nobis gentibus ordinaverunt, ecce quasi
digo demonstrare possumus quosdam ex illis, vide-
licet apostolis, tres viros, Petrum, et Joannem, et
Paulum, valde similes illis, Noe, Daniel et Job. De-
nique Petrus præcipius rectorum Ecclesiæ, ipse est
quasi Noe (I Cor. vii); et Joannes præcipuum ex-
emplar cælibis, seu virginalis vitæ, ipse est quasi
Daniel (Ephes. ii); et Paulus qui inter cætera, in
quibus plus omnibus laboravit, conjugalem quoque
vitam bene ordinavit, ipse est quasi Job (II Tim. iii).

CAPUT XVI.

*Quali a gladio et fame, qualibus a bestiis, quali a
pestilentia propinquos suos secundum carnem Ju-
dæos apostoli non salvaverunt, et quod ipsi fuerint
in medio eorum quasi Noe, Daniel et Job.*

Nunc igitur demonstrandum est, quali a gladio et
fame, qualibus a bestiis, quali a pestilentia propin-
quos suos secundum carnem Judæos non salvaverint,
sed ipsi soli animas suas liberaverint, et quam ob-
causam juste hoc fieri debuerit. Quod ut evidentius
fiat jam ordine accendendum est ad illam bestiam
quartam sine nomine, de qua sic scriptum est: «Post
hæc aspiciebam in visione noctis, et ecce bestia
quarta terribilis atque mirabilis et fortis nimis, den-
tes ferreos habens magnos, comedens atque commi-
nuens et reliqua pedibus suis conculeans (Dan. vii). »
Quomodounque regnum Romanum bestia magna,
terribiliter atque mirabiliter dentibus magnis, den-
tibus ferreis cæterarum gentium robur comederit
atque comminuerit non adeo pertinuit ad illos cap-
tivos, quorum uni hæc revelata, per quorum unum
hæc nobis scripta sunt. Cura enim erat illis tantum
de genere suo, cura erat Spiritui propheticæ de illis
propter Christum, qui nasciturus erat ex eodem
populo. Sicut ergo de cæteris bestiis scimus quia
taliter demonstratae sunt, verbi gratia ut uni diceret:
«Surge, comede carnes plurimas (ibid.), » propter
populum Judaicum, de quo Aman dixit regi Assuero:
«Si tibi placet, decerne ut pereat (Esther. iii), »
ita et de ista bestia quarta, bestia terribili atque
admirabili, 79 quod dictum est: Comedens atque
commiuens, et reliqua pedibus suis conculeans, ad
eundem populum spectat, quem, docibus sive prin-

cipibus Tito et Vespasiano, regnum illud comedit atque comminuit, tam terribili comedione, tam mirabili comminutione, ut nulli unquam populo, vel civitati ab initio saeculi taliter contigerit, sicut Josephus scriptor admirando pariter et dolendo patenter edisserit (lib. vi De bell. Jud.), et reliqua sic pedibus suis conculeavit, ut nunc usque patet quia in omnes gentes ducti sunt captivi, qui reliqui fuerunt ex eis. Nunquid tres viri isti, Noe, Daniel et Job, si fuissent in medio corum, liberassent eos? Fuerunt autem similes istorum aliqui in medio corum, scilicet apostoli et multi credentes in Christum, sed non liberaverunt eos, immo ut ipsi soli liberarent animas suas per divinam jussi sunt revelationem imminentem obsidione, exire de medio eorum. Nonne hoc fuit quasi Noe, et Daniel et Job exire de medio eorum? Remanserunt autem in medio eorum tres alii valde contrarii Eleazarus et Joannes et Simon, auctores et principes nimis crudeles seditionum inenarrabilium, et ita mirabiliter evenit, et cum in Babylone audieris, « tres video viros ambulantes in medio ignis, et aspectus quarti, similitudo est Filii Dei (Dan. iii) » . Hic econtra in ea, quae dicebatur Jerusalem, exclamare possis: Tres video viros obtinentes miseram Jerusalem, discidentes eam et excruciantes, gladio et fame, miserabilibus modis; tres, inquam, tres principes iniquitatis, et totius latrocini, et aspectus quarti similis est Barabbæ latronis seditiosi. Nam quia Barabbam sibi praelegerunt, Christum autem Dei Filium interfici petierunt (Matth. vii), idcirco C omnis Noe, et omnis Daniel, et omnis Job recessit ab eis, et justo judicio, cum foris considerentur a Romanis, intus dati sunt in praedictis tribus illis auctoribus seditiosis, qui contra semetipsos divisi, communiter diruperunt, et certatim effoderunt viscera jejuna et esurientia plena civitatis.

CAPUT XVII.

Quod vel quale fuerit peccatum terre illius quam Noe, et Daniel, et Job salvare non potuerunt, et quomodo Judæi blasphemarerunt, vel dixerunt contra Spiritum sanctum.

Hoc judicium terræ illius quæ peccavit, non quomodo unque sed ita quemadmodum dixit: « terra cum peccaverit mihi, ut prævaricans prævaricetur (Ezech. xiv). » Quidnam est prævaricando prævaricari, nisi perseverare in proposito prævaricationis corde impudenti? Hoc denique est peccatum terræ illius gravissimæ, scilicet Judæorum, quibus maxime et primo loco, et deinde hæreticis illa redargutio congruit: « Filii hominum usquequo gravi corde (Psal. iv). » Quomodo illi maxime prævaricati sunt, id est in prævaricatione perseveraverunt? Filium Dei Dominum Jesum Christum in prævaricatione sua reprobaverunt et crucifixerunt. In prævaricatione, inquam, id est, contra legem suam. Dixerat enim in lege Moyses: « Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies. Qui autem verba ejus, quæ loqueruntur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor

B existam (Deut. xviii). » Ergo Dominum Christum reprobando, prævaricati sunt, præsertim cum legi timum haberent signum, per quod intelligere eum possent esse prophetam illum, scilicet sufficiens in opere et sermone ejus veritatis testimonium. Sed forte aliqui de ignorantia se excusare potuerunt, dicentes eum esse magnum. Proinde cum blasphemaretur ait: « Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur illi (Matth. xii). » Et cum pateretur: « Pater, inquit, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt (Luc. xxii). » Sed quid post hæc? Quomodo terra illa inexcusabilis facta est, vel quomodo prævaricans prævaricata est, ut inexcusabilis esset? Venit Spiritus sanctus super discipulos ejus, quos nimis significans dixerat illis: « Et si ego in Beelzebub, principe dæmoniorum ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt (Matth. xii). » — « Ejiciunt, » dixit, id est, certissime ejicient, magis quam nunc, cum Spiritus sanctus advenit: Venit, inquam, Spiritus sanctus manifesta virtute testimonium perhibere, quod ille esset Christus, et tunc adimpletum est quod dixerat illis: « Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, quia Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis (Joan. xv). » Hoc facto nihilominus in prævaricatione perseveraverunt et blasphemare non cessaverunt, et tunc demum contra Spiritum sanctum verbum dixisse judicati sunt, et illa sententia venit super eos: « Qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro (Matth. xii). »

CAPUT XVIII.

De Jerusalem quæ illa sit, de qua Dominus ibidem:

« Quod si quatuor judicia mea pessima misero in Jerusalem, tamen relinquetur in ea salvatio edificantium filios et filias. »

Illa autem, quæ est Jerusalem, qualis habet proventum in medio cunctarum tribulationum? Quod et si, inquit, Dominus, continuo in eodem propheta: « Quatuor judicia mea pessima, gladium, et famem, bestias malas, et pestilentiam misero in Jerusalem, ut interficiam de ea hominem et pecus, tamen relinquetur in ea salvatio edificantium filios et filias (Ezech. xiv). » Mira distantia, mira oppositio illius terræ, id est, apostatricis Synagogæ et istius Jerusalem, id est, fidelis et catholicæ Ecclesiæ. In illa terra, Noe, Daniel et Job, si fuerint in medio ejus, non possunt ab uno quolibet judiciorum istorum liberare filios et filias, sed solas animas suas; in ista autem Jerusalem, sic cuncta hæc quatuor judicia Dominus judicat in eam, videlicet, ut probetur patientia sanctorum quod sæpe factum est, non dico, quod minus est Noe, Daniel et Job, si fierint in medio ejus, liberabunt filios et filias. Sed dico quod plus est: « Relinquetur in ea salvatio edificantium filios et filias. » Plus namque est moriendo educere filios et filias in vitam æternam qui non erant, quam orando liberare ab interfectione corporis filios et

alias qui jam erant. Audivimus, vidimus, quanta fecerit in ista Jerusalemi totus mundus in maligno positus (*I Joan.* v), et maxime eadem illa bestia superius memorata terribilis atque mirabilis quantis, quam late diffusis persecutionibus, quasi magnis et ferreis dentibus, istam Jerusalem comedenter atque comminuerit. Sed quid nocuit? Relicta est enim in eis salvatio edacentium filios et filias, quia nimurum sicut frumentum seminatum et in terra mortuum, in multiplicem resurgit fructum (*Joan.* xii); ita persæpe paucis pro testimonio fidei morientibus multa millia rationabilem patientiam illorum considerando, in Christum crediderunt. De quibus recte dicas, quia priores illi morientes, istorum patres sive matres fuerunt, eoque tanquam filios et filias, immo vere filios et filias suo sanguine pepererunt. Ista ergo est vere Jerusalem et vere domus Juda, cui dictum illud in Osce veraciter congruat: « Et domui Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non salvabo eos in arcu, et gladio, et in bello, et **80** in equis, et in equitibus (*Ose.* 1). » Item in Zacharia: « Non in exercitu, nec in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus exercituum (*Zach.* iv). » Spiritus tuus a te procedens. Domine exercituum, et ab eoenculo incipiens, ubi exspectabatur, cum pauci homines essent congregati in unum, venit usque ad illius bestiae dentes magnos, dentes ferreos, quæ nimurum bestia, scilicet Romanum imperium vere erat Babyloniam, et per omnem persecutionis fornacem, semetipsum exhibens piis martyribus tanquam ventum roris flantem » tandem Filius Dei cum illis ambulavit per medium ignis et fidem illorum illæsam custodivit; donec illa bestia homo fieret, id est, rationem admitteret, et rationabilem esse Christianorum fidem intelligens, vexillum crucis in sua fronte susciperet, ac voce humana Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum et verum esse Deum pronuntians, etiam patronum se cultoribus ejus exhiberet.

CAPUT XIX.

De tribus viris illis, quorum hæc propria nomina fuerunt, Noe, Daniel et Job, qualiter suis quisque temporibus egressi fuerunt.

Exeant igitur de terra illa quicunque pertinere cupiunt ad tres viros istos, Noe, Daniel et Job, et videant illius terræ quanta desolatio, et istius Jerusalem quam fructuosa sit probatio. Nam « ecce, inquit, ipsi egredientur ad vos, et videbitis viam eorum

A et adinventiones eorum, et consolabimini super malo quod induxit in Jerusalem et omnibus quæ importavi super eam, et consolabuntur super vos cum videritis viam eorum, et adinventiones eorum, et cognoscetis quod non frustra fecerim omnia quæ feci in ea, ait Dominus Deus (*Ezech.* xiv). Magnum et pene inenarrabile sacramentum. Quomodo de terra illa, quam supra habuimus, Noe, Daniel et Job, toties nominati ad nos exierunt, quoniam filios et filias salvare non potuerunt? Dieamus in primis de tribus viris illis, quorum hæc propria nomina fuerunt Noe, Daniel et Job, qualiter suis quisque temporibus egressi fuerint. Primus egressus est Noe cum tribus filiis, Sem, Cham et Japhet (*Gen.* viii). Daniel vero cum tribus pueris, Sidrach, Misach et Abdenago (*Dan.* iii). **B** Job autem cum tribus amicis is, Eliphaz Themanites, Baldat Suites et Sopharna Amathites (*Job* ii). Qualis fuit egressus illorum? Egressus Noe de congerie mortuorum fuit ad reparationem generis humani de tribus filiis, sub tria benedictione Dei dicentis « Crescite et multiplicamini (*Gen.* ii). » Egressus Daniels cum suis conceptivis ad consolationem ipsorum cum tribus pueris, quos de medio Babylonie fornaciis victores recepit, glorificatus ipse tribus gratiæ incrementis in conspectu trium regum, videlicet in conspectu Nabuchodonosor, interpretatione somniorum; in conspectu Balhasar, lectione et interpretatione verborum, quæ miro modo in pariete ab invisibili visibiliter scripta sunt; et in conspectu Darii Victoria laudabili, quia « misit Dominus, ait, angelum suum, et conclusit ora leonum, et non me contaminaverunt (*Dan.* ii, v, xiv). » Egressus Job fuit in exemplum patientiæ cunctis superventuris sæculis, tribus modis tentati atque probati, scilicet occulta potestate, quam adversus eum Satan accepit (*Job* i, ii), sed aperta lingua conjugis, et nimia trium amicorum sapientia quæ illum valde afflixit, quos non recta locutos ipse per sacrificium Deo reconciliavit (*Job.* xlvi). Itaque tres viri isti, Noe cum tribus filiis, Daniel cum tribus sociis, et Job cum tribus amicis, sunt duodecim, et hic numerus eorum est, qui et arcam, scilicet Ecclesiam in aquis baptismi regendam primi post Christum suscepserunt, et in gentibus, quasi in Babyloniam Deum clariscaerunt, et in cunctis temptationibus fortiter perstiterunt. Quod qui rite perpendit, nimurum ipse persentit hoc dictum a Domino: « Et cognoscetis quod non frustra fecerim omnia quæ feci (*Ezech.* xiv). »

LIBER NONUS

CAPUT PRIMUM.

De eo quod scriptum est: « Sicut qui mel comedit multum, non est ei bonum; sic qui scrutator est majestatis, oppressus a gloria; » et quod Scripturas scrutari non idem sit quod scrutatorem esse majestatis.

Glorificationem tuam loquentes, reverenda Trini-

tas unus Deus, jamdudum sub virga timoris tui pavemus, dum et tua laude nunquam cessandum, et nihilominus multiloquium esse cavendum non ignoramus. Scriptum est enim: « Sicut qui mel comedit multum, non est ei bonum; sic qui scrutator est majestatis, oppressus a gloria (*Prov.* ii). » Et alibi

¶ Deus enim in celo, et tu super terram, idecirco pauci sunt sermones tui (*Eccle.* v). » Attamen nūquid scrutari Scripturas, idem est quod scrutatorem esse majestatis? aut ei, qui quod loquitur, non loquitur extra regulam, sive auctoritatem Scripturarum veritatis, nūquid recte dicas, non pauci, sed multi sunt sermones tui? Cœptam igitur laudationem Domini adhuc loquetur os meum, et hoc opus jam octo libellis protractum, in isto nono libello concludam. Quod cum fecero, o Spiritus Patris et Filii, quæ merces huic operi? imo quæ gratia pro ista gratia? Liceat homini interiori suam intentionem sive exspectionem breviter et occulte significando, uti verbis beati Job: « Duo ta: tum, inquit, ne facias mihi, et tunc a facie tua non abscondar. Manum tuam longe fac a me, et fortitudo tua non me terreat (*Job* xiii). » Quod est dicere: De peccatis meis vindictam non sumas, et principes

B tenebrarum mihi non occurrant, et tunc in exitu suo dicet anima mea beneficij largitate exhilarata: Ecce quod cupivi jam video, quod speravi jam teneo, ab ejus facie non sum abscondita post exuvias corporis, quem in corpore posita tota dilectione sidei dilexi. Hujus igitur libri ultimi materia tu mihi esto, domus sanctissima, cum tuis septem columnis, quam Sapientia sibi ædificavit (*Prov.* ix). Nam tui quidem in superioribus loco quodam memini, sed septem columnarum sacramentum, quod ēre omnibus notum est, huc usque distuli, notitiæ communi sibi usitatæ lectioni supererogare cupiens **C** aliquid in domo ista, quæ est templum corporis Dominici, ad laudem Spiritus sancti, a Patre et Filio procedentis.

CAPUT II.

Quod domus illa, quam Sapientia sibi ædificavit, sit corpus Christi, et quod in istam domum processio Spiritus sancti tertio celebrata sit, primo ad ædificandum, secundo ad exornandum, tertio ad dedicandum.

Hic ergo in primis illud memorare libet, quia in domum istam processio Spiritus sancti tertio celebrata est, secundum typum domus illius sive templi manufacti, quod Salomon magna sapientia ædificavit, mira gloria decoravit, magna solemnitate dedicavit. Etenim Spiritus sanctus domum istam non manufacture templum Dominici corporis, sapienter per semetipsum ædificavit, decenter exornavit, gloriose ac feliciter dedicavit (*III Reg.* vii, 8). Ædificavit, inquam, in ipsa Verbi incarnatione, exornavit in illius veri hominis manifestatione, dedicavit in ejusdem sacrosancta resurrectione. Quam videlicet dedicationem ille innuit psalmi vicesimi noni titulus: *Psalmus cantici in dedicatione domus David.* Mittit enim nos titulus ad historiam, et historiæ intelligentiam sacræ, quia sicut David impensa et apparatu suo per manum Salomonis templum Domino ædificavit, et postea cum jucunditate et [alias, solemnibus] solemnitatibus verbis ad laudem Domini dedicavit (*I Par.* xxii); sic corpus

A Christi secundum singularem nativitatem, et immunitatem a peccato, sicut ædificatum; post resurrectionem vero secundum impassibilitatem et immortalitatem, æterna gloria manet dedicatum. Manifestationem vero illam dicimus qua manifestavit eum Spiritus sanctus in specie columba, Joanne prædicante: « Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ergo in aqua baptizans (*Joan.* i). » In istis igitur tribus splendoribus gratiæ, quæ diffusa est in labiis tuis, « speciosa forma præfiliis hominum (*Psal.* XLIV), » sic sanctam Trinitatem laudamus et glorificamus, ut sanctum Spiritum de Patre et de Filio procedentem pariter prædicemus opificem istius domus, quæ videlicet domus es tu secundum humanitatem, in qua requiescit ipse cum omnibus, quas tibi thesaurizavit, divitiis sive thesauris sapientiæ et scientiæ.

CAPUT III.

De septem ejusdem domus columnis; et quis primus auctor fuerit hujus numeri ut scriberet septem spiritus Dei.

Septem columnas, quas excidit Sapientia in ista domo sua, sicut dicit Scriptura: « Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem (*Prov.* ix), » septem esse spiritus Dei, quis non audivit consonantibus Scripturis aliis? Nam, exempli gratia, propheta Isaias dixit: « Et egredietur virga de radice Jesse, et flos radice ejus ascendet, et requiescat super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini (*Isa.* xi). » Multa sunt in Scripturis consonantia sanctum septiformem Spiritum, sub sacramento numeri septenarii, videlicet septem lampades ante thronum Dei, septem cornua agni, septem ejus oculi (*Apoc.* iv, v), quod non est aliud quam apud Zachariam prophetam, in uno lapide septem oculi, et in uno candelabro septem lucernæ super caput unius candelabri (*Zach.* iii, iv). Verum nos istud quærimus, et invenire delectabile est, quis primus fuerit auctor numeri hujus, ut scriberet septem spiritus Domini, et quam ob causam iidem septem spiritus, nomine columnarum totidem debuerint significari. Non est dubium quin omnia sint divinæ auctoritatis, quæcunque habentur in Scripturis canonicis; veruntamen tunc melius placet, et abundantius lœtificat ipsa divina auctoritas, cum divina quælibet Scriptura simul auctoritatem sive testimonium habet de aliqua priore Scriptura. Exempli gratia: Quod in Zacharia scriptum est, ut jam memini: « Quia super lapidem unum septem sunt oculi (*ibid.*), » cum sit divinæ auctoritatis; Spiritus enim sanctus per os omnium, prophetarum locutus est, attamen amplius ex eo delectat, quod ante istum Isaias propheta, cuius jam meminimus, scripsit apertissime septem Spiritus Domini, ita ut singulos propriis quoque exprimeret vocabulis (*Isa.* xi). Hoc igitur quærimus, utrum et iste, qui sine dubio divina scripsit auctoritate « Sapientia ædi-

fieavit sibi domum, excidit columnas septem (*Prov. ix.*) > priorem quempiam legerit, sive audiverit similia loquentem. Verbi gratia, David sive Moysen. Quærentes istud, cito invenimus quia præcessor hujus et omnium prophetarum, in isto sacramento numeri septenarii, Moyses fuit, cuius Scriptura profluens, non ab homine, sive a litteratura manuscripta cuiuspam hominis, sed ab ipsius ore, quasi fons Scripturarum est, nam cæteræ omnes Scripturæ propheticæ, quasi rivi sunt ejusdem fontis. Hec demonstrare promotum est, si tamen paucis rem tantam lingua verbis explicare potest.

CAPUT IV.

De septem diebus primis, et quod Spiritus Domini qui ferebatur super aquas, ex illis cognosci debent, quod sit spiritus septiformis, primum spiritus timoris, secundum divisionem tenebrarum et lucis, et in supremo spiritus sapientiae, secundum diem septimum in quo Deus requievit.

« In principio spiritus Domini ferebatur super aquas (*Gen. i.*), > qui videlicet spiritus Dei bonitas ipsius Dei. Pro hæc bonitate sua Deus sex diebus cuncta creavit, et in septimo requievit. Et quoniam a creatura cognoscitur Creator, sicut Apostolus dicit : « Invisibilia ipsius enim a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur ; sempiterna quoque virtus ejus et divinitas (*Rom. i.*), > idcirco nos maxime, qui cognoscentes Deum, sicut Deum glorificare et gratias agere cupimus, a creatura ipsorum dierum ipsum, qui ante omnem diem ferebatur super aquas, debemus cognoscere Spiritum sanctum. Videlicet ab illo die, quo divisit Deus lucem et tenebras, id est angelos bonos et angelos malos, cognoscitur spiritus iste, quia timoris est. Timorem quippe efficit credenti animæ memoria illius judicii magni et terribilis, quo angeli tenebrarum ab angelis lucis tanta divisione divisi sunt, ut ultra in æternum recuperari non possint. De quo videlicet timore, sive spiritu timoris, scriptum est in Job : « Potestas et terror apud illum est, qui facit concordiam in sublimibus suis (*Job. xxv.*). » A die secundo quo « fecit Deus firmamentum **82** in medio aquarum, et divisit aquas ab aquis, > cognosci potest Spiritus Dei quod sit spiritus pietatis ; si rite perpendas, qua intentione fecerit Deus fabricam hujus mundi, cuius initium fuit factura ejusdem firmamenti, quod cœlum vocavit. Quidnam intendebat, sic incipiens Deus, vel Sapientia Dei ? « Quando, inquit, præparabat cœlos aderam ; quando certa lege et gyro vallabat abyssos, cum eo sram cuncta componens, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, et deliciæ meæ esse cum filiis hominum (*Prov. viii.*). » Et quid tam pium quam idcirco præparasse cœlos et fecisse hunc mundum, et in eo genus humanum, quia ipsa sapientia jam deliciabatur, quandoque sieri homo, et esse cum filiis hominum ? A die tertio quo dixit Deus : « Apparet arida, quam vocavit terram ; et germinet, ait, herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cuius

A semen in semetipso sit super terram (*Gen. i.*), > quod fuit initium exornationis mundi, propter quod Scriptura dicit : « Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis a principio (*Gen. ii.*), > subauditur enim ornatus, sive exornationis terræ ; ab isto, inquam, die tertio cognoscitur Spiritus sanctus quod spiritus scientiæ, imo et scientiarum sit Dominus. Quam videlicet scientiam, quia jam in corde suo æmulabatur Adam in paradiſo positus, permittus est accedere tentator qui diceret : « Comedite, et eritis sicut dei, » id est, similes Deo, « scientes bonum et malum (*Gen. v.*). » A die quarto, quo dixit Deus : Fiant luminaria in firmamento cœli, et dividant diem ac noctem, et sint in signa, et in tempora, et dies, et annos (*Gen. i.*) : > cognoscitur Spiritus B sanctus, quod sit spiritus fortitudinis. Quis autem ecclesiasticorum aut gentilium philosophorum non miratus est fortitudinem, sive potestatem in istis daebus magnis luminaribus, sole, et luna, et stellis, quas posuit Deus in firmamento cœli ? Primus Psalmista dicit : « Qui fecit luminaria magna, solem in potestatem diei, et lunam et stellas in potestatem noctis (*Psal. cxxv.*). » Post hunc inquisitores mundi, sapientes hujus sæculi tanta dixerunt, tanta scripserunt de ista creatura tam mirabili, de sole et luna et stellis, quæ cursus suos tam certa tamque firma lege custodiunt, constitutione Dei ex præcepto quod ille posuit, ut ea etiam vivere et ex eis fata hominum pendere crederent (*Virg. in Georg., Ovid. in Metam.*), quod recipere nec voluit, nec debuit Ecclesia Dei. Sunt alia potestatum insignia sano intellectu sufficientia ad comprobandum, quod vere in his fortitudo magna sit. Quinque tenent cœlum zonæ, ait poeta insignis (*Lucan. in Phars.*), quarum circa positiones vel causas temperamenti sive intemperamenti, multa insignia sese expenderunt [*addo ingenia*] sæcularium. Nec ea reprobavit discretio ecclesiasticorum, solem intelligentes diversitatis hujus esse causam principalem, secundum quod illi positum est præceptum, ascendere sursum et descendere deorsum. « Oritur enim sol et occidit, ait Ecclesiastes, et ad locum suum revertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, et flectitur ad aquilonem, lustrans universa in circuitu, pergit spiritus, et in circulos suos revertitur (*Eccle. i.*) : » Nimirum gyroando et regyroando duas temperat zonas, una, quæ et media est, nimium exusta, eo quod soli semper sit subjecta, duabus autem extimis, a quibus longius abest, vel quibus gyroando et regyroando non appropinquat, frigore torpentibus et glacie perpetua. Horum hic meminisse superfluum duceremus, nisi pro fortitudine, quæ in sole est, dicere aliquid oportuisset, maxime quia Psalmista quoque horum meminit, dicendo : « Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus, » subauditur, patet locus effugii, « quoniam Deus judex est (*Psal. LXXIV.*). » A die quinto quo dixit Deus : Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cœli, et benedixit eis, dicens :

« Crescite et multiplicamini, » cognoscitur Spiritus sanctus quo sit spiritus consilii. Cujus potentia, dum super aquas fertur, hoc mirabile fecit in creatura ejusmodi, quae rationem non habet, ita consulere noverit suæ posteritati, ut homo rationalis non sufficiat admirari, idem animantibus etiam minimis, quæ sexto die terra produxit : « Vade, inquit Salomon, ad formicam, o piger, et considera vias ejus, et disce sapientiam. Quæ cum non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, parat æstate cibum sibi et congregat in messe, quod comedat (*Prov. vi*). » Denique in creatura humana non adeo mirum est, quod sit consilii capax, videlicet quia in homine inter sensualitatem et mortalitatem media est rationalitas, aut in hujusmodi creatura, quæcumque est rationalitatis expers, cum quinque fungatur sensibus, valde mirum est tantam inesse mortalitatem, sive quasi consilii sollicitudinem, ut pro exemplo possit esse homini, socordiam ejus in plerisque redarguens. A die sexto, sive a creatura humana, quæ die sexto facta est, cognoscitur Spiritus sanctus, quod sit spiritus intellectus, non solum quod rationalis cognitus, verum etiam, quod maximum est, spiritualis intelligentiae capax. Denique et si tunc primus homo non intellexit, et post eum quamplurimi, sicut scriptum est : « Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus et similis factus est illis (*Psal. XLVIII*). » Et rursus : « Animalis homo non percipit ea quæ fecit Deus (*I Cor. II*), » attamen spirituales fuerunt, et sunt multi, magnus enim Dominus, quos voluit, multos spiritu intelligentiae replevit. A die septimo cui Deus benedixit, et in quo requievit quem sanctificavit. Propter hoc ipsum ut in ipso requievit, in quantum jam in hac vita, vel percipi, vel gustari potest requies ipsa ejusmodi sit, cognoscitur Spiritus sanctus, quod spiritus sit sapientia, quia vere ad magnam sapientiam adducit illum quem docilem facit illius dicti : « Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia misericordia sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (*Matth. XI*). » Ista requies sapientia est, quam Spiritus sanctus efficit, id est, participatio sapientiae increatae, quæ est ipsum Verbum Dei sapientia Patris.

CAPUT V.

Quam ob causam idem sacramentum spiritus septiformis congruum fuerit septem columnarum appellatione designari; cur et Isaías ordine converso spiritus eosdem ornans, a spiritu sapientiae descenderit ad spiritum timoris.

In quantum potuit, sermo fidelis fontem lucidum adivit, de quo rivos emanavit per ora multorum, dicentium similia huic, qui cum dixisset : « Sapientia ædificavit sibi domum, » secutus ait : « Excidit columnas septem (*Prov. ix*). » Quam vero ob causam, jam dictum septiformis spiritus sacramentum designari conveniebat appellatione septem columnarum ? Nimirum propter gloriam magnam et honorum hujus altissimi Filii hominis, quia videlicet

A templum corporis ejus, ipsa est domus, quam « Sapientia sibi ædificavit. » Domus autem quæ super columnas ædificata est, profecto ex ipsis columnis firmitatem pariter et pulchritudinem habet, et alta est. Si igitur columnas aspicis, quas nunc ordine digestas demonstravimus, nonne talis positio domus sapientiae, illa est exaltatio Filii hominis, de qua scriptum fuerat jamdudum : « Gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum ? » (*Psal. VIII*.) Denique et Dominus est angelorum sanctorum, et Dominus firmamenti, id **83** est cœli, et Dominus terræ, sive paradisi et maris, et Dominus solis et lunæ et stellarum, et Dominus omnium creaturarum, quas aquæ produxerunt et quæ de terra productæ sunt, et Dominus totius generis humani, et Dominus etiam Sabbati (*Matth. XII*), id est patriæ cœlestis, in qua est plenitudo illius, quam speramus requiei. Vere magna domus, pulebra, et altissima domus. Ipse septiformis spiritus, in eadem domo plenarie habitat quietissime, nullam enim unquam passus est ibi offensam alicujus culpæ sive negligentiae. Hoc est quod Isaías dixit : « Et requiescit super eum Spiritus Domini (*Isa. XI*). » Quod autem eosdem spiritus aliter subordinavit, primum ponens spiritum sapientiae, septimum autem spiritum timoris, causam sive rationem hanc habet ; quia Dominus noster Jesus Christus, cuius adventus prædicabatur de altissimo sapiente secreto, et magna requie sua, de sinu Patris huc descendit usque ad obedientiam et mortem crucis, quæ videlicet obedientia religiosus in ipso erat timor Domini ; nos autem, quorundam ad eruditionem sive correptionem scripta sunt opera illa, Patris, et Filii et Spiritus sancti a timore incipimus, et in sapientia perficiemur, sicut alia Scriptura dicit : « Initium sapientiae timor Domini (*Psal. cx*). »

CAPUT VI.

De ædificatione hujus domus Domini: et quod ibi factum sit illud quod Psalmista dixit : Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatæ sunt.

Quomodo factum est istud ? Quomodo ædificata est ista domus ? « Malleus et securis et omne ferramentum non sunt auditæ in domo, cum ædificaretur (*III Reg. VI*), » sed in secreto silentio, nulla interstrepeente humani operis inquietudine, Spiritus sanctus, qui « in principio ferebatur super aquas, » in beatam Virginem supervenit ejusque utero inefabiliter obumbravit (*Luc. I*), in modum volueris ovum subjectum desideratissima sessione calefaciens. Qua tamen similitudine, nisi ante præsumpta fuisset, forte nostra infirmitas in tanto mysterio utiliter auderet. Tunc itaque factum est illud quod Psalmista canens prædixerat : « Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatæ sunt. Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit (*Psal. LXXXIV*). » Denique misericordia Spiritus sanctus est, veritas Verbum Dei, Filius Dei est.

Item, justitia Christus Dei Filius est: pax id est remissio peccatorum Spiritus est. Quomodo, vel ad quid talis misericordia, et talis veritas, et ubi obvia-
verunt sibi? quomodo, vel ad quid talis justitia et talis pax osculatæ sunt? Quis me hoc interrogabit? vel quis idoneus, ut ad hæc respondere possit? Interrogarem et ego aliquid, quod longe minus est, et tamen neque verbis explicari, neque sensu hominis comprehendi potest. In nido volueris, ovo subja-
cente, quomodo et ipsum corpus volueris, et con-
cretus ex ovo fetus obviant sibi? Neque enim subsi-
dantis corpus volueris in semen convertitur, aut a
natura sua diminuitur, ut similis illi fetus nasca-
tur, sed calore corporis subsidentis, ovum anissa-
tur, et succus ejus in volucrem similem formatur
sicque obviant sibi, et invicem osculantur, id est,
inseparabili amore consociantur. Quis de hujus-
modi disputare sufficiat? Legimus quidem, quia:
« Disputavit Salomon super lignis e cedro, quæ est
in Libano usque ad hyssopum, qui egreditur de
pariete et disseruit de jumentis et volucribus, et
reptilibus, et piscibus (III Reg. iv), » sed non legimus
eum disputando et disserendo hæc eadem compre-
hendisse. Quanto minus quis disputare vel disserere
sufficiat, quomodo Spiritui sancto in beatam Virgi-
nem, et supervenienti in sua natura, sive substantia
permanent, ne quis putet quod illic Ipse pro semine
fuerit, Verbum Dei cum sementina substantia Virgi-
nei ventris obviaverit juxta illud quod jam dictum
est: « Misericordia et veritas obviaverunt sibi (Prov.
xxv). » Non ergo hæc nobis altiora quæramus, ne
velut scrutatores majestatis arguamur. Hoc scire
contenti, quia sapientia domum istam, templum
sacrosanctum corporis sui, spiritu suo sibi ædifica-
vit, spiritu, inquam, suo, id est ex operatione, non
de substantia spiritus sui, et jam dictæ septem col-
umnas, de sola Patris sui persona, quasi de alio monte
excidit, sed ipsa Sapientia sive Filius Dei et Pater
ejusdem Filii, sicut sunt una substantia, sic et ambo
inseparabiliter septiformem spiritum suum indide-
runt huic domui, huic homini Iesu Christo Filio
Dei, Filio hominis.

CAPUT VII.

Item de eadem re, ad quid misericordia et veritas obvia-
rerunt sibi, et quale consilium de salvando humano
genere illic habuerint, secundum illud beati Job:
« Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram
merui, et calamitas quam patior in statera! »

Diximus pro posse, quomodo et ubi misericordia
et veritas obviaverunt sibi, jam dicendum etiam ad
quid, nam etiam hoc supra propositum est. Ad quid
ergo misericordia et veritas sibi obviaverunt? ad
quid convenerunt? ad quid justitia, quæ est ipsa veri-
tas, et pax, quæ est ipsa misericordia, osculatæ
sunt? Nimirum ad consulendum et habendum de
rebus magnis consilium, ad pertractandum magnæ
rei negotium, scilicet quomodo salvaretur genus

A humanum. Non enim leve erat pondus hujus rei,
quomodo salva ratione justitiae seu veritatis, quæ est
ipsum Verbum, sive Filius Dei, hominem excusa-
ret, et saluti restituueret misericordia, quæ est Spi-
ritus sanctus. Habitum ergo est consilium, imo
quod ante sæcula fuerat consilium præsinitum, tunc
ex utero Virginis productum est ad effectum, agendo
scilicet, quatenus constaret ad hominem plus cala-
mitatis esse passum, quam peccatis suis promeruisse-
set. Hæc ergo fuit summa consilii in illa conventione
obviantium sibi misericordia et veritatis, sive oscu-
lantium justitiae et pacis, hominem illum divinæ
benignitatis, fructum terræ nostræ, scilicet Virgi-
nei ventris oportere mortalem nasci, et mori, et
resurgere a mortuis, atque ita consummatum per
B fidem in cordibus nostris, ut essemus nos duo, vide-
licet homo peccator, ac propter peccatum morti
addictus, et in unoquoque nostrum homo absque
peccato mortaliter factus, et mortificatus, et ideo
mortis victor effectus. Nonne ita, o mediator Dei et
hominum, homo Iesu Christe, ego et tu duo sumus?
imo nonne unus spiritus et unum corpus sumus?
(I Cor. vi.) Attamen alio respectu duo sumus, et de
nobis duabus Sapientia loquitur: « Melius est duos
simul esse quam unum. Habent emolumentum socie-
tatis sue. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur: si
quispiam prævaluerit contra unum, duo resistunt
ei (Eccl. iv). » Ubi sit, aut fieri istud? Nimirum in
ista vita incipitur, et in porta, cuius meminit
Psalmista dicendo: « Non confundetur cum lo-
quetur inimicis suis in porta (Psalm. cxxvi); » in
porta, inquam, id est, in exitu vitæ hujus persici-
tur. Quomodo ibi persicitur? Astando ante tribunal
Christi, et parata ibi statera, quam beatus Job suis
temporibus nondum paratam spirans, dicebat:
« Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram
merui, et calamitas quam patior in statera! quasi
arena maris hæc gravior appareret (Job vi). » Statera
ista tunc parata est, quando misericordia et veritate,
84 ut jam dictum est, obviantibus sibi, immortalis
Deus mortalis homo factus est. Cum ergo venitur ad
xamen stateræ hujus, dum statur ante tribunal judi-
cis hujus, ibi sunt duæ lances, altera misericordiae,
altera judicii, et tamen duo sunt, ut jam diximus, sci-
licet homo qui peccavit, et habitans per fidem in corde
eius Christus (Ephes. iii), qui non peccavit: appen-
duntur peccata unius tantum in statera judicii,
appenditur calamitas duorum in statera misericor-
diæ, et calamitas mortis ejus qui peccavit, verbi
gratia, Job aut alterius viri fidelis, et calamitas
mortis ejus qui non peccavit, scilicet Iesu Christi.
Nonne itaque calamitas in lance misericordiae
gravior appareret quam peccata in lance judi-
cii? Plane gravior quasi arena maris, utpote
duplum contra simplum, quia cum simus duo, et
unus tantum peccaverit, ambo solvimus debitum
mortis. Quid igitur? profecto sicut scriptum est, et
nos jam meminimus: « Si quispiam prævaluerit
contra unum, duo resistunt ei (Eccl. iv), » id est, si

princeps mundi hujus contra steterit, ut accuset animam egredientem, a Christo habitante in se defensionem petit: « Apprehende, inquiens, arma et scutum, exsurge in adjutorium mihi (*Psalm. xxxiv.*). »

CAPUT VIII.

Item de ædificatione domus ejusdem; quid mysterii habeat dictum illud: « Domus cum ædificaretur lapidibus dedolatis atque perfectis ædificata est. »

Sed jam propositum de domo tua, Domine, de corpore tuo, Christe, quo proposuimus ordine sermonis, persolvamus. Proposuimus namque sermone fidelis concetebrare tria haec, ædificationem, exordinationem, atque dedicationem domus hujus, in qua « inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (*Colos. ii.*). » Jam ergo de exordinatione dicendum esset, nisi quod adhuc in ædificatione capitulum nos illud tenet: « Domus cum ædificaretur, lapidibus dedolatis atque perfectis ædificata est (*III Reg. vii.*). » Hujus namque capitulo mysterium intactum animas præterire non patitur. Quid ergo est, hujusmodi domum ædificatam esse « lapidibus dedolatis atque perfectis, » nisi mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum, conceptum esse ex utero, sive concretum in utero Virginis secundum fidem sermonemque fidem patriarcharum atque prophetarum, qui utique fuerunt vel sunt lapides magni, lapides perfecti. Huic etenim unus illorum Isaías gratulatur et dicit: « Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiae. Et accessi ad prophetissam, et concepit et peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus, Accelera, Spolia detrahe, Festina prædari (*Isa. viii.*). » Plane hic unus dixit, cæteris quoque omnibus sanctis prophetis, quorum per os Spiritus sanctus locutus est a seculo, dixisse vel dicere congruit. Omnes enim ad illam prophetissam accesserunt, omnium fides, omnium prophetæ in illam beatam Virginem convenerunt, et ipsa scivit quid ageretur secum secundum veritatem Scripturarum. « Domus igitur ædificata est lapidibus dedolatis atque perfectis, » id est, Incarnatio Dominica secundum fidem et expositionem sanctorum, et secundum Scripturas prophetarum, et verum ex omnibus habet testimonium sancta dominus *ea*, Domine, juxta illud præconium magni Prophetæ: « Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, dominum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum (*Psalm. xcii.*). » Quam bene autem lapides isti perfecti dicuntur etiam dedolati. Quis enim illorum viam vitæ hujus pertransivit absque dolatura tribulationis? Denique plerique illorum fuere dolati usque ad intermissionem sui corporis. Illic ipse Deus dicit in Osee: « Propter hoc dolavi in prophetis, occidi eos in verbis oris mei (*Osee vi.*); » Et in Actibus apostolorum protomartyr Stephanus ait: « Dura cervice, et incircumeisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri et vos. Quem prophetarum non sunt

A persecuti patres vestri? et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu Justi (*Act. viii.*). »

CAPUT IX.

De exornatione ejusdem domus, quali auro exornata sit, descendente ad illam super Dominum Spiritu sancto in specie columbae, cum baptizaretur a Joanne.

Ædificata domo ista, sive templo Domini corporis, quid deinde factum est? quorodo exornata sive decorata est? Domum, quoque ait Scriptura mystica, ante oraculum operuit Salomon auro purissimo et affixit laminas clavis aureis, nihilque erat in templo quod non auro tegeretur; sed et totum oraculi B altare texit auro, et fecit in oraculo duo cherubim de lignis olivarum (*III Reg. vi.*). »

Secundum typum illius manufactæ exornationis, quam tetam hic prescribere nimis longum esset, et exornata est domus non manufacta, de qua nunc loquimur, scilicet humanitas Christi, nostri Salvatoris, anno tricesimo suæ ætatis. Nam usque ad annum illum ignotus inter homines mansit. Illo denique anno, sicut Evangelistæ manifeste dicunt, « Ipse autem Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, cum baptizaretur a Joanne, descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum, et ipse plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane (*Luc. iii, iv.*). » Quid, rogo, est plenum Spiritu sancto regressum esse a Jordane, cum sine dubio plenus Spiritu sancto fuerit ab ipsa conceptione? Quid, inquam, est vel erat plenum Spiritu sancto a Jordane regredi, nisi quia *iam tempus* erat opere exercere, quæ prius in potestate habebat charismata Spiritus sancti? (*I Cor. x.*) Hoc autem aurum verum, aurum purissimum est, lapides pretiosi sunt, videlicet sermo sapientiae, sermo scientiae, operatio virtutum, gratia sanitatum, prophetia, discretio spirituum, interpretatio sermonum (*Joan. vii.*). Hujusmodi charismata sic extunc opere cœpit exercere, ut nunquam sic locutus fuerit homo sicut hic, et nemo alias unquam talia fecit opera qualia fecit hic (*Joan. xv.*) Nonne igitur domus illa operta est auro purissimo, nihilque erat in templo quod non auro tegeretur? Tali namque auro, sive splendore auri, delectata sponsa ejus, dicit in Canticis. « Manus ejus tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis (*Cant. v.*). » — « Tornatiles, » id est, ad operandum citæ vel faciles; « aureæ, » id est, operantes potentia Divinæ naturæ; « plenæ hyacinthis, » id est, cœlestia sacramenta spirantes in exterioribus signis. Eatenus non apparabat, quod ornata esset domus hujuscemodi ornata usque adeo inusitatum fuerat per annos triginta, ut cum discipulos eligeret, et illis quoque talium operum faciendorum potestatem daret, fieret nimis admirationis stupor in eum, sicut Marcus evidenter narrat. « Et cum audissent, inquit, sui, exierunt tenere eum, dicebant enim, quoniam in furorem versus est (*Marc. iii.*). »

85 CAPUT X.

Quo perinuerit, quod ad hoc opus procedens Spiritus sanctus, non in qualicunque specie, sed in specie columbae apparuit.

Quo pertinuit quod ad hoc opus Spiritus sanctus non in qualicunque specie, sed in columbae specie procedens apparuit? Revera et ad magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est, ut ait Apostolus, in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in gloria (*I Tim. iii*). Non enim illud solum attendere debes, quod extine Verbum in carne, Deus in homine, miraculis coepit clarificari, imo quod tunc pœnitentiam pro nobis agendam suscepit, baptizatus baptismō Joannis, videlicet in pœnitentiam, quam protinus a jejunio quadraginta dierum inchoavit, et in ea perseveravit usque ad mortem, mortem autem crucis. Vere magnum pietatis sacramentum, quia Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum in pœnitentiam (*Isa. LIII*). Nam ejusmodi pœnitentiam, morte crucis consummatam, lex sacra et mystica in sacramento sacrificii signaverat dicendo: Si holocausti oblati fuerint et Domino de turturibus et pullis columbae, offerat eos sacerdos ad altare, et retorto ad collum capite et rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris. Non secabit, nec ferro dividet eam, et adolebit super altare lignis igne supposito, holocaustum est et oblatio suavissimi odoris Domini (*Levit. i*). Quid enim in hac oblatione turturis et columbae, que pro peccato jubetur offerri, atque ut post mortem hostiae caput corpori inhæret, nisi Mediatoris nostri persona signatur? Redemptoris enim nostri mors, ad conjunctionem sui corporis, id est, Ecclesiae valuit, non ad separationem. Mediator etenim Dei et hominum, id est, caput omnium nostrum, est vere mundationis hostia. Unde pro nobis mortem pertulit, unde nobis verius inhæsit. Post sectionem ergo caput columbae suo corpori inhæret, quia Christum et Ecclesiam nec mors interveniens dividit. Multum igitur pertinuit ad magnum sacramentum pietatis, quod Spiritus sanctus in specie columbae super eum apparuit, de quo Apostolus ait: Quia per Spiritum sanctum semetipsum immaculatum offerens Deo, emundavit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi (*Hebr. ix*). Adde quod ibidem Joannes Baptista, ubi testimonium perhibuit dicens: Quia vidi Spiritum sanctum descendente de celo quasi columbam, et mansit super eum; tali voce talique judicio mansuetudinem ejus praedicavit: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi (*Joan. i*). Denique in sacrificio Domini, sacrificio odoris suavissimi, eadem mansuetudo agni, quam simplicitas columbae, mystice significat innocentiam et pietatem Christi Filii Dei.

A

CAPUT XI.

De die illo quem determinavit Spiritus sanctus in David, dicendo: Hodie si vocem ejus audieritis.

Extinc dies ille est bonae auditionis, dies vocis audiendæ in lenitate fidei, quem Spiritus sanctus determinavit in David, et populus modo meminit. Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem temptationis in deserto (*Psal. xxiv*). O vox dulcis et suavis, vox dilectionis et gratiae, vox turturis et columbae, quam apud Lucam taliter cœpimus audire: Regressus in virtute spiritus in Galileam, cum venisset Nazareth, et intrasset in Synagogam, et traditus esset sibi liber prophetæ Isaiae, locumque hunc statim invenisset: Spiritus Domini super me, propter quod nuxit me, evangelizare pauperibus misit me, praedicare captivis remissionem, praedicare annum Domini acceptum, et diem retributionis (*Isa. XVI*): Hodie, inquit, impleta est haec Scriptura in auribus vestris (*Luc. iv*). Ab ista voce debent corda nostra hodie mollescere sive mitescere; hodie, inquam, id est, alio die, qui aliis est ab illo die quo exivit Israel de Ægypto per mare Rubrum, et per quadraginta annos tentaverunt atque exacerbaverunt Spiritum sanctum in deserto. Nunquid non hoc vidit Joannes Baptista, qui in initio diei hujus videns ad se Jesum venientem, dixit, ut supra meminimus: Ecce Agnus Dei? (*Joan. i*). Denique talis ejus dictio talem nobis sensum efficit. Ecce cuius in figura immolatus est Agnus in Ægypto sumpto sanguine qui erat in limine, et posito in superliminari, et super utrumque postem, ut figuram crucis exprimeret, factumque est phase, id est transitus; transivit enim Dominus per Ægyptum, Ægyptios percutiens, et filios Israel salvans (*Exod. XII*). Nunc alia percutietur Ægyptus, et aliud mare dividetur, et aliud manna de cœlo dabitur, et alia petra sitientibus alias dabit aquas, et in aliam terram intrabitur, et alia civitas Jerusalem inhabitabitur, et omnia in novum restituentur, dicente isto, qui Spiritu sancto baptizat: Ecce nova facio omnia (*Apoc. xxi*). Igitur dies sanctæ novitatis tunc illuxit, quando desuper in columbae specie apparente Spiritu pietatis Pontifex declaratus est Christus Filius Dei: Pontifex, inquam, ipse, et hostia, et templum, extinc optime ornatum, ut supra diximus, secundum figuram templi illius manufacti, auro videlicet non corruptibili, sed auro vero splendide divinitatis, que tunc in eo splendere coepit per operationem virtutum et gratiam sanitatum, ceteraque opera digitii Dei Spiritus sancti.

CAPUT XII.

De ejusdem domus dedicatione, id est, resurrectione secundum psalmum vicesimum nonum, cuius est titulus: Psalmus David cantici in dedicacione domus David.

Ad dedicationem domus juxta propositum pro-

perat animus, id est, ad gloriam resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, qua sine dubio dedicatum est templum corporis ejus, ita ut omni mortalitatis seu passibilitatis paupertate detersa solemnis æterna, festivitas sempiterna, in voce exsultationis et confessionis, in ea celebretur ab angelis, celebretur ab hominibus, quotquot sunt vel erunt filii resurrectionis. Hoc loco sensum et verba nostra dirigat textus psalmi vicesimi noni cui talis præscriptus est titulus : *Psalmus cantici in dedicatione domus David.* Primum autem in fundamentum sermonis illud ponere libet, quia domus illa manufacta, quæ in typum hujus ædificata fuit, ut supra diximus, sub tria benedictione nominis Domini dedicata est, sicut habet manifeste ipsa Scripturæ series. Primo namque sic scriptum est : « Convertitque rex faciem suam, et benedixit omni Ecclesiæ Israel, et ait : Benedictus Dominus Deus Israel, qui locutus est in ore suo ad David patrem meum, et in manibus ejus persecit (*III Reg. viii.*), » etc. Item secundo : « Stetit autem Salomon ante altare Domini, in conspectu Ecclesiæ Israel, et expandit manus **86** suas in cœlum, et ait : Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cœlo desper, et super terram deorsum, qui custodisti servo tuo David patri meo quæ locutus es (*ibid.*), » etc. Deinde tertio : « Factum est cum complevisset Salomon omnem orationem, stetit et benedixit omni Ecclesiæ Israel voce magna dicens : Benedictus Dominus qui dedit requiem populo suo Israel, juxta omnia quæ locutus est (*ibid.*), » etc. Itaque sub tria, ut jam dictum est, invocatione nominis Domini, Ecclesiam sive domum Domini dedicavit, non utique easu, sed magna cum ratione sapientiæ, quam Deus dederat illi, præsertim quia talis data fuerat regula benedicendi. Sic enim scriptum est in libro Numeri : « Loquitusque est Dominus ad Moysen dicens : Loquere ad Aaron et filios ejus : Sic benedicetis filiis Israel, et dicetis eis : Benedicat tibi Dominus, ut custodiat te, ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui. Convertat Dominus suum vultum ad te, et det tibi pacem (*Num. vi.*). » Hoc dicimus pro glorificatione Trinitatis, quia, sicut hactenus demonstrare curavimus, fere nihil celebre sive memorabile referunt Scripturæ veritatis absque sacramento sancti hujus nominis.

CAPUT XIII.

Item in eodem psalmo de tria appellatione nominis Domini : « Exaltabo te, Domine; Domine, clamavi ad te; Domine, eduxisti ab inferno animam meam; » et de titulo alterius psalmi : « In finem canticum psalmi resurrectionis. »

Nunc igitur perpende quod per pulchrum est, quia in isto psalmo cantici cantati sive cantandi secunda dedicationem domus David, id est corporis Christi, similiter tria præpollet appellatio ejusdem nominis Domini. Primo namque dicit : « Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. » Deinde secundo : « Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me. »

A Deinde tertio : « Domine, eduxisti ab interno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum. » Continuo sequitur concentus multitudinis sub admonitione hujuscemodi : « Psallite Domino sancti ejus, et constemini memoriae sanctitatis ejus (*Psal. xxix.*). » Sic in dedicatione domus illius manufactæ post trinam adorationem nominis Domini a Salomone præmissam, continuo sequitur admonitio ad multitudinem, et magnæ festivitatis universalis communicatio, prosequente Salomone : « Sit quoque cor nostrum perfectum eum Domino Deo nostro. » Et subsequente Scriptura : « Igitur rex et omnis Israel cum eo immolabant victimas coram Domino (*III Reg. vi.*). » Generalis quippe festivitas est, festivitas hujusce dedicationis, festivitas resurrectionis.

B Unde non prætereundum, quia titulum psalmi præscripti qui sic sese habet : *Psalmus cantici in dedicatione domus David*, titulus alterius psalmi, scilicet sexagesimi quinti, pene exponit qui ejusmodi est : *In finem, Canticum psalmi resurrectionis*, tali præente titulo : « Jubilat omnis terra Deo, psalmum dicit nomini ejus, dat gloriam laudi ejus, » et dicit inter cetera : « Introibo in dominum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea; holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boves cum hircis. » Quæ omnia mystice significant combustionem vitiorum, purificationem spiritus, omnimodamque intentionem ad destructionem totius repugnantiae, quasi arietum cornutorum, et totius excellentiæ quasi boum cornupetarum, et totius fœditatis malorum operum, quasi hircorum. Cum hujusmodi quippe holocaustis introitue in dominum resurrectionis, in dominum quam sapientissimus Salomon, id est Christus Filius Dei, per seipsum ædificavit, id est, immortalitatem et impassibilitatem, quam habent jam cœlestes spiritus, in quibus plenissime habitat maiestas sanctæ Trinitatis, quo præcursor introivit per viam quam illi columba, id est, Spiritus sanctus demonstravit. Passus enim idem Christus, et resurgens a mortuis festivitatem sibi et nobis inchoavit hujusce dedicationis, tanquam caput corpori, et hanc fidem tenere atque in hac spe per dilectionem operari, hoc nimis est legitime cantare canticum

C D psalmi resurrectionis jamque stare cum cantico in illa dedicatione domus David.

CAPUT XIV.

Cur ab illa festivitate dedicationis, id est, a gloria resurrectionis Spiritus sanctus non in specie columbae, sed in specie ignis apparuerit; et de spiritu blasphemiarum, quod peccatum non remittetur, neque in hoc sæculo, neque in futuro.

Magnam quidem habet hæc dedicatio domus festivitatis jucunditatem, sed magnum nihilominus species, quæ exinde apparuit, debet inutere timorem et excitare sollicitudinem. Non enim hic in columbae specie videndum se Spiritus sanctus exhibuit, sed in specie ignis super beatos apostolos ab illa domo processit (*Act. ii.*), mittente illo secundum virtutem

vel naturam divinitatis, quemadmodum dixit ad illos : « Si autem abiero, mittam eum ad vos (*Joan. xvi.*). » Quamobrem ergo non in specie columbae, sed in specie ignis? Attendant tantam diversitatem specierum istarum, scilicet columbae et ignis, quicunque irreverenter istam, postquam dedicata est, aspicere audent dominum Domini, qualibus ipse dixit : « Ideo dico vobis : Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiae non remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro (*Matth. xii.*). » Attendant, inquam, qui ejusmodi sunt, imo quia tales attendere nolunt, attendamus nos quanta eum ratione tam diversas species, diversis temporibus exhibuerit apparet unus et idem Spiritus. Dicendum autem in primis, quid distet inter blasphemiam et spiritum blasphemiae, quoniam dixit : « Blasphemia remittetur, spiritus autem blasphemiae non remittetur. » Blasphemia tantum, et non etiam spiritus blasphemiae est, cum quis ignorans loquitur aliter quam se habet veritas, vel agit quidpiam contra justitiam, sicut exempli gratia : Saulus ignorans et errans agebat (*Act. ix.*). Porro spiritus blasphemiae est, ubi quispiam scienter et per invidiam veritati repugnat (*I Tim. i.*), quod peccatum Iudeorum est et haereticorum, quos Apostolus vitandos esse denuntiat : « Haereticum, inquit, hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus (*Tit. iii.*). » Utiusque ergo reatus discretionem habens Spiritus sanctus non in specie ignis, sed in specie columbae super Dominum Jesum apparuit ante glorificationem ejus, et econtra, non in specie columbae, sed in specie ignis super apostolos post glorificationem ejus. Adhuc enim qui dicebant verbum contra Filium hominis, de ignorantia poterant excusari, et indecirco decebat agere eum, vel pati cuncta in spiritu mansuetudinis. Verbi gratia, ut non consentiret discipulis suis dicentibus : « Magister, vis dicamus ut descendat ignis de celo et consumat eos? » Sed diceret : « Filios hominis non venit animas perdere, sed salvare (*Luc. ix.*). » Amplius autem, ut diceret dum crucifigeretur : « Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt (*ibid. xviii.*). »

CAPUT XV.

Item de eodem Spiritus sancti iudicio, cum illa Apostoli sententia : « Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccatis. »

Usque illuc patientia et mansuetudo Agni, quam columba significaverat circa vos, o oves domus Israel, ad quos missus venerat, unde et dicebat : « Non sum missus nisi ad oves quae perierant domus Israel (*Matth. xv.*). » Ex tunc vobis peccantibus peccatum vestrum in spiritu blasphemiae reputatur, quod neque in hoc saeculo, neque in futuro remittatur. Jam enim non est vobis hostia, quippe quibus Filius

A Dei, cum esset agnus, in leonem conversus est, et Spiritus sanctus, qui ut columba visus fuerat, quasi ignis demonstratus est, quia non per ignorantiam delinquit, sed voluntarie peccatis subversi et proprio iudicio condemnati. Hinc est illud Apostoli : « Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quedam exspectatio iudicij et ignis simulatio, quae consumptura est adversarios (*Hebr. x.*). » Quomodo nobis, scilicet natura Iudeis non relinquitur hostia pro peccatis, si voluntarie peccamus, id est, si vocem ejus audientes, et ex Scripturis eum cognoscentes, corda nostra obdurare voluerimus? Nimirum taliter, ut nec hostia, sive sacrificium, nec locus sive templum remaneat, in quo sacrificetur. Sic enim et Danieli praemonstratum fuerat : « Occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est, et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, subanditur Vespasiano sive Tito, et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio (*Dan. ix.*). » Et deficiet hostia sive sacrificium, et in templo erit abominatione desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio (*Luc. xv.*). Ecce quomodo jam non relinquitur hostia pro peccatis voluntarie peccantibus, id est, dedicationem istam odientibus, et sacrificium unicum, quod in ea celebratur secundum evangelicam similitudinem illius senioris fratris, qui sciens intus celebrari convivium pro junioris fratris reversione, voluntarie foris stabat et nolebat introire. Quae autem est illa quae adhuc superest terribilis exspectatio iudicij, et ignis simulatio, quae consumptura est adversarios? Non enim sola est illis poena, quam reepperunt jam in hoc saeculo, cadentes in ore gladii, et in omnes gentes ducti captivi. Quae ergo illa est? « Ignis, ait ipse Dominus, succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima (*Deut. xxxii.*). » Haec eadem sententia est duplicitis poenae in hoc dicto : « Non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro; » et juste, quia non habet excusationem de peccato suo quis voluntarie, id est, scienter peccans, et, ut ait Apostolus, Filium Dei concubans, et sanguinem testamenti pollutum dicens, et spiritui gratiae contumeliam faciens (*Hebr. vi.*).

CAPUT XVI.

Quomodo psallere, et quid psallendo confiteri debeamus memorie sanctitatis ejus, et quod ipsa memoria missio sit Filii Dei dicentis apud Iesuam : « Antequam fierent, ibi eram, et nunc Dominus misit me et spiritus ejus. »

Igitur quemadmodum dicit, ut supra memoravimus : « Psallite Domino sancti ejus, et confitemini memorie sanctitatis ejus (*Psalm. xxix.*), » cuius psalmi titulus : *Psalmus cantici in dedicatione domus David*, psallamus concorditer et confitemur fideliter, tanquam filii resurrectionis, tanquam sacerdotes et levitae hujus dedicationis. Quid psallemus, aut quid confitemimur? quid psallendo et confitendo dicemus? Nunquid hoc solum quod hic audivimus

eum dicentem : « Exaltabo te, Domine Pater, quoniam suscepisti me (*ibid.*) » dicentem : « Pater in manus tuas commendo spiritum meum? » (*Luc. xxiii.*) Denique hoc et totus sere ejusdem psalmi textus humanitatis, sive humanæ naturæ voces sunt, cuius Deus et Dominus est, et Pater et Spiritus sanctus, et ipse qui illam sibi unitatem personæ assumpsit Filius. Altius psallimus et consitemur non aliud, sed idipsum quod ab ipso accepimus, quod locutus est ipse Propheta longe antequam in carne nascetur: « Accedite, inquit, ad me et audite, hoc non a principio locutus sum in abscondito, ex tempore antequam fierent ibi eram, et nunc Dominus meus misit me, et Spiritus ejus (*Isa. xlviii.*) ». Altissima namque est hæc memoria sanctitatis ejus, cui necessario ad salutem nostram consitemur, quia « ibi eram, » inquit, ex tempore cujuscunque meminisse potes, imo et « antequam fierent, » subauditur cœlum et terra. Præmisserat enim paulo ante : « Manus quoque mea fundavit terram, et dextera mea mensa est cœlos (*ibid.*), » sive ex tempore cujuscunque, videlicet, Adæ, Noe, vel Abrahæ, vel antequam fieret ipse Abraham, vel superiorum quispiam, ibi eram, et a principio locutus sum, non in abscondito, sed palam omni mundo, sive in Moyse, sive in prophétis; imo et superius ad Abraham, sive ad Noe. Nihil enim abscondi corum quæ futura erant, testante propheta : « Quia non faciet Dominus Deus verbum nisi revelaverit Dominus secretum suum ad servos prophetas (*Amos iii.*) ». — « Ibi, inquam, eram antequam fierent, et nunc Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus. » Dominus, inquam, Deus, Pater misit me, voluit enim me carnem induere, sive hominem assumere, qui ante sæcula secundum naturam divinam generavit me, de ventre matris meæ vocavit me, et iterum in Jordane unxit me et evangelizare pauperibus misit me. Et secundam illa prima, et secundum hæc novissima : « Psallite Domino, ut sitis sancti ejus, et memoria sanctitatis ejus (*Psal. xxix.*) ». Solemus basilicas martyrum appellare memorias eorum, pro eo quod ibi psallendo et confitendo memoramus martyria illorum. Bene ergo et hic memoriam sanctitatis Domini istam intelligimus domum, cuius dedicacionem psalmus iste secundum præsentem titulum, quem supra scripsimus, intendit. Huic itaque memorie sanctitatis Domini recte consitemur, dum propter hoc opus memorabile, sanctum Dominum prædicamus, laudamus et benedicimus : sanctum Dominum Patrem qui Filium misit, sanctum Spiritum ejus qui Virginis uterum Filio præparavit, sanctum ipsum Filium qui in sanctitate sua hominem assumpsit. Et quis nisi voluntarie peccans, te, o beata Trinitas, in verbis istis non intelligit : « Et nunc Dominus misit me et spiritus ejus? » Non ergo pars illis in dedicatione domus hujus, **88** sed foris sunt extra mensuram templi sive regulam fidei, et quamvis Christum confitendo, intus esse videantur, sicut plerique hæretici foris sunt et cum paganis

A reputantur, juxta illud : « Atrium autem quod foris templum est, ejice foras, et ne metiaris illud, quoniam datum est Gentibus (*Apoc. xi.*) ».

CAPUT XVII.

De processione Spiritus sancti juxta subsequens capitulum Isaiæ : « Non sitierunt in deserto cum educeret eos, aquam de petra produxit eis, et scidit petram, et fluxerunt aquæ; et de voce exultationis qua istud jubemur annuntiare.

Libet aliquantulum progredi pro tenore propositi, ut principio conveniens reddatur finis hujus operis de glorificatione Trinitatis et processione Spiritus sancti. Ubi dixit : « Et nunc Dominus misit me et spiritus ejus, » paucis interpositis, ait : « In voce exultationis annuntiate, auditum hoc facite, afferete illud usque ad extrema terræ. Dicite : Redemit Dominus servum suum Jacob. Non sitierunt in deserto cum educeret eos, aquam de petra produxit eis, et scidit petram et fluxerunt aquæ (*Isa. xlviii.*) ». Petra namque ista domus ipsa est, de qua loquebamur, templum Dominici corporis est, de cuius resurrectione sermo nobis habebatur. De quo et alias propheta : Vidi, inquit, aquam egredientem de templo a latere dextra (*Ezech. xlviii.*), et omnes ad quos pervenit aqua ista salvi facti sunt. Et hic et illic, aqua singulari numero Spiritus sanctus est, ea gratia qua datur in remissionem peccatorum; et aqua plurali numero idem spiritus est, ea gratia qua datur in divisiones gratiarum. Hujusmodi aquam sive aquas de petra, inquit, produxit C eis (*Isa. xlviii.*), quia Spiritus sanctus aqua viva, quam qui biberit, non sitiet unquam, sed « si sit in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (*Joan. iv.*) ; » nimis ut de Patre, sic et de Filio procedit. Cujus in figura contigit, quod petra percussa in deserto, aquam sitiensi populo dedit vel sudit (*Num. xx.*). Unde et Apostolus : « Bibebant autem de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus (*I Cor. x.*) ». — « Vox exultationis, inquam; annuntiate, inquit, et auditum hoc facite, afferete illud usque ad extrema terræ (*Isa. xlviii.*) ». Vox, inquam, prædicatio est exultationis Evangelii. Unde et nomen accepit ut vocaretur Evangelium, quod interpretatur *bonum nuntium*, quia veraciter magna exultatio, magnum et verum in isto nuntio est gaudium, cuius videlicet, nuntii summa hæc est: Redemit Dominus populum.

CAPUT XVIII.

Quod hujus non manufactæ domus dedicatio fuerit illius veteris et manufactæ abdicatio, secundum illam Isaiæ visionem, qua clamantibus Seraphim : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus, » domus impleta est sumo.

Tandem et illud sciendum, quia hujus non manufactæ domus dedicatio, illius manufactæ est abdicio, quemadmodum et Apostolus testatur, dicens : « Reprobatio quidem est præcedentis mandati propter insurmitatem ejus et inutilitatem (*Hebr. vii.*) ». Ipsam, quam dicimus abdicationem, sumus ille significabat, quem vidit Isaias : « Clamabant, in-

quit, seraphim alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercitum plena est omnis terra gloria ejus. Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantium, et domus impleta est fumo (*Isa. vi.*). » Sic enim futurum erat, et sic factum est, quemadmodum haec saera prænotavit prophetia. Sedente Domino super solium excelsum et elevatum, id est, postquam Dominus Dei Filius ascendit in cœlum, et sedet a dextris Dei, quod nimurum solium est excelsum. Seraphim, quod interpretatur ardentes sive inten-dentes, ter sanctum Dominum clamaverunt, id est, sancti apostoli afflati Spiritu sancto per speciem ignis, ut jam supradictum est, sanctam Trinitatem prædicaverunt, et ecce gloria prædicationis hujus, terra plena est. Et si sensus alius esse potest, nihilominus tamen hic verus est, et ad rem magis pertinet. Dicit enim in Evangelio suo Joannes : « Propterea non poterant credere (*Joan. xii.*), quia iterum dixit Isaias : Excœavit oculos eorum, et induravit eorum cor, ut non videant oculis, et non intelligent corde, et convertantur, et sanesc eos. » Statimque subjungitur : « Hæc dixit Isaias : Quando vidi gloriam ejus, et locutus est de eo (*Isa. vi.*). » Ecce locus ubi hæc locutus est Isaias, imo Spiritus sanctus in Isaiâ. Ubi enim præmissum est, « et dominus impleta est fumo. » Postmodum sic scriptum est : « Audite audientes me, et nolite intelligere, et videte visionem, et nolite cognoscere. Excœa corporei populi hujus, et aures ejus agrava, et oculos ejus clade, ne forte videat oculus suis, et auribus audiat, et corde suo intelligat, et convertatur et sanem eum (*ibid.*). » Ergo visio Domini sedentis super solium excelsum et elevatum, prophetia erat Dominicæ ascensionis in cœlum. Et quod dictum est : Ea quæ sub illo erant, implebant templum, idem est ac si diceretur : Et dona gratiarum, quæ dedit hominibus sicut scriptum est : « Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (*Psal. LXVII.*) » impleverunt corda credentium qui et ipsi templum Dei sunt, propter Christum habitantem per fidem in cordibus eorum. Super hujusmodi templum seraphim stabant, id est, apostoli et prophetæ ex utroque testamento (*Ephes. iii.*), præminentibus principatum habent, id ipsum sentientes de Trinitate, quæ est unus Deus, sicut sacrae illorum litteræ testantur, quod est alterum clamare ad alterum, et dicere : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus, » utriusque testamenti pagina, utraque scriptura prophetica et evangelica idem de uno Creatore consonat; qui senario dierum numero creavit omnia, et in septimo sabbatizat, illud idem Sabbathum fidelibus suis, maximeque prædictoribus veritatis largitus, ut cum compleverit opera sua requiescant et ipsi ab operibus suis, ait Apostolus, sicut et a suis Deus (*Hebr. iv.*). » — « Sex ergo alæ et uni, et sex alteri (*Isa. LXV.*). » Quot alis volabant, totidem velabant faciem ejus, et totidem, scilicet,

A velabant pedes ejus; quia videlicet, quanta ex utroque Testamento sanctam Trinitatem testificantur intentione; tanta et claritatem divinitatis Christi Filii Dei, et sacramentum humanitatis sive Incarnationis ejus abscondunt discretione, vel his qui non possunt capere, vel maxime his qui non possunt audire præ tormento invidiae. « Commota sunt enim, ait, superliminaria cardinum a voce clamantium, et domus impleta est fumo. » Seditionem quippe excitaverunt principes et seniores populi Judæorum, et missos ad se prophetas sapientes et scribas, quoëdam occiderunt, quosdam flagellaverunt, et de civitate in civitatem persecuti sunt (*Matth. xxiii.*), et idcirco reicta est eis dominus sua deserta, fumo impleta præ cæcitate cordis eorum abjecta. Compuncti sunt corde aliqui ex eis, et dixerunt ad apostolos : « Quid faciemus, viri fratres? (*Act. ii.*) » Eorum in persona congrue dixit propheta : « Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi **89** polluta labia habentis ego habito, et Regem Dominum exercitum ego vidi oculis meis (*Isa. vi.*). » Hoc enim fuit dicere unumquemque illorum : Væ mihi, quia clamando et consequiendo clamantibus : « Crucifige, crucifige (*Joan. xix.*), » labia mea pollui, et regem meum Christum, quem vidi oculis meis, qui venit in diebus meis, ut promissum fuerat in lege et prophetis, negavi ante faciem Pilati (*Matth. xxvii.*). « Et volavit ad me, inquit, unus de seraphim, et in manu ejus calculus quem forcipe tulerat de altari, et tetigit os meum (*Isa. vi.*). » — « Petrus namque ait ad illos : Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti (*Act. ii.*). » Recte enim Petrus hic intelligit unus de seraphim, ipse est enim apostolorum primus, et ipsi præ ceteris dictum est : « Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis (*Matth. XVI.*). » Hoc est quod hic audimus : « In manu ejus calculus, » quia potestas ei data est præcipua post Christum, ut credentibus remissionem peccatorum operetur, quem videlicet calculum idem Spiritus sancti gloriam « forcipe tulerat de altari, » id est de maiestate Christi, forcipe, inquam, id est, per egregiam fidem unius ejusdemque Dei et hominis Jesu Christi. « Et audivi, inquit, vocem Domini dicentis : Quem mittam, et quis ibit nobis? (*Isa. vi.*) » ac si diceret, et prophetas occiderunt, et persecuti sunt, et me prophetarum Dominum crucifixerunt. Post tot experimenta peccatorum eorum et duri cordis « quem mittam? quis ibit nobis? » Hic, o ter quaterque beate protomartyr Stephane (*Act. vi.*), temetipsum obtulisti spontanea fide, fidelissima spe, gratiosa charitate, et dixisti : Ecce ego, mitte me. Neque jussus aut missus ab homine, vel per hominem, sed per Spiritus sancti plenitudinem faciebas prodigia et signa magna

in populo, ipsos beatos apostolos præveniens in prælio, primusque in Evangelio Christi martyr, et secundum nomen tuum coronatus victor obdormivisti in Domino.

CAPUT XIX.

De eo quod scriptum est in laudibus mulieris fortis, id est, sanctæ fidei, « vir ejus laudavit eam, » et « date ei de fructu manuum suarum. »

Ecce, o beata Trinitas, nomen tuum juxta propositum pro posse glorificavimus, et tuam, o sancte Spiritus, processionem, ecce prout ipse dedisti voce et litteris prosecuti sumus. Quid dabis præmii? Audemus enim nos, non autem ex nobis, sed audet in nobis mulier fortis prospicere pretium suum procul, et advocare de ultimis finibus. Quæ est illa mulier fortis? Nonne fides, per quam Abraham tibi complacuit, et omnis electorum multitudo sic est

A amica conjuncta tibi uni Deo, quemadmodum uxoris dilecta viro suo? Ipsa in nobis audet, et nos per ipsam audemus, quia non aliunde, sed ex ipsa justi sumus, et ex ipsa vivimus. Ecce hic quoque, ecce in nobis « os suum aperuit sapientiæ, et lex clementiæ in lingua ejus, et panem otiosa non comedit (Prov. xxxi). » Surgant igitur filii ejus, et beatissimam prædicent eam, et vir ejus Christus laudet eam, neque per hoc minus laudabilis habetur, quia nos secundum miseram conditionem fragiles sumus, magno quoque Apostolo dicente: « Habemus thesaurum istum in vasis fistilibus (II Cor. iv). » Ubi surgant et beatissimam prædicent eam filii ejus? Ubi laudet eam vir ejus? In portis, in exitu vitæ præsentis secundum edictum Sapientiæ, quod hic habemus: « Date ei de fructu manuum suarum, et laudent eam in portis opera ejus (Prov. xxxi). »

EPISTOLA RUPERTI NUNCUPATORIA AD CUNONEM.

(Deest in editionibus Coloniensibus anni 1533, 1566, 1577, 1598, 1602, in editione Parisiensi 1638, Veneta 1749; exstat in editione Operum Ruperti, anno 1525, curante Cochlaeo, data Coloniæ, apud Franciscum Birchmann, 2 vol. fol.; legitur præterea Comuentariis in Joannem præfixa, qui seorsim prodierunt anno 1526 Norimbergæ, apud Joannem Petreum, 8°. — Hanc nobis ex editione Norimbergensi exscriptam transmisit D. Henricus Denzinger, in universitate Herbipolensi theologiae professor.)

Meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar (Psal. LXXVI). Pater mi Cuno venerande, et memoria digne abba cœnobii Sigebergensis, et meditationis atque exercitationis fructus iste videbatur esse, ut scriberem. Ecce autem hoc ipsum quod serpsi quasi fulgor flammæ factum est mihi et latere me non sinit, longeque dispare hominum diversorum oculos in me convertit. Illis, quorum forte oculi in zelo malo lippiunt et fraternæ charitatis nesciunt collyrium, omnia nigra et obscura sunt. Eis autem, qui oculos ex benevolentia lucidos habent, quorum tu, Pater, mihi optimus es, cuncta, quæ scripto, sicut ex te et ex ipsis audio, candida et bona sunt. Tibi itaque tuisque similibus nunc anima mea pro causa et conscientia sua illud recitat, quod de pressuris suis sancta dicit Ecclesia: *Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis (Cant. i).* Quid enim nigrius, quid tabernaculis Cedar similius, quam illa præsumptionis vanitas, qua elatum me ad scribendum prosiluisse auspicantur? Nam, quia vox Christianæ legis et organum catholicæ fidei, Pater Augustinus, vocali atque dulci Evangelium Joannis tractatu declamavit, reprehensionem vel derogationem illius esse somniant, quod idem Evangelium, id est ipsum Dei verbum, post tantum doctorem ruminare præsumpsi, multumque indignantur quasi novo homini, quod antiquæ nobilitati inserere vel etiam præferre per superbiæ spiritum ausus sim. Ego autem testem me habere confido Deum in animam meam, quia, ut hoc facerem, ut post talem tantumque catholicæ pacis adjutorem tam alium tamque divinum proprio sermone tractarem Evangelium, illa me causa impulit, quia *memor sui Dei et delectatus sum (Psal. LXXVI)*. Nam, *ut ab humano die judicarer aut cognoscerer, mihi, ut puto, pro minimo erat (I Cor. iv)*. Illi autem, quid dicant, quid pro argumento afferant, non habent, nisi quod aliqui ex eis, dum volunt sacramentum corporis et sanguinis Domini solummodo signum esse sacrae rei juxta errorem quondam Berengarii Turonensis, etiam dictum B. Augustinum ita sentire putant, quod omnino falsum est. Ego autem verum corpus Christi, quod pro nobis traditum est, et verum esse decreto sanguinem, qui pro nobis fusus est, sicut Ecclesia catholica tenet. Hoc quia probare conati sunt, beato me derogare Augustino contra illum sentiendo, quem in sui erroris patrocinium Berengarius citare consueverat, dicta ejus malo sensu diripiendo. Verum hoc jam sere nemo palam profiteri aut defendere audet, universa sciente Ecclesia catholica, quia verum corpus et verus sanguis Christi est. Aliud est, quod pro magno criminis argumento in me jactitant, quia dubitare ausus fuī de Juda proditore, utrum ejusdem sacramenti communioni interfuisset, sicut idem Pater Augustinus asserit, an non interfuisse, sed jam exisse putandus sit, sicut S. Hilarius constanter affirmat. Hæc est illa, o Pater mi, et o vos omnes filiæ Jerusalem,